

ISSN : 2458-7680

E-ISSN : 2458-9705

KAREN

Karadeniz Teknik Üniversitesi
Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü

Karadeniz Technical University
The Journal of Institute of Black Sea

Yıl/Year : 2025

Cilt/Volume : 11

Sayı/Number : 23

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
KARADENİZ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

KARADENİZ TECHNICAL UNIVERSITY
THE JOURNAL OF INSTITUTE OF BLACK SEA STUDIES

YIL / YEAR: 2025 CİLT / VOLUME: 11 SAYI / NUMBER: 23

Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü adına sahibi / *Owned on behalf of Institute of Black Sea Studies by*

Prof. Dr. İsmail KÖSE

☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Trabzon/TÜRKİYE

EDİTÖR / EDITOR

Doç. Dr. Yüksel KÜÇÜKER

☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi, Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü, Trabzon/TÜRKİYE

ALAN EDİTÖRLERİ / FIELD EDITORS

Arkeoloji - Sanat Tarihi / Archaeology - Art History

Doç. Dr. Serkan DEMİREL

☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Trabzon/TÜRKİYE

Deniz Bilimleri / Marine Sciences

Prof. Dr. Ertuğ DÜZGÜNEŞ

☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sürmene Deniz Bilimleri Fakültesi, Trabzon/TÜRKİYE

Dil ve Edebiyat / Languages and Literature

Doç. Dr. Muzaffer UZUN

☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Trabzon/TÜRKİYE

İktisadi ve İdari Bilimler / Economic and Administrative Sciences

Prof. Dr. Rahmi YAMAK

☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Trabzon/TÜRKİYE

Mimarlık ve Çevre Bilimleri / Architecture and Environmental Sciences

Prof. Dr. Cenap SANCAR

☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Trabzon/TÜRKİYE

Sosyoloji / Sociology

Doç. Dr. Hüseyin YADİGAROĞLU

☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Trabzon/TÜRKİYE

Tarih / History

Doç. Dr. Ahmet KÖKSAL

☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Trabzon/TÜRKİYE

Uluslararası İlişkiler / International Relations

Prof. Dr. Bülent ŞENER

☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Trabzon/TÜRKİYE

DİL SORUMLULARI / LANGUAGE MANAGERS

Prof. Dr. Bahadır GÜNEŞ

☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Trabzon/TÜRKİYE

Doç. Dr. Tuncer YILMAZ

☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Trabzon/TÜRKİYE

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Bayram SEVİNÇ
☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE	Prof. Dr. Murat ARSLAN
☞ Akdeniz Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Coşkun ERÜZ
☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE	Prof. Dr. Murat KEÇİŞ
☞ Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Dilek BEYAZLI
☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE	Prof. Dr. Mustafa Zeki ÇIRAKLI
☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Dmitry D. VASILIEV
☞ Russian Academy of Sciences / RUSSIA	Prof. Dr. Necmettin AYGÜN
☞ Aksaray Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Fatma TAŞDEMİR
☞ Ankara Hacı Bayram Veli Üni. / TÜRKİYE	Prof. Dr. Özgür YILMAZ
☞ Samsun Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Gocha TSETSKHLADZE
☞ University of Melbourne / AUSTRALIA	Prof. Dr. Rahmi ÇİÇEK
☞ Trabzon Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Haşim KARPUZ
☞ Karatay Üniversitesi / TÜRKİYE	Prof. Dr. Roin KAVRELİŞVİLİ
☞ Samtskhe-Javakheti State Uni. / GEORGIA
Prof. Dr. Hikmet ÖKSÜZ
☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE	Prof. Dr. Rustam SHUKUROV
☞ Lomonosov Moscow State Uni. / RUSSIA
Prof. Dr. Kemal ÜÇÜNCÜ
☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE	Prof. Dr. Süleyman ERKAN
☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Mehmet HACISALİHOĞLU
☞ Yıldız Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE	Prof. Dr. Şerife TALİ
☞ Ordu Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Mehmet Serhat YILMAZ
☞ Kastamonu Üniversitesi / TÜRKİYE	Assoc. Prof. Dr. Liliana Elena BOSCAN
☞ Bucharest University / ROMANIA
Prof. Dr. Mesut ÇAPA
☞ Ankara Üniversitesi / TÜRKİYE	Doç. Dr. Vahit GÜNTAY
☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

Prof. Dr. A. Mevhibe COŞAR
☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE	Prof. Dr. Nedim İPEK
☞ Ondokuz Mayıs Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Ali AKAR
☞ Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi / TÜRKİYE	Prof. Dr. Oktay BELLİ
☞ İstanbul Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Behçet Kemal YEŞİLBURSA
☞ Bursa Uludağ Üniversitesi / TÜRKİYE	Prof. Dr. Osman KARATAY
☞ Ege Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Bernt BRENDAMOEN
☞ University of Oslo / NORWAY	Prof. Dr. Peter Benjamin GOLDEN
☞ Rutgers University / USA
Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ
☞ Bursa Uludağ Üniversitesi / TÜRKİYE	Prof. Dr. Sergey P. KARPOV
☞ Lomonosov Moscow State University / RUSSIA
Prof. Dr. Enis ŞAHİN
☞ Sakarya Üniversitesi / TÜRKİYE	Prof. Dr. Salim GÖKÇEN
☞ Erzincan Binali Yıldırım Üni. / TÜRKİYE
Prof. Dr. Faruk BİLİCİ
☞ Paris- INALCO / FRANCE	Prof. Dr. Sercan EROL
☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Feridun EMECEN
☞ 29 Mayıs Üniversitesi / TÜRKİYE	Prof. Dr. Sezai BALCI
☞ Giresun Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. İbrahim TELLİOĞLU
☞ Ondokuz Mayıs Üniversitesi / TÜRKİYE	Prof. Dr. Şevket DÖNMEZ
☞ İstanbul Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Kemal SAYLAN
☞ Ordu Üniversitesi / TÜRKİYE	Prof. Dr. Ülkü ELİUZ
☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Kenan İNAN
☞ Erzincan Binali Yıldırım Üni. / TÜRKİYE	Doç. Dr. Sırrı Hakan KIRIMLI
☞ Bilkent Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Mehmet ÇOĞ
☞ Samsun Üniversitesi / TÜRKİYE	Doç. Dr. Osman EMİR
☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Mehmet TEZCAN
☞ Bursa Uludağ Üniversitesi / TÜRKİYE	Doç. Dr. Sanem ÖZEN TURAN
☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Mehmet ZAMAN
☞ Atatürk Üniversitesi / TÜRKİYE	Doç. Dr. Serkan DEMİREL
☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Mirian MAKHARADZE
☞ Tbilisi State University / GEORGIA	Öğr. Gör. Veysel USTA
☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
KARADENİZ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

KARADENİZ TECHNICAL UNIVERSITY
THE JOURNAL OF INSTITUTE OF BLACK SEA STUDIES

YIL / YEAR: 2025 CİLT / VOLUME: 11 SAYI / NUMBER: 23

HAKEMLER / REFEREES

Prof. Dr. Bülent ŞENER Karadeniz Teknik Üniversitesi	Doç. Dr. Rahman DAĞ Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK Ardahan Üniversitesi	Doç. Dr. Recep ÇELİK Gümüşhane Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin Avni KIRMACI Karabük Üniversitesi	Doç. Dr. Süleyman TEKİR Sinop Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail KÖSE Karadeniz Teknik Üniversitesi	Doç. Dr. Ülkü KÖKSAL Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Selen DURAK Uludağ Üniversitesi	Dr. Öğr. Üyesi Ahmet GÜLAY Trabzon Üniversitesi
Doç. Dr. Gökhan MUSTAFAOĞLU Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Dr. Öğr. Üyesi Caner ÖZDEMİR Ordu Üniversitesi
Doç. Dr. Halit HAMZAOĞLU Kafkas Üniversitesi	Dr. Öğr. Üyesi Engin Çağdaş BULUT Trabzon Üniversitesi
Doç. Dr. Kurtuluş KIYMET Kocaeli Üniversitesi	Dr. Öğr. Üyesi Erkan KAMBEK İstinye Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet ÖZDEMİR Artvin Çoruh Üniversitesi	Dr. Öğr. Üyesi Gülseren KAN ŞAHİN Sinop Üniversitesi
Doç. Dr. Metin AKSOY Gümüşhane Üniversitesi	Dr. Öğr. Üyesi Hamdullah BAYCAR Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Murat KARADEMİR Selçuk Üniversitesi	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Yunus AKTÜRK Gümüşhane Üniversitesi
Doç. Dr. Muzaffer BAŞKAYA Trabzon Üniversitesi	Dr. Öğr. Görevlisi Gökhan SIRMALI Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

ETİK KURALLARA UYGUNLUK / COMPLIANCE WITH ETHICAL RULES

Yayınlanmak üzere KAREN'e gönderilen çalışmalar daha önce yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere başka bir yere gönderilmemiş olmalıdır.

Çalışmalarda ICMJE (International Committee of Medical Journal Editors) tavsiyeleri ile COPE (Committee on Publication Ethics)'un editör ve yazarlar için uluslararası standartları dikkate alınmalıdır.

Bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygunluk durumu, Üniversitelerarası Kurul Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi'nin 4. maddesi, TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 9. maddesi ve Yükseköğretim Kurulu Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi'nin 6. maddesinde yer alan hükümler çerçevesinde değerlendirilmektedir.

"Etik Kurul Kararı" gerektiren klinik ve deneysel insan ve hayvanlar üzerindeki çalışmalar için etik kurul onayı alınmış olmalı ve bu onay çalışmada belirtilerek belgelendirilmelidir.

The papers submitted to KAREN should not already been published or been submitted to another journal.

Authors should adhere to ICMJE (International Committee of Medical Journal Editors) recommendations and COPE (Committee on Publication Ethics)'s international standards for editors and authors.

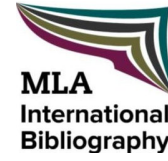
Compliance with the principles of scientific research and publication ethics is evaluated within the framework of the provisions of Article 4 of the Inter-University Council Scientific Research and Publication Ethics Directive, Article 9 of Regulations of the TUBITAK Committee on Research and Publication Ethics and Article 6 of the Higher Education Council Scientific Research and Publication Ethics Directive.

Ethical committee approval should be obtained for studies on clinical and experimental human and animals requiring "Ethics Committee Decision" and this approval should be stated and documented in the paper.

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
KARADENİZ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
KARADENİZ TECHNICAL UNIVERSITY
THE JOURNAL OF INSTITUTE OF BLACK SEA STUDIES

DERGİNİN TARANDIĞI İNDEKSLER / INDEXES

KAREN TÜBİTAK Ulakbim TRDizin, Index Copernicus, Central and Eastern European Online Library (E3), International Institute of Organized Research (I2OR), Academic Resource Index ResearchBib, MLA International Bibliography, Türk Eğitim İndeksi, Eurasian Scientific Journal Index (ESJI), Directory of Research Journals Indexing (DRJI), Scientific Indexing Services (SIS) ve SOBIAD indeksleri tarafından taranan ve senede iki kez yayımlanan hakemli akademik bir dergidir.

Dergide yayımlanan makalelerin sorumluluğu yazarlarına aittir.

KAREN is a peerreviewed journal indexed by TUBITAK Ulakbim TRDizin, Index Copernicus, Central and Eastern European Online Library (E3), International Institute of Organized Research (I2OR), Academic Resource Index ResearchBib, MLA International Bibliography, Türk Eğitim İndeksi, Eurasian Scientific Journal Index (ESJI), Directory of Research Journals Indexing (DRJI), Scientific Indexing Services (SIS) and SOBIAD and published twice a year.

Authors are responsible for the content of their work.

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
KARADENİZ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
KARADENİZ TECHNICAL UNIVERSITY
THE JOURNAL OF INSTITUTE OF BLACK SEA STUDIES

Kapak Tasarım ve Dizgi / Cover Design and Typesetting

Doç. Dr. Yüksel KÜÇÜKER

☞ Karadeniz Teknik Üniversitesi, Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü, Trabzon/TÜRKİYE

Yazışma Adresi / Correspondence

Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü,
Karadeniz Teknik Üniversitesi,
61080, Trabzon / TÜRKİYE

*Institute of Black Sea Studies,
Karadeniz Technical University,
61080, Trabzon / TURKIYE*

Tel: +90 462 377 42 37
Fax: +90 462 325 86 88
<http://www.ktu.edu.tr/karen>
<http://dergipark.gov.tr/karen>
karen@ktu.edu.tr
karen.dergiler@gmail.com
karen@yaani.com

ISSN: 2458-7680
E-ISSN: 2458-9705

Haziran / June 2025, Trabzon / TÜRKİYE

Baskı / Printing

Karadeniz Teknik Üniversitesi Matbaası / Karadeniz Technical University Printing Office

Tel: +90 462 377 21 44

İÇİNDEKİLER / CONTENTS*

Nazlı YILDIRIM – Ramazan Burak ATEŞ Limestone Quarry of Sinope in the Light of Archaeometric Analyses <i>Arkeometrik Analizler Işığında Sinope'nin Kireçtaşı Ocağı</i>	1-12	Arkeoloji / Archeology
Davut YİĞİTPAŞA - Turgay YAZAR Bolu/Claudiopolis Stadion Kazısı ve Köşk (Konak) Hamamı <i>Bolu/Claudiopolis Stadium Excavation and Mansion (Pavilion) Bath</i>	13-29	
Meltem TEMİZKAN Kentsel Kimlik Perspektifinde Sinope'nin (Sinop) Adlandırılışına Yönelik Öncül Aktarımlar <i>Antecedent Transmissions for the Naming of Sinope (Sinop) in the Perspective of Urban Identity</i>	31-39	Tarih / History
Özlem KILINÇÇEKER II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye'de Bir Mülteci Misafirhanesi (Kastamonu Mülteciler Misafirhanesi) <i>A Refugee Guesthouse in Turkey after the World War II (Kastamonu Refugees Guesthouse)</i>	41-66	
Ergün MAMEDOV Gürcistan Dış Politikasında Karar Alma Süreci: Birleşik Ulusal Hareket Dönemi ve Rusya-Gürcistan Savaşı (2004-2008) <i>Decision-Making Process in Georgia's Foreign Policy: The Era of the United National Movement and the Russia-Georgia War (2004-2008)</i>	67-84	Uls. İlişkiler / Int. Relations
Özgür TÜFEKÇİ The Ukrainian War: A Realist Perspective on Geopolitical Implications and International Response <i>Ukrayna Savaşı: Uluslararası Reaksiyon ve Jeopolitik Yansımalar Üzerine Realist Bir Bakış Açısı</i>	85-101	
Sedat BAHADIR Mustafa Adil Özder'in Birinci Dünya Savaşı Hicret Anıları ve Muhacirlik Destanı <i>Mustafa Adil Özder's Memoirs of World War I Migration and the Epic of Immigration</i>	103-115	Dil ve Edebiyat / Lang. and Lit.
Asiye KÖSE – Melek DEMİR – Adem KURBAN - Cemil KARAKAŞ - Serkan HARPUT Okul Öncesi Eğitimde Kodlama Öğretimi: Trabzon İli Ortahisar Merkez İlçesi Okul Öncesi Eğitim Kurumları Örneği <i>Teaching Coding in Kindergarten Education: Sample of Trabzon Province Ortahisar Central District Kindergarten Schools</i>	117-136	Eğitim Bilim. / Edu. Sciences
Koray GENÇ – Cemile Bahtiyar KARADENİZ – Aybegüm NEVRUZ GÖL Ordu Yöresel Yemek Kültürünün Restoran Menülerine Yansıması <i>Reflection of Ordu Local Food Culture in Restaurant Menus</i>	137-150	Gastronomi / Gastronomy
Ramazan GÜLER Gerede Yukarı Tekke <i>Yukari Tekke (Upper Tekke) in Gerede</i>	151-167	Mimarlık / Architecture
KAREN Yayın İlkeleri / Guideline of the KAREN		

* Bu sayıda yayımlanan makalelerin tamamı araştırma makalesidir. / All articles published in this issue are research articles.

Bu sayıda etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektirecek makale bulunmaktadır. / There are articles in this issue requiring ethical committee permission and/or legal/special permission.

Yıldırım, Nazlı – Ateş, Ramazan Burak “Limestone Quarry of Sinope in the Light of Archaeometric Analyses”, *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 11/23, ss. 1-12.
DOI: 10.31765/karen.1623647

Bu makale etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektirmemektedir.
This article doesn't require ethical committee permission and/or legal/special permission.

* Araştırma Makalesi / Research Article

This article has been derived from the MSc Thesis

** Doç. Dr.,
Sinop Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü, Sinop/TÜRKİYE
✉ nazliyildirim@sinop.edu.tr
ORCID : 0000-0002-2924-5111

*** Yüksek Lisans Öğrencisi,
Sinop Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim
Enstitüsü, Sinop/TÜRKİYE
✉ burakates2757@gmail.com
ORCID : 0009-0008-7307-0938

Keywords: Black Sea, Sinope, Stephane, limestone, quarry, XRF, PSA

Anahtar Kelimeler: Karadeniz, Sinope, Stephane, kireçtaşı, taş ocağı, XRF, PSA

Geliş Tarihi / Received Date: 21.05.2025

Kabul Tarihi / Accepted Date: 25.06.2025

LIMESTONE QUARRY OF SINOPE IN THE LIGHT OF ARCHAEOMETRIC ANALYSES*

Nazlı YILDIRIM** - Ramazan Burak ATEŞ***

Abstract: Sinope, an important trade city in the Black Sea region, owed its prosperity to its strategic geopolitical location in Ancient Periods. Many monumental structures with different functions were built in the city. Spolia and various ancient architectural fragments discovered through scientific excavations and surveys suggest the presence of significant quarries in the region. Macro-analyses of these fragments indicate that a limestone type with a granular-texture was predominantly used. However, until now, no detailed analysis or archaeometric studies have been conducted to examine the chemical properties of this limestone. This study aimed to determine the chemical properties of this limestone and where it may have been obtained through archaeometric methods. Samples were collected from architectural fragments, such as column shafts and geison blocks, exhibited in the garden of the Sinop Archaeology Museum, as well as from the natural rock formation known as ‘Sayarkası’, located 65 km west of Sinop, which was likely used as a quarry in antiquity. ED-XRF and PSA analysis were conducted to determine the chemical compositions of these samples. The results revealed that the chemical compositions of the column shaft and geison block samples closely matched those of the Sayarkası samples. These findings suggest that the stone used in Sinope’s construction activities was sourced from the Sayarkası Quarry (Stephane), highlighting the strong trade relations between Sinope and Stephane.

ARKEOMETRİK ANALİZLER İŞİĞİNDA SİNOPE’NİN KİREÇTAŞI OCAĞI

Öz: Antik Dönem’de Sinope stratejik ve jeopolitik konumu sayesinde Karadeniz’de önemli bir ticaret kentidir. Kentte Antik Dönem boyunca farklı işlevlere sahip birçok anıtsal yapı inşa edilmiştir. Bilimsel kazılar ve yüzey araştırmalarıyla keşfedilen devşirme malzeme ve çeşitli antik mimari parçalar, bölgede önemli taş ocaklarının varlığına işaret etmektedir. Bu parçaların makro analizleri, ağırlıklı olarak taneli dokuya sahip bir kireçtaşı türünün kullanıldığını göstermektedir. Ancak şimdiye kadar bu kireçtaşının kimyasal özelliklerini incelemek için detaylı analizler veya arkeometrik çalışmalar yapılmamıştır. Bu çalışma, bu kireçtaşının kimyasal özelliklerini ve nereden elde edilmiş olabileceğini arkeometrik yöntemlerle belirlemeyi amaçlamaktadır. Örnekler, Sinop Arkeoloji Müzesi bahçesinde sergilenen sütun gövdesi ve geison bloğu gibi mimari parçaların yanı sıra Sinop’un 65 km batısında yer alan, olasılıkla Antik Dönem’de

taş ocağı olarak kullanılan ve ‘Sayarkası’ olarak bilinen doğal kaya oluşumundan toplanmıştır. Bu örneklerin kimyasal bileşimlerini belirlemek amacıyla ED-XRF ve PSA analizleri gerçekleştirilmiştir. Sonuçlar, sütun gövdesi ve geison bloğu örneklerinin kimyasal bileşimlerinin Sa-

yarkası örnekleriyle yakından ilişkilidir. Bu bulgular, Sinope’nin inşaat faaliyetlerinde kullanılan taşın Sayarkası Taş Ocağı’ndan (Stephane) temin edildiğini göstermekte ve Sinope ile Step-hane arasındaki güçlü ticari ilişkileri vurgulamaktadır.

Introduction

Sinop is a coastal city on the Black Sea coast of Türkiye, located at the junction of the peninsula called ‘Boztepe’ with the mainland. Based on archaeological research conducted to date, it is generally understood that Sinop has been continuously inhabited from the Chalcolithic period to the present day. The city is of significant historical importance, having attracted the attention of nearly every civilization due to its strategic location, natural beauty, and sheltered harbors. In antiquity, Sinop was located within the Paphlagonia region and exhibited a notable urban profile characterized by the coexistence of local and foreign cultural elements, political influences, and economic activities, largely due to extensive commercial interactions with various cultures over time. In the Ancient period, the city was referred to as Sinope, and it is believed to have been founded as a colonial city by settlers from Miletus,¹ a prominent city-state in Western Anatolia, around the 8th century BCE. It played a central role in Black Sea trade due to its natural harbors and geopolitical significance, and it was distinguished by its well-planned urban layout and architecture. However, the ancient urban fabric of the city has suffered significant damage since Late Antiquity, particularly during the Seljuk Empire, when many ancient structures were repurposed as spolia. This destruction has hindered a full understanding of the city’s buildings and architecture. Nevertheless, ancient writers’ accounts suggest that Sinope featured an advanced urban design. For example, Ancient geographer Strabo provides the following important description of the city:² *“Higher up, however, and above the city, the ground is fertile and adorned with diversified market-gardens; and especially the suburbs of the city. The city itself is beautifully walled, and is also splendidly adorned with gymnasium and market-place and colonnades.”* In 1826, French geographers visiting the city also offered valuable insights into the use of spolia:³ *“During the construction of the city walls, the Turks used more than two thousand marble and granite columns from the agora and gymnasium as spolia.”* These researchers also mapped the locations of significant ancient public buildings, such as the agora, nymphaion, and temples, situated on ‘Boztepe’ in Sinope.⁴

Based on the information provided by ancient writers and geographers, it is evident that the city hosted numerous monumental public buildings. Although many of these structures have not survived, various architectural fragments uncovered through excavations and surveys, as well as spolia incorporated into the city walls, offer crucial insights into the city’s ancient architecture. Architectural fragments used as spolia are found not only in the city walls but also in the form of bases, columns, capitals, architraves, friezes, geison blocks, and sarcophagi with their lids, all of which are displayed in the garden of the Sinop Archaeology Museum. When observing the primary building materials such as stone or marble used in the ancient structures of the city, it is apparent that different stone types were employed. Macro-analysis of these architectural fragments has revealed that a limestone with a granular texture was predominantly used⁵ (Fig. 1: a-b).

¹ Strabo: XII. 3. 11; Greaves, 2002: 104-109.

² Strabo: XII. 3.11.

³ Journal des Voyages, 1826: 261-262.

⁴ Journal des Voyages, 1826: 257-263.

⁵ Yıldırım, 2020a: 178-186; Yıldırım, 2020b: cat. nos. 1-11.

Fig. 1: a-b. Granular textured limestone examples from Sinop Archaeology Museum

The widespread use of this limestone in Sinope's ancient architecture suggests the proximity of a quarry, which likely served as the primary source of this stone, used not only in construction but also in burial practices. The substantial presence of this material in both public and ritualistic spaces indicates its integral role in the city's development. However, until now, no detailed analyses or archaeometric studies have been conducted to examine the chemical properties of this limestone. Given this gap in research, the purpose of the current study is to analyze the chemical composition of the limestone and identify its likely source. To achieve this, samples were collected from two archaeological fragments exhibited in the garden of the Sinop Archaeology Museum. These two samples were chosen due to their distinctive forms and decorative features, which are representative of the stone types and styles used in Sinope's ancient buildings.

1. Samples for Analyses

The first sample was collected from an unfinished column shaft,⁶ which stands 2.18 meters tall and features spiral flutes (Fig. 2: a). This shaft, although still in its incomplete state, serves as an important representation of the architectural style and stoneworking techniques employed during the period. The second sample was taken from a geison block,⁷ a type of architectural element that forms part of the cornice in Ancient architecture. The block measures 71 cm in length, 50 cm in width, and 68 cm in height, and is adorned with intricate decorative elements. These include an anthemion, bead-and-reel moulding, consoles decorated with acanthus leaves, and cassettes featuring Medusa heads and poppy capsules⁸ (Fig. 2: b). This sample is significant because of its detailed sculptural decoration, which helps identify it as part of a high-quality architectural ensemble.

⁶ Museum inventory no.: 4.4.09.

⁷ Museum inventory no.: 13.26.70.

⁸ Yıldırım, 2020c: cat. no. 11.

Fig. 2: a-b. Column shaft and geison block from Sinop Archaeology Museum

Where could this limestone have been quarried? The limestone used in the construction of the ancient buildings in Sinope may have been quarried at Sayarkası, a site located along the coastline within Çaylıoğlu Village, in the Ayancık District, approximately 65 km west of Sinop. This area is the nearest natural rocky formation to Sinope that likely served as a quarry in antiquity. The Sayarkası Quarry is particularly notable due to the discovery of numerous semi-finished architectural fragments, including bases, columns, capitals, and sarcophagus fragments, which strongly suggest that the site was actively used for quarrying and stoneworking during Ancient periods.

To gain a clearer understanding of the quarry's role in the architectural development of Sinope, and to compare its material to the limestone samples from the Sinop Archaeology Museum, three representative samples were collected from Sayarkası. These samples, referred to as the 'Sayarkası samples', were chosen because they show clear evidence of stonemasonry traces on their surfaces, indicating they were semi-finished blocks prepared for further carving or construction (Fig. 3: a-c). The Sayarkası samples will provide valuable data that can be compared with the samples from the museum, contributing to a better understanding of the geological properties, chemical composition, and workmanship associated with the limestone used in the ancient architecture of Sinope.

Fig. 3: a-c. Sayarkası samples

Energy Dispersive X-ray Fluorescence (ED-XRF) analysis was employed to determine the elemental composition and concentration of all the samples. This non-destructive technique allowed for the precise identification of the elements present in the samples and their respective concentrations. Each sample was analyzed in its natural form without any dilution, ensuring that the data accurately represented the original material's composition. In addition to the ED-XRF analysis, Particle Size Analysis (PSA) was conducted on the column shaft and Sayarkası samples. The PSA provided insights into the particle size distribution of the samples, including the median, mean, and mode particle sizes.⁹

2. Results of Analyses

a. Column Shaft Sample

- **ED-XRF Analysis:** Calcium is the predominant element in this sample, constituting 67.39% of the composition. Other elements detected in lower concentrations include silicon (0.6057%), sodium (0.589%), magnesium (0.4547%), iron (0.3212%), aluminum (0.2498%), strontium (0.07895%), and nickel (0.0463%) (Tab. 1).
- **Particle Size Analysis (PSA):** The median particle size is 9.08 μm , the mean particle size is 12.69 μm , and the mode particle size is 10.78 μm . The transmittance rate, which measures the amount of light passing through the sample, is 81.2% (Tab. 2)

b. Geison Block Sample

- **ED-XRF Analysis:** Like the column shaft sample, calcium is the most abundant element at 67.86%. Other notable elements include sodium (0.567%), silicon (0.4907%), magnesium (0.4518%), iron (0.2606%), aluminum (0.2220%), strontium (0.07895%), and nickel (0.0427%) (Tab. 1).

c. Sayarkası Samples

- **ED-XRF Analysis:** Calcium concentrations are also dominant in these samples, ranging from 66.44% to 67.10%. Silicon is the second most abundant element, with concentrations ranging from 0.634% to 1.039%, while sodium, magnesium, iron, aluminum, strontium, and nickel are present in much lower concentrations (Tab. 1).
- **Particle Size Analysis (PSA):** The median particle size is 12.06 μm , and the mean particle size is 34.58 μm , which is larger compared to the column shaft sample. The mode particle size is 10.77 μm , and the transmittance rate is 82.5%, which is quite similar to the column shaft sample (Tab. 2).

Table 1. ED-XRF Analysis Results

Symbol	Elements	Column shaft	Geison block	Sayarkası	Sayarkası	Sayarkası
Ca	Calcium	67.39%	67.86%	67.04%	66.44%	67.10%
Si	Silicon	0.6057%	0.4907%	0.6342%	1.039%	0.7045%
Na	Sodium	0.589%	0.567%	0.658%	0.534%	0.610%
Mg	Magnesium	0.4547%	0.4518%	0.5937%	0.3953%	0.3900%
Fe	Iron	0.3212%	0.2606%	0.3385%	0.4840%	0.3778%
Al	Aluminum	0.2498%	0.2220%	0.2837%	0.3759%	0.2829%
Sr	Strontium	0.06857%	0.07895%	0.07892%	0.09963%	0.09186%
Ni	Nickel	0.0463%	0.0427%	0.0462%	0.0483%	0.0528%

⁹ All of the analyses in question were carried out at the Izmir Institute of Technology Integrated Research Centers Analysis Laboratory, with samples bearing tracking numbers RÜZMER-T6388401 and MAM-T6368801.

Table 2. PSA Analysis Results

	Median size (μm)	Mean size (μm)	Mode size (μm)	Transmittance
Column shaft (NY-4)	9.08876	12.69028	10.789	81.2%
Sayarkası (NY-1)	12.06355	34.58606	10.7778	82.5%

3. Conclusion from the Analyses

- The calcium concentration across all samples (column shaft, geison block, and Sayarkası) remains remarkably consistent, around 67%, suggesting that these samples likely originate from the same geological source.
- The elemental composition, including the trace amounts of silicon, sodium, and other metals, shows minimal variation between the different sample types.
- The Particle Size Analysis (PSA) indicates that while there are slight variations in particle size, particularly between the Sayarkası samples and the column shaft sample, these differences are not substantial enough to contradict the idea that these materials are from the same region or quarry.

4. Comment

The identification of the stones and quarries used in ancient Sinope is crucial for understanding the construction techniques and material sources of the city's architectural heritage. The Sayarkası quarry, located in the Çaylıoğlu Village within the Ayancık District, approximately 65 km west of Sinope, is likely the primary source of the stone used in the region's ancient structures¹⁰ (Figs. 4-5). Surveys and geological studies indicate that the quarry, covering an area of about 2.5 km², has been continuously active, with stone extraction still occurring today.

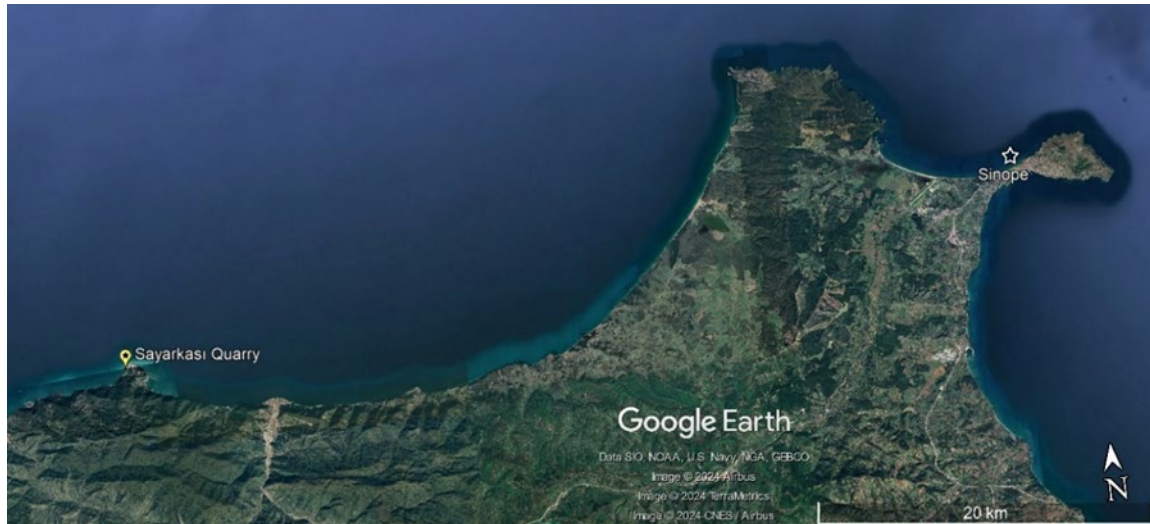

Fig. 4. Map showing the distance between Sayarkası Quarry and Sinope

The Sayarkası quarry is part of the 'İstefan (Usta Burnu) Limestone Member of the Kusuri Formation', which dates back to the Middle Eocene, approximately 56 to 33.9 million years

¹⁰ Gür and Köroğlu, 2023: 36-37.

ago.¹¹ The upper levels of the formation are represented by ‘shallow marine limestones’, and these rocks are geologically defined as follows:¹²

“The limestones observed in the northwest, near the seaside, generally have a granular-texture. The grains, typically ranging in size from 1 to 3 mm, are set in a sparitic matrix and are in direct contact with one another. A significant portion of the limestone grains in this section (90%) consists of intraclasts, 5% fossils, and 5% terrigenous material. The terrigenous material is dark gray, occasionally black, and is likely of clay or volcanic origin. However, the terrigenous component increases to nearly 50% as the formation approaches the clayey units toward the southeast. Since the grains are arranged in such a way that they are in contact, the units in this area exhibit ‘granular-texture stone’ characteristics.”

Fig. 5. Sayarkası Quarry

The limestone’s granular texture and high calcium content are significant because they make the rock suitable for use in construction. The characteristics of this stone, especially its mechanical properties and ease of extraction, likely contributed to its widespread use in architectural applications during antiquity. This quarry’s proximity to Sinope and the favorable geological properties of its stone would have made it an essential source for the stone used in the construction of monumental structures in Sinope. These findings help clarify not only the local sourcing of materials but also shed light on the quarrying practices and construction methods of the time.

The presence of cutting stone blocks, steps, and channels in the region (Figs. 6-8), along with rock surfaces marked by stonemason tools, offers compelling evidence that the area was actively used as a quarry¹³ (Figs. 9-10). These marks and traces suggest that the quarrying process was carried out in this location, likely for several centuries, with the tools and techniques

¹¹ Janbu et al. 2007.

¹² Çelik, 2013: 17-19.

¹³ Gür, 2023: 56-64.

of ancient stonemasons clearly reflected in the evidence left behind. Such traces are instrumental in confirming that the site not only served as a quarry but also as a workshop for crafting architectural components. Furthermore, the discovery of semi-finished blocks—including sarcophagi, bases, columns, and capitals—with visible signs of stonemasonry on their surfaces further emphasizes the dual role of the site as both a quarry and a place where stone products were shaped and prepared for use in construction (e.g., bases and columns being partially carved but not yet finished).

Fig. 6. Traces of cutting stone blocks from Sayarkası Quarry

Figs. 7-8. Traces of cutting stone blocks from Sayarkası Quarry

Figs. 9-10. Rock surfaces marked by stonemason tools from Sayarkası Quarry

These findings are crucial because they suggest that this quarry was not only a source of raw material but also a workshop where skilled laborers crafted stone pieces for Sinope and potentially other ancient cities. The connection between this quarry and Sinope is significant for understanding the architectural development of the city, as well as the quarrying operations that supported its growth and prosperity. The ED-XRF and PSA analysis results from samples taken from both the quarry and architectural fragments found in Sinope reinforce the hypothesis that this quarry was likely the primary source of the stone used in the construction of many important buildings in the city.

The ED-XRF analysis results indicate that calcium is the dominant element in all Sayarkası samples, with a concentration of approximately 67%. The levels of silicon, sodium, magnesium, iron, and aluminum in these samples are consistently low, generally below 1% (see Tab. 1). This mineralogical profile identifies the rocks from Sayarkası as granular-textured limestone, which is characterized by its high calcium content. These rocks are typically hard to medium hard, with a beige or off-white color and a crystalline luster.¹⁴

Similarly, the column shaft and geison block samples exhibit very similar results. In the column shaft sample, calcium makes up 67% of the composition, with the other elements, including silicon, sodium, magnesium, iron, and aluminum, all present in concentrations below 1%. These proportions are almost identical to those found in the Sayarkası samples. The same trend is observed in the geison block sample, where calcium again constitutes 67%, and the levels of other elements are similarly low, with no significant variation from the Sayarkası samples. Given the similarity in elemental composition and the high concentration of calcium, it is clear that both the column shaft and geison block are composed of high-calcium limestone, very much akin to the material sourced from the Sayarkası quarry. This suggests that the stone used in these architectural components, like that found in Sayarkası, was a granular-textured limestone, reinforcing the idea that Sayarkası could have been the primary source of the material used for constructing important buildings in Sinope.

The Particle Size Analysis (PSA) conducted on the Sayarkası and column shaft samples also yielded highly similar results. Specifically, the mode particle size values for the Sayarkası and column shaft samples were nearly identical, measuring 10.77 μm and 10.78 μm , respectively. These values suggest that both samples exhibit comparable granular characteristics. Additionally, the light transmittance rates for both sets of samples were very close, ranging from 82.5% for the Sayarkası sample to 81.2% for the column shaft sample (see Tab. 2). The small variation

¹⁴ Çelik, 2013: 17.

in transmittance rates further reinforces the similarity in the structure and properties of the two materials, particularly in terms of optical properties.

Given the similar elemental ratios obtained from the ED-XRF analysis and the comparable particle size distributions and light transmittance rates from the PSA analysis, it is reasonable to conclude that the Sayarkası quarry was likely the source of the ancient architectural fragments. The proximity of Sayarkası to Sinope further supports this hypothesis, indicating that this quarry may have been the primary supplier of stone materials for construction activities in Sinope.

The traces of stonemasonry and the numerous semi-finished architectural fragments found at the Sayarkası quarry suggest that the site functioned as both a quarry and a workshop for producing various architectural elements. Craftsmen working at the quarry likely used wooden wedges¹⁵ to extract the stone blocks from the bedrock. Once extracted, the stone blocks were roughly shaped to reduce weight, minimize damage during transport, and lower overall costs. This would have been crucial, as transporting large stone blocks over long distances in antiquity was a labor-intensive and expensive process. To ease the transportation of these materials, the blocks were likely semi-finished products, such as bases, column shafts, Corinthian capitals, and sarcophagus lids. These rough forms would have been further carved and decorated at the construction sites, where artisans could add detailed carvings and ornamental elements to the stone pieces.

Given the proximity of the quarry to the coast, sea transport would have been the most practical and cost-effective option for moving the materials to Sinope (Fig. 4). Compared to overland transport, which posed greater logistical challenges, sea routes offered distinct advantages in terms of safety, ease, and efficiency. The use of coastal shipping would have allowed for swift and secure delivery of the stone materials, facilitating their timely arrival at construction sites and contributing to the architectural development of Sinope. This efficient transportation system, combined with the quarry's output of semi-finished architectural pieces, highlights the central role of the Sayarkası quarry in supplying materials for Sinope's ancient construction projects.

The quarry and workshop likely remained active from the Ancient period until the end of the Ottoman period. This is supported by the historical fact that, following the 1923 population exchange, the Greek stonemasons from the Saraylar settlement (known as 'Palatia' on Marmara Island), who had worked in the quarries, were replaced by masons from Ayancık—likely sourced from this quarry.¹⁶ This continuity suggests that the quarry was a prominent source of stone throughout antiquity and that a long-standing tradition of stoneworking existed in the region. This long history of quarrying and craftsmanship not only highlights the significant role of the Sayarkası quarry in architectural production but also reflects the enduring cultural and economic ties between different periods, showing the importance of this quarry in both local and broader historical contexts.

The settlement where the quarry is located, known in antiquity as 'Mariandyn, Stephanos, Stephane, or Istefan',¹⁷ was a coastal town with a harbor and abundant forested lands, making it a key hub for maritime activities and timber production for shipbuilding.¹⁸ Archaeological surveys in the region have uncovered ceramics dating from the Early Bronze Age to the Hellenistic, Roman, and Byzantine periods.¹⁹ At the highest points of Usta Burnu, particularly in

¹⁵ Gür and Köroğlu, 2023: 42.

¹⁶ Asgari, 1978: 469; Beykan, 2004: 15; Albustanlıoğlu, 2006: 8.

¹⁷ Gür and Köroğlu, 2023: 37-41; Gür, 2023: 47-49.

¹⁸ Timor, 1999: 128-130.

¹⁹ French, 1986: 488-490, fig. 1.

areas known as ‘Doğu Giranüstü and Dikkaya,’ evidence of a fortress, necropolis, and residential buildings has been found. These are likely the homes of craftsmen who worked at the quarry.²⁰

Given that both Sinope and Stephane were important harbor cities, it is plausible that they maintained strong social and cultural connections throughout antiquity. These connections were likely reinforced by intensive commercial and architectural interactions, facilitated by the shared use of resources such as the quarry at Sayarkası. The proximity of these cities and the mutual reliance on trade and building materials would have contributed to the development of a robust relationship, particularly in the realms of construction and artistic endeavors.

Conclusion

Sinope, an important trading city on the Black Sea, flourished due to its strategic location and access to extensive maritime trade routes. Its rich architectural heritage, marked by monumental structures, suggests that quarrying played a crucial role in the city’s development. Despite archaeological evidence of the use of limestone in Sinope’s buildings, limited research has been conducted to identify the specific quarries that supplied the stone. This study provides compelling evidence that the limestone used in the monumental architecture of Sinope was sourced from the Sayarkası Quarry (Stephane). Through the application of ED-XRF and PSA, the chemical properties and particle size characteristics of limestone samples from both the quarry and architectural fragments were shown to be closely aligned. These findings suggest that Sayarkası was a vital quarry for Sinope, and the transport of materials likely relied on maritime routes due to the quarry’s coastal location. The continuity of quarrying and stoneworking practices, supported by historical and archaeological records, highlights the significant role of Sayarkası in Sinope’s architectural development.

The results of this study contribute to our understanding of the quarrying practices in the ancient city of Sinope, shedding light on the trade and cultural relationships that underpinned its architectural heritage. The long-standing tradition of stoneworking in the region and the continued use of Sayarkası as a quarry until the end of the Ottoman period underscore its enduring importance to the city and its surrounding settlements.

REFERENCES

- Albustanlıoğlu, Tulga (2006), *Dokimeion Işığında Roma İmparatorluk Döneminde Mermer Kullanımı. İmparatorluk Yönetimindeki Anadolu Mermer Ocaklarının İşletme Stratejisi ve Organizasyonu*, Ph.D. Thesis, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Asgari, Nuşin (1978), “Roman and Early Byzantine Marble Quarries of Proconnesus”, *Proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology*, 23-30/IX/1973, (Ed. E. Akurgal), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 467- 480.
- Beykan, Müren (2004), *Prokonnesos’ta Bulunan İon Sütun Başlıkları. Yerel Mermer Ocaklarında Biçimlendirilmesi ve İhracatı*, Ph.D. Thesis, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelik, Seda (2013), “Usta Burnu (Ayancık) Civarının Jeolojisi ve Karadeniz Bindirme Kuşağı ile İlişkisi”, MSc Thesis, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- French, David (1986), “Stephane”, *Anadolu Araştırmaları*, 10, 483-498.

²⁰ French, 1986: 488; Gür and Köroğlu, 2023: 41-43; Gür, 2023: 49-54.

Gür, Durmuş and Köroğlu, Gülgün (2023), “Sinop’un Ayancık İlçesi Çaylıoğlu Köyü (Stefan/İstefan) Tarihi Yerleşim Alanı ve Taş Atölyesi”, *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6/1, 35-50.

Gür, Durmuş (2023), “Sinop, Ayancık, Çaylıoğlu Köyü’ndeki Tarihi Stephane/İstefan Yerleşimi”, *Sinop Tarihinden Kesitler*, (Eds. C., Demir, N., Kavak, S., Yazıcı), İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 45-67.

Greaves, Alan M. (2002), *Miletos: A History*. London-New York: Routledge.

Janbu, E. Nils - Nemec, Wojciech - Kirman, Ediz - Özaksoy, Volkan (2007), “Facies anatomy of a sand-rich channelized turbiditic system: the Eocene Kusuri Formation in the Sinop Basin, north-central Turkey”, *Processes, Environments and Basins: A Tribute to Peter Friend*. Special Publication 38 of the International Association of Sedimentologists, (Eds. G. Nichols, C. Paola, E. A. Williams), Wiley-Blackwell Publishing, 457-517.

Journal des Voyages (1826). *Decouvertes et Navigations Modernes ou Archives Géographiques du XIX Siècle* 89, Paris, 257-263.

Strabo, The Geography (Published in Vol. V of the Loeb Classical Library edition, 1928).

LacusCurtius • Strabo’s Geography – Book XII Chapter 3

Timor, Ayşe (1999), “Ayancık’ta Şehirleşmenin Yarattığı Mekansal Değişimler”, *Coğrafya Dergisi*, 7, 125-150.

Yıldırım, Nazlı (2020a), “Sinope’de Bulunan Dorik Mimari Bloklar Üzerine Gözlemler”, *Cedrus*, 8, 177-199.

_____ (2020b), “Sinope Kentinden Boğa Başlı Girland Bezemeli Mimari Bloklar”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 28, 547-568.

_____ (2020c), “Sinope Mimari Bezemeleri: Kymation, Anthemion, Yaprak ve İnci-Boncuklar”, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 47, 108-138.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı: Araştırmacılar makaleye eşit oranda katkı sağlamışlardır.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Yiğitpaşa, Davut - Yazar, Turgay, “Bolu/Claudiopolis Stadion Kazısı ve Köşk (Konak) Hamamı”, *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 11/23, ss.13-29.
DOI: 10.31765/karen.1563436

Bu makale etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektirmemektedir.
This article doesn't require ethical committee permission and/or legal/special permission.

* Araştırma Makalesi / Research Article

** Prof. Dr.,
Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İnsan ve
Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji
Bölümü, Samsun/TÜRKİYE
✉ davut.yigitpasa@omu.edu.tr
ORCID : 0000-0001-8821-5628

** Dr. Öğr. Üyesi,
Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İnsan ve
Toplum Bilimleri Fakültesi, Sanat Tarihi
Bölümü, Samsun/TÜRKİYE
✉ turgayyazar@gmail.com
ORCID : 0000-0003-0179-4511

Anahtar Kelimeler: Bolu, Stadyum Kazısı,
Hamam, Köşk (Konak) Hamamı, Osmanlı

Keywords: Bolu, Stadion Excavation, Bath,
Mansion (Pavilion) Bath, Ottoman

Geliş Tarihi / Received Date: 08.10.2024

Kabul Tarihi / Accepted Date: 17.06.2025

BOLU/CLAUDIOPOLIS STADİON KAZISI VE KÖŞK (KONAK) HAMAMI*

Davut YİĞİTPAŞA** – Turgay YAZAR***

Öz: Bu çalışmada; Bolu Akpınar Mahallesi'nde Roma Dönemi'ne ait bir stadyumun 2008 yılında açığa çıkarılması sırasında karşılaşılan ve 2022 yılında Bolu Müze Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen kazılarda ortaya çıkarılan Köşk (Konak) Hamamı tanıtılmış ve değerlendirilmiştir. Çalışmanın ilk bölümünde kazı süreci ve yapı tanıtımı yapılmıştır. Çalışmanın ikinci kısmında Anadolu'da tespit edilen ve literatüre Köşk (Konak) Hamamı olarak geçen bu yapıların plan özellikleri değerlendirilmiştir. Türk mimarlığında su yapılarının önemli bir unsuru olan hamamlar işlevleri ve kullanım biçimlerine göre genel ve özel hamamlar olarak sınıflanmaktadır. Özel hamamlar ise içerisinde yer aldıkları mülkün statü ve kullanımına bağlı olarak saray, tekke, kışla ya da yalı, köşk veya konak hamamları olarak adlandırılır. Anadolu'nun birçok şehrinde, kentin ileri gelenleri tarafından konak veya köşklarinin bahçelerinde veya bünyelerinde hamam inşa ettirilmesi yaygın bir gelenektir. Stadionun oturma sıralarına paralel uzanan dik-dörtgen planlı Bolu Akpınar Hamamı; kuzeydeki soyunmalık, soyunmalığın güneybatısındaki sıcaklık ve güneydoğusundaki su deposu ile ocak bölümlerinden oluşmaktadır. Kazıda ele geçirilen buluntular, şehri oluşturan mahallerle ilgili kayıtlar ile başta plan ve mimari özelliklerinden hareketle hamamın 17-19. yüzyıl arasına ait Geç Osmanlı Dönemi yapısı olabileceği değerlendirilmiştir.

BOLU/CLAUDIOPOLIS STADIUM EXCAVATION AND MANSION (PAVILION) BATH

Abstract: In this study, the mansion (pavilion) bath, which was encountered during the unearthing of a stadium from the Roman Period in Bolu Akpınar District in 2008 and unearthed during the excavations carried out by the Bolu Museum Directorate in 2022, was introduced and evaluated. The excavation process and structure were introduced in the first part of the study. In the second part of the study, the plan features of these structures, which were identified in Anatolia and referred to as mansion (pavilion) bath in the literature, were evaluated. Baths, which are an important element of water structures in Turkish architecture, are classified as public and private baths according to their functions and usage forms. Private baths, on the other hand, are called palace, dervish lodge, barracks or waterside, mansion (pavilion) baths depending on the status and use of the property they are located in. In many Anatolian cities, it is a common tradition for the notables of the city to have

baths built in the gardens or on the premises of their mansion (pavilion) bath. Bolu Akpınar Bath, which has a rectangular plan extending parallel to the seating rows of the stadium; It consists of a changing room in the north, a hot room in the southwest of the changing room, a water tank and a stove in the southeast. Based

on the findings obtained during the excavation, records related to the neighborhoods that make up the city, and primarily its plan and architectural features, it has been evaluated that the bathhouse could be a Late Ottoman Period structure dating back to the 17th-19th centuries.

Giriş

Bu çalışmada Bolu/Claudiopolis Stadyumu kazısında ortaya çıkarılan Osmanlı Dönemi'ne ait bir hamam ve hamamı tarihlememizi sağlayan bazı kazı buluntuları tanıtılarak değerlendirilecektir.

Bolu, Merkez ilçe, Akpınar Mahallesi'nde İzzet Baysal Caddesi üzerinde, mülkiyeti Bolu Belediyesi'ne ait olan "III. Derece Arkeolojik Sit Alanı" içerisindeki 9. pafta, 248. adanın 15, 16, 17 ve 18. parsellerinde yer alan dükkanların 2008 yılındaki yıkımı esnasında bazı tarihi kalıntılarla karşılaşmış ve aynı yıl Bolu Müze Müdürlüğü başkanlığında sondaj çalışmaları başlatılmıştır (Foto 1,2,4, Şekil 1).¹

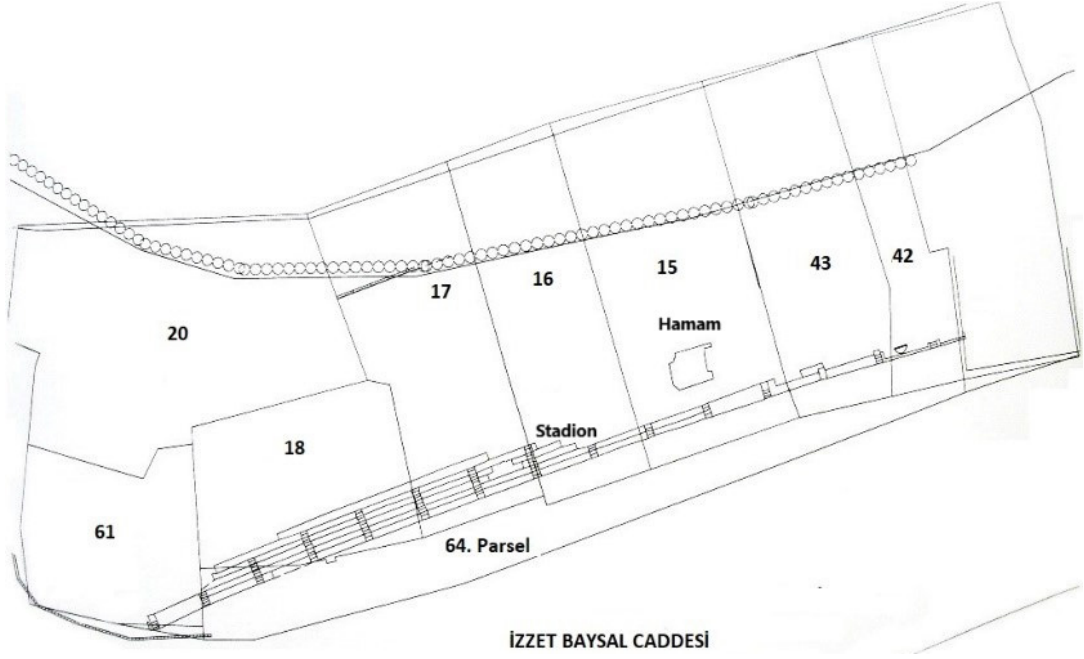

Foto. 1. Hisartepesi'nin havadan görünümü

Foto. 2. Kazı alanındaki parselasyon

¹ 2008 yılı kurtarma kazısını büyük bir özveri ve titizlikle yapan Müze Müdürü Mustafa Y. Güneş, uzmanlar Kader Yer, Beste Ekşi, Ümit Karataş ve Hakan Ulutürk'ü şükranla anıyorum. Kazı bilgi, belge, fotoğraf arşivini ve buluntularının çalışma iznini veren, 2022 yılında kazının tekrar başlamasını sağlayan Bolu İl Kültür Müdürü Hakan Doğanay ve Müze Müdürü Atılğan Kaya'ya teşekkür ederiz. Makalede yer alan fotoğraf ve çizimler Prof. Dr. Davut Yiğitpaşa'ya aittir.

Şekil 1. Kazı alanındaki parselasyon planı

Foto. 3. Alanın 2008 kazısı öncesi durumu (Bolu Müze Müdürlüğü Arşivi)

Kazı çalışmalarında ilk olarak 1,5 m aralıkla, 1x1,5 m ölçülerinde, derinlikleri dolgu toprağına göre değişiklik gösteren 28'i 15, 23'ü 16, 33'ü 17 ve 29'u ise 18 numaralı parselde olmak üzere

toplam 113 adet sondaj çukuru açılmış, sondaj çukurlarında duvar kalıntıları ve oturma sıraları tespit edilmiştir (Foto. 4-6).

Foto. 4. Kazı alanında 2008 yılında açılan sondaj çukurları (Bolu Müze Müdürlüğü Arşivi)

Foto. 5-6. 21 ve 28 numaralı sondaj çukurları (Bolu Müze Müdürlüğü Arşivi)

Sondaj çukurlarındaki oturma sıralarının Roma Dönemi'ne ait bir stadyuma ait olduğu değerlendirilmiş ve alanda bir kurtarma kazısı gerçekleştirilmiştir. Kurtarma kazısında 15, 16 ve 17 numaralı parsellerin kuzey bölümlerinde duvar kalıntıları, 15 numaralı parselin orta bölümünde stadyumdan farklı bir döneme ait olduğu değerlendirilen bir yapıya ait temel duvarı kalıntıları, 15, 16, 17 ve 18 numaralı parsellerin güney bölümlerinde ise stadyumun oturma

sıraları açığa çıkarılmıştır. Çalışmalarda stadyuma ait oturma sıralarının doğu-batı yönünde devam ettiğinin tespit edilmesi üzerine kamulaştırma yapılarak kazı alanı genişletilmiş, 248 adanın 42, 43, 61 ve 64 numaralı parsellerde devam ettirilen çalışmalar sonucunda stadyumun bir kısmı tamamen açığa çıkarılmıştır. 2008 yılı kazılarında elde edilen verilerden; bu alanın Claudiopolis kentinin akropolisi konumundaki Hisartepesi olduğu, tepenin güney yamacındaki stadyumun İmparator Hadrianus (MS 117-138), duvar kalıntılarının ise Osmanlı Dönemi'ne ait olduğu değerlendirilmiş, ancak bu kalıntıların ne tür bir yapıya ait olduğu ve tarihi hakkında bir tespitle bulunulamamıştır.²

2022 yılında, alanın açılması ve Osmanlı Dönemi'ne ait yapı kalıntısının işlev ve planının tespiti için kazı çalışmaları yeniden başlatılmıştır.³ Kazı çalışmalarında oturma sıralarının üzerindeki toprak kütlesi tahliye edilmiş, belediyeye ait olan dükkanlar ile 20. yüzyıla ait bir yapı kalıntısına ait temeller kaldırılmıştır. Stadyumun 11. merdiven sırasının 1,70 m üzerinde, muhtemelen 5. oturma sırasına denk gelen yerdeki yapı kalıntısının tamamen ortaya çıkarılması ve fonksiyonunun belirlenebilmesi için 8x8 m boyutlarındaki 29 numaralı plankarede çalışılmış ve yapının bir hamam olduğu tespit edilmiştir (Foto. 7-12).⁴

Foto. 7. Kazı alanının 2022 kazısı öncesi görünümü

² 2008 yılı Stadyum kazısı için bkz. Güneş, 2008: 159-174; 2009: 294-308; Bilir ve Tuna, 2023: 1226-1236; Yiğitpaşa, 2023: 64-85.

³ 2022 kazı çalışmaları Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Davut Yiğitpaşa'nın koordinatörlüğünde 21.07.2022-20.11.2022 tarihleri arasında 150 gün süreyle gerçekleştirilmiştir.

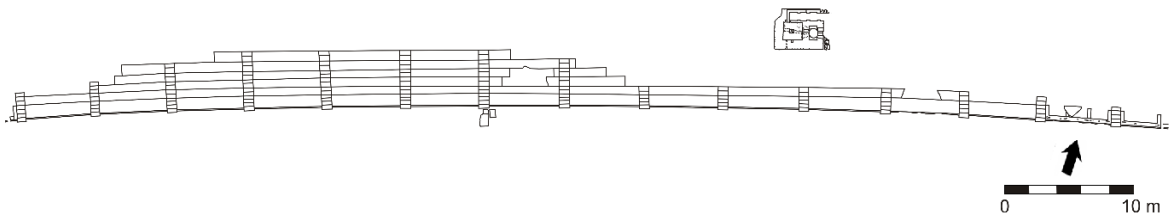
⁴ Yiğitpaşa, 2024: 1328-1329.

Foto. 8. Hamamın 2022 kazısı öncesi durumu, doğudan görünüm

Foto. 9. Kazı alanının 2022 kazısı sonrası güneydoğudan görünümü

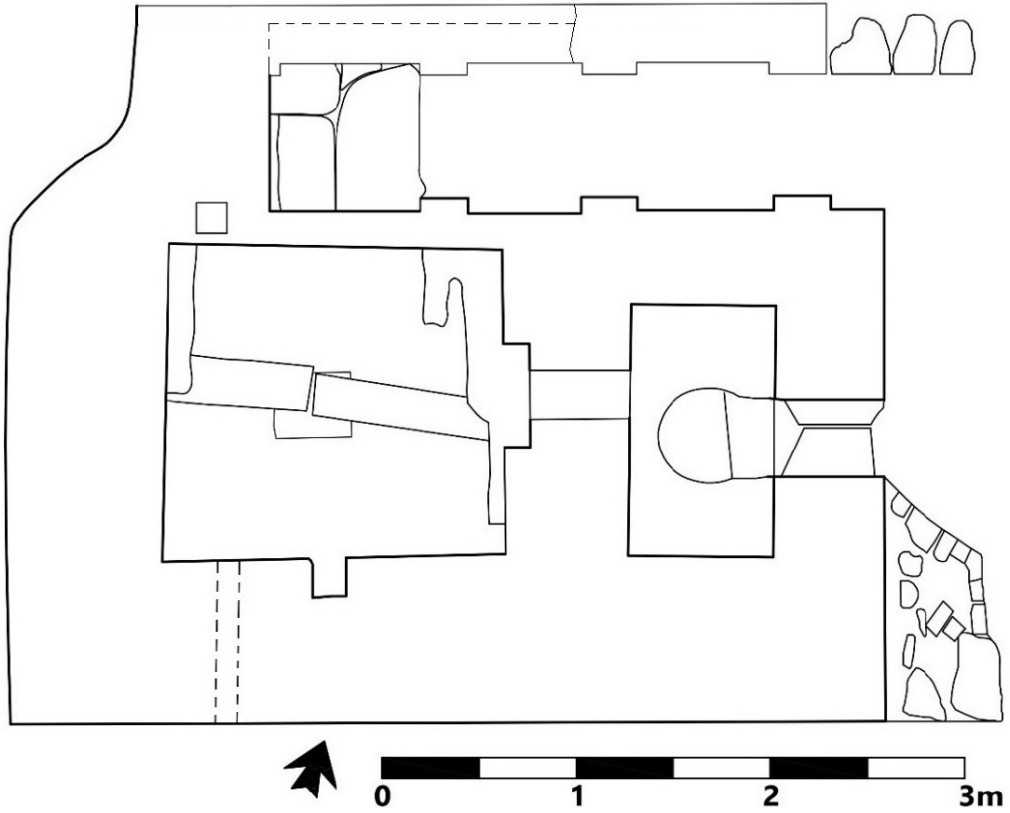
Şekil 2. Stadiun ve hamamın 2022 kazısı sonrası konum planı

Foto. 10. 2022 kazısı sonrası stadionun oturma sıraları ve hamamın güneyden görünümü

1. Konak Hamamı

Hafif güneye eğimli olarak doğu-batı doğrultusunda, stadionun oturma sıralarına paralel uzanan yapı kalıntısı mevcut haliyle 5,06 m x 3,60 m ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Kazı sonrası tespit edilen planına göre yapı kuzeydeki soyunmalık (1), soyunmalığın güneybatısındaki sıcaklık (2) ve güneydoğusundaki su deposu ile ocak (3) bölümlerinden oluşmaktadır (Şekil 3, Foto. 12-14).⁵

Şekil 3. Hamam sıcaklık seviyesindeki planı

⁵ Yiğitpaşa-Kaya-Öntaş, 2024: 13.

Foto. 12. Hamamın kuzeyden görünümü

Foto. 13. Hamam batıdan görünümü

Foto. 14. Hamam güneyden görünümü

Soyunmalık 288x76 cm ölçülerinde ve doğu-batı yönünde dikdörtgen planlıdır. Girişi doğu duvardaki içe profilli açıklıktan sağlandığı tespit edilen soyunmalık; kuzey ve güney duvarlarına karşılıklı yerleştirilmiş ikişer duvar payesi ile orta kısımdaki daha küçük üç bölüme ayrılmıştır. Soğukluk zeminin sal taşlarıyla döşeli olduğu doğu duvarı önündeki yaklaşık 80 cm'si günümüze ulaşmış olan kaplamalardan anlaşılmaktadır. Soğukluk mekanının güney duvarında zeminden yaklaşık 34 cm yükseklikte 23 cm eninde ve 11 cm yüksekliğinde içerisine künk yerleştirildiği anlaşılan bir kanal mevcuttur (Foto. 15-17).

Foto. 15-16. Soğukluk bölümünün güneyden görünümü

Foto. 17. Soğukluk bölümünün güney duvarındaki künk kanalı

Soyunmalığın güney duvarının doğusunda yer alan kapı açıklığından girildiği anlaşılan sıcaklık bölümünün güney duvarı 177, kuzey duvarı 171, batı duvarı 163 ve doğu duvarı 156 cm ölçülerinde olup yamuk planlıdır. Sıcaklığın yaklaşık orta kısmında 38x33 cm boyutlarında yaklaşık dikdörtgen planlı bir ayak yer almaktadır. Kalan izlerden ve in situ olarak tespit edilen sal taşlarından sıcaklık zemininin sal taşları ile kapatılarak cehennemlik oluşturulduğu görülmektedir. Mevcut izlere göre sal taşlarının üzerine harç ve tuğla karışımı bir blokaj yapılmıştır. Sıcaklığın kuzey duvarında eksenin batısında, güney duvarında ise yaklaşık ekseninde cehennemlik bölümüne kadar inen tüteklik kanalları vardır. Güney duvardaki kanalın sıcaklığa bakan yüzündeki taşları günümüze ulaşmamıştır (Foto. 18-20).

Foto. 18-19. Sıcaklık bölümünün doğu ve batıdan görünümü

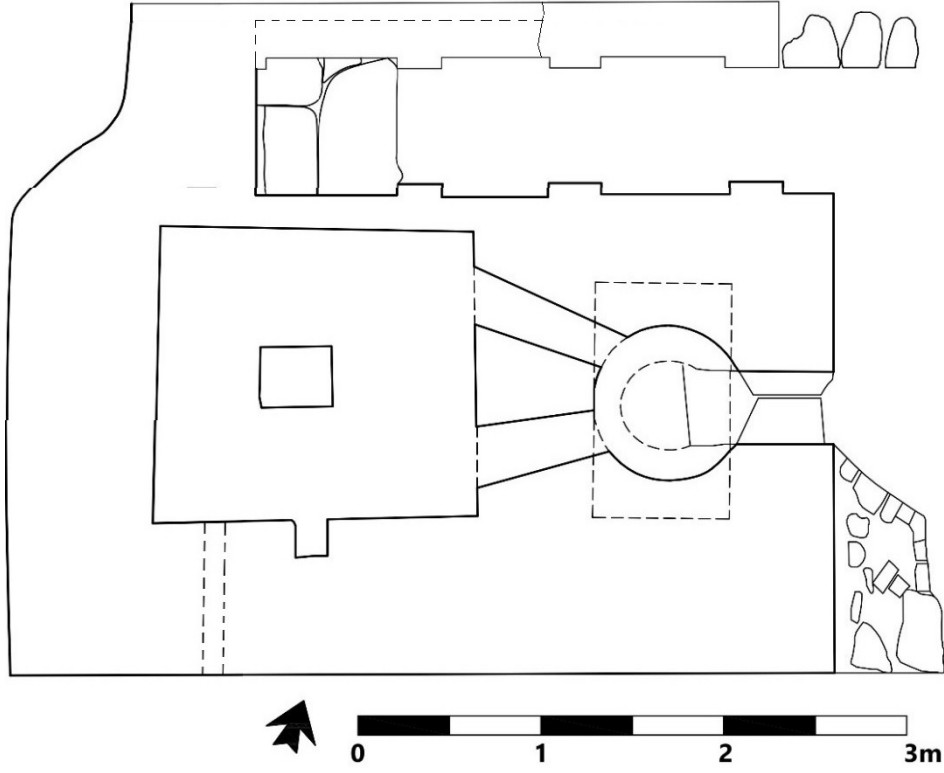
Foto. 20. Sıcaklık bölümündeki tüteklik kanalı

Hamamın su deposu ve ocak bölümü sıcaklığın batısında olup altta ocak, üzerinde ise su deposu bulunmaktadır. Su deposu 129x75 cm ebatlarında olup kuzey-güney yönünde dikdörtgen planlıdır. Zemini tuğla blokajı olan su deposunun doğu duvarı ekseninde sıcaklığa açılan bir kanal bulunmaktadır. Bu kanal muhtemelen içerisinde bir künkle depodan sıcaklığa ısıtılan suyun nakledildiği kanal olmalıdır. Su deposunda bir kazan olması beklenmekle birlikte varlığına dair bir iz tespit edilememiştir (Foto. 21).

Foto. 21. Su deposundan sıcaklığa açılan kanal ve niş

Yapının ocak bölümü su deposunun tam altında olup, seviye olarak cehennemlik bölümü ile aynı seviyededir. Ocak doğu batı yönünde 60cm, kuzey-güney 48 cm boyutlarında olup doğu kısmı daireye yakın beyzi formdadır. Batı kısmı dikdörtgen biçimli bir açıklıkla dışarıya açılmaktadır. Üzeri kubbe şeklinde örtülü olduğu anlaşılan ocağın doğusunda V şeklinde kuzeye ve güneye doğru açılarak uzayan iki kanal ile cehennemlik bölümüne bağlanmıştır. Yanan ateşin dumanı cehennemlikteki tütekliklere bu iki kanalla ulaşmakta ve böylece hamamın ısıtılması da sağlanmaktadır (Şekil 4, Foto. 22-24).

Şekil 4. Hamamın cehennemlik ve ocak seviyesindeki planı

Foto. 22. Hamamın su deposu ve ocak bölümü

Foto. 23. Hamamın külhanından cehennemlik kısmına bağlantı sağlayan kanalların külhandan görünümü

Foto. 24-25. Hamamın külhanından cehennemlik kısmına bağlantı sağlayan kanalların tüteklikten görünümü

Yapının korunmuş en yüksek duvarı 115 cm olup duvarları kaba yonu ve moloz taş ile bol kireç harcı kullanılarak inşa edilmiştir. Duvar aralarında tuğla dolgular bulunmaktadır. Yapının su deposu ve sıcaklık bölümü zemininde tuğla blokaj yapıldığı tespit dilmektedir. Yapının soyunmalık ve sıcaklık duvarlarının içten sıvalı olduğu, ancak günümüze ulaşmadığı değerlendirilmektedir. Yapının örtüsüne ait arkeolojik bir veri tespit edilememiştir. Soyunmalık kısmının sıcaklık zemininde olduğu gibi sal taşları veya ahşap tavan ile örtülü olması mümkün gözükmemektedir. Yapının Sıcaklık bölümün ise kubbe, sal taşları veya ahşap olması mümkündür. Kazıda meydana çıkarılan kiremit parçalar çatının kiremit ile kaplı olduğuna bir karine oluşturmaktadır.⁶

2. Değerlendirme ve Tarihleme

Kazı sonucu zemin seviyesinde ortaya çıkarılan yapıyı tarihleyebileceğimiz verileri kazı buluntuları, şehri oluşturan mahallerle ilgili kayıtlar ile başta plan olmak üzere mimari veriler oluşturmaktadır.

2.1. Kazı buluntularının Değerlendirilmesi:

Kazı alanında Roma, Bizans ve Osmanlı Dönemi'ne ait sikkeler, seramik kaplar veya kap parçaları, lüleler,⁷ kapı kilidi mekanizmasına ait olduğunu değerlendirdiğimiz yüksek korozyonlu metal aksamlar ve çiviler ile küçük parçalar halinde cam bilezik ve boncuklar elde edilmiştir. Bu buluntuların Osmanlı Dönemi'ne ait olanlarının 17-19. yüzyıl arasına ait olabileceği değerlendirilmiştir. Kazı buluntuları içerisinde hamamla ilişkili olması mümkün olan tek buluntu yarım yuvarlak

⁶ Yiğitpaşa-Kaya-Öntaş, 2024: 13-14.

⁷ Lüleler için bkz. İnanan-Şahin, 2017: 33-54.

gövdeli bakır bir hamam tasıdır (Şekil 4). Bu eser taşınabilir bir obje olmasının yanı sıra üzerinde bezeme bulunmaması nedeniyle tarihlleme açısından fazla bir ipucu vermemektedir (Foto. 26-29)

Foto. 26-27. Dolgu toprakta ele geçen hamam tası

Foto. 28-29. Dolgu toprakta ele geçen 18 veya 19. yüzyıla ait olduğu değerlendirilen lüle örnekleri

2.2. Bolu Şehrinin Gelişiminin Değerlendirilmesi:

Bolu şehrinin gelişimi ve mahallelerin kuruluşu hakkında bilgi veren en erken tarihli kaynak 16. yüzyıla ait tahrir defterleridir. Defterlere göre 16. yüzyılda Bolu'da 16 Müslüman mahallesi mevcuttur. Bu mahallelerin içinde Akpınar Mahallesi'nin ismi yer almamaktadır. Bu nedenle 16. yüzyılda Akpınar Mahallesi'nin henüz kurulmadığı anlaşılmaktadır.

Akpınar Mahallesi adının geçtiği ilk belge; 1687-1688 tarihli 836 numaralı Şer'îye Sicili'dir. Sicile göre Bolu'daki 12 mahalleden biridir. 1840 yılı kayıtlarına göre 964 kişinin yaşadığı mahalle, Bolu'nun en kalabalık mahallesidir.⁸ 19. yüzyılın ortalarından itibaren mahalle nüfusunda bir azalma görülmektedir. Mahallenin nüfusu; 1844 yılında 718, 1897 yılında ise 796 olarak tespit edilmiştir. 1925 yılındaki sayımlara göre mahallenin nüfusu 1001 kişi olup Bolu'daki en kalabalık üçüncü mahalledir.⁹

2.3. Mimari Verilerin Değerlendirilmesi:

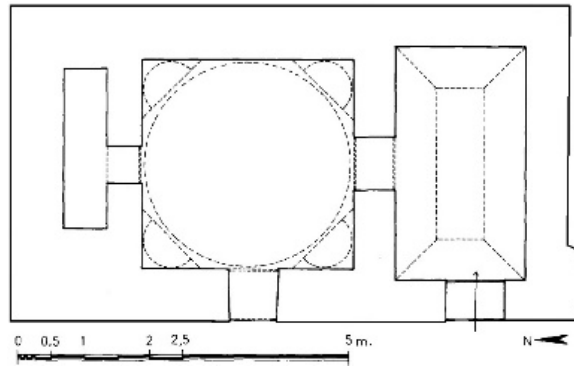
Türk mimarlığında su yapılarının önemli bir unsuru olan hamamlar işlevleri ve kullanılış biçimlerine göre genel ve özel hamamlar olarak sınıflanmaktadır. Özel hamamlar ise içerisinde

⁸ Kaya ve Bayartan, 2019: 161-177. 836 Numaralı sicil için bkz. Çöpöğlu, 2008.

⁹ Kaya, 2021: 177-192.

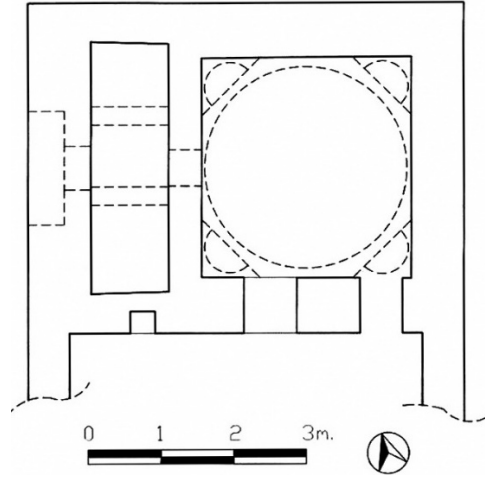
yer aldıkları mülkün statü ve kullanımına bağlı olarak saray, tekke, kışla ya da yalı, köşk veya konak hamamları olarak adlandırılmıştır¹⁰. Bu grup içerisindeki hamamların plan şemaları ve ihtiva ettikleri bölümler incelendiğinde; saray, kışla veya tekke gibi mülkler içerisinde yer alan ve belirli bir gruba hizmet eden hamamların daha büyük boyutlu oldukları, yalı, köşk ve konak gibi mülkler içerisinde ya da bünyelerinde inşa edilen ve sadece bir aileye mensup kişilerin kullandığı hamamların ise diğerlerine nispetle daha küçük ölçekli yapılar olduğu görülmektedir.

Aşağıda sunacağımız bazı örnekler; Anadolu'nun birçok şehrinde, kentin ileri gelenleri tarafından konak veya köşklarinin bahçelerinde veya bünyelerinde hamam inşa ettirilmesinin yaygın bir gelenek olduğunu göstermektedir. Bu örneklerden biri Bolu'da tespit edilmiştir. Geç dönem Osmanlı eseri olduğu belirtilen hamam dikdörtgene planlı bir soyunmalık, bu mekânın kuzeyindeki kare planlı bir sıcaklık ile sıcaklığın kuzeyindeki su deposundan oluşmaktadır (Şekil 5)¹¹.

Şekil 5. Bolu'daki konak hamamının planı (Öztürk 1997)

Benzer bir örnek Çanakkale'de yer alan ve Geç Osmanlı Dönemi'ne tarihlenen Burhan Köyü Hamamı'dır. Yapının soyunmalık mekânı günümüze ulaşmamıştır. Soyunmalığın kuzeybatısında kare planlı sıcaklık, kuzeydoğusunda ise dikdörtgen planlı su deposu mevcuttur (Şekil 6).

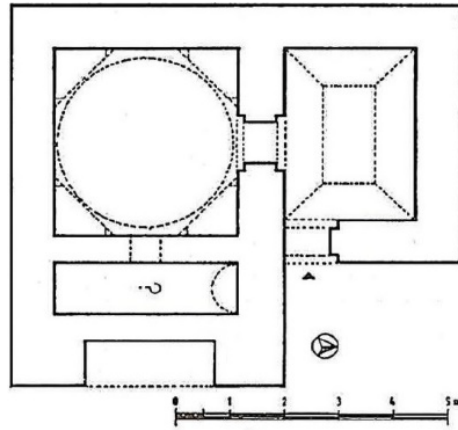
Şekil 6. Çanakkale Burhan Köyü Hamamı (Uysal 2014)

Yozgat'ta tespit edilen Lök Köyü Karaca Bey Konağı Hamamı bir diğer örnektir¹². Yapı kuzeydeki dikdörtgen planlı soyunmalık, soyunmalığın güneyindeki kare planlı sıcaklık ve sıcaklığın doğusundaki su deposundan ibarettir (Şekil 7).

¹⁰ Ülgen, 1997: 174-178; Önge, 1995: 9-18; Eyice, 1997: 402-434; Karademir, 2020: 311.

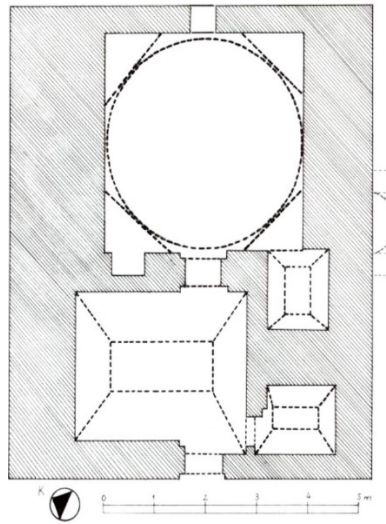
¹¹ Öztürk, 1988: 138-143.

¹² Kutlu, 2022: 355-358.

Şekil 7. Yozgat Lök Köyü Karaca Bey Konağı Hamamı planı (Kutlu 2022)

Köşk veya konak hamamları Kayseri bölgesinde de yaygın olarak bulunmaktadır. Bu örneklerden biri Bektaşoğlu Konağı Hamamı'dır. Soyunmalık ve sıcaklık bölümlerinden oluşan yapının su deposu günümüze ulaşmamıştır. Bu yapıda diğer örneklerden farklı olarak soyunmalık bölümünün doğusunda küçük bir niş halinde tıraşlık, sıcaklık bölümünün güneydoğusunda ise küçük bir halvet hücresi bulunmaktadır (Şekil 8)¹³.

Şekil 8. Kayseri Tavlusun Bektaşoğlu Konağı Hamamı'nın planı (Aslan 2012)

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı gibi köşk veya konak hamamları, soyunma mekânı ile sıcaklık ve su deposundan oluşan küçük ölçekli yapılardır. Ocak kısımları genellikle su deposunun altında olup külhan bulunmamaktadır. Yapıların soyunmalık mekânları genellikle tonoz, sıcaklık mekânları ise kubbeyle örtülüdür.

Bolu Akpınar Hamamı da boyutu, soyunmalık, sıcaklık ve su deposundan oluşan plan şemasıyla yukarıda örneklerini sunduğunuz köşk veya konak hamamları ile tam olarak örtüşmektedir. Plan şeması, bulunduğu mahallenin tarihsel gelişimi ve kazı buluntuları birlikte değerlendirildiğinde; yapıyı 19. yüzyıl daha ağırlıklı olmak üzere 18 veya 19. yüzyıla tarihlemek uygun gözükmemektedir. Yapı muhtemelen mahallede inşa edilen ve günümüze gelemeyen konaklardan birine aittir.

¹³ Aslan, 2012: 66-71

Köşk veya konak hamamları küçük boyutlu olmaları, ait oldukları mülklerin sık sık el değiştirmesi gibi nedenlerle hızla yok olan kültür varlıklarımızdan birini oluşturmaktadır. Bu nedenle mevcut örneklerin belgelenmesi ve koruma altına alınması önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Aslan, Celil (2012), “Kayseri Konak Hamamları”, *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 4/1, 53-81.
- Bilir, Güzin -Tuna, Aysun (2023), “Klaudiopolis Antik Kenti Stadyumu”, *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 22/3, 1226-1236.
- Çöpoğlu, Binnaz (2008), *Bolu Şer’iye Sicili 1687-1688Tarihli 836 No’lu Defterin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Bolu: Bolu Halk Kültürü Araştırma Merkezi Yayınları.
- Eyice, Semavi (1997), “Hamam”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 15, İstanbul, 402-434.
- Güneş, Mustafa (2010), “Bolu İli, Merkez İlçe, Stadion Kurtarma Kazısı 2008”, *18. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, Sivas, 159-174,
- _____ (2011), “Bolu İli, Merkez İlçe, Stadion Kurtarma Kazısı, 2008”, *Uluslararası Köroğlu, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Bildirileri, 17-18 Ekim 2009*, (Ed. A. Yaman-A. Aktaş-Yasa-E. Öztürk- B. Kaya-Yiğit), Bolu Halk Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları, 294-308;
- İnanan, Filiz- Şahin, Derya (2017), “Arkeopark-Osmanlı Lüleleri Osmanlı’da Tütün Keyfi”, *Ulu-dağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18/32, 33-54.
- Karademir, Murat (2020), “Keşan’da Bir Kültür Mirası: Eski Hamam”, *Selçuk Ün. Sos. Bil. Ens. Dergisi*, 43, 310-326.
- Kaya, Didem Sevtap (2021), “Tanzimattan Cumhuriyetin İlk Yıllarına Bolu Şehri Mahallelerinin Nüfusu”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 26/46, 177-192.
- Kaya-D. Sevtap-Mehmet Bayartan (2019), “XVI. Yüzyıldan Günümüze Bolu Şehri Mahallelerinin Tarihi Gelişimi”, *Tarihin Peşinde-Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 21, 161-177.
- Kutlu, Mehmet (2022), “Yozgat Hamamları”, *Yozgat Tarihi ve Kültürü*, C.1, Ed. Ebubekir Güngör, Akçağ Yayınları, Ankara, 339-359.
- Önge, Yılmaz (1995), *Anadolu’da XII-XIII. Yüzyıl Türk Hamamları*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 9-18.
- Öztürk, Hüseyin (1988), “Bolu’da Bir Hamam”, *Türk Etnografya Dergisi*, 68, 138-143.
- Ülgen, Ali Saim (1997), “Hamam”, *İslam Ansiklopedisi*, 2, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Eskişehir, 174-178.
- Uysal, Ali Osman (2014) “Çanakkale’de Bazı Geç Osmanlı Dönemi Hamamları” *Turkish Studies*, 9/10, 1075-1106.
- Yiğitpaşa, Davut (2023), “Re-Assessment of The Claudopolis Stadion Rescue Excavation in 2008”, *Journal of Ancient History and Archaeology*, 10/4, 64-85.
- _____ (2024), “New Archaeological Data From Claudopolis in the Light of Stadion Excavations”, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 14/4, 1321-1339.
- Yiğitpaşa, Davut-Kaya, Atılğan-Öntaş, Boran (2024), “Bolu/Claudiopolis Stadion 2022 Yılı Kazısı”, *43. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 5, 9-24.

Temizkan, Meltem, “Kentsel Kimlik Perspektifinde Sinope’nin (Sinop) Adlandırılışına Yönelik Öncül Aktarımlar”, *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 11/23, ss.31-39.
DOI: 10.31765/karen.1560745

Bu makale etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektirmemektedir.
This article doesn't require ethical committee permission and/or legal/special permission.

* Araştırma Makalesi / Research Article

** Dr. Öğr. Üyesi,
Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Osmaniye/TÜRKİYE
✉ meltemtemizkan@osmaniye.edu.tr
ORCID : 0000-0001-8980-0642

Anahtar Kelimeler: Sinope, Mitoloji, Amazon, Asopos, Antik Kaynaklar

Keywords: Sinope, Mythology, Amazon, Asopos, Ancient Sources

KENTSEL KİMLİK PERSPEKTİFİNDE SİNOPE’NİN (SİNOP) ADLANDIRILIŞINA YÖNELİK ÖNCÜL AKTARIMLAR*

Meltem TEMİZKAN**

Öz: Sinope (Sinop), Karadeniz Bölgesi’nin kıyı şeridinde yer alan ve Boztepe Yarımadası’nın üzerine kurulan antik kentlerden biridir. Boztepe Yarımadası’ndaki doğal limanların kentin kuruluş gerekçelerinden biri olarak görüldüğü bilinmektedir. Anadolu coğrafyasının kuzeyindeki en uç noktayı oluşturan Sinope, liman kenti özelliğiyle Karadeniz Bölgesi’nden Ege ve Akdeniz’e gerçekleştirilen ticari faaliyetlerin yürütülmesine olanak tanımıştır. Kentin kuruluşuyla gelişen süreç isimlendirilmesine yönelik birtakım görüşleri de beraberinde getirmiştir. Buna karşın bölgenin kent görünümü öncesinde de adlandırılışına dair kayıtlar mevcuttur. Kentin isimlendirmesine yönelik bulgular antik kaynaklarda yer edinmiş ve Sinope’nin adlandırılışı bu kaynaklarda mitik anlatımlara dayandırılmıştır.

Mitik aktarımlar, kent adlandırmalarında başat güç unsurları olarak değerlendirilmiş ve bu aktarımlarda tanrısal varlık imgelerinden yararlanılarak kentsel varoluş sürecinin güç sembolleri vurgulanmıştır. Gücün temel sembolleri olarak değerlendirilen tanrısal işaretler, kentleşmenin ve buna dayalı olarak kent kültürünün oluşumuna ve şekillenmesine katkı sağlayan unsurları ifade etmiştir. Bu unsurlar, Sinope’nin kentsel kimlik perspektifinde adını mitolojide kadınlardan oluşan ve savaşçı ulus olarak nitelendirilen Amazonların bir prensesinden ya da Tanrı Asopos’un kızlarından birinden aldığı söylemlerine zemin hazırlamıştır. Bu çalışmada Sinope kentinin isimlendirilmesindeki güç unsurları antik kaynakların yanı sıra modern literatür incelenerek değerlendirilmeye alınmıştır.

ANTECEDENT TRANSMISSIONS FOR THE NAMING OF SİNOPE (SİNOP) IN THE PERSPECTIVE OF URBAN IDENTITY

Abstract: Sinope (Sinop) is one of the ancient cities located on the coastline of the Black Sea Region and founded on the Boztepe Peninsula. It is known that the natural harbours on the Boztepe Peninsula were seen as one of the reasons for the foundation of the city. Sinope, which constitutes the most extreme point in the north of Anatolia, enabled the commercial activities carried out from the Black Sea Region to the Aegean and Mediterranean with its harbour city feature. The process that developed with the foundation of the city brought along some opinions on its naming. On the other hand, there are records of the naming of the region before the appearance of the city. The findings regarding the naming of the city were found in ancient sources and the naming of Sinope was based on mythical narratives in these sources.

Geliş Tarihi / Received Date: 03.10.2024

Kabul Tarihi / Accepted Date: 26.05.2025

Mythic transmissions have been considered as the dominant power elements in urban naming, and in these transmissions, the power symbols of the urban existence process have been emphasised by making use of the images of divine beings. The divine signs, which are considered as the basic symbols of power, expressed the elements that contributed to the formation and shaping of urbanisation and urban culture based

on this. These elements paved the way for the discourse that Sinope was named after a princess of the Amazons, a warrior nation consisting of women in mythology, or one of the daughters of the god Asopos in the perspective of urban identity. In this study, the power elements in the naming of the city of Sinope are evaluated by analysing ancient sources as well as modern literature.

Giriş

Anadolu'nun en kuzey noktasında, Karadeniz (*Pontos Euxeinus*) Bölgesi'nin kıyı şeridinde yer alan Sinope (günümüzdeki Sinop) Boztepe Burnu/Yarımadası'nın üzerine kurulan antik kentlerden biridir.¹ Kent doğuda Samsun, güneyde Çorum, batıda Kastamonu kuzeyde ise Karadeniz ile çevrelenmiştir. Karadeniz'e paralel doğrultuda uzanan Küre (İsfendiyar) Dağları bu kenti ikiye bölmektedir. Kentin en yüksek noktasını ise Zindan Dağı (1730 metre) oluşturmaktadır.²

Antikçağ'da Paphlagonia Bölgesi'nin sınırları içerisinde yer alan Sinope'nin tam anlamıyla sınırları bilinemese de kuzeyinde Karadeniz, güneyinde Olgassys (İlgaz) Dağı, doğusunda ise Halys (Kızılırmak) Nehri'nin bulunduğu sanılmaktadır.³ Sinope, Anadolu'nun kuzeyindeki en uç nokta olan İnceburun'un doğu tarafına doğru gelişim göstermiş ve liman kenti özelliğini kazanmıştır. Bu sayede Yunan/Hellen kolonizasyon döneminde (MÖ 750-550)⁴ Karadeniz'deki ticari faaliyetlerin yürütülmesinde öncü olmuştur.⁵

Kentin Hellen kolonizasyonu öncesine bakıldığında MÖ XIV. yüzyılda savaşçı kavimlerden biri olarak bilinen Gaşkaların etki alanında kaldığı ayrıca bu dönemde Hitit metinlerinde geçen *Sinuua/Sinuwa* kentinin Sinope ile aynı yer olabileceği düşünülmüştür.⁶ Sinope bölge ekonomisinin balıkçılık faaliyetlerine dayanmasının da "*S(wa)-İnuwa*" adlandırmasına yol açtığı mevcut görüşler arasındadır. Nitekim bu isimlendirmenin "*Balıkyurdu*" anlamı taşıdığı da bilinmektedir.⁷ Ancak Sinope'ye kentsel kimlik özelinde bakıldığında kuruluş mitosuna dikkat çekmek gerekmektedir. Bu mitos çerçevesinde ve sonrasında Miletosluların gelişile birlikte kent kimliğini kazanmaya başladığı görülen Sinope'nin kuruluşu ve isminin kökenine ait öncül izler, çalışmanın ana temasını oluşturmaktadır.

1. Sinope Kenti'nin Kuruluş Mitosu

Sinope'nin kentsel kimlik perspektifinde anıldığı dönem, Yunan/Hellen kolonizasyonu ile birlikte şekillenmeye başlamaktadır. Bu kolonizasyon faaliyetleriyle gelişim gösteren kent, yukarıda da ifade edildiği üzere Karadeniz Bölgesi'ndeki ticaretin yürütülmesinde etkin durumda gözükmiştir.⁸ Kentin MÖ 7. yüzyılda Miletoslular tarafından kurulduğu Antik yazar Strabon'un şu tümcelerinden anlaşılmaktadır:⁹

¹ Robinson, 2009: 126; Doonan, 2004: 1; Koçak, 2003: 703.

² Esemeli, 1990: 1; Koçak, 1993: 9.

³ Ksen., *Anab*, 6. 1. 14; Robinson, 2009: 129-130; Koçak, 1993: 42; Umar, 1993: 732. Kentin Karadeniz sahil kesimindeki ticari önemi için bkz. Leaf, 1916: 4; Temizkan, 2024: 993-1004.

⁴ Mansel, 1971: 155-161; Memiş, 2019: 252-257; Memiş-Bülbül, 2019: 183-188.

⁵ Esemeli, 1990: 3; Temizkan, 2024: 995. Kolonizasyon dönemiyle ilgili detaylar için ayrıca bkz. İplikçioğlu, 2015: 24-26.

⁶ Umar, 1993: 342. Dönmez, bu söylemin isim benzerliğinden kaynaklandığını ve arkeolojik ile filolojik kaynaklar doğrultusunda tam anlamıyla netlik kazanmadığını söylemektedir. Dönmez, 2004: 11-12.

⁷ Umar, 1993: 342; 732.

⁸ Erzen, 1956: 69.

⁹ Strabon, *Geographika*, XII. 3. 11; Temizkan, 2024: 996.

“Sonra, Sinope’ye gelinir. Burası Armene’den elli stadion uzaklıktadır; dünyanın o kısmındaki kentlerden en önemlisidir. Bu kent Miletos’lular tarafından kurulmuştur; burada bir deniz üssü kurmak suretiyle kent, Kyaneai berisindeki denizlere egemen oldu ve hatta Kyaneai’nin ötesinde bile Hellenlerle beraber birçok mücadelelere katıldı...”

Sinope’nin Miletos kolonisi olarak faaliyet göstermesiyle gelişen süreç bir liman kenti olarak anılmasını da sağlamıştır. Ancak Sinope kentinin kuruluş mitosu Miletoslulardan önce de bölgede bir yerleşim olduğunu vurgulamıştır. Bu mitos çerçevesinde Sinope’de yaşayan halkın kent kuruluşunu Herakles’in yakın arkadaşı ve Argonautlardan (Argo Gemicileri) biri olarak bilinen Thessialı (Teselya/Yunanistan) Autolykos’a atfettikleri görülmüştür.¹⁰ Bu bağlamda Argonautlar üzerinde durulması önem arz etmektedir.

Argos Bölgesi’nde (Yunanistan’ın güneydoğusu) yerleşim gösteren Yunanlar, Danaolar ya da Argoslular olarak tanımlanmıştır. Mitolojik anlatımlarda Argosluların Kolkhis’te (Gürcistan) bulunan Altın Postu ele geçirmek için inşa ettikleri Argo gemisi ile sefere çıktıkları ve bu sefere çıkanlara da Argonautlar denildiği aktarılmıştır.¹¹ Altın Postun ise Yunanistan’dan Karadeniz’deki Kolkhis ülkesine giden kanatlı bir koçun pöstekisi/postu olduğuna inanılmaktadır. Argo gemisinin elli beş kürekli olduğu ve hızıyla ün sağladığı da bilinmektedir. Bu gemiyi yapan kişinin Argos isminde bir gemi ustası olduğu söylenilmektedir. Gemi ustası Argos’un yanı sıra sefere katılan kişilerin arasında İason, dümenci Tiphys, ozan Orpheus, İdmon, Amphiaraios ve Mopsos adlı kahinler, Boreas’ın oğulları Kalais ve Zetes, Kastor ve Polydeukes, Peleus ve Telamon, Meleagros ile Herakles bulunmuştur. Ayrıca bu kişilerin arasında Thessialı Autolykos’un da yer aldığı söylenilmektedir.¹² Antik yazar Strabon, Thessialı Autolykos’un bu sefer sonrasında Sinope kentini ele geçişini şu tümcelerle aktarmaktadır:¹³

“Onun, İason’la seyahate gidenlerden ve bu yeri alanlardan biri olduğu zannedilir...”

Antik yazar Plutarkhos ise Thessialı Autolykos’un kökeni ile ilgili aktarımlarda bulunarak ayrıca Amazonlara karşı gerçekleştirilen bir seferden bahsetmiş¹⁴ ve bu seferin ardından Sinope kentinin Autolykos tarafından ele geçirilişini şu şekilde aktarmıştır:¹⁵

“Autolykos’un Herakles’le birlikte Tesalya’dan Amazonlara karşı sefere çıkanlardan biri olduğu söylenir, Deimachus’un¹⁶ oğludur. Dönüş yolculuğunda Demoleon ve Phlogius’la birlikte gemisini kaybetmiş ve Chersonesus’ta Pedalion denilen yerde batmıştı; ama kendisi silahları ve yoldaşlarıyla birlikte kaçtı ve Sinop’a gelerek kenti Suriyelilerin elinden aldı.”

Thessalia’dan hareketle Amazonlara karşı da mücadele içerisinde gözükenden biri olan Autolykos’un, gemisinin geri dönüş yolunda fırtına nedeniyle Kırım Yarımadası açıklarında battığı buna rağmen yakın arkadaşları Demoleon ve Phlogis¹⁷ ile birlikte kurtulduğu ve Sinope kentine geldiği söylenilmekte ve Sinope’de yerleşim gösteren Autolykos’un bölge halkını da arkadaşlarıyla birlikte yerinden etmiş olduğu anlatılmaktadır. Plutarkhos’un ifadesinde kastedilen bölge halkından oluşan Syrialıların ise Leukosyrialılar “Beyaz Syrialılar” olduğu düşünülmektedir. Kappadokia kökenli Leukosyrialıların Tanrı Apollon’un oğlu Syros’un soyundan geldikleri ayrıca Pteria yakınlarında yerleşim gösterdikleri sanılmaktadır.¹⁸ Bu kapsamda

¹⁰ Autolykos’un yanı sıra Miletoslu Kos, Habrondos ve Kretines’in de kentin kurucuları oldukları söylenilmektedir. Bu durum kentin MÖ 782 yılındaki Kimmer istilasından önce ilk kolonizasyon dönemine işaret etmektedir. Pseudo-Scymnus, 945; 950; Robinson, 2009: 149; Koçak, 1993: 45-46.

¹¹ Yıldız ve Acar, 2021: 76. Argonautlar hakkında detaylar için bkz. Rodoslu Apollonius, *Argonautika*, I-IV; Apollodoros, *Bibliotheka*, II. VII. 16-28; Can, 2022: 246-254.

¹² Erhat, 2007: 51-52.

¹³ Strabon, *Geographika*, XII. 3. 11.

¹⁴ Argonautların Kolkhis’e varmadan Amazonlar ile karşılaştıkları söylenilmektedir. Erhat, 2007: 32-33.

¹⁵ Plutarkhos, *Lucullus*, 23. 5.

¹⁶ Triikka (Tırhala/Yunanistan) soylularından biri olarak bilinmektedir. Rodoslu Apollonius, *Argonautika*, II. 955.

¹⁷ Demoleon ve Phlogius, Autolykos’un kardeşleri olarak da anılmaktadır. Rodoslu Apollonius, *Argonautika*, II. 955.

¹⁸ Pseudo-Scymnus, 940; Herodotos, I. 72; 76; Yurdakul, 2020: 75; 78.

bölge halkının Boiotialı Irmak Tanrısı Asopos'un kızı Sinope'nin ve Tanrı Apollon'un oğlu olarak bilinen Syros'un¹⁹ soyundan geldikleri iddia edilmiştir. Antik yazar Plutarkhos anlatımlarında şu ifadelerle yer vererek Sinope'de yaşayan yerli halkın kökeni hakkında aktarımda bulunmuştur:²⁰

“Kenti ele geçiren bu Suriyeliler, söylendiğine göre, Apollon'un oğlu Syros ile Asopos'un kızı Sinope'nin soyundan geliyorlardı.”

Yukarıdaki anlatımlardan da anlaşılacağı üzere, bölgede yerleşim gösteren yerel halk kendisini Tanrı Asopos'un kızı Sinope ile ilişkilendirmektedir. Bu ilişkilendirme Sinope'nin oğlu Syros'tan kaynaklanmıştır. Tanrı Apollon'un, Irmak Tanrısı Asopos'un kızı Sinope'yi Syria'dan Karadeniz'e kaçırdığı ve oğulları Syros'un dünyaya geldiği anlatılmaktadır. Bu kapsamda Syros, bölgedeki yerel halk olarak bilinen Syrialıların da atası kabul edilmiştir.²¹ Bu durum kentin adlandırılışının mitik hikayelere dayandırıldığını ve Miletoslular tarafından kolonileştirmenin öncesinde de kentin Sinope adıyla anıldığına dair görüşleri beraberinde getirmiştir. Ancak mitik aktarımlardan Sinope'nin kuruluşunun Argonautların efsanevi seferi ile bağlantılı gözüktüğü de anlaşılmaktadır. Sinopeliler, Thessialı Autolykos adına kentte heykeller diktirmiş dahası onu tanrı statüsüne yükseltmiş ve yüceltmişlerdir.²² Strabon bu konuya dikkat çekerek Autolykos'un kentteki önemini şu şekilde ifade etmiştir:²³

“...kentin kurucusu olarak kabul edilen ve bir tanrı gibi saygı gören Autolykos'un heykelini aldı. Kentte ayrıca Autolykos'un kehanet merkezi vardı.... böylece sonradan bu yerin doğal üstünlüklerini ve oturanların zaafa düştüklerini gören Miletos'lular burayı kendilerine mal ettiler ve kolonistler yolladılar...”

Plutarkhos, kentte bulunan Autolykos heykelinin heykeltıraş Sthenis tarafından yapıldığını söylemektedir.²⁴ Kentin kuruluş mitosunda Autolykos'un etken durumda olduğu gözüксе de Autolykos'tan önce de bir yerleşimin olduğu açıktır.

2. Sinope Kenti'nin İsimlendirilmesine Dair Tartışmalar

Kentlerin varoluş sürecinde çeşitli unsurların etkin bir rol oynadığı ve bu unsurların aynı zamanda birtakım öğeleri de içinde barındırdığı düşünülmektedir. Aslına bakılacak olursa, bu öğeler mitik anlatımların şekillenmesini de sağlamıştır.²⁵ Yunanca *Mythos* (Hikaye) ile *Logos* (Söz) kelimelerinden türetilen ve halkların inandıkları tanrılar, kahramanlar, periler ve devler gibi olağanüstü varlıklardan bahseden Mit (*mythe*) kavramı, olayların nasıl ve ne şekilde meydana geldiğini aktaran olaylar bütünü olarak biçimlenmiştir.²⁶ Mitsel öğelerle perçinlenen ve bütünsel bir yaklaşımla olayları aktaran bu mitler ayrıca kentlerin ne şekilde ve niçin kurulduklarını ifade etmiş ve isimlendirilmesinde rol oynamışlardır.²⁷ Bu noktada Sinope kentinin adlandırılışında da mitik anlatımlar kendini görünür kılmıştır. Bu aktarımlarda etkin unsur, yukarıda da ifade edildiği üzere, Boiotialı Irmak Tanrısı Asopos'un kızı “*Su Perisi*” Sinope olarak gözüксе de ayrıca Asur Tanrısı Sin'in ve Amazon prenseslerinden birinin de bu isimlendirilmede rol oynadığı düşünülmektedir.

¹⁹ Kappadokia'da tapınılan Anadolu kökenli “Güneş Tanrısı” olduğu tahmin edilmektedir. Yurdakul, 2020: 75.

²⁰ Plutarkhos, *Lucullus*, 23. 6.

²¹ Yurdakul, 2020: 75; 78.

²² Robinson, 2009: 146-147; Koçak, 1993: 45-46.

²³ Strabon, *Geographika*, XII. 3. 11; Temizkan, 2024: 997.

²⁴ Plutarkhos, *Lucullus*, 23. 4.

²⁵ Blok, 1996: 86.

²⁶ Can, 2022: 17.

²⁷ Blok, 1996: 81; 84.

Asur'da tapınım gören Ay Tanrısı Sin'den kaynaklandığı düşünülen Sinope adlandırmasının Asur-Anadolu ilişkisine dayandığı söylenilmektedir.²⁸ Çünkü Anadolu'da Ay kültünden geliştirilmiş bir inanış, "Men"²⁹ adı altında tapınım görmüştür. Karadeniz Bölgesi'nde de bu tapınım önem verildiği sanılmaktadır.³⁰ Men'in Asur Tanrısı Sin ile benzerlikleri de mevcuttur. Bu kapsamda Sinope'de Ay tapınının olduğu ve kent adının Sin kelimesinden türeyerek şekillendiği düşünülmüştür.³¹ Arkeolojik veriler ile kanıtlanamasa da bir diğer görüş Amazon prensesinden kaynaklanmıştır. Bu bağlamda Amazon kadınlarının üzerinde durulması gerekmektedir.

Amazon kadınları Savaş Tanrısı Ares ile Harmonia ya da Aphrodite'nin kızları olarak bilinmektedir.³² Antik yazarlardan Herodotos, Amazon kadınlarıyla ilgili anlatımlarında onların ne denli güçlü ve savaşçı olduklarını şu şekilde aktarmaktadır:³³

"Skythler bunlara Oiorpata derler, yani Yunanca karşılığı erkek öldürenler-çünkü Skyth dilinde oior erkek demektir, pata da öldürmek-savaş açan Yunanlılar diye anlatırlar, Thermodon savaşını kazandıktan sonra, canlı olarak yakaladıkları Amazonları üç gemiye doldurup denize açılmışlar; Amazonlar açık denizde erkeklerin üzerine atılıp döne döne öldürmüşler..."

Amazon kadınlarının tıpkı bir erkek gibi savaştıkları ve kendi hegemonyalarını oluşturdukları Homeros'tan da öğrenilmektedir.³⁴ Savaşçı özellikleri ile bilinen Amazon kadınları ok ve yayın yanı sıra "labrys" adlı iki ağızlı baltayı ustalıklı kullanmışlardır. Ayrıca memesiz kadınlar olarak nitelendirilen Amazonların bu şekilde anılmalarındaki asıl neden, oku atarken gerilen yayı göğüslerine rahatça dayayabilmek amacıyla sağ memelerini kesmelerinden kaynaklanmaktadır.³⁵ Bu savaşçı kadın topluluğunun Karadeniz'in güneyinde Thermodon (Terme Çayı/Samsun) kıyısında bulunan ve günümüz Anadolu coğrafyasında Çarşamba ile Ünye arasında yer alan Terme (Themiskyra) bölgesinde yaşadıkları tahmin edilmektedir.³⁶ Erkekleri köle olarak kullandıkları düşünülen bu kadın topluluğunun başında bir ana kraliçe bulunmuştur.³⁷

Amazon kadınlarının Troya Savaşı'na³⁸ katıldıkları ve bu esnada kraliçeleri Penthesilea'nın önderliğinde Troyalıların yanında mücadele ettikleri anlatılmakta ve bu savaşın kahramanları olarak yer aldıkları belirtilmektedir. Özellikle Kraliçe Penthesilea ay şeklinde bir kalkan taşıyarak bu savaşta etkin bir rol üstlenmiş ve bir tanrıça kadar güçlü ve güzel olarak tanımlanmıştır.³⁹ İşte savaşçı dişil güç unsurları olarak bu Amazon kadınlarının, Yunan/Hellen kentlerinin kuruluşunda ve isimlendirilmesinde rol oynadıkları, ayrıca bu durumun mitsel öğelerini oluşturdukları düşünülmektedir. Etkin güç unsurlarını oluşturan bu mitler, kent halklarına aidiyet duygusunu da aşılamaktadır.⁴⁰

Amazon kadınları tarafından kurulduğu düşünülen kentler ise Ege kıyılarında günümüz İzmir ili ve yakınlarında kurulan Pitane, Myrina, Kyme, Gryneion ve Smyrna olarak bilinmektedir.⁴¹ Böylelikle savaşçı kadınlar olarak bilinen bu topluluğun antik dünyadaki güç unsurlarından

²⁸ Robinson, 2009: 147; Esemeli, 1990: 5.

²⁹ Men hakkında detaylar için bkz. Türkan, 2012: 333-348.

³⁰ Esemeli, 1990: 10.

³¹ Ay Tanrısı Men, özellikle Pontoslar zamanında tapınım görmüştür ancak bölgede daha erken tarihlerdeki tapınımı arkeolojik veriler doğrultusunda kanıtlanamamıştır. Türkan, 2012: 338. Tanrı Men, Anadolu'da ziyadesiyle Frigler ile ilişkilendirilmektedir. Erzen, 1953: 1-14.

³² Rodoslu Apollonius, *Argonautika*, II. 990; Erhat, 2007: 32; Temür, 2012: 69.

³³ Herodotos, *Historia*, IV. 110.

³⁴ Homeros, *İlyada*, III. 189, VI. 186. Amazon kadınları hakkında detaylar için ayrıca bkz. Herodotos, *Historia*, IV. 110-115, 117.

³⁵ Erhat, 2007: 32; Dowden, 1997: 97; Can, 2022: 220.

³⁶ Temür, 2012: 70; Can, 2022: 200-201.

³⁷ Erhat, 2007: 32.

³⁸ Troya Savaşı hakkında geniş bilgi edinmek için bkz: Homeros, *İlyada*; Memiş, 2012: 113-130; Memiş, 2009: 43-50; Memiş, 2022: 135-138. Memiş, 2021: 362-367; Memiş, 2019: 231-234.

³⁹ Can, 2022: 339-341.

⁴⁰ Blok, 1996: 81; Çam, 2015: 71.

⁴¹ Erhat, 2007: 33. Küçük Asya'da Amazonların kentlerdeki isim rolleri hakkında ayrıca bkz. Blok, 1996: 81-99.

birini teşkil ettiği anlaşılmakta ve Sinope kentinin isimlendirilmesinde de rol oynamış olabilecekleri söylenilmektedir.⁴² Amazonların Sinope kentine coğrafi olarak yakınlığı ise dikkat çekicidir.⁴³ Pseudo-Scymnus, Sinope'deki yerel halkın Syrialılar olduğunu söylemekteyse de kentin ismini bir Amazon prensesinden aldığını şu şekilde anlatmaktadır:⁴⁴

“Sonra Sinope kenti gelir, Amazonlardan biriyle anılan, bunların yakınındaki bölgeyi bir zamanlar soylu Syrialılar iskân ederlerdi...”

Antik yazarlardan Arrianos ise kentin Miletoslular tarafından koloni kent olarak kurulduğunu ancak adını bir Amazon prensesinden aldığını aktarmaktadır.⁴⁵ Bu Amazon prensesinin Sinova olabileceği düşünülmektedir.⁴⁶ Ancak bu prensesin adının Sinope olabileceği de sanılmaktadır. Aynı zamanda Amazon prensesinin Sanape olarak adlandırılmış olabileceği söylemleri de mevcuttur. Ancak Sanape isminin Sin kökünden türetilmemesi bu görüşe şüpheyle yaklaşılmasına neden olmuştur. Bu görüşün ortaya çıkmasındaki asıl neden, Pontos Bölgesi'ne kaçan ve bir kral ile evlendiği düşünülen bir Amazon prensesinin halk tarafından Sanape olarak anılmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum kentin öncelikle Sanape daha sonra ise değişime uğrayarak Sinope olarak adlandırıldığı yaklaşımlarını beraberinde getirmiştir.⁴⁷ Bu aktarımlardan Sinope kentinin adlandırılmasında Amazon kadınlarının rol oynadığı düşünülse de “*peri*” olarak nitelendirilen ve tanrıça statüsünde kent isimlendirmelerinde etkin oldukları düşünülen Nymphalardan⁴⁸ biri olan Irmak Tanrısı Asopos'un kızı Sinope ağır basmaktadır. Çünkü Sinope kent adlandırılmasının hem yerli halkın etkisiyle hem de bölgeye kentsel kimlik kazandıran Miletosluların yerleşmeleriyle birlikte gelişim göstermiş olabileceği kabul edilebilir ve desteklenebilir bir görüşü yansıtmaktadır. Yerel halkın, Tanrı Asopos'un kızı Sinope'nin oğlu Syros'un soyundan geldiğine dair anlatımlar da bu görüşü destekleyen temel öge olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda ismin kökeni, bölgedeki Miletosluların kolonizasyon süreciyle bağlantılı gözükmektedir.⁴⁹ MÖ 7. yüzyıldaki kolonileştirme süreciyle birlikte Miletosluların kente Sinope adını verdikleri, böylelikle ticari liman özelliğine sahip bulunan Sinope'nin, diğer liman kentlerinden ayrımının bu isimle amaçlandığı sanılmakta ve bu durum isimlendirmeye dair bir diğer ögeyi oluşturmaktadır.⁵⁰ Bu aktarımların her biri arkeolojik verilerle kanıtlanamasa da antik ve modern literatürde yer edinmiş ve kentin güç unsurlarıyla birlikte, gerek ticari gerekse sosyo-kültürel bağlamda etkinliğinin artmasına zemin hazırlamıştır. Ancak Sinope'nin kent görünümü ve buna dayalı olarak kolonizasyon öncesi dönemde de adlandırılışına dair birtakım görüşlerin olduğu unutulmamalıdır. Nitekim Karadeniz kıyılarının Hellenleşme süreci MÖ 7. yüzyıla dayansa da bölgedeki yerleşimler çok daha eskiye, Erken Tunç Çağı'na değin uzanmaktadır. Bu bağlamda, Sinope isminin Yunan öncesi dönemde Anadolu kökenli bir yerli dilde anılmış olduğu da mümkün görünmektedir. Bu eksende Hititler döneminde bölgesel kapsamda varlığını gösteren bu kentin adlandırılışında Hint-Avrupa dilinin etken olabileceği düşünülmektedir. Yukarıda da bahsi geçtiği üzere bölgenin isimlendirilmesinde “*Sinuwa/Sinova*” aktarımı mevcuttur. Bu aktarımların Anadolu yerli halklarından biri olarak bilinen Luwilerin yer adlarının son ekiyle (“-uwa”) benzeştiği görülmektedir. Bu kapsamda isimlendirilmenin Hellen kolonizasyon dönemi öncesinde yerli Anadolu dillerinden esinlenmiş olabileceği de tartışmaya açıktır. Dahası bu isimlendirmenin Hellen kolonizasyon döneminde değişime uğradığı

⁴² Yıldırım, 2020: 394.

⁴³ Braund, 2012: 17.

⁴⁴ Pseudo-Scymnus, 940; Robinson, 2009: 46.

⁴⁵ Arrianus, *Periplus*, 113.

⁴⁶ Esemeli, 1990: 5.

⁴⁷ Blok, 1996: 84; Braund, 2012: 17-18; Yıldırım, 2020: 398. Can, 2022: 509.

⁴⁸ Peri olarak nitelendirilen bu Nymphaların Zeus, Hermes, Apollon, Dionysos gibi tanrılarla ilişkileri olduğu belirtilmiştir. Erhat, 2007: 219.

⁴⁹ Esemeli, 1990: 5; Doonan, 2004: 1.

⁵⁰ Doonan, 2004: 1.

da sanılmaktadır. Bu değişimin, “*Sin*” kelimesine eklenen Luwice “-uwa” ekinin, Hellenleştirme kapsamında “-opa/ope” ekine dönüştürülmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.⁵¹

Sonuç

Antikçağ'da kent adlandırmaları belirli güç unsurlarına dayalı anlatımlar ile şekillendirilerek, kentlerin siyasi ve ekonomik kazanımlarının yanı sıra sosyo-kültürel bağlamda zenginleştirilmesi amaçlanmıştır. Bu anlatımlar ile birlikte tanrısal varlıkların bölgedeki güç unsurları olarak gösterilmesi, kentleşme sürecinin güvence altına alınmak istenmesinden kaynaklanmıştır. Sinope kentinin kuruluş mitosu ile birlikte adlandırılışına dair söylemlerde de bu durum açıkça kendini göstermektedir. Kent adlandırmasıyla ilgili farklı görüşler ortaya çıkmış olsa da Sinope adının mitik hikayelere dayandırıldığı görülmektedir. Bu anlatımlarda özellikle Amazon kadınlarına ve Tanrı Asopos'un kızına dikkat çekilmektedir. Amazon kadınlarının kent yakınlarında yerleşim göstermelerinin yanı sıra savaşçı dişil güç unsurları olarak değerlendirilmesi bu anlatımlara zemin hazırlayan öğeler olarak nitelendirilmiştir. Ancak Sinope kentinin adlandırılışında kabul gören görüş Irmak Tanrısı Asopos'un kızı Sinope'dir. Nitekim bu anlatım hem yerel halkın kökeni ile hem de bölgeye sonradan yerleşen Miletoslular ile uyumlu gözükmektedir. Miletosluların gelişiyle birlikte kent görünümü şekillenmiş, bu görünümde ise Sinope Karadeniz Bölgesi'nden Ege ve Akdeniz kıyıları dahil olmak üzere, Kırım Yarımadası'na yürütülen ticari faaliyetlerin merkezini oluşturmuştur. Tüm bu faaliyetler ile birlikte gelişen kentsel görünüme rağmen, Sinope'nin adlandırılışındaki ana etmenlerin tanrısal varlıklara başvurularak şekillendiği anlaşılmaktadır. Ancak siyasi, ekonomik ve kültürel bağlamda güç elde etmek isteyen kentin, Hellen kökenli bir su perisi ile anılması, Antik dünyadaki yerini sağlamlaştırma arzusundan kaynaklanmış olabilir. Bu aktarımlar, Sinope kent isimlendirmesine dayalı görüşlerin Hellenleştirmeye yönelik kent algısıyla biçimlendiğini göstermektedir. Ancak Hellenleşme öncesinde de bölgede bir yerleşim ve adlandırmanın olduğu unutulmamalıdır. Dahası bu adlandırmanın Hellen kolonizasyonu dönemine etki etmiş olabileceği de görüşler arasındadır.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

Apollodoros, *Bibliotheka*

Kullanılan Metin ve Çeviri: *Apollodoros, Bibliotheka Yunan Mitolojisi, Sunuş, Ekler ve Notlar*, James George Frazer, Çev. Nur Nirven, Pinhan Yayıncılık, Basım, İstanbul, 2020.

Arrianus Periplus

(Arrianus, Periplus Ponti Euxini)

Kullanılan Metin ve Çeviri: *Arrianus, Periplus Ponti Euxini*, Arslan, M. (2005). *Arrianus'un Karadeniz Seyahati (Arriani Periplus Ponti Euxini)*, Odin Yayıncılık, İstanbul.

Homer, *İlyada*

Kullanılan Metin ve Çeviri: Homer, *İlyada*, Eski Yunanca Aslından Çevirenler: Azra Erhat-A. Kadir, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, XIV. Basım, İstanbul, 2020.

Herodotos, *Historia*

Kullanılan Metin ve Çeviri: Herodotos, *Tarih*, Çev. Ökmen, Türkiye İş Bankası Yayınları Kültür Yayınları, XVII. Basım, İstanbul 2020.

⁵¹ Umar, 1993: 519; 652.

Ksen., <i>Anab.</i>	Kullanılan Metin ve Çeviri: Ksenophon, <i>Anabasis Onbinlerin Dönüşü</i> , Çev. Ari Çokona, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, V. Basım, İstanbul 2020.
Plutarch	Kullanılan Metin ve Çeviri: <i>Plutarch's Lives</i> . With an English Translation by Bernadotte Perrin. Cambridge, MA. Harvard University Press. London. William Heinemann Ltd. 1914.
Pseudo-Scymnus	Kullanılan Metin ve Çeviri: Anonymus, (Khioslu Skymnos'a Ait Olduğu Söylenen) Anonymus Periegesis. Çev. Ş. Kileci. Libri II (2017) 56-127.
Rodoslu Apollonius, <i>Argonautika</i>	Kullanılan Metin ve Çeviri: Rodoslu Apollonius, <i>Argonautika [Argo Denizcileri]</i> , Çev. Nur NirvenPinhan Yayıncılık, İstanbul 2019.
Strabon, <i>Geographika</i>	Kullanılan Metin ve Çeviri: Strabon, <i>Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII-XIII-XIV)</i> , Çev. Prof. Dr. Adnan Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2000.

Modern Kaynaklar

- Bağdatlı Çam, Fatma (2015), "Avrasyalı Atlı-Savaşçı Kadınlar Amazonlar'ın Gerçekliği Üzerine Yeni Gözlemler", *Höyük*, 8, 71-94.
- Blok, H. Josine (1996). "A Tale of Many Cities Amazons in the Mythical Past of Greek Cities in Asia Minor", *Proof and Persuasion: Essays on Authority, Objectivity and Evidence*, Ed: Suzanne Marchand-Elizabeth Lunbeck, Brepols, Turnou, 81-99.
- Braund, David (2012), "Myth and Ritual at Sinope: From Diogenes the Cynic to Sanape the Amazon", *Sinope The Results of Fifteen Years of Research Proceedings of the International Symposium*, (7-9 May 2009), Ed. Dominique Kassab Tezgör, Brill, 11-23.
- Can, Şefik (2022), *Klasik Yunan Mitolojisi*, Ötüken Yayınları, 21. Basım, İstanbul.
- Doonan, P. Owen (2004), *Sinop Landscapes Exploring Connection in a Black Sea Hinterlands*, University of Pennsylvania Museum, Philadelphia.
- Dönmez, Şevket (2004), "Yeni Arkeolojik Bulguların Işığında İÖ. 2. Binyılda Sinop", *Belleten*, LXVIII, 251, 1-28.
- Dowden, Ken (1997), "The Amazons: Development and Functions", *Rheinisches Museum für Philologie*, Neue Folge, 140. Bd., H. 2, 97-128.
- Erhat, Azra (2007), *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Erzen, Afif (1953), "Ay Tanrısı Men'in Adı ve Menşei Hakkında", *Belleten*, C. XVII, S. 65, 1-14.
- _____ (1956), "Sinop Kazısı 1953 Yılı Çalışmaları", *Türk Arkeoloji Dergisi*, 6, 69-110.
- Esemenli, Deniz (1990), *Sinop İli Türk Dönemi Mimarisi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İplikçioğlu, Bülent (2015), *Hellen ve Roma Tarihinin Anahatları*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.
- Koçak, Özdemir (1993), *Eskiçağ Tarihinde Sinope-Başlangıçtan MS 395 Yılına Kadar*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Koçak, Özdemir (2003), "Erken Sinop Yerleşmeleri", *Belleten*, XVII/250, 697-718.
- Leaf, Walter (1916), "The Commerce of Sinope", *The Journal of Hellenic Studies*, 36, 1-15.
- Mansel, Arif Müfid (1971), *Ege ve Yunan Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayını, 1. Baskı, Ankara.
- Memiş, Ekrem (2009), *Eskiçağ Tarihinde Doğu-Batı Mücadelesi*, Çizgi Kitabevi Yayını, 4. Baskı, Konya.
- _____ (2012), *Troya ve Troyalılar (Troyalılar Türk müdür?)*, Altınpost Yayınları, 2. Baskı, Ankara.
- _____ (2019), *Eskiçağ Medeniyetleri Tarihi*, Ekin Yayınevi, 5. Baskı, Bursa.
- _____ (2021), "Eskiçağda Doğu-Batı Mücadelesine Kısa Bir Bakış", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 2021, 8/1, 359-390.
- _____ (2022), *Eskiçağ Türkiye Tarihi*, Ekin Yayınevi, 16. Baskı, Bursa.
- Memiş, Ekrem-Bülbül, Cemil (2019), *Eskiçağda Göçler*, Ekin Yayınevi, 2. Baskı, Bursa.
- Robinson, David (2009), *Ancient Sinope*, *Analecta Gorgiana* 389, Ed. George Anton Kiraz, Gorgias Press, Piscataway.
- Temizkan, Meltem (2024), "Hellen Kolonizasyon Sürecinde Ekonomik Boyut: Sinope Örneği", *Kahramanmaraş Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2024, 21/2, 993-1004.
- Temür, Akın (2012), "Antik Çağdan Günümüze Amazonlar", *Samsun Sempozyumu*, (13-16 Ekim 2011), 1, Ed. Prof. Dr. Mahmut Aydın, Doç. Dr. Bekir Şişman, Yrd. Doç. Dr. Selahattin Özyurt, Yrd. Doç. Dr. Hasan Atsız, Samsun Valiliği, Samsun, 69-81.
- Türkan, Ahmet (2012), "Men, Mensis, Moon Ay Tanrı Men, Özellikleri ve Kültü", *Ömer Çapar'a Armağan*, Yayına Hazırlayanlar: Turgut Yiğit, Mehmet Ali Kaya, Ayşen Sina, Hel Yayıncılık, Ankara, 333-348.
- Umar, Bilge (1993), *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- Yıldırım, Nazlı (2020), "Mitolojik Kadın Ktisteslere Bir Örnek Olarak Sinope", *Journal of Universal History Studies*, 3/2, 391-405.
- Yıldız, Nuray- Acar, Vedat (2021), "Khalkedon'dan Kolkhis'e: Argonautları Keşfetmeye Yönelik Bir Tur Önerisi", *Turist Rehberliği Nitel Araştırmalar Dergisi*, 2/1, 75-89.
- Yurdakul, Şenol (2020), "Eski Çağ Kappadokia'sında Beyaz Syrialılar (Leukosyrioi) Kavramı", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 44, 73-84.

Kılınççeker, Özlem, “II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye’de Bir Mülteci Misafirhanesi (Kastamonu Mülteciler Misafirhanesi)”, *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 11/23, ss.41-66.
DOI: 10.31765/karen.1523831

Bu makale etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektirmemektedir.
This article doesn't require ethical committee permission and/or legal/special permission.

* Araştırma Makalesi / Research Article

** Dr. Öğr. Gör.,
Adıyaman Üniversitesi, Fen Edebiyat
Fakültesi, Tarih Bölümü,
Adıyaman/TÜRKİYE
✉ ozkilincceker@adiyaman.edu.tr

ORCID : 0000-0003-0505-3649

Anahtar Kelimeler: II. Dünya Savaşı, Kızılay, Kastamonu, Yozgat, Kastamonu Mülteciler Misafirhanesi

Keywords: The World War II, Red Crescent, Kastamonu, Yozgat, Kastamonu Refugee Guesthouse

II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI TÜRKİYE’DE BİR MÜLTECİ MİSAFİRHANESİ (KASTAMONU MÜLTECİLER MİSAFİRHANESİ)*

Özlem KILINÇÇEKER**

Öz: Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı, İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye’de, Yozgat Mülteci Kampı’nda bulunan askeri mültecilerden ülkelerine dönmeyenler için Kızılay uhdesinde Kastamonu Mülteciler Misafirhanesini açmıştır. Böylece Yozgat Mülteci Kampı’ndan Kastamonu Mülteciler Misafirhanesine 2 Haziran 1949’da Rus, Bulgar, Mısır, İtalyan, Yunan, Türk ve Alman milletlerinden olan 53 askeri mülteci yerleştirilmiştir. Misafirhanenin resmi idaresi Kastamonu Valiliği başkanlığındaki il mülki idare amirleri ve Kızılay Başkanı’nın içinde bulunduğu bir Komisyona bırakılmıştır. Kastamonu’ya gönderilen bu mültecilerin düzen ve intizam içinde yaşayabilmeleri için İçişleri Bakanlığı Mülteciler Misafirhanesi Talimatnamesi hazırlanmıştır. Bu şartlarda mülteciler yaklaşık beş yıl yaşamışlardır. Ancak Misafirhanede 14 Mart 1954’de çıkan yangın sonrası mülteciler İçişleri Bakanlığı tarafından kısa bir süre içinde tekrar Yozgat’ta oluşturulan yeni misafirhaneye nakledilmişlerdir. Yerel basında çok eleştirilen ve yüksek maddi zarara sebep olan bu yangının faillerinin bulunması için İçişleri Bakanlığı ve Kızılay dâhilinde kapsamlı soruşturmalar açılmıştır.

Bu çalışmada II. Dünya Savaşı sonrası Türkiye’de askeri mültecilerin kaldığı Kastamonu Mülteciler Misafirhanesi’nin var oluş süreci ve yaşanan yangının arşiv belgeleri doğrultusunda ortaya konulması amaçlanmıştır.

A REFUGEE GUESTHOUSE IN TURKEY AFTER THE WORLD WAR II (KASTAMONU REFUGEES GUESTHOUSE)

Abstract: The Ministry of Internal Affairs of the Republic of Turkey opened the Kastamonu Refugee Guesthouse under the responsibility of the Red Crescent for the military refugees who stayed in the Yozgat Refugee Camp in Turkey after the Second World War and did not return to their country. Thus, on June 2, 1949, 53 military refugees of Russian, Bulgarian, Egyptian, Italian, Greek, Turkish and German nationality were sent from Yozgat Refugee Camp to Kastamonu Refugee Guest House. The official management of the guesthouse was left to a commission chaired by Kastamonu Governorship. Including Governors and the President of the Red Crescent. The Refugee Guesthouse Instruction of the Ministry of Internal Affairs was prepared so that these refugees sent to Kastamonu could live in order and order. The refugees lived in these conditions for approximately five years. However, after the fire broke out in the

Geliş Tarihi / Received Date: 28.07.2024

Kabul Tarihi / Accepted Date: 23.06.2025

Guesthouse on March 14, 1954, the refugees were quickly transferred to the new guesthouse established by the Ministry of Internal Affairs in Yozgat. A comprehensive investigation was launched by the Ministry of Internal Affairs and the Red Crescent to find the perpetrators of the fire, which received great criticism in the local press and caused great material damage.

In this study, it is aimed to reveal the existence process and fire of the Kastamonu Refugee Guesthouse, where military refugees stayed in Turkey after the Second World War, in line with archive documents.

Giriş

Dünya devletleri 20. yüzyılda kendilerine tehdit oluşturan “Mülteci Sorunu” na karşı II. Dünya Savaşı'nın başladığı 1939'dan sonra çeşitli çözümler üretmişlerdir. II. Dünya Savaşı'nda tarafsız kalmayı günün konjonktüründe daha doğru gören Türkiye de “Mülteci Sorunu”na karşı ülke güvenliğini göz önünde tutarak herhangi bir tehlikeye mahal vermeden bazı önlemler almıştır. Bu önlemlerde sivil, siyasi ve askeri mülteciler için uluslararası hukuk kuralları ve antlaşmaları referans alınarak hareket edilmiştir.¹ Aslında Türkiye savaşın başından itibaren bir denge politikası güderek savaşa girmemek için ciddi bir mücadele vermişse de kendisine iltica etmek isteyen yoğun sığınmacı talebine karşı duramamıştır. Bu bağlamda 15 Ağustos 1941 tarihinde çıkartılan kanunun uygulanabilmesi için 13 Mart 1942 tarihinde bir talimatname hazırlanmıştır.² Türkiye sığınmacı istememesine rağmen kendisine müracaat eden sığınmacıları kabul etmiş ve bu yönüyle İsveç ile İsviçre'den sonra dünyada baskıcı yönetimlere karşı çıkan aynı zamanda demokrasiye hizmet eden üçüncü ülke olarak tarihe geçmiştir.³

15 Ağustos 1941 tarihinde çıkarılan 4104 sayılı “Muharip Yabancı Ordu Mensuplarından Türkiye'ye İltica Edenler Hakkında Kanun” ile II. Dünya Savaşı'nda savaşan, bir nedenle Türkiye'ye sığınan yabancı ordulara ait askerlerin Türkiye sınırlarına girdikleri tarihten itibaren, iade edilecekleri tarihe kadar haklarında yapılacak resmi işlemler ve tabi olacakları kuralları belirlenmiştir. Bu kuralları uygulama sorumluluğu da Türkiye Hükümeti adına Milli Müdafaa (Savunma) Bakanlığı, Genelkurmay Başkanlığı başta olmak üzere, Dâhiliye, Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye, Hariciye, Maliye Vekâletlerine verilmiştir. Bu makamlar arasında en yetkili birim Genelkurmay Başkanlığı olmuştur. Yabancı askerlerin nakil ve iskânlarının yanı sıra iaşelerinin karşılanması ile tedavilerinin yapılması devlet garantisi altına alınmıştır. Bu işleri Türk Hükümeti adına Kızılay'ın yürütmesine, askerlerin yanında bulunan tüm silah ve teçhizat da Kızılay tarafından el konulmasına karar verilmiştir. Askeri mülteciler yargılanmaları aşamasında Türk Askeri Ceza Kanunu ve Askeri Muhakeme Usûllerine tabi tutulmuş, bazı durumlarda mültecilerin din ve gelenekleri de dikkate alınmıştır. Kalacakları gözaltı kamplarının korunmasından Millî Savunma Bakanlığı sorumlu tutulmuştur. Türkiye'de kalan askeri mülteciler kaldıkları zaman zarfında disiplin ve protokol açısından Türk Ordusu'ndaki emsalleriyle aynı muameleye tabi tutulmuşlardır.⁴

Askeri mülteciler konusunda yetkilendirilen bakanlıkların görevlileri Genelkurmay Başkanlığı öncülüğünde bir araya gelerek Mülteciler Komisyonu adı verilen bir komisyon oluşturmuştur. İlgili komisyon karşılaşılan sorunlarla ilgili olarak “Türkiye'ye İltica Eden Yabancı Ordu Mensupları Hakkında Talimatname” adı verilen 13559 numaralı ek talimatnameyi hazırlamıştır.⁵ Hazırlanan bu talimatnameyle hem askeri mültecinin tanımı yapılmış hem de kimlerin askeri mülteci sayılarak askeri kamplara sevk edileceği belirlenmiştir. Talimatnameye göre: sadece bir devletin resmi ordusunda görev yapan askeri mülteciler misafir statüsünde kabul edilmiş

¹ Tekir, 2019: 254, 255.

² Resmî Gazete, 15 Ağustos 1941, Sayı: 4887, 1554; BCA, 30.10.0.0.55.367.2; ATASE, İDH, 1-036-11.

³ Tekir, 2019: 254.

⁴ Resmî Gazete, 15 Ağustos 1941, Sayı: 4887, 1554; Yaman, 1997: 160; Tekir, 2019: 244.

⁵ BCA, 30.10.0.0.55.367.2; ATASE, İDH, 1-036-11.

ve her türlü insani muameleye tabi tutulmuşlardır.⁶ Türkiye gözaltı kamplarında “kendi taraf-sızlığına gölge düşürmeden ve askeri casusluğa imkân vermemek amacıyla” iç disiplin kural-larını ciddi şekilde uygulamıştır. Kamplardaki askeri mültecilerle ilgili tüm evraklar ve mek-tuplar her zaman sıkı bir incelemeden geçirilmiştir. Bu kapsamda mültecilerin mektuplarında yapılan incelemelerin sonucunun genellikle ailelerine gönderilen mektuplar olduğu görülmüş-tür.⁷

Türkiye'ye gelen askeri mülteciler Mülteci Talimatnamesi kapsamında öncelikle geldikleri böl-genin mülki amiri başkanlığında oluşturulan bir heyet tarafından sorgulanmıştır. Daha sonra yüzbaşı veya üst rütbeli bir subayın başkanlığında yeni bir askeri heyet tarafından sorguya çekilerek asker olduğunu ispatlayanlar enterne edilmişlerdir. Ancak sivil mülteciler talimat-name gereğince tabiiyetinde oldukları elçiliklerin aracılığıyla pasaportla ya da geldikleri ko-şullarda 24 saat içinde ülkeyi terk etmişlerdir.⁸

Bu şartlar altında Türkiye'de gözaltına alınan askeri mültecilerin yaşamaları için 1941'den iti-baren Erdek, Adana, Niğde, Ankara, Sivas, Isparta ve Yozgat'ta gözaltı kampları oluşturulmuş ve enterne edilen mülteciler bu kamplara sevk edilmişlerdir. Açılan kamplarda Fransız, İngiliz, Rus, Alman, Amerikan, İtalyan, İspanyol, Yunan, Bulgar, Irak ve İranlı mülteciler gözaltında tutulmuşlardır.⁹ Kamplardaki mültecilerin sayıları mensup oldukları ülkeyle Türkiye arasın-daki ikili görüşmelere ve taleplere bağlı olarak da zaman zaman değişiklik göstermiştir. Birbi-riyle savaşan devletlere mensup mülteciler ya da birlikte tutulmaları sakıncalı görülen mülte-ciler ayrı kamplara yerleştirilmiş veya bir kamptan diğerine nakilleri yapılmıştır.¹⁰

II. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru, Kırşehir, Yozgat, Çorum, Beyşehir, Isparta'daki kamp-larda kalan askeri mültecilerin ülkelerine geri dönmeleri neticesinde kamplar birer ikişer ka-patılmıştır. Ülkelerine dönmek isteyen bu mültecilerin güvenli bir şekilde ülkelerine dönmeleri sağlanmıştır.¹¹ Ancak savaşın fiilen sona ermesine rağmen kampların hemen kapatılmaları mümkün olamamıştır. Çünkü geldikleri veyahut iade edilecekleri ülkelerde savaş sonrası ya-şanan olaylar mültecilerin iade edilmelerinin hızlı bir şekilde olmasını engellemiştir.¹² Bakan-lar Kurulu tarafından 1 Eylül 1947 tarihinde kapatma kararı alınan ancak 1 Ocak 1949'da Millî Savunma Bakanlığından ilişkisi kesilmesi kararı verilen Yozgat kampı bu durumdaki bir kamp-tır.¹³ Öyle ki 21 Mayıs 1941 yılında Yozgat kampında bulunan mültecilerden 241 Rus mültecinin Sovyet sınırına kadar götürülerek ülkelerine iade edilmeleri kararı alınmasına rağmen Rus mülteciler bunu kabul etmemişlerdir.¹⁴ Türkiye'de 1940-1949 yılları arasında toplam 91.490 mülteci bulunmaktadır. Ancak II. Dünya Savaşının bittiği 1945 yılı ve sonrasında bu mülteci-lerden 67.022'si Türkiye'den ayrılırken, 27.780'ni Türkiye'de kalmayı tercih etmiştir.¹⁵ Bu bağ-lamda 1949 yılının sonlarında Türkiye'de savaş kaybeden ülkelere ait mülteciler bulunmak-taydı.¹⁶

Türk Hükümeti bu mültecilerin durumlarını tayin için İçişleri Bakanlığı nezdinde Milli Sa-vunma, Dışişleri, Sağlık ve Sosyal Yardım, Maliye Bakanlıkları ile Kızılay Derneği temsilcile-rinden oluşan Mülteci Komisyonu kurmuştur. Komisyon 13-15 Aralık 1948'de yaptığı toplan-tıda savaş sonrası farklı ülkelere Türkiye'ye iltica eden ve Yozgat Mülteci Kampı'nda kalan 53 kişinin toplu bir halde göz önünde bulundurulmaları maksadıyla Kastamonu'da bir “Türkiye

⁶ Resmi Gazete, 15 Ağustos 1941, Sayı: 4887, 1554; Yaman, 1997: 160.

⁷ ATASE, İDH, 1-012-1; Tekir, 2019: 246.

⁸ BCA, 30.10.0.0.55.367.2; ATASE, İDH, 1-036-11; ATASE, İDH, 1-023-4; ATASE, İDH, 1-247-248.

⁹ ATASE, İDH, 1-031-1; ATASE, İDH, 1-032-2; BCA.030.10.55.365.18; Yıldırım, 2021: 218.

¹⁰ Yaman, 1997: 160.

¹¹ Akça, 2010: 9; Keser, 2010: 397; Keser, 2009: 204.

¹² KA, 2883/2; KA, 2883/5.

¹³ KA, 2883/78.

¹⁴ Keser, 2009: 199.

¹⁵ Bu mültecilerin 39.557'si Türk kökenli iken 51.933'ü farklı etnik kökenlere sahiplerdir. Kemaloğlu, 2022: 250.

¹⁶ KA, 2883/174; Tekir, 2019: 250.

Kızılay Derneği Kastamonu Mülteciler Misafirhanesi” açılmasına ve açılan bu misafirhaneye mültecilerin misafir statüsünde yerleştirilmesine karar vermiştir.¹⁷ Aynı zamanda savaşın bitimi ile mültecilerin kaldıkları yerlere kamp kelimesi yerine psikolojik etkisi dikkate alınarak “Mülteciler Misafirhanesi” denilmiştir.¹⁸

Yozgat Mülteci kampının kapatılması üzerine burada kalan askeri mültecilerin de toplu bir şekilde gözetiminde tutulabilmeleri için Millî Savunma Bakanlığına bağlı Kastamonu Askeri Kışlasının bir kısmı üzerinde tamirat ve düzenlemeler yapılmıştır.¹⁹ Misafirhane yeri olarak Kastamonu ilinin seçilme sebebi hem güvenlik hem de tam teşekküllü bir hastaneye sahip olmasıdır. Bu gelişmeler sonrası Yozgat Kampında kalan mülteciler Kastamonu Mülteciler Misafirhanesine misafir statüsünde sevk edilmişlerdir.²⁰

Öte yandan Kızılay Derneği Kastamonu Mülteci Misafirhanesinin tüm yönetim yetkisi Türkiye Kızılay Derneğine bırakılmıştır.²¹ Kızılay’ın uhdesine bırakılan Kastamonu Mülteciler Misafirhanesi Müdürlüğü’ne Kızılay Genel Merkezi emriyle bir müdür atanmıştır.²² Daha sonra İçişleri Bakanlığı Kastamonu’ya gönderilen tüm mültecilerin bir intizam ve düzen içinde yaşayabilmeleri için 4 Haziran 1949’da misafirhanenin idare şeklini gösteren “Kastamonu Mülteciler Misafirhanesi Talimatnamesini” hazırlamış ve Kızılay Genel Merkezine göndermiştir. Kızılay Genel Merkezi de bu talimatnameyi hemen Kastamonu Mülteci Misafirhanesi Müdürlüğü ve Kastamonu’da bulunan diğer yetkili makamlara iletmiştir.²³

1. Kastamonu Mülteciler Misafirhanesi İçin Belirlenen İhtiyaç Malzemeleri ve Yapılan Harlıklar

İçişleri Bakanlığının mültecilerin toplu bir halde ve göz önünde bulundurulmaları amacıyla açtığı Kastamonu Mülteciler Misafirhanesinde tesis ve idare masraflarıyla mültecilerin iâşe, ibate, tedavi masraflarını Türk Hükümeti adına Türkiye Kızılay Deneği üstlenmiştir.²⁴

Bu kapsamda Kızılay, 16 Aralık 1948’de Yozgat’taki Mülteciler Kampı iâşe ve diğer giderleri ile bu kamptaki mültecilerin Kastamonu’da Millî Savunma Bakanlığına bağlı Kastamonu Askeri Kışlasında hazırlanan misafirhaneye nakilleri sırasında oluşan masrafları karşılamayı kabul etmiştir.²⁵ TBMM 1949 yılında Türk Kızılay’ının aldığı karara mukabele olarak derneğin kullanması için 939.858 lira bir ödenek verilmesi tasarısı hazırlamıştır. Bu paranın 189.496 lirası ile Yozgat’taki mültecilerin Kastamonu’ya nakledilmesi ve orada idare edilmesi kararı alınmıştır.²⁶ Bu kapsamda Yozgat’a iâşe giderleri için 10.000 lira ile kışlanın tamiri için Kastamonu’ya 15.000 lira gönderilmiştir. İçişleri Bakanlığı, Kastamonu Valiliği ve Misafirhane Müdürlüğü ile yaptığı görüşmelerin neticesinde askeri kışladaki tamirin tamamlanarak misafirhanenin acilen açılabilmesi için gerekli tüm demirbaşların temin edilerek Kastamonu’ya gönderilmesini istemiştir. Mültecilerin misafirhaneye nakledildikten sonra şahsî eşyalarının son durumuna bakılarak giyim ihtiyaçlarının da ayrıca değerlendirileceği yetkili makamlara bildirilmiştir. Dernek maddi açıdan satın alınacak bu demirbaş eşyaların değerinin 23/24 bin lira arasında bir fiyat tutacağını belirterek ve bu eşyaların İstanbul’dan Kızılay Satın Alma Komisyonu aracılığıyla alınıp Kastamonu’ya sevk edilmesine karar vermiştir.²⁷

¹⁷ KA, 2883/5;5.1;5.2; Aydın ve Efe, 2024: 175.

¹⁸ KA, 2883/ 176; 51; Kılınççeker, 2022: 285.

¹⁹ KA, 2883/139.

²⁰ KA, 2883/2 Tekir ve Şahin, 2023: 112.

²¹ KA, 2883/35.1; Kılınççeker, 2022: 281.

²² KA, 2883/ 148.1.

²³ KA, 2883/176, 176. 1

²⁴ KA, 2883/145; Tekir, 2023, s. 112.

²⁵ ATASE, İDH, 1-030-2; Tekir, 2019: 248.

²⁶ Yeni Sabah, 6 Haziran 1949.

²⁷ KA, 2883/ 35; Akşam, 6 Haziran 1949.

Misafirhanenin hazırlık işlemleri devam ederken işleri yönetmek üzere Genel Merkez tarafından Kastamonu Mülteciler Misafirhanesi Müdürlüğüne Rıza Tunç atanmıştır. Rıza Tunç, 1 Şubat 1949 tarihinde Kızılay Derneği Genel Merkezi Başkanlığına ve Kastamonu Valiliğine gönderdiği yazıda 28 Ocak 1949 tarihinde Kastamonu'ya gelir gelmez işe başladığını haber vermiştir. Aynı yazıda Misafirhanede binanın tadilatıyla ilgili ilk incelemelerini de çok ayrıntılı bir şekilde rapor etmiştir. Tunç misafirhanenin o anki durumla ilgili olarak: Kışlanın pencere çerçevelerinden tamir edilmesi gerekenlerin tamirinin yapıldığını, yenilenmesi gerekenlerin yenilenerek işlerin hızla yürüdüğünü belirtmiştir. İki katlı olan misafirhanenin yukarı katında bulunan döşemelerden çürümüş olanların tamir edildiğini, yine aşağı katta bulunan tuvaletlerinin ayrı bir ekiple inşasına başlandığını anlatmıştır. Diğer taraftan da gerekli inşaat malzemesinin getirilmekte olduğunu ancak tuvalet ve banyolara şadırvandan yukarı su verilebilmesi için boru, su tulumbası, musluk, termosifon ve lavabo gibi malzemelerin eksik olduğunu, bu malzemelerin Kastamonu'da bulunamadığından İstanbul'dan alınması gerektiğini, bu işler için de ön hazırlıkların başlandığını bildirmiştir. Ancak Kışlanın ısıtılmasında kullanılacak sobaların kurulması ve zor görülen bu işin zamanında bitirilebilmesi için soba, boru, dirsek ve şapkaların bir an önce kendilerine gönderilmesi gerektiğini belirtmiştir. Tunç raporunda mutfak, bulaşıkhanesi, çamaşırvane ve aynı zamanda binanın boyanmasına başka bir ekiple başlandığını ayrıca misafirhanenin elektrik tesisatının yaptırılması için de gerekli malzemelerin teminine çalışıldığını anlatmıştır.²⁸ Raporda misafirhanenin elektrikle aydınlatılma işi için 14 Şubat 1949 tarihinde yapılan keşfe göre elektrik malzemesi ve ihtiyaç listesi belirlenmiştir. Gerekli olan malzemelerin bir kısmının Kastamonu'da bulunamamasından dolayı Ankara'dan satın alınması istenmiştir. Bu istekler Kızılay Merkezi tarafından uygun görülmesi ve satın alınan elektrik malzemeleri 15 Mart 1949 tarihinde Kastamonu'ya gönderilmiştir.²⁹

1.1. Misafirhaneye Alınacak Demirbaş Eşyaların (Mutfak, Sofra ve Yatakhane Eşyalarıyla Elektrik Malzemelerinin) Kriterleri

Kastamonu Mülteci Misafirhanesi Müdürlüğüne gönderilen ve yukarıda anlatılan raporu dikkate alan Kızılay Genel Merkezi, 22 Şubat 1949 tarihinde depo müdürlüğüne bir yazı yazarak Satın Alma Komisyonu'nun da uygun gördüğü malzemelerin ivedi bir şekilde satın alınarak İnebolu üzerinden Kastamonu şubesine gönderilmesine karar vermiştir. Aynı zamanda yapılan tüm masrafların hükümetten tahsil edileceği için faturalandırılmasını, faturaların üzerlerine de not düşülerek birer nüshalarının Genel Merkeze iletilmesini istemiştir.

Genel merkezin bu talebi üzerine harekete geçen komisyon satın alınacak demirbaşları iki gruba ayırmıştır. Buna göre birinci gruba mutfak ve sofraya için, ikinci gruba yatakhane için lüzumlu demirbaşlar konulmuş, alınacak malzemelerin kriterleri de belirlenmiştir. Planlama yapılırken mutfak ve sofraya malzemeleri 100 kişi üzerinden hesaplanmışsa da her ihtimale karşı satın alma 120 kişi üzerinden yapılmıştır.

Komisyon tarafından tespit edilen ikinci grupta yer alan yatakhane eşyaları ise belirli standartlara bağlanmıştır. Bu bağlamda karyolaların 80 cm eninde, sağlam yapılı, somyalı ve ucuz olmasına dikkat edilmesi istenmiştir. Yatakhane kullanılmak üzere yatak, yastık, yorgan ve çarşafın Ankara'da bulunan Yardım Sevenler Derneği Dikiş Atölyesi'nde dikilmesi uygun görülmüştür. Ürünlerin Sümerbank yerli mallar pazarından alınan Amerikan bezinden diktirilmesine, battaniyelerin ise İpek-iş Fabrikasından satın alınmasına karar verilmiştir.³⁰

Kızılay Genel Merkezi yatacakları yerleri hazırlanan mültecilere yeni elbiselerle yalnız zarurî masraflarını karşılamak üzere cüz'î bir miktar cep harçlığı verilmesine karar vermiştir. Cep harçlığına mültecinin tıraş, sigara (içiyorsa) gibi masrafları da dâhil edilmiştir. Ayrıca Misa-

²⁸ KA, 2883/ 35; 35.1; 35.2; 35.3; 35.4; 35.5; 35.6; 35.7.

²⁹ KA, 2883/ 44.

³⁰ KA, 2883/ 52.

firhane Müdürlüğünden bu ihtiyaçların mahallî rayice göre, ne tutacağını merkeze bildirilmesi istenmiştir.³¹ Bunun üzerine Kastamonu'daki mülteciler için istenilen iç çamaşırlar 12 Mayıs 1949 tarihinde Kızılay Etimesgut ambarlarından Misafirhaneye gönderilmiştir.³²

Kızılay Derneği Genel Müdürü bu yazışmalar devam ederken 29 Mayıs 1949 tarihinde, mülteciler Yozgat'tan nakledilmeden önce, misafirhaneyi bizzat ziyaret etmiştir. Misafirhane yönetiminden misafirhanenin sorularını ve ihtiyaçlarını gösteren bir listenin hazırlanmasını istemiştir. Bunun üzerine misafirhane yönetimi sorularını ve ihtiyaçları bir liste şeklinde hızlıca hazırlayıp Genel Müdüre sunmuştur. Hazırlanan listede ilk olarak mültecilere daha önce Yozgat'ta tanınan hakların devam edip etmeyeceği sorulmuştur. Bu bağlamda Yozgat'ta mültecilere daha önce verilen paralardan subaylara kalınacak yer, giyecek elbise, aydınlatma, ısıtma ihtiyaçları hariç günde 4 lira üzerinden ayda 120 lira maaş ile Erata kazandan yedirilmekte olan yemek ve ayrıca 16 lira er maaşının Kastamonu'da da aynen verilip verilemeyeceği ya da maaştan kesinti yapıp yapılmayacağı sorulmuştur. Yine Subayların kazandan yiyecek artan paralarının kendilerine verilip verilmemesi konusunda nihai karar istenmiştir.

Diğer taraftan iase konusunda yemeklerde bir kişi için kalori miktarının ne olacağı, bir er için günde kaç kuruş harcanacağı ve günde kaç tabak yemek verileceğinin belirlenmesi de istenmiştir. Ayrıca bu kayıtların tutulması için; Günlük tabela kaydı, aylık tabela kaydı, çarşıdan alınacak et, ekmek, sebzecilere verilmek üzere zımbalı matbu defterin (bu kâğıtlar toplanacak ve sonra bu puslularla hesap görülecektir) nasıl olacağı hakkında bilgi istenmiştir. Mutfaktaki masalarla bulaşıkhanedeki masalara çinko kaplatılmasının gerekli olduğu, bunun yapıp yapılmaması konusunda görüş istenmiştir.³³ Bunların yanında çay bardağına ihtiyaç duyulduğu ve bunun Kastamonu'dan temin edilip edilemeyeceği sorulmuştur.

Mültecilerle ilgili en önemli hususlardan biri olan mültecilerin giyinmeleri konusunda da yine Yozgat'tan alınan bilgiye göre, miadı dolan bütün eşyanın yerine yenilerinin verilmesinin gerekliliği belirtilerek giyim eşyalarında çamaşır, çorap, ayakkabı, yemeni gibi eşyaların Ankara'dan gönderilmesi istenmiştir. Palto, elbise, pijama gibi giysilerin ise Ankara'da araştırılması, yüz havlusunun, misafirler geldikten sonra ihtiyaç tespit edilerek bildirilmesi, hamam havlusunun ise hem Kastamonu'da ve hem de Ankara'da araştırılmasının uygun olacağı bildirilmiştir. Diğer yandan hizmetlilere, garsonlara ve aşçılara birer beyaz ceket ve önlüğün lazım olduğu, Ankara'dan bez gönderilirse bezin diktirilebileceği, yoksa malzemesi dâhil Kastamonu'da diktirilebileceği bildirilmiştir.

Kırtasiye ve resmi yazılarda kullanılmak üzere: kâğıt, zarf, zımba, dosya, kalem, kopya kâğıdı, iğne, mürekkep, bloknot, mülteciler için künye defteri, birer şahsi dosya gibi malzemeler istenmiştir. Ayrıca misafirhane için bir saat, müdür odası için de siyah bir perde istenmiştir.³⁴

Kahve ocağı ve kantinin çalıştırılması işi de müdüriyetçe mültecilerden birisine mi yoksa kârı zararı kendine ait olmak şartıyla dışarıdan birine mi verilmeli diye sorulmuştur. Yine Misafirhanede çalışacak personelle ilgili eşya ve erzak kayıtlarını tutacak ve onları tanzim etmek için kâtime (yazıcı) yardım edecek birinin tayin edilmesi gerektiği, bunun çok önemli olduğu, ayrıca maaşının 100 liradan aşağı olmaması gerektiği bildirilmiştir. Bunların haricinde personel için lojman yapılması isteminde de bulunulmuştur.

Misafirhaneye doktor tayini için vilayetten izin alınacağı ancak sağlık işlerinde kullanılmak üzere Sağlık karnesi gibi gerekli resmi matbu evrakın nasıl temin edileceği hakkında görüş

³¹ KA, 2883/ 115.

³² KA, 2883/ 177.

³³ Kastamonu'da o günlerde amele yevmiyesi ve işçiliğin ortalama 2,5 lira olduğu varsayılarak, işçilere verilecek yevmiye işçilerinin ortalama 1,5 liradan hesaplandığı düşünülürse gündelik kazançlarının %25'i cep harçlığı bırakılacağına göre ortalama 2 lira ücretle misafirhanede istihdam edilirlerse işçiliğin daha ucuza mal olacağı hesaplanmıştır.

³⁴ KA, 2883/116; 116. 1.

sorulmuştur. Diğer yandan misafirhanenin idari açıdan düzene girebilmesi için İçişleri Bakanlığının hazırlayacağı talimatnamenin hızlı bir şekilde gönderilmesinin gerekliliği belirtilmiştir. Çünkü hâlihazırda her şeyin muallakta olduğunun altı çizilmiştir.³⁵

Kızılay Derneği Genel Merkezi yukarıda talep edilen bu kadar ince ayrıntıdaki istek ve sorulara 3 Haziran 1949'da hızlı bir şekilde çözüm bulunacağını ve cevap verileceğini ifade ettiği yazısında, kısa bir süre içinde Kastamonu Mülteci Misafirhanesinin fiziki yapısındaki ihtiyaçlarının tamamlanacağını bildirmiştir. Ancak misafirhanenin yakın bir zamanda büyüme olasılığı göz önünde bulundurularak binada memurlara kalabilecekleri lojman yerinin ayrılmasının kesinlikle uygun olmayacağı ifade edilmiştir. Ayrıca Kastamonu Valiliğine, Kastamonu Kızılay Şubesine ve Misafirhane Müdürlüğüne misafirhanenin idaresi için gerekli dâhilî yönetmeliğin İçişleri Bakanlığınca hazırlanmakta olduğu ve pek yakında gönderileceği de haber verilmiştir.³⁶

Genel Merkez, bunların yanında Kastamonu'ya gelecek mültecilere maaş esaslı kabul edilmediği için onların insani çerçeveden bakılmasının gerekli olduğu, ihtiyaçlarının Kızılay tarafından karşılanacağı yatırılıp, yedirilip, giydirilecek; çalışmayanlara sigara, tıraş masrafı olarak mahallî rayice göre teklif edilecek bir cep harçlığının verileceğini bildirmiştir. Diğer taraftan sanatkâr olanların dışarda çalışabileceği gibi bazılarının da misafirhanede çalışıp ücret alabilmesi de uygun görülmüştür. Böylece misafirhanede personel kadrosunda -daha ucuza mal olması için- çalışmak isteyenler istihdam edilecektir. Mülteciler arasında rütbe ve sınıf farkı olmayacaktır. Aynı kumaştan yalnız renk değişikliği ve şekil itibarıyla zabitan ve sınıf farkı olan kimseler er veya bağlı olduğu askeri rütbeğe göre elbise, iç çamaşır vb. giysiler diktilerilebilecektir.

İkinci olarak mültecilerin iâşeleri (beslenmeleri) için kalori esaslı ve mevsime göre vitamin ilâvesi için; yazın soğan, maydanoz, domates ve meyvelerle vitaminlerin temin edileceği gibi kışın da soğan, domates salçası, havuç gibi gıda ürünleri ya da misafirhanede yetiştirilecek taze soğan, turp ve emsali garnitürle veya ucuz meyveyle karşılanabileceği ifade edilmiştir. Fakat bu masrafların gündelik iâşe masrafı sınırı içinde olması istenmiştir.

Bunların yanında kahve ocağı ve kantinin acil olmadığı, Dernekçe kantinin döner sermayeyle giderlerinin karşılanmasının uygun olmayacağı belirtilmiştir. Bu nedenle misafirhaneye gelecek mültecilerden bu işi yapmak isteyen bir kişiye yaptırılması ya da dışardan birinin bu işi yaparak kârının bir miktarını misafirhaneye bırakması şartıyla yaptırılması istenmiştir. Yazıcı ve hizmetli kadrosu için; İçişleri Bakanlığı ve diğer ilgili bakanlıklarla Vilâyetin görüşü alındıktan sonra gelen mültecilerden bazılarının çalıştırılabilmesine izin verilmiştir. Böylece hizmetli kadrosunun daha ucuza mal edileceği düşünülecek isteyen mültecilerin 100 lira karşılığında bu işte çalıştırılabileceği bilgisi paylaşılmıştır. Ayrıca hizmetli ve garsonlara yerli beyaz bezlerden gömlek diktirmenin uygun olacağı ancak ölçü almanın yerinde daha kolay ve yerli bezlerin de sağlam olduğu düşünüldüğü için gömleklerin Kastamonu'da yaptırılması uygun görülmüştür. Bunların haricinde bulaşıkhanesi ve mutfaktaki masaları çinko ile kaplamanın temizlik açısından iyi olacağı, çay bardağının Kastamonu'da varsa oradan satın alınabileceği de bildirilmiştir.

Kızılay Merkezi, misafirhanede zamanın bilinmesi ve saatlerin kontrolü için bir duvar saatinin alınarak gönderilmesine; kırtasiye ve gündelik işlerin belli bir düzen içinde ve aksama olmadan takibine yarayan kâğıtların şekli ve miktarı listeye göre Ankara'dan temin edilmesine karar vermiştir.

Sağlık konularında ise kadrolu doktorun var olduğu ancak komisyon üyesi olan İl Sağlık Müdürü'nün de doktor olarak görevlendirilebileceği, bunun valilik tarafından da onaylanması durumunda Kızılay açısından bir engel olmadığı da belirtilmiştir.³⁷

³⁵ KA, 2883/ 118.

³⁶ KA, 2883/ 118. 1.

³⁷ KA, 2883/ 150; 150. 1.

Mültecilere günde ortalama 2500-3000 kalori arasında mevsime göre ucuz ve sağlığı koruyacak yiyecek verileceği belirtilerek İçişleri Bakanlığı'nın hazırladığı dâhilî talimatnamede çalışıp para kazananlar için başka hükümler konulacağı için yalnız iâşe hususu acele olduğu göz önünde tutularak bir yerden direktif alınmasına gerek görülmemiştir. Mültecilerin beslenmeleri için ise resmi bir makamdan gönderilen herhangi bir resmi direktif olmadığı için ellerinde bulunan hazır listenin esas alınarak hesaplanması istenmiştir. Ayrıca iâşe ve diğer umumî masraflarının ilerde Derneğe devlet tarafından ödeneceği de bildirilmiştir. Ancak Bakanlıklar arasında yapılan protokolde her hususta lükse kaçılmaması esas olduğu gibi iâşede de lükse kaçmadan mevsimin gıdalı ve ucuz sebzeleriyle, kuru sebzeleri, dana ve öküz eti, tercih edilmesi gerektiği bildirilmiştir. Yine resmî hayır kurumları ve yatılı okulların yağ rekoltesinin azlığı nedeniyle kokusu olmayan ve her yemeğe elverişli olan rafine pamuk yağını veya Turyağını kullanmayı tercih ettikleri için Kastamonu'da bu çeşit yağdan mevcut ise bu yağların bir miktar alınarak denenmesini, yoksa Ankara'dan temin edilmek üzere bildirilmesi istenmiştir. Kalori hesabıyla yemek dağıtımı ve gündelik tabelâ yapılması için birkaç numune de gönderilmiştir.³⁸

Genel Merkez savaşın sona ermesi nedeniyle Yozgat'tan gelecek mültecilerin misafirhanede ikametleri süresince yalnızca iâşe, ibate ve ilbas gibi zarurî ve insanî ihtiyaçlarını karşılamış, rütbe veya sınıf üzerinden maaş tahsis etmemiştir. Bu bağlamda Kızılay Genel Merkezi Kastamonu'ya misafirhanenin ihtiyaçları ve masrafları için 24 Mayıs 1949 tarihinde 31.000 lira avans göndermiştir.³⁹ Diğer yandan misafirhane müdüriyeti Mayıs 1949 tamamı için masraflarının 5.957,18 lira olduğunu Genel Merkeze bildirilmiştir.⁴⁰ Bunun üzerine Kızılay Genel Merkezi Mayıs 1949'da misafirhane masrafları için misafirhaneye 4.345,27 lira daha göndermiştir.⁴¹ Böylece Kızılay tarafından gerekli olan malzemeler temin edildikçe Kışla'nın bir bölümü tamir edilmiş, mülteciler için misafirhane açılmıştır.⁴²

1.2. Misafirhanenin Açılışının Yerel Basına Yansımaları

II. Dünya Savaşı yıllarında hem ulusal basında hem de yerel basında Anadolu'da kurulan Mülteci kamplarına dair haberlere pek rastlanmazken Kastamonu Mülteci Misafirhanesi'nin açılması Kastamonu yerel basınında az da olsa bir yer bulmuştur. O günlerde çıkan yerel gazetelerde açılan misafirhanenin ne kadar güzel ve rahat olduğuna ve Kızılay'ın başarısına dair övgü dolu yazılar çıkarken bazı hususların altı çizilerek şehir halkının kaygıları dile getirilmiştir.

Doğru Söz gazetesinde “Kızılay Misafirhanesi Açıldı” başlığının altında

“Şehrimizdeki eski kışla binasının yarısı tamir edilerek mükemmel bir misafirhane şekline getirilmiştir. Misafirhane şimdilik 120 kişi barındırabilecek şekilde döşenmiştir. Her misafir için somyalı bir karyola pamuk, yatak, çarşaf, yorgan ve battaniye temin edilmiş iki yerde 5 şer den 10 kişilik ayrı ayrı bölmeler halinde duş tertibatı yapılmış, helâ ve abdestliklerde yeniden gayet muntazam olarak yaptırılmıştır. Subay ve erler için ayrı ayrı oturma salonları hazırlanmış gayet temiz ve muntazam bir yemek salonu temin edilmiştir. Subay ve erler için ayrı ayrı konan masalara beyaz örtüler örtülüp her şahıs için ayrı ayrı su bardakları konmuştur. Büyük bir emek ve para mahsulü olan bu eser karşısında Kızılay'a verilen paraların yerinde sarf edildiğini görerek her hayır sahibi iftihar edebilir. Bu güzel eserinden dolayı Kızılay'a teşekkür ederken binanın diğer kısmının da tamir ettirilerek misafirhanenin genişletilmesi ve buranın bu sayede harabeden kurtarılmasını candan temenni ederiz.”

diye verilmiştir.⁴³

³⁸ KA, 2883/ 115.

³⁹ KA, 2883/ 121; 121. 1; 121. 2; 123; 123. 1; 125.

⁴⁰ KA, 2883/174.

⁴¹ KA, 2883/168.

⁴² Kastamonu, 10 Haziran 1949.

⁴³ Doğru Söz, 3 Haziran 1949.

Mücadele gazetesinde çıkan başka bir haberde Kızılay'ın yardımlarına vurgu yapıldıktan sonra şehirde bulunan askerî kışlanın, uzun süreden beri boş kalmasının yanında korunmasında gösterilen "ihmal ve lakaytlık" yüzünden harabeye döndüğü eleştirilmiştir. Hatta çok büyük himmet ve emeklerle yapılmış ve yaklaşık bir milyon liraya mal olan ancak bir kısmının yıkılmak üzere olduğunu gören yerli, yabancı herkesin" bu "kahramanlar yuvasının" ihmaline üzüldüğü anlatılmıştır. Aynı haberde Kızılay'ın özverili çalışmalarından hem övgüyle bahsedilmiş hem de Kızılay'dan istekte bulunulmuştur. Kızılay'ın 20 kûsur bin lira harcayarak büyük bir kısmını tamir ettirdiği kışlanın harabeden kurtarılmasının, Kastamonu halkının, Kızılay'a var olan bağlılığını bir kat daha artırdığı ifade edilmiştir. Aynı zamanda Kastamonu halkının yapılan tamirâtı pek yerinde ve "temiz eller" tarafından yapılarak devlete ve millete faydalı olduğuna emin olduğu, diğer kısmının da yine Kızılay'ın şefkatiyle yapılmasını arzu ettikleri bildirilmiştir.⁴⁴ Kastamonu gazetesinden Sabrı Tümkor da "*Kızılay ve Kastamonu*" başlıklı yazısında; Kızılay'ın mültecilere yaptığı yardımların ne kadar büyük olduğunu övgü ile anlatmıştır.

"Kızılay kara gün dostudur. Felâket anlarının ilk yardımcısı, ıstırapların gidericisi ve şefkatin kaynağıdır. Bu hayır müessesesinin fayda ve yardımları saymakla bitmez. Sulhte ani felaketlerde, Savaşta her dem yardım elini bizlerin üzerinden çekmeyen bu kıymetli müessese, bu defa Kışlamızı tamir ettirmekle şefkat ve büyüklüğünü elle tutulur şekilde göstermiştir. Bu kışlada ki, Çavuşlar, Onbaşılar diyarı diye orduda haklı şöhrat bırakan Kastamonulu kahramanları sinelerinden yetiştirmiştir."

"Bir Türk cihana bedeldir" büyük ve çok doğru sözünü Atatürk bu kışlada söylemiştir.

Son zamanlarda harap olmağa başlayan Kışlamızın Kızılay tarafından önemli bir tahsisatla tamir edilişi haklı olarak, biz Kastamonuları sevindirmiş ve Kızılay'a kalplerimizde minnet borçlarını çoğaltmıştır.

Kışlamızın bir kısmı daha tamire muhtaçtır. Bu kismada Kızılay'ın şefkatli eli elbette uzanacaktır. Kızılay'ın bu büyük işi de yaparak kahraman Kastamonu'nun Kahraman yiğitleri yetişen kışlasını harap olmaktan kurtaracağına eminiz. Kastamonulu zengin varlıklı ve hali yerinde olanlarımızın da eskiden olduğu gibi ve daha fazlasıyla Kızılay'a yardım edeceklerinden şüphemiz yoktur. Kızılay'a minnet borçlarımızı ödemeliyiz." Kızılay'ın bu vefalı ve zor çalışmaları halka duyurulmuştur.⁴⁵

Sabri Yılmaz "Kızılay Şefik ve Necip Bir Teşekküldür. Onun maddî kudretini artırmaya çalışalım" başlıklı yazısında da Kızılay'ın başarılarını şu duygulu sözlerle kaleme almıştır: "Her vesile ile şefkat ve insanlık sahasında gördüğümüz Kızılay; Kastamonu halkını üzüntü ve ıstırap içinde bırakan, muazzam emek sarıyla meydana getirilip ihmal ve teseyyüp yüzünden harap ve yıkılmağa mahkûm bir vaziyet almış olan meçhul kahramanlar yuvası kışlanın tamiri için binlerce lira sarf ederek mühim bir kısmını harabeden kurtarmış bulunduğu, halkımızın gönüllerine teshir etmiş ve bütün Kastamonu halkının şükranlarını kazanmıştır." Ancak Yılmaz yazısının devamında tamirâtın kışlanın bir kısımda yapılıp diğer kısımlarda yapılmamasından dolayı yapılanların zayi olacağı endişesini taşıdığını da ifade etmiştir. Diğer yandan Cemiyete maddi ve manevi desteğin Anadolu halkı için bir borç olduğunu hatırlatarak Kızılay için destek istemiştir.⁴⁶

2. Mültecilerin Yozgat'tan Kastamonu'ya Nakledilme Süreci

Yozgat Mülteci Kampı Müdürü Enver Yanıker 21 Mayıs 1949 tarihinde Kastamonu Mülteciler Misafirhanesi Müdürlüğüne gönderdiği yazıda mültecilerin sayısını 53 kişi olarak bildirmiştir. Yanıker aynı yazıda mültecilerin isimlerini, künye ve milliyetlerini içeren bilgilerle mülteci-

⁴⁴ Mücadele Gazetesi, 9 Haziran 1949.

⁴⁵ Kastamonu, 17 Haziran 1949.

⁴⁶ Mücadele, 16 Haziran 1949.

lerden çoğunluğunun Türkçe bildiğini, aralarında geçimsizliğin olmadığını, radyo, yazı makinası tamircisi ve elektrikçi, tesviyeci, marangoz, aşçı, bahçıvan gibi sanat erbabı olduğunu anlatmıştır. Yine mültecilerin Bulgarlar hariç bireysel temizliğe önem verdiklerini ve temel ihtiyaçlarının değişim zamanlarının geldiğini, giyecekleri bütün elbiselerin çok eski olduğunu yenilenme zamanının geldiğini de paylaşmıştır. Ayrıca Yozgat Kampında kalan subaylara, konut, giyecek elbise vs. ihtiyaçlar hariç günde 4 lira ayda toplam 120 lira maaş verildiğini, erlere ise “yazıkazan”? usulü işe ile erlere ayda 16 lira er maaşı verildiğini de belirtmiştir.⁴⁷

Bu bilgiler dahilinde Yozgat Mülteci Kampı Müdürü Enver Yanıker’in Kastamonu’ya gidecek 53 mültecinin künye ve milliyetlerini içeren isim listesi aşağıdaki tablo-1’de verilmiştir.

Tablo 1. Yozgat’tan Kastamonu’ya gidecek 53 mültecinin künye ve milliyetlerini içeren isim listesi

Sıra No	Kamp No	Adı Soyadı	Milliyeti	Rütbesi
1	24	Nadir	Rus	Er
2	45	Zekeriya	“	“
3	80	Pavel	“	Dnz. Subayı
4	96	Vahit	“	Er
5	97	Abdullah	“	“
6	117	Grigori	“	“
7	130	Musa	“	“
8	135	Ali Abbas	“	“
9	138	Peter	“	“
10	145	Simon	“	“
11	150	Hial	“	“
12	167	Ivan	“	“
13	193	Jorj	“	Dnz Subayı
14	207	Nikola	“	Er
15	232	Aleksey	“	“
16	244	Mehmet	“	“
17	293	İvan	“	“
18	294	Aleksey	“	“
19	362	Kostan	“	“
20	484	Veçeslav	“	“
21	499	İbrahim	“	Piyade Sb.
22	500	Mustafa	“	Er
23	501	İlyas	“	Piyade Sb.
24	532	Geörgi	“	Er
25	542	Grigori	“	“
26	603	İslam	Mısır	Bnş. Gd.
27	604	Mehmet Asfar	“	“
28	611	Macit Osmanlı	Rus	Piyade Sb.
29	612	İbrahim Caferzade	“	“
30	613	Nikolay	“	“
31	396	Emin	Bulgar	Er
32	428	Murat	“	“
33	468	Kamil	“	“
34	476	Hasan	“	“
35	483	Hüseyin	“	“
36	496	Gerço	“	“
37	497	İvan	“	“
38	498	Hasan	“	“
39	502	Mehmet	“	“
40	508	Şükrü Esmer	“	“

⁴⁷ KA, 2883/ 149; Kılınççeker, 2022: 283; Tekir ve Şahin, 2023: 117.

41	513	Dimitri	“	“
42	514	Ahmet	“	“
43	516	Kristo	“	“
44	524	Rusi (Hastanede)	“	“
45	532	Georgi	“	“
46	575	Angelov	“	“
47	588	Kospidinov	“	“
48	600	İvan	“	“
49	609	Yani Yanko	“	“
50	610	Dimitri	“	“
51	494	Herman Civani	İtalyan	“
52	567	Ali	Yunan	“
53	614	Edmun Bitner	Alman	“

Kastamonu Mülteciler Misafirhane Müdürü Rıza Tunç tarafından bu bilgiler 25 Mayıs 1949 tarihinde Kızılay Genel Merkezine bildirilmiştir.⁴⁸

Bu yazışmalardan yaklaşık bir hafta sonra mülteciler 2 Haziran 1949 günü sabaha karşı 04.00'te misafirhaneye gelmişlerdir. Mültecilerin misafirhaneye geldikleri saatlerde elektrik kesintisi olduğu için lamba ve gaz yağı yardımıyla yerlerine yetiştirilememiş olduğundan mumlarla misafirhane aydınlatılmıştır. Bu suretle biri hastanede olduğu için gelen 52 mülteci adlarına numaralanmış yataklara kolaylıkla yerleştirilmişlerdir. Mültecilerin Kızılay'ın himayesine girmelerinden dolayı çok sevinçli oldukları gözlenmiştir. Mültecilerin ilk duyguları direkte asılı Kızılay bayrağını gördüklerinde emniyette olduklarını hissettikleri, bekletilmeden yerlerine yerleştirildikleri için çok memnun oldukları şeklinde olmuştur. Öyle ki “tertemiz karyolalara, yıkanmadan yatmaya dahi kıyamadıklarını” belirterek, Misafirhane müdürü Rıza Tunç'un “neden yatmıyorsunuz” sorusuna “sevinçten uykumuz kalmadı” diye cevaplar vermişlerdir. Mülteciler önce lavabolara konulan sabunlarla yıkanmışlardır. Bu sınırlı temizlikten sonra hazırlanan termosifonlarla onar onar banyo yapıp sonra temiz giysiler giydirildikten sonra yataklara yatırılmışlardır. Bir gün sonra yemekleri öğle üzeri verilmiştir. Daha sonra bu bilgilerle işe işinin de düzgün olarak yapılmakta olduğu merkeze bir haftalık olarak rapor edilmiştir.⁴⁹

Diğer yandan Yozgat Kampında mültecilere verilen hizmet ve hakların aynen verilip verilmeyeceği ile ilgili bazı sorular tekrar Kızılay Merkezine iletilmiştir. Yine giydikleri bütün giyeceklerin miadı bitmiş olduğundan yenilerinin verilmesinin gerekli olduğu ve giyim eşyasına ihtiyaç olduğu bildirilmiştir. Bu kapsamda Genel merkezden özellikle yemeni ve terlik gönderilmesi istenirken Kastamonu'da Müdürlüğün yaptığı araştırma sonucu bir terliğin yedi liraya mal olduğu ve bu malzemelerin Ankara'dan daha ucuza alınması mümkünse oradan gönderilmesi de görüş olarak bildirilmiştir.⁵⁰

Misafirhanede kalan mültecilere 2 Haziran 1949 tarihinden itibaren yemek vermeye başlanmıştır.⁵¹ Ayrıca 3 Haziran 1949 tarihinde mültecilere verilmek üzere Etimesgut ambarından mevcut çeşitli boyda 110 don ve gömlek de gönderilmiştir.⁵² Ancak gönderilen bu eşyaların 30 takımı çok küçük bedende olduğu için Genel Merkeze geri gönderilmiştir.⁵³

Bu şartlar altında mültecilerin kalmaya başladığı misafirhaneye 6 Haziran 1949'da yabancı yetkililerden İngiliz Sefareti Matbuat Müsteşarı ve eşi gelmiştir. Misafirhaneyi gezen çift misafirhane müdürüne “*Biz bu kadar düzgün ve temiz ve her şeyi düşünülmüş bir misafirhane*

⁴⁸ KA, 2883/ 149.1; Kılınççeker, 2023: 283.

⁴⁹ KA, 2883/ 146.

⁵⁰ KA, 2883/ 148.

⁵¹ KA, 2883/175.

⁵² KA, 2883/ 114.

⁵³ KA, 2883/ 165; 165. 1; 158; 158. 1 158. 2.

*bulacağımızı tahmin etmiyorduk. Ümidimizin çok ve hem de pek çok üstünde bulduk teşekkür ederiz” demıştır.*⁵⁴

Yerel Kastamonu gazetesinde Askeri Kışla'nın Kızılay tarafından tamir edildiği, bu tamirden sonra burasının Mülteciler kampı olduğu haberi yapılmıştır. Misafirhaneye 52 mültecinin geldiği ve daha da geleceği duyurulmuştur. Gelen mülteciler bu “misafirhanede yiyip içmekte ve yatmaktadırlar” diye haber yapılmıştır.⁵⁵ Ancak Kızılay Genel Merkezi, Kızılay Kastamonu Şubesi ve misafirhane yönetiminin büyük bir özveri ve mesaisi sonunda hazırlanan misafirhaneye mültecilerin gelişleri Kastamonu halkı ve basınında nedeni tam belli olamayan duygularla, sitemler ve çekincelerle de karşılanmıştır. Bu bağlamda Kastamonu’da çıkan yerel gazeteler Mültecilerin şehre gelişlerini yakından takip ederek haber yapmışlardır. Mücadele gazetesinde Ocak 1949’da açılan Kastamonu Mülteci Misafirhanesi’nin ne kadar insani kaidelere uygun bir misafirhane olduğu anlatılmıştır. Mültecilerin şehre gelişlerini “*Kızılay Misafirhanesi, Mülteciler Geldi*” başlığıyla vermiştir. Ancak haberde çoğunluğu Rus olan mülteciler üzerinden Rusya ve komünizm çok sert eleştirilmiştir. Rusya’dan savaş sırasında iltica etmiş olan bu mültecilerin bir kısmının Azeri, Tatar ve Özbek Türklerinden bir kısmının da komünist baskısından ve zulmünden kaçmış hakiki Ruslar oldukları bilgisi verilmiştir. Gelen mültecilerin bazılarının daha önce bazı Avrupa kamplarında bulundukları ancak Türkiye’de gördükleri misafirperverliği ifade bile edemedikleri ve misafirhaneyi çok güzel buldukları anlatılmıştır. Gazete Türkiye’de 6-7 yıl geçiren bu mültecilerin Türk olmayanlarının Türkçe dahi öğrendiklerini hatta Ukraynalı Rus bir mülteciye Komünizm ve Rusya hakkında sorulan soruya cevap olarak:

“...Bugün Demir Perde diye adlandırılan duvarın dışı ne kadar yaldızlı ve parlak ise içi de o kadar korkunç sefalet ve terör diyarı” olduğunu; Rusya’nın o günlerdeki durumu için de “Ruzvelt adamdı, insan adamdı fakat bu vaziyet onun hatasının neticesidir” yorumunu okurlarla paylaşılmıştır.⁵⁶

Yine aynı gazetede birkaç gün sonra çıkan bir yazıda “*Gelen mülteciler, ne çabuk liseyi öğrendiler!*” başlığı altında şehre gelen mültecilerin liseden eğitim alma isteklerine karşı büyük bir tepki gösterilmiştir. Haberde Şehre gelen mültecilerden birinin, geldiklerinin ikinci günü liseye gittiğini müdür yardımcısı Neşet Beyle ve Almanca öğretmeni Naci Beyle görüştüklerini ve bu tanışmanın nereden geldiğinin anlaşılamadığı sorgulanmıştır. Öyle ki enterne edilen bu kişilerin hareketlerinden hâlâ şüphe edildiğine ve liseye hangi sıfat ve nasıl aniden gittiklerine şaşırıldığı ifade edilmiştir. Ayrıca yabancı ve şüpheli bir durumda olan bu kişilerin öğrenciler arasına girmelerinin her bakımdan tehlikeli olduğu ve İl Emniyet Müdürlüğü’nün bu konuya dikkat etmesi gerektiğinin altı çizilmiştir.⁵⁷

Misafirhane Müdürü Rıza Tunç bir ay sonra 24 Haziran 1949’da Kızılay Merkezine misafirhaneye iki sivil Bulgar mültecinin geldiğini ve toplam kişi sayısının böylece 54’e çıktığı bilgisini vermiştir.⁵⁸

3. İçişleri Bakanlığı ve Misafirhane Müdürlüğü Tarafından Hazırlanan Talimatnameler

İçişleri Bakanlığı 04 Haziran 1949 tarihinde misafirhanede kalacak olan tüm mültecilerin haklarını ve misafirhanenin idare şeklini gösteren “Kastamonu Mülteciler Misafirhanesi Talimatnamesi” adıyla ayrıntılı bir idari talimatname göndermiştir.⁵⁹

İçişleri Bakanlığı talimatnamede misafirhanenin tesis ve idare masraflarıyla mültecilerin iâşe, ibate, tedavi masraflarının Kızılay’a bırakıldığını yinelemiştir.⁶⁰ Yine Misafirhanenin resmi idaresinin de Kastamonu Valiliğinin başkanlığında; Emniyet Müdürü, İl Jandarma Komutanı, Sağlık ve Sosyal Yardım Müdürü, Belediye ve Ticaret Odası Başkanları ile Kızılay Başkanının

⁵⁴ KA, 2883/ 174.

⁵⁵ Kastamonu, 10 Haziran 1949.

⁵⁶ Doğru Söz, 3 Haziran 1949.

⁵⁷ Mücadele Gazetesi, 9 Haziran 1949.

⁵⁸ KA, 2883/ 163.

⁵⁹ KA, 2883/176; 176. 1.

⁶⁰ KA, 2883/145; 173; 177.

da içinde bulunduğu bir Komisyona bırakıldığı belirtilmiştir.⁶¹ Mültecilerin sabah kahvaltısı, öğlen ve akşam yemekleri misafirhaneden karşılanmıştır.⁶²

Misafirhanenin iç düzenin nasıl olacağıyla ilgili aşağıdaki kurallar konulmuştur:

Misafirhanenin güvenliğinden, her türlü temizliğinin yaptırılması ile mültecilerin sağlıklarının korunması gibi konulardan müdür sorumludur. Müdür aynı zamanda talimatname hükümlerinin ve Komisyonun vereceği kararların tamamen yerine getirilmesinde idari makamlara yardımcı olmakla görevlidir.⁶³ Ayrıca misafirhane müdürü komisyon toplantılarına da danışma ve görüşlerini bildirmek üzere düzenli bir şekilde katılmak zorundadır.⁶⁴

Misafirhane için yapılacak her türlü satın almalar Komisyon onayıyla Misafirhane Müdürünün denetimi altında mutemet tarafından yapılacaktır. Mutemetler, yapacakları her türlü satın alma için 500 lira kadar avans kullanabilme yetkisine sahiptir. Misafirhanenin emniyet ve disiplini ise Kastamonu Valiliğinin kontrol ve sorumluluğu altında mahallî zabıtaya bırakılmıştır.⁶⁵ Bu bağlamda İçişleri Bakanlığı mültecilerin akşamları belirli saatlerde misafirhanede yapılacak yoklamada hazır bulunmak şartıyla -kış ve yaz aylarına göre-Valilik tarafından belirlenen saatlerde misafirhaneden çıkmasına ve belediye hudutları dâhilinde dolaşmasına izin vermiştir. Ancak mültecilerin her ne sebeple olursa olsun İçişleri Bakanlığının özel izni olmaksızın belediye sınırları dışına çıkmaları yasaklanmıştır. Ayrıca mülteciler iznli oldukları zamanlarda Valiliğin tespit ettiği kurallara ve izin verdiği hususlara dikkat etmek zorundadırlar. Aksi takdirde il Valisi tarafından mültecilerin şehir içinde dolaşabilme hakları yasaklanabilir veya tamamen kaldırılabilir.⁶⁶ Bunların dışında misafirhaneye görevlilerden başka dışardan kimse giremez. Mülteciler de misafirhanede dışardan kimseyi kabul edemezler.⁶⁷ Eğer Mültecilerden bu kurallara aykırı hareket eden olursa misafirhane müdürlüğünün teklifi üzerine Valilik tarafından idarî ve inzibatî cezalar verilebilir. Mültecilere ihtar veya vilâyetçe uygun görülen şekilde daimî ya da geçici olarak misafirhaneden çıkması yasaklanabilir. Bu cezaların çoğalması ve mültecinin itaatsizliğin devamı halinde mültecinin sınır dışı edilmesi için Valilik tarafından İçişleri Bakanlığına teklif sunulabilir.⁶⁸

Mültecilerin bireysel olarak yapmaları gereken hususlar da talimatnamede verilmiştir. Buna göre: mülteciler odalarında kendi eşyalarını ve oturma yerlerini temiz tutmak ve düzeltmekle mükelleftirler. Bunlar arasından isteyenler, misafirhanenin temizlik işleri, yemek servisleri ve iç hizmetlerinde uygun ücretlerle çalışabilecekler.⁶⁹ Aynı zamanda mülteciler Valilik izniyle kendi hesaplarına dışarıda da çalışabilme hakkına da sahiptirler. Ancak bu durumda kazandıkları paradan kendilerine iâşeleri için harcanan para tutarını Kızılay'a bırakmak zorundadırlar. Fakat hiçbir durumda ve kârda mültecinin günlük kazancının yüzde yetmiş beşinden fazlası kesilemez.⁷⁰ Mülteciler üzerinde kendilerine yetecek kadar paradan daha fazla parayı üstlerinde bulundurmalarına da izin verilmemiştir. Eğer mültecilerin şahsi fazla paraları varsa Misafirhane Müdürü tarafından makbuz karşılığında alınarak kendi adına muhafaza edilmiştir.⁷¹

Yine Mültecilerin aileleri ve yakınlarına gönderecekleri mektuplar için de on beş satırı geçmeyecek şekilde açık olarak yazılabilme izni verilmiştir. Bu mektuplar ancak Misafirhane Müdür-

⁶¹ KA, 2883/ 145. 1; 173. 1; 177. 1.

⁶² KA, 2883/145; 173; 177.

⁶³ KA, 2883/145; 173; 177.

⁶⁴ KA, 2883/ 145. 1; 173. 1; 177. 1.

⁶⁵ KA, 2883/145; 173; 177.

⁶⁶ KA, 2883/145; 173; 177.

⁶⁷ KA, 2883/ 145. 1; 173. 1; 177. 1.

⁶⁸ KA, 2883/145. 2; 173. 2; 177. 2; 177. 3.

⁶⁹ KA, 2883/ 145. 1; 173. 1; 177. 1.

⁷⁰ KA, 2883/145; 173; 177.

⁷¹ KA, 2883/ 145. 1; 173. 1; 177. 1.

lûğu vasıtasıyla postaya verilirdi. Aksi halde mülteciler kendileri postaneye mektup veremezler. Eğer gizliden postaya verilen mektuplar varsa usulüne uygun olarak valilik tarafında geri alınır.⁷² Ayrıca Mülteciler misafirhanenin kendi radyosundan başka özel radyo bulundurmaları ve dinlemeleri yasaktır.⁷³

Bakanlığın belirlediği bu kurallar müdür tarafından mültecilere anlayacakları bir dilde iyice anlatılacak, mültecilerin anladıklarına ve buna göre hareket etmeyi kabul ettiklerine dair kendilerinden imzalı bir yazı alınacaktır. Bunun için de talimatname Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından Fransızca, Rusça Bulgarca, Romence, Rumca, Arapça tercüme edilerek Kastamonu Valiliğine gönderilecektir.⁷⁴

İçişleri Bakanlığı, Kastamonu Mülteciler Misafirhanesi'ne hazırladığı Talimatnamenin haricinde 22 Haziran 1949'da gönderdiği yazıda mülteciler arasındaki subay ve erlere verilmesi teklif edilen zarurî masraf karşılığı aylık ücretlerin Yozgat kampındaki gibi olacağını da tekrar bildirmiştir. Şöyle ki Yozgat kampında subaylara yemek verilmediği için günde 4 liradan 120 lira ile erlere yemek verildiği ve her ay da çeşitli ihtiyaçlar için 16 lira verildiği kuralının bu misafirhanede de geçerli olacağı bildirilmiştir. Subaylar yiyecek ve giyecek ihtiyaçları dışında yalnız sigara gibi özel ihtiyaçlarını kendilerine verilen aylıktan temin edeceklerdir. Bunun için bir lira yevmiyenin yeterli olacağı görüşülmüş ve bu karar İçişleri Bakanlığı tarafından da uygun görülmüştür. Subaylara ayda net otuz lira erlere ise Yozgat'ta verildiği gibi yine ayda on altı lira ödenmesi kararı alınmıştır.⁷⁵ Bu ödemeler için 07 Temmuz 1949 tarihinde de 5000 TL daha Kastamonu'ya gönderilmiştir.⁷⁶

İçişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan ve yukarıda anlatılan talimatnamenin Kastamonu Mülteciler Misafirhanesine ulaşmasından hemen sonra Misafirhane Müdürlüğü tarafından Misafirhane içerisinde yapılacak hizmetlerle yangın veya diğer herhangi bir tehlikeyi önlemek için bir iç talimatname hazırlanmıştır.⁷⁷

Talimatnameyi uygulamak üzere mülteciler arasından özel ekipler oluşturulmuştur. Buna göre:

- Misafirhanede bulunan mültecilerden müracaatlar vasıtasıyla Türk grubunun başına 612 nolu İbrahim Caferzade; Rus grubunun başına 193 nolu Teğmen Jorj Lovrontief- Bulgar grubunun başına 610 nolu Dimitri Iyenof lider olarak seçmiştir. Mısırlı, İtalyan ve Alman Mülteciler ise direk Nöbetçi Subayına bağlanmıştır. Misafirhanenin işlerini yürütmek için de misafir subaylar arasından bir nöbetçi subaylığı oluşturulmuştur. Ayrıca bir de nöbetçi erbaşlığı tahsis edilmiştir. Bu nöbet 24 saat devam edecektir. Sırası gelen kişi tarafından öğle yemeğini müteakip nöbetçilik teslim edilecektir. Buna göre sıra cetveli çıkarılmıştır.⁷⁸

Nöbetçi mülteciler:

- Su depolarının daima dolu olmasını kontrol edecekler, depolar boşalmış ise gündüz el tulumbası ile su çekilecek ve kontrol borusundan su gelinceye kadar devam edilecektir.

- Kiler açılırken nöbetçi subayı ve erbaşı birlikte tabela muhteviyatı çıkarılacak, ambar kapandıktan sonra nöbetçi subayına verilen mühürle tekrar mühürlenecektir. Bu mühür nöbetçi subayları arasında devredilecektir. Mutfağa verilen erzakın tamamının kazana konulmasına, mutfaktaki hizmetlerin yaptırılmasına ve mutfağın temiz tutulmasına dikkat edilecektir.

⁷² KA, 2883/ 145. 1; 173. 1; 177. 1.

⁷³ KA, 2883/145. 1; 173. 1; 177. 1.

⁷⁴ KA, 2883/145. 2; 173. 2; 177. 2; 177. 3.

⁷⁵ KA, 2883/170.4.

⁷⁶ KA, 2883/162; 162. 1; 162. 2.

⁷⁷ KA, 2883/ 145. 1; 173. 1; 177. 1.

⁷⁸ KA, 2883/ 160.

- Kışlanın tüm tuvaletleri ve küçük çöp kutularına kadar her tarafı, görevlendirilen mülteciler tarafından temiz tutulacaktır. Sağlık ve temizlik bakımından gündüzleri misafirhanenin yukardaki tuvaletleri kapalı kalacaktır. Aşağıdaki tuvaletler kullanılacaktır. Akşam yemekten sonra yukardaki tuvaletler açılacaktır. Aşağıdaki tuvaletleri temizlemek için hizmetliler suyu değirmen suyundan kullanacaklardır.

- Elektrikler söndükten sonra fenerler yakılacak koğuşlara birer tane koridora, iki tane tuvalete, bir tane kapıya ve bir tane xx karakola bir tane yakılmış fener konmasına dikkat edecektir. Bu takma işini hizmetliler yapacaktır. Herkes muayyen zamanda yattıktan sonra nöbetçi subayı karyoları gezecek ve herkesin tamam olduğunu karakola haber verecektir.

- Nöbetçi subayı akşam saat 20.00'den sonra her iki koğuşta birer nöbetçi ve koridorda da bir nöbetçi bulunduracak ve bu nöbetçiler (yangın, yer sarsıntısı) gibi tehlikeleri derhal arkadaşlarına ve karakola haber vereceklerdir.

- Yangın çıkması durumunda kapıdaki kampana (çan) çok sık çalınacak ve yangın talimatı gereğince hareket olunacaktır.

Yoklama ve yemek saatlerinde kampana seyrek vuruşlarla ve her taraftan duyulacak şekilde vurulacak ve herkes yoklamaya ve yemekhaneye geleceklerdir. Gecikme olmayacaktır. Yemekhanede sofrta hizmetinde garsonlara yardımcı olarak her sofrta için birer kişi daima vazifelen-dirilecektir. Bulaşık yıkamak için nöbetçi subayı yardım edecektir.⁷⁹ Bu talimatnameye göre Misafirhane idaresinin hazırladığı nöbetçi subay tablosu tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Türkiye Kızılay Cemiyeti Mülteciler Misafirhanesi Nöbetçi Subay ve Erbaşların Listesi

Nöbetçi subaylar			Nöbetçi Erbaşlar		
501	Bay	İlyas	603	Bay	İslam
193	"	Jory	496	"	Gerço
499	"	İbrahim	604	"	Ahmet Asfar
611	"	Macit Osmanlı	610	"	Dimitri
612	"	İbrahim Caferzade			
613	"	Ali Kolay			

Hazırlanan talimatnamede genel rutin işler ise şöyle planlanmıştır:

Misafirhanede kalanlara izinler emredildiği şekilde verilecektir. Çarşıda dörder beşer kişilik gruplar halinde gezilecektir. Hasta olanlar isimlerini deftere yazdıracaklar ve nöbetçi subayları vasıtasıyla doktora gösterileceklerdir. Doktorun vereceği reçeteler eczaneye yaptırılacak ve hizmetliler tarafından sahiplerine verilecektir.

Koğuşlarda lüzumsuz eşya bulundurulmayacaktır. Oturmak için yatakhaneler değil, gazino tercih edilecektir. Misafirlerin çamaşırları pazartesi-salı günleri yıkanacaktır.

Yatak takımları kirlenmiş ise ayda bir defa perşembe günleri yıkanacaktır. Her koğuş kendi hizmetlileri tarafından süpürülecek ve her oda da ya kendileri tarafından ve yahut hizmetlilerle birlikte süpürülecek ve temizlenecektir. Daima koğuş ve odalar derli toplu ve muntazam bulundurulacaktır. Nöbetçi subaylar özellikle buna dikkat edeceklerdir. Aynı zamanda görevliler koridorun temizliğine dikkat edecekler, haftada bir defa tahtalar ve pencereler görevlendirilen erkek görevliler tarafından yaş bezle silinecektir. Koğuşlar ve odalar da koridorlarda olduğu gibi erkek görevliler tarafından aynı şekilde temizlenecektir. Yapılan temizlikleri kadınlar denetleyeceklerdir. Kadınlar yatakların düzeni ve temizliklerinden aynı zamanda malzemelerin kayıp olmalarından da mesulleridir. Garsonlar yemekhane ve bütün kapı önlerini ve çevresini daima temiz tutmak zorundadırlar. Mutfakta yoğunluk varsa bir bayan mutfığa yardım edecektir.

⁷⁹ KA, 2883/ 160.

Her hafta cumartesi ve perşembe akşam yemekten sonra banyo yapılacaktır. Banyo musluklarının açılma ve kapanmasına dikkat edilecek ve su gereksiz yere kullanılmayacaktır. Banyolar-dan hiçbir şey dışarıya çıkarılmayacaktır. Banyolara bakma işine x kişisi ve vaktinde odunların taşınması işine ise Hamza adında bir kişi görevlendirilmiştir. Banyo bittikten sonra derhal temizlenecektir. Bu işleri de kadınlar yapacaktır. Her sabah banyo yapmak isteyenler için erken yalnız izin verilen bir banyo yakılarak hazırlanacaktır. Hizmetliler, çamaşırcılar çamaşır yıkamadığı günlerde haşerelerle mücadele edeceklerdir.⁸⁰

Misafirhanede çıkabilecek yangınlar için ise özel yangın talimatnamesi hazırlanmıştır. Buna göre: Misafirhanede bir yangın çıkması durumunda nöbetçi mülteci tarafından kampana (çan) çok sık hızlı hızlı ve devamlı olarak çalınacaktır. Yangın olduğunu gören kişiler veya nöbetçi, hemen polisler ya da hizmetlilere haber vererek kampanayı çalacaktır. Yangın gece çıkmışsa kampana çalınırken bir hizmetli de hemen evinde olan müdüre haber verecektir.

Kampanayı duyan yangın ekipleri: I. No Ekip I No'lu Tulumbayı; II No Ekip II No'lu Tulumbayı kovalarıyla beraber alarak yangın yerine giderek yangını söndürmeye çalışacaklardır. Yangın kancalarını, baltalarını, kazmalarını ve kum torbalarını kullanma işini polisler ve geri kalan görevliler yapacaktır. Misafirhane Müdürü Rıza Tunç hatta talimatnameye “Yetiştığım zaman bu işi ben yapacağım” diye not düşürmüştür. Yangın anında tulumbalara su taşıma işi, havuzun kapaklarından biri kırılmak suretiyle temin edilecektir. Yangını duyan ekipler görevlerini yaparken Karakol Emniyeti ve itfaiyeyi hemen haberdar edecektir. Bu işler Müdür tarafından düzenlendikten sonra Karakol yangının nasıl çıktığı hakkında inceleme başlatacaktır. Bu talimatın uygulama yetkisi polis karakolu ve nöbetçi subayına bırakılmıştır.⁸¹

Yukarıda anlatılan görevli I ve II nolu ekiplerin isimleri aşağıdaki tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Türkiye Kızılay Cemiyeti Mülteciler Misafirhanesi Nöbetçi İtfaiye I ve II nolu ekiplerin isimleri

I Nolu Ekip			II Nolu Ekip	
1	24	Nadir	500	Mustafa
2	498	Hasan	483	Hüseyin
3	596	Emin	502	Mehmed
4	244	Mehmed	567	Ali
5	130	Musa	494	Jonianarman
6	97	Abdullah	138	Etem
7	484	Veçeslav	609	Yanko
8	513	Dimitri	600	İvan
9	588	Gospodinov	293	İvan Peleko
10	514	Ahmet	294	Aleksey

Bu kuralların haricinde Misafirhanede bulunan mevcut gizli dosyaları da tasnif için bir fihrist oluşturulmuştur. Bu dosyalar: Kızılay'dan gelen emirler ve muameleler; Valilik makamından gelen emirler ve muameleler; Misafirhaneden yazılan yazılar (karşılıksız), kadrolara ve zat işlerine ait emirler ve muameleler; Misafirhanenin para sarfiyatına ait senet örnekleri; İstanbul'dan ve Ankara'dan gelen eşya ve malzeme; Terkin-i kayıt (kayıt silme davası) ve sarf evrakına mahsus dosyalar şeklinde tasnif edilmiştir. Yine bu dosyalara iaşeyle ilgili emirlerle iaşe raporları; giyinme hakkında gelen emirlerle yapılan muameleler; iskân hakkında gelen emirler ve muameleler ve müteferrik (ayrıcalıklı) muamele ve yazılar konulmuştur. Bunların yanı sıra mülteciler hakkında Kızılay'dan ve Valilikten gelen emirler ve muameleler, mültecilerin mektuplarına yapılan muameleler, mültecilerin dilekçeleri ve şahsi olarak müracaatları

⁸⁰ KA, 2883/160.1.

⁸¹ KA, 2883/160.2.

hakkında muameleler, mültecilere verilen inzibati cezalara dair emirler ve demirbaş eşyaya karşılık alınan senetlerde yerleştirilmiştir.⁸²

4. Kastamonu Mülteciler Misafirhanesi'nin 9 Temmuz 1949 Tarihli Aylık Raporu ve Uygulanan İç Mevzuatı

Kastamonu Mülteciler Misafirhanesi Müdürü Rıza Tunç'un imzasıyla giden 9 Temmuz 1949 tarihli 184 sayılı Misafirhanesi'nin ilk aylık raporunda mültecilerin tedavileri ve iâşeleri hakkında Kızılay Genel Merkezine ayrıntılı bilgi verilmiştir. Misafirhanede idare, iâşe ve inzibat işlerinin günden güne iyiye gittiği, misafirhanede kalanların sayısının 54 kişi olduğu görülmektedir.

Haberleşme ve mektup konusunun da hazırlanan iç talimatnameye göre gerçekleştirildiği belirtilmiştir. Bu bağlamda Misafirhaneye gelen ve misafirhaneden gönderilen mektupların mutlaka Ankara'ya gönderilmekte olduğu ve incelemeden geçtikten sonra gelen mektupların Kastamonu'ya gönderilerek sahiplerine verildiği, Misafirhaneden gönderilen mektupların ise inceleme sonrası Ankara'dan postaya verildiği yazılmıştır.⁸³

Raporda misafirhanede iskân işinin de düzgün ve temiz bir şekilde yapıldığı, kereste alındığı takdirde 10 adet üç kişilik gardırop daha yaptırılacağı bildirilmiştir. Yine misafirhanede her gün temizliğin yaptırıldığı ve haftada bir gün de bir kişiye ıslak bezlerle her tarafın sildirilmekte olduğu rapor edilmiştir.⁸⁴ Yine sofraların düzgün ve temiz olmasına, yemeklerin de iyi pişirilmesine dikkat edildiği; mültecilerin beslenmeleri açısından Haziran 1949 için yapılan iâşede bir kişinin 120 kuruşa doyduğu ve alınan kalorinin 2500-3000 arasında olduğu bilgisiyle öğünlerde verilen yemekler ayrıntılı olarak anlatılmıştır.⁸⁵

Temizlik işlerinde, mültecilerin kişisel temizlik işleri için her hafta bir kişiye bir bütün sabun kalıbının yarısının verildiği, cumartesi ve perşembe akşamları olmak üzere haftada iki defa banyo imkânı sağlandığı bilgisi verilmiştir. Misafirlerin çamaşırlarının her hafta yıkatıldığı yazılmıştır. Yine kalan misafirlerin tıraşlarını kendileri almakta ya da içlerinden berberliği olan biri tarafından yapılmaktadır denilmiştir. Bu konuda Misafirhane Müdürü Rıza Tunç, tıraş malzemelerini temin ederek bir berber odası hazırlamanın düşünüldüğünü de raporda belirtmiştir.⁸⁶

Sağlık işlerinde haziran ayında 41 kişinin viziteye çıktığı, doktorun verdiği reçetelerin eczanede yaptırıldığı ve bir kısmının paralarının ödendiği bildirilmiştir. Misafirhanede toplu bir yaşam olduğu için Tifo-Tifüs gibi bulaşıcı hastalıklara karşı karma aşısının birinci dozunun 06 Temmuz 1949'da yaptırıldığı diğer aşılar da devam edileceği bilgisi verilmiştir. Misafirhanede savaş yıllarında fazlasıyla görülen verem hastalığından misafirlerin de etkilenmesinden korkulmuştur. Hatta bir Rus-Türk erinin verem olabileceğinden şüphelenilmiş, verem hastanesinde yapılan incelemeler sonucunda hastanın verem olmadığı anlaşılarak hasta taburcu edilmiştir. Misafirlerden bir Bulgar eri kan tükürdüğü için önce doktora ardından da verem hastanesine sevk edilmiştir. Hastanın tetkiki yapılarak filmi çekilmiş, rahatsızlığının akciğerden kaynaklı olmadığı genel bir rahatsızlık olduğu anlaşıncaya kadar gerekli tedavi uygulanarak hasta taburcu edilmiştir. Sağlık karnelerinin hazırlanarak dosyalarına konulduğu misafirlerin mustarip olduğu başka bir husus ise dış rahatsızlıkları olmuştur. Bu doğrultuda dış tedavisi, çekimi ve dolgusu gibi işler misafirhanenin sorumluluğuna alınmıştır.⁸⁷

⁸² KA, 2883/160.3.

⁸³ KA, 2883/159.2.

⁸⁴ KA, 2883/159.2.

⁸⁵ KA, 2883/159.1.

⁸⁶ KA, 2883/159.1.

⁸⁷ KA, 2883/159.1; 159.2.

Misafirhane Müdürü Rıza Tunç bunların dışında Genel Merkezden misafirlerin giyim ihtiyaçları için mevsimin kışa yaklaşması nedeniyle palto, elbise, terlik, ayakkabı, Frenk gömleği, fanila ve çorap istemiştir.⁸⁸

Mültecilerin, Valilikten gelen emir üzerine öğleden önce saat 09.00-10.30 ve öğleden sonra 13.00'ten 18.00'e kadar çarşıya çıkmasına izin verilmiştir. Ayrıca izinli bırakıldıkları cumartesi ve pazar günleri onar kişiyi geçmemek üzere gündüz sinema matinelelerine ve Ramazan dolayısıyla İslam dinine mensup olanların ise Teravih namazına gitmelerine izin verilmiştir. İzin dönüşü mültecilerin misafirhaneye vaktinde gelip gelmediklerinin tespiti misafirhane Emniyet Karakolu tarafından yapılmıştır. Hatta bu konuda mültecilerden geç geldiklerinden dolayı iki İslam eri ile balık tutmaya gitmek için pencereden atlayan dört Rus mülteci Valilik makamının verdiği emir üzerine birer hafta izinden men edilmiş ancak önemsiz olan bu olaylar idarece halledilmiştir. Misafirhaneden sadece bu mültecilerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere izinli çıktıkları bilgisi verilmiştir.⁸⁹

Misafirhanenin iç hizmetlerinde misafirhaneye hazırlanmış olan talimat kullanılmıştır. Geniş bir alana kurulu olan kışlanın yangın tehlikesine karşı korunması için de misafirhane tarafından Yangın Talimatnamesine göre önlem alınmıştır. Yine misafirlerin boş zamanlarında sosyal aktivite olarak kullanmaları için birer voleybol sahası hazırlanmış, pinpon oyunu için masa ve takımları konulmuştur. Bu surette mültecilerin gazinoda kumar şeklini almadan satranç, tavlâ, dama ve yalnız bir deste "x"⁹⁰ kâğıt ile oyun oynamalarına müsaade edilmiştir.⁹¹

Misafirhanenin dosya ve yazı işleri için de kişiye özel birer dosya açıldığı bildirilmiştir. Bütün eşya ve erzak kayıtları yazı işleri tarafından tutulurken iâşeye ait işler ve günlük tabela düzenlemesi-aylık tabela kaydı ile erzak, ekmek, et, sebze alımı kâtip ve mutemet tarafından tutulmuştur. En son mercide misafirhane müdürü tarafından bu çalışmalar daima kontrol edilmiştir. Basılan Künye defterine misafirlerin isimleri kaydedilerek ve bir fotoğrafçı çağrılıp fotoğrafları çekilerek deftere ve dosyalarına yapıştırılmıştır. Bu künye defterlerine mültecilere verilecek eşyalar ile özel, mültecilerin resmi, siyasi durumları da işlenmiştir. Bu bilgilerin aynısı Misafirhane Müdürü tarafından Kastamonu Valiliğine de gönderilmiştir.⁹² Yine Misafirhane Müdürlüğü 9 Temmuz 1949'da Genel Merkeze gönderdiği yazıyla misafirlerin bir kısmının elbise ve ayakkabıya çok ihtiyaçları olduğunu görüldüğünü, hatta izinli olarak çarşıya gittikleri zaman birbirlerinden ödünç ayakkabı alarak giydiklerini ve hiçbir şeyleri olmadığından bu zaruri ihtiyaçlarının verilmesini müdüriyetten istediklerini bildirilmiştir. Bazı mültecilerin yalın ayak gezdiklerinin de gözlendiği belirtilmiştir. Bu sebeple Genel Merkezden palto, elbise, ayakkabı, yemeni, Frenk gömleği, çorap yardımı istenmiştir.⁹³ Bu ihtiyaç yazısına Kızılay Genel Merkezi temmuz ayı içerisinde cevap vermiştir. Misafirlerin giyim eşyasına olan ihtiyaçlarını komisyon kararına istinaden Kastamonu'dan tedarik etmenin uygun olduğu belirtilmiştir. Yaptırılacak ayakkabılarının tabanlarında kullanılması için taban ve ökçe lastiklerinden bir çift örnek posta ile gönderilmiştir. Kızılay bu ayakkabıları Sümerbank Beykoz Fabrikasına çifti 15 liraya yaptırmıştır.⁹⁴

Misafirhane Müdürü Rıza Tunç, Kastamonu Valisi ile birlikte 24 Temmuz 1949'da misafirler için ayakkabı, elbise, gömlek, çorap, palto, fanila ve yemeniden oluşan giyim eşyaları almışlardır. Dönemin Kastamonu Valisi'nin özel isteği üzerine Ramazan Bayramı dolayısıyla alınmasına, bu eşyadan İslam (Müslüman) olanlara ayakkabı alınarak bayram hediyesi olarak da-

⁸⁸ KA, 2883/159.2.

⁸⁹ KA, 2883/159.2.

⁹⁰ X kâğıdının ne olduğu belgede kesin olarak verilmemekle birlikte kuvvetle muhtemel iskambil kâğıdıdır.

⁹¹ KA, 2883/159.2.

⁹² KA, 2883/159.3.

⁹³ KA, 2883/161.1.

⁹⁴ KA, 2883/ 161.

ğıtılmasına ve bu meyanda ikişer adet gömlek ve çorabın da alınmasına karar verilmiştir. Böylece Müslüman mülteciler arasında büyük bir kıymet ifade edeceği ve bir sevgi duygusunun yaratılmış olacağını ifade edilmiştir. Böylece pazardan fiyatları 25 lirayı geçmemek üzere 26 Müslüman mülteciye altı lastikli ayakkabılardan birer çiftinin hediye olarak alınmasına karar verilmiştir. Geriye kalan diğer dinlere ve milletlere mensup 31 kişiye (yeni üç mülteci daha gelmiştir) birer çift ayakkabı lastiği (Ankara'dan gönderilmek üzere 17,5 liraya yapılabileceği anlaşıldığından) verilebilmesi için taban lastiği istenilmiştir. Bunun yanında kampa gelecek eşyalar göz önünde tutularak 40 çift lastik gönderilmesi ve geride kalanların da mahzun olmamaları için çalışmaların hızlandırılması istenmiştir. Ayrıca Vali, elbiselik kumaşı en ucuz kumaş olmakla beraber dayanıklı olan Çulakinin (kalın kumaş) kumaştan seçilerek elbise yaptırılmasını, gömlek işini de 6 ya da 7 liralıklardan ikişer adet alınmasını Subaylara kalite itibarıyla biraz daha iyi olanın tedarik edilmesini istemiştir. Kastamonu Mülteciler Misafirhane Müdürü, Genel Merkeze valinin emir ve isteklerini yerine getirmek mecburiyetinde kaldığını da bir yazı ile bildirmiştir.⁹⁵

Aynı zamanda Türkiye Kızılay Derneği Genel Merkezi 30 Temmuz 1949'da Kastamonu Mülteciler Misafirhanesi Müdürlüğü'nün kırtasiye ihtiyacını almış ve malzemeleri Kastamonu'ya göndermiştir.⁹⁶

Misafirhane Müdürü Rıza Tunç 9 Temmuz 1949 günlü raporuna ek olarak 14 Temmuz 1949'da Genel Merkeze 1 Haziran 1949 ayı içinde bir erin bir aylık iâşe tutarının 120 kuruş olduğunu bildirmiştir. Fakat yemeklerin az geldiği görülerek temmuz ayında miktarlar üzerinde biraz arttırma yapılmıştır. Ancak daima günlük iâşenin 140 kuruşu geçmemesine dikkat edilmiştir. Müstahdemlere verilen aylık ücretler ve misafirlere verilen aylık harçlıklar ve bir kişinin 140 kuruşa iâşe edileceğine göre sarf edilecek para ve hesapta olmayan herhangi bir duruma karşı ilave yapılarak misafirhanenin aylık masrafı 5000 lira olmuştur. Yine bu hesaba göre bir kişiye ayda 9259 kuruş verilmiştir. Yine herhangi bir umulmadık bir duruma karşı aylık masrafa ilave edilen 1020 lira, kışlık odun (Soba sayısında sıkıntı yok), elektrik ücreti ise tesisatında herhangi bir bozukluk, ilaç, röntgen, diş tedavisi ve daha hatıra gelmeyen bazı masraflar karşısında kalınacağı göz önünde tutularak bu hesaba dâhil edilmiştir. Bir kişinin aylık masrafı için 1020 lira zamma göre bir aylık bir x kişinin iâşe tutarı 7370 kuruş olarak hesaplanmıştır. Misafirhane idaresi bu hesabının Genel Merkez tarafından kabul edildiği takdirde kendilerinin haberdar edilmesini istemiştir. Ayrıca misafir sayısının 54 olduğu daha 66 kişilik yatak- yemek takımları ve yatacak yerlerin olduğu da bildirilmiştir.⁹⁷

Misafirhane Müdürü Rıza Tunç Genel Merkeze 14 Temmuz 1949 tarihli yazısında Mültecilere verilmekte olan yemeğin gündelik masrafının 140 kuruş; Haziran- Aralık 1949 ayları için 35.000 liralık masraf tahminin öngörüldüğünü bildirmiştir. Bu öngörüü yerinde bulan Genel Merkez bu ödeneğin tamamen harcanmamasını ve mümkün olan tasarrufun yapılmasını istemiştir.⁹⁸

Genel Merkez, Rıza Tunç'un Misafirhane hakkında gönderdiği, yukarıda ayrıntılı bir şekilde verilen, 9 Temmuz 1949 tarihli 184 sayılı aylık raporu ve eklerinde verdiği geniş bilgi için kendisine teşekkür etmiştir. Öyle ki misafirlerin tedavileri ve iâşeleri için uygulanan usulü yerinde bulmuştur.⁹⁹

Yine Kastamonu gazetesi Misafirhane Müdürünün gazetecileri "büyük bir nezaketle" karşıladığı misafirhaneyi gezdirdiği ve bilgi verdiği bir günü haber yapmıştır. Haberde misafirhane binasının çok güzel tamir edildiği; iyi bir yemekhanesiyle güzel bir lokantasının olduğu yine

⁹⁵ KA, 2883/155; 155. 1; 155. 2; 155. 3.

⁹⁶ KA, 2883/157/ 157.1/157.2.

⁹⁷ KA, 2883/156.1.

⁹⁸ KA, 2883/156.

⁹⁹ KA, 2883/159.

çamaşır ve bulaşık yıkama yerlerinin de çok temiz ve kullanışlı bir halde olduğu yine kahvehanesi, okuma salonu kütüphanesi ve radyosunun var olduğu anlatılmıştır. Binanın alt katında mültecilerin kurdukları tamirhanenin olduğu, ufak tefek eşyaların tamir edildiği, alt katta misafirhane karakolu ve polisinin üst katta müdür odasıyla idareciler ve Doktor odasının var olduğu bilgisi paylaşılmıştır. Mülteciler, milliyetlerine göre ayrı ayrı koğuşlarda kaldıkları, koğuşların temiz, derli toplu olduğu anlatılmıştır. Mültecilerin sabahları öğle yemeğine ve öğleden sonra da akşam yemeğine kadar serbest gezdikleri yine Mültecilerden bir kısmının, yıllar ilerledikçe akrabalarının yanına gittiği için mevcutlarının azaldığı bilgisi paylaşılmıştır.¹⁰⁰

5. Kızılay Kastamonu Mülteci Misafirhanesinde Çıkan Yangın

Türkiye'ye II. Dünya Savaşı yıllarında iltica eden mültecilere yaklaşık beş yıl boyunca ev sahipliği yapan Kızılay Kastamonu Mülteciler Misafirhanesi 14 Mart 1954 Pazar günü akşam saat 19.30'da banyo bölümünün tavan arasında çıkan ani bir yangınla enkaz haline gelmiştir. Sadece yakınındaki un fabrikası ile bina müstemilatı kurtulabilmiştir.¹⁰¹

Misafirhanenin iç yapısının ahşap ağırlıklı olmasının bu yangına sebebiyet verdiği kuvvetle ihtimaldir. Yeni Ulus Gazetesi Kastamonu'da *“Memleketimizde iltica eden yabancıların enterne edildiği tarihi Kastamonu Kışlası bir yangın neticesinde tamamen yandığı, buna sebebin binanın ahşap ve içerisinin yağlı boya olduğundan itfaiyenin bütün gayretlerine rağmen yangın söndürülemediği”* yazılmıştır. Yangının sebebinin araştırıldığı, zararın bir milyon liraya yakın olduğu tahmin edildiği haberi yapılmıştır.¹⁰²

Konuyla ilgili olarak o günlerde en fazla haber tespit ettiğimiz Kastamonu yerel gazetesi Yeni Ses, yangını *“Muazzam Kışla Binası Kül Yığını Haline Geldi”* başlığı altında halka duyurmuş ancak yangının şehre 2 Haziran 1949 tarihinde gelen ve kışlaya yerleştirilen mültecilerin bir sabotajı sonucu olduğu iddia edilmiştir. Haberde Kastamonu köylüsünün canını, malını ve alın terini ortaya koyarak yaptığı ve 40 yıl boyunca halkın büyük bir ihtiyacını karşılayan kışlanın yanarak yok olmasının Kastamonu için telafi edilmez bir zarar ve çok acı olduğu anlatılmıştır. Fakat gezete bu felaketten yalnız mültecilerin sorumlu olmadığını, kışlanın II. Dünya Savaşı'nda tamamen tahliyesinin de bir hata olduğunu hatta Kızılay'a devrinin de çevreye zararlı olduğunu duyurmuştur. Ayrıca *“5 kişi için 5.000 kişilik”* bir binanın tahsis edilmesinin akılcı olmadığı, mülteciler için eski Rum mektebinin daha uygun olduğu savunulmuştur.

Diğer yandan sabotajın Komünizmin ve casusluğun doğasında olduğunu savunan Yeni Ses gazetesi *“bu parazitler”* diye hitap ettiği mültecilerin rivayete göre kışlayı iki defa daha yakmak istediklerini, bunun bilinmesine rağmen mültecilerin aynı binada tutulduklarını ve bu faciaya meydan verildiğini yazmıştır. Hatta yangından kimlerin sorumlu olduğunun tespit edilmesi gerektiği ifade edilerek sorumluların cezalandırılmaları için yetkili makamlara seslenmiştir. Ayrıca bu sabotaj yangının Rusya gibi Demirperde devletlerinde yapılması durumunda suçlu suçsuz ne kadar mülteci varsa hemen olay yerinde kurşuna dizileceği anlatılmıştır.¹⁰³

Kastamonu Valisi Niyazi Akın halkın duyularının yoğun olduğu bu günlerde halkı sağduyuya davet için bir mektup yazmıştır. Bu mektup Yeni Ses gazetesinde 15 Mart 1954 Pazartesi yayımlanmıştır. Vali Akın mektubunda özetle Kastamonu halkına seslenerek kışlanın I. Dünya Savaşı sırasında *“fedakârlığın bir nişanesi”* olduğunu, *“şanlı”* Türk ordusunun birlikleri için inşa edildiğini ancak bu kışla binasının çıkan bir yangın neticesi yok olduğunu ve bunun herkesi üzdüğünü anlatmıştır.

¹⁰⁰ Kastamonu, 24 Ocak 1950.

¹⁰¹ Kemal Kutgün Eyüpgiller, 1999: 177; Yeni Ses, 15 Mart 1954; Akşam, 15 Mart 1954; Cumhuriyetin 50 yılında Kastamonu: 30.

¹⁰² Yeni Ulus, 16 Mart 1954.

¹⁰³ Yeni Ses, 15 Mart 1954.

Yine aynı gazetede çıkan bir yazıda misafirhaneye ev sahipliği yapan Kastamonu halkı için kahramanlık anılarının yeri olan kışlanın tamamen yanması sonunda “hatıralar mezarı” olmasının halkı derinden üzdüğü dile getirilmiştir.¹⁰⁴ Yangınla ilgili savcılığın incelemelerine devam ettiği ve halkın da sonucu beklediğini haber verilmiştir. Ancak son tahlilde üzerinde delil biriken konunun disiplinsizlik ve ihmal olduğu üzerinde durulduğu duyurmuştur. Bu konuda dönemin kamp müdürü Osman Oktaş'ın ifadesine başvurulduğu söylenmiştir.¹⁰⁵ Eğer bir kasıt yoksa ihmalden dolayı defterdarlık tarafından 4,5 milyon liralık tazminat davası açılacağı bildirilmiştir.¹⁰⁶

Aradan geçen iki ay sonra mayıs ayında Yeni Ses gazetesinde çıkan bir haber olayın seyrini başka bir yere taşımıştır. Gazete misafirhanenin yandığı gün Ankara'da yakın korumasını öldüren Mihail Yatsikof adında bir Rus ajanın bir süre önce misafirhaneye yerleştirildiği, Büyük olasılıkla yangını da bu ajanın çıkardığı iddiasını ortaya atmıştır.¹⁰⁷ Konuyla ilgili yaptığımız araştırmalarda nihai sebep tam tespit edilmemiş olsa da dönemin tanıklarından bugün hâlâ hayatta olan 89 yaşındaki Kastamonulu Sevim Özel Hanımefendi ile 90 yaşındaki Sevim Muratlıoğlu Hanımefendi o gün için kışlanın içeriden mülteciler tarafından yakıldığını ifade etmişlerdir.¹⁰⁸

Kızılay Genel Müdürü'nün Başbakanlık makamına yazdığı 30 Mart 1954 tarihli yazıda Kastamonu Mülteciler Misafirhanesinin yanması sonrasında burada kalan mültecilerin İçişleri Bakanlığı kararıyla tekrar Yozgat'a nakledileceği ayrıca Yozgat'ta açılacak yeni misafirhanenin hazırlıkları için Kızılay Müfettişi Mehmet Ali Yalım'ın Yozgat'a gittiği bilgisini paylaşmıştır. Müfettişin Yozgat valiliğiyle iş birliği sonucunda bina kiralayarak Kastamonu'dan nakil sırasında sorun yaşamamak için tertibat kurulduğunu anlatmıştır. Diğer yandan Yozgat valiliği tarafından açılan yeni misafirhaneye idare müdürü olarak Nazım Kafaoğlu'nun masrafları hükümet hesabına Kızılay'dan karşılanmak suretiyle tayin edilmesini ve 250 lira aylık ücret verilmesini teklif edildiği haber verilmiştir.¹⁰⁹

Sonuç

Türkiye, II. Dünya Savaşı boyunca farklı ülkelerden iltica eden askeri mültecileri ülke güvenliğini tehlikeye sokmadan uluslararası hukuk kurallarına uygun olarak Anadolu'nun güvenli iç bölgelerinde Millî Savunma Bakanlığına bağlı kamplarda gözetiminde tutmuştur. Ancak II. Dünya Savaşı'nın bittiği yıl olan 1945 ve takip eden yıllarda Türkiye'de kalmak isteyen tüm askeri mülteciler sivil statüde toplu bir halde göz önünde tutulmaları zorunluğu çıkmıştır. Bunun üzerine mülteciler için yeni bir statü belirlenmiştir. Bu kapsamda kapatılma kararı alınan Yozgat Mülteci Kampı'nda bulunan askeri mültecilerden ülkelere dönmeyenler veya dönmek istemeyenler misafir statüsünde Kızılay'ın uhdesinde açılan Kastamonu Mülteciler Misafirhanesine yerleştirilmişlerdir. Böylece Yozgat'tan Rus, Bulgar, Mısır İtalyan, Yunan, Türk ve Alman milletlerine mensup 53 askeri mülteci 2 Haziran 1949'da Kızılay'ın Kastamonu Mülteciler Misafirhanesi'ne misafir statüsünde nakledilmişlerdir.

Resmi idaresi Kastamonu Valiliği başkanlığındaki bir Komisyona bırakılan Misafirhanede mültecilerin sorunsuz yaşayabilmeleri için İçişleri Bakanlığı ve Misafirhane Müdürlüğü tarafından Mülteciler Misafirhanesi Talimatnamesi hazırlanmış ve uygulanmıştır. Mültecilerin misafirhanede kaldıkları süre içerisinde beslenme, ibadet, giyinme gibi zarurî ve insanî ihtiyaçlarını Kızılay tarafından en ince detaylar düşünülmüş olarak karşılanmıştır. Aynı zamanda Misafirhanede kalan mültecilere temizlik ve yemek hizmetleri ile iç hizmetler gibi alanlarda iş verilerek bu

¹⁰⁴ Yeni Ses, 17 Mart 1954.

¹⁰⁵ Yeni Ses, 18 Mart 1954.

¹⁰⁶ Yeni Ses, 19 Mart 1954.

¹⁰⁷ Yeni Ses, 13 Mayıs 1954.

¹⁰⁸ Karasalihoğlu (2023), Kastamonulu Sevim Özel (89) ve Sevim Muratlıoğlu (90) ile yüz yüze röportajı.

¹⁰⁹ KA, 3837.

yolla hem üreterek para kazanmaları hem de misafirhaneyi benimsemeleri ve misafirhaneye alışmaları sağlanmıştır. Mülteciler bu şartlar altında yaklaşık beş yıl sakin ve düzenli bir hayat sürmüşlerdir. Fakat 14 Mart 1954 tarihinde binada çıkan bir yangın sonucunda misafirhane tamamen yanmıştır. Yangın ulusal ve yerel basında üzüntüyle haber yapılmıştır. İçişleri Bakanlığı ve Kızılay tarafından yangının neden çıktığına dair kapsamlı soruşturmalar başlatılmıştır. Çalışma sırasında soruşturmanın sonucu arşiv belgelerinde kesin olarak tespit edilemese de yerel basında büyük olasılıkla binanın ahşap ağırlıklı olması ve görevlilerin ihmali yüzünden yandığı haberlere yansımıştır. Ancak bu nedenin yanında Kastamonu yerel basınında ve sözlü kaynaklarında mültecilerin kaldıkları misafirhaneyi kendilerinin sabotaj sonucu yaptıkları hâkim görüştür. Hatta yerel basında yangının misafirhanede kalan Rus mülteciler tarafından çıkarılmış olabileceği üzerinden komünizme karşı olumsuz cümleler de yer almıştır. Bu durum Kastamonulular üzerinden Anadolu halkının II. Dünya Savaşı sonrası komünizmden ne kadar tedirgin olduğunu ve Rusya'ya karşı olumsuz düşünceye sahip olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Diğer yandan yangından önce mültecilerin çoğunluğunun yakınlarının yanlarına gittikleri bilgisi tespit edilmiştir. Ancak yangın esnasında misafirhanede kaç kişinin kaldığı ve kurtulduğu bilinmemektedir. Yangın sonrası misafirhanede kalan mülteciler ise ivedilikle İçişleri Bakanlığı kararıyla tekrar Yozgat'ta yeni açılan misafirhaneye nakledilmişlerdir.

Son tahlilde Kızılay'ın kadim tarihindeki kıymetli eserlerinden biri olan, tarihi Kastamonu Askeri Kışlası'nın bir bölümünün onarılmasıyla, açılan Kastamonu Mülteciler Misafirhanesi hizmet verdiği günün koşullarında yurt içinde ve dışında dünya barışına hizmet etmiş ve devletlerarası iyi niyetin timsali olmuştur.

KAYNAKÇA

Arşivler

Kızılay Arşivi (KA)

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (ATASE)

Gazeteler

Akşam, 15 Mart 1954.

Akşam, 6 Haziran 1949.

Doğru Söz, 3 Haziran 1949.

Kastamonu, 10 Haziran 1949

Kastamonu, 17 Haziran 1949.

Kastamonu, 24 Ocak 1950

Mücadele Gazetesi, 9 Haziran 1949.

Mücadele, 16 Haziran 1949.

Yeni Sabah, 6 Haziran 1949.

Yeni Ses, 15 Mart 1954.

Yeni Ses, 17 Mart 1954.

Yeni Ses, 18 Mart 1954.

Yeni Ses, 19 Mart 1954.

Yeni Ses, 13 Mayıs 1954.

Yeni Ulus, 16 Mart 1954.

Resmî Gazete

Söyleşi/Röportaj

Karasalihoğlu, Murat (2023, 4 Kasım), “Kışla Yangını” Kastamonulu Sevim Özel Hanımefendi, 89 yaşında, yüz yüze röportaj.

Karasalihoğlu, Murat (2023, 4 Kasım), “Kışla Yangını” Kastamonulu Sevim Muratlıoğlu Hanımefendi, 90 yaşında, yüz yüze röportaj.

Telif Eserler

Akça, Bayram (2010), II. Dünya Savaşı Yıllarında Ege Adaları’ndan Batı Anadolu Sahillerine Sığınan Mülteciler Meselesi, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İlke)*, 24, 1-11.

Kastamonu Yıllığı, Cumhuriyetin 50 yılında Kastamonu, 1973 İl Yıllığı.

Eyüpgiller, Kutgün, Kemal (1999), *Bir Kent Tarihi Kastamonu*, Yayına Hazırlayan: Muhittin Salih Eren, İstanbul: Eren Yayıncılık.

Keser, Ulvi (2009), “Arşiv Belgeleri Işığında İkinci Dünya Savaşı Sürecinde Türkiye’de Mülteciler ve Esirler Sorunu”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 8/18, 185-208.

Keser, Ulvi (2010), “İkinci Dünya Savaşı Sürecinde Yunanistan, Türkiye’de Mülteciler, Askeri İhlaller ve Esirler Sorunu”, *Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3/11, 381- 400.

Kılınççeker, Özlem (2022), “II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye’nin Sivil ve Asker Kökenli Mülteci Sorunu (Yozgat Mülteci Kampı Örneği)”, *Sosyal Bilimlerde Disiplinler Arası Çalışmalar 1*, İstanbul: Efe Akademi Yayınevi, 257-288.

İnginar Kemaloğlu, Ayşegül (2022), “Uluslararası Kurtarma ve Yardım Komitesi’nin (IRRC) Raporuna Göre II. Dünya Savaşı’nın Sona Ermesinin Ardından Türkiye’deki Mültecilerin Durumu”, *MSGSÜ Sosyal Bilimler*, 2/26, 242-251.

Tekir Süleyman (2019), “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Sivil ve Askeri Mülteciler Meselesi”, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23, 227-256.

Tekir, Süleyman ve Şahin, Eda (2023), “II. Dünya Savaşı’nda Türkiye’ye Sığınan Mülteciler ve Yunanistan’a Yapılan Kızılay Yardımları”. *Belgi Dergisi*, 26,107-125.

Yaman, Ahmet, Emin (1997), *II. Dünya Savaşı’nda Türkiye’de askeri mülteciler ve gözetli kamp-ları (1941-1942)*, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 19/30, 143-166.

Yıldırım, Hatice (2021), “II. Dünya Savaşı Yıllarında Çorum’da Asker ve Sivil Mülteciler”, *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, 19 (33), 213-243.

Aydın, Mehmet, Korkud ve Efe İsmail (2024), “Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'nin Mülteciler ile İlgili Politikaları”, *ESAR Journal*, 5/2, 157-180.

EKLER

Ek 1. Kastamonu Askeri Kışlası'nın ön taraftan görünüşü. Kaynak: Eyüpgiller, K. K. (1999). Bir Kent Tarihi Kastamonu, Yayına Hazırlayan: Muhittin Salih Eren, Eren Yayıncılık İstanbul, (Kastamonu Kent Müzesi Arşivi).

Ek 2. Kastamonu Askeri Kışlası, Kaynak: Eyüpgiller, K. K. (1999). Bir Kent Tarihi Kastamonu, Yayına Hazırlayan: Muhittin Salih Eren, Eren Yayıncılık İstanbul, (Kastamonu Kent Müzesi Arşivi).

Ek 3. Kastamonu Askeri Kışlası'nın ön taraftan görünüşü.

Mustafa Kemal Paşa Kastamonu kışlası önünde tören birliğini denetlerken. (24.08.1925)

Kaynak: <https://isteataturk.com/Kronolojik/Tarih/1925/8/24/Mustafa-Kemal-Pasa-Kastamonu-kislasi-onunde-toren-birligini-denetlerken-24081925/2>.

Ek 4. Kızılay Genel Merkezinden Kastamonu Askeri Kışlası'na gönderilen mültecilerin beslenmesinde dikkat edilmesi istenen gıdaların kalori miktarlarını gösteren liste.

2883 / 45.1

100 Gram itibarıyla bazı gıda maddelerinin
ihtiva ettikleri kalori
miktarını gösterir
cetveli:

	Gıdanın adı	100 gramında kalori
A-	Armut	50
B-	Kuru bezelye	328
	" bakla	332
	Bulgur	354
	Yeşil bezelye	83
	Taze bakla	33
	Bamya	34
	Yeşil biber	40
B-	Kırmızı domates	27
E-	Koyun eti	100
	Siğir "	101
	Kuzu "	87
	Dana "	85
	Uskumru balığı	80
	Ekmeç	239
	Elma	51
	Arık	52
	Papaşa (vesetif)	34
	Enginar	21,5
F-	Çalı fasulyesi (yeşil)	39
	Ayşe kadın fasulyesi	53
	Kuru fasulye	318
H-	Hıyar (salatalık)	13
	Revuq	40
	Tahin helvası	473

Ek 5. Kızılay Genel Merkezinden Kastamonu Askeri Kışlası'na gönderilen mültecilerin beslenmesinde dikkat edilmesi istenen gıdaların kalori miktarlarını gösteren liste.

2883 / 115.2

	Gıdanın adı	100 gramında kalori
I	Irmağ	369
I	İspanak	34
K	Kıran	52
	Kayısı	47
	Kavun	33
	Karpuz	90
	Şereviz	58
	Karaböğür	52
	Kabak	23,6
	Karaciğer	
L	Limon	4
	Lehana	72
M	Mercimek	341
	Makarna (şehriye)	361
	Morul ve yeşil salata	17
N	Nohut	352
P	Beşir peynir	197
	Kaşar	393
	Pirinç (tam)	357
	Potates	96
	Portakal	46
	Pirasa (yasaklı)	34
	Patlison	26,3
S	Sogan	52
	Yeşil salata ve morul	17
	Semizota (yasaklı)	34
Ş	Şeker	410
	Şeftali	50

Mamedov, Ergün, “Gürcistan Dış Politikasında Karar Alma Süreci: Birleşik Ulusal Hareket Dönemi ve Rusya-Gürcistan Savaşı (2004-2008)”, *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 11/23, ss.67-84.
DOI: 10.31765/karen.1552872

Bu makale etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektirmemektedir.
This article doesn't require ethical committee permission and/or legal/special permission.

* Araştırma Makalesi / Research Article

** Doktora Öğrencisi,
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi,
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Ankara/TÜRKİYE
✉ ergunmamedov@gmail.com

ORCID : 0000-0002-6048-4399

Anahtar Kelimeler: Gürcistan, Karar Alma Mekanizması, Birleşik Ulusal Hareket, Dış Politika, 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı

Keywords: Georgia, Decision-Making Mechanism, United National Movement, Foreign Policy, 2008 Russia-Georgia War

GÜRCİSTAN DIŞ POLİTİKASINDA KARAR ALMA SÜRECİ: BİRLEŞİK ULUSAL HAREKET DÖNEMİ VE RUSYA-GÜRCİSTAN SAVAŞI (2004-2008)*

Ergün MAMEDOV**

Öz: 2004 Gül Devrimi sonrasında Gürcistan’da dış politika karar alma mekanizması, anayasa reformlarıyla yeniden yapılandırılmış ve bu reformlar sonucunda yürütme erkinin ağırlığı belirgin biçimde artmıştır. Mikhail Saakaşvili’nin liderliğinde cumhurbaşkanlığı makamı, dış politika alanında tek merkezli bir karar alma aktörüne dönüşmüş; yasama ve bürokratik organlar karar alma süreçlerinde ikincil konuma itilmiştir. Bu merkezîyetçi yapı, Gürcistan’ın NATO ve AB’ye entegrasyon hedefiyle uyumlu bir şekilde şekillendirilmiş, ancak Güney Osetya ve Abhazya’daki ayrılıkçı hareketlerin Rusya tarafından desteklenmesi, Moskova ile ciddi bir stratejik ve jeopolitik çatışmayı tetiklemiştir. Bu sürecin sonunda 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı meydana gelmiş; savaş, Gürcistan’ın dış politikasında normatif ve yapısal kırılmalara yol açmıştır. Bu bağlamda, çalışmanın teorik çerçevesi Neoklasik Realizm, Beklenti Teorisi, Groupthink ve Bürokratik Politika Modeli gibi yaklaşımlarla kurulmuş; dış politika karar alma sürecinde hem liderin kişisel etkisi hem de iç sistem dinamikleri ile uluslararası sistemdeki rol beklentileri bütüncül biçimde analiz edilmiştir.

Nitel araştırma yöntemine dayanan bu çalışma, 2004-2008 yılları arasında Gürcistan’ın dış politika karar alma mekanizmasındaki dönüşümün iç ve dış politika üzerindeki etkilerini çözümlemektedir. Araştırma, karar alma süreçlerinin cumhurbaşkanlığı merkezli dar bir yapıya evrilmesiyle birlikte risk alma eğiliminin arttığını; bunun ise özellikle 2008 Savaşı sürecinde belirgin biçimde tezahür ettiğini ortaya koymaktadır. Çalışmanın temel amacı, Gürcistan’ın stratejik yöneliminde Batı ile bütünleşme hedefi doğrultusunda yapılan anayasal ve siyasal değişikliklerin karar alma süreçlerine nasıl yansıdığını irdelemektir. Kapsam olarak 2004-2008 dönemi seçilmiş, ancak Saakaşvili’nin iktidar dönemi bağlamında gerek 2003 sonrası reformlar gerekse 2008 sonrası dış politika yeniden yapılandırmaları bütünlük içinde ele alınmıştır. Savaş sonrasında Gürcistan, sadece dış politikada değil, aynı zamanda iç siyasette de demokratikleşme önceliklerini ve uluslararası normlara uyum stratejisini revize etmiş; karar alma süreçleri daha kurumsal ve çok aktörlü yapıya geçiş yönünde evrilmiştir. Bu bağlamda çalışma, karar alma mekanizmalarındaki dönüşümün yönünü ve kapsamını teorik bağlamda ortaya koymayı hedeflemektedir.

Geliş Tarihi / Received Date: 19.09.2024

Kabul Tarihi / Accepted Date: 24.06.2025

DECISION-MAKING PROCESS IN GEORGIA'S FOREIGN POLICY: THE ERA OF THE UNITED NATIONAL MOVEMENT AND THE RUSSIA-GEORGIA WAR (2004-2008)

Abstract: Following the Rose Revolution in 2004, Georgia's foreign policy decision-making mechanism underwent significant restructuring through constitutional reforms, resulting in a pronounced shift toward a centralized structure. Under the leadership of Mikheil Saakashvili, the presidency emerged as the primary actor in foreign policy, sidelining the legislative and bureaucratic institutions. This centralization aligned with Georgia's strategic orientation toward NATO and the EU; however, Russia's support for separatist movements in South Ossetia and Abkhazia triggered a major strategic and geopolitical confrontation. This escalation culminated in the 2008 Russo-Georgian War, which led to both normative and structural ruptures in Georgia's foreign policy. The theoretical framework of the study is built upon Neoclassical Realism, Prospect Theory, Groupthink, and the Bureaucratic Politics Model, allowing for a comprehensive analysis of the foreign policy decision-making process that integrates the role of leadership, domestic institutional dynamics, and international systemic pressures.

This qualitative study examines the internal and external political consequences of the transformation in Georgia's foreign policy decision-making structure between 2004 and 2008. It demonstrates that the centralization of decision-making around the presidency increased the state's risk tolerance, which became particularly evident during the lead-up to the 2008 war. The primary aim of this research is to analyze how constitutional and political changes undertaken in pursuit of Western integration shaped Georgia's strategic preferences and foreign policy behavior. While the timeframe focuses on 2004-2008, the study also incorporates the broader context of post-2003 reforms and the post-war restructuring of foreign policy. After the war, Georgia revised not only its foreign policy priorities but also its domestic democratization agenda and commitment to international norms, gradually transitioning toward a more institutionalized and multi-actor decision-making system. Within this context, the study seeks to uncover the direction and scope of transformation in Georgia's foreign policy decision-making mechanisms from a theoretical perspective.

Giriş

Uluslararası ilişkiler literatüründe devletler genellikle uluslararası sistem içerisinde hegemonya sahibi olmak ve mevcut konumlarını daha da güçlendirmek amacıyla çeşitli dış politika girişimlerinde bulunmaktadır. Bu çaba çoğunlukla ikili ve çok taraflı ilişkilerle somutlaştığından, devletler kendi dış politika pratiklerini tarihsel tecrübeleri, siyasal kültürleri ve güvenlik algılarına bağlı olarak şekillendirmektedir. Bu çerçevede dış politikada karar alma süreçleri, devletlerin uluslararası sistemdeki davranışlarını ve yönelimlerini anlamlandırmada en kritik alanlardan birini teşkil etmektedir. Karar alma mekanizmasının işleyişine dair temel unsurlar arasında; kararların nasıl alındığı, hangi aşamalardan geçtiği, hangi aktörlerin bu süreçte etkili olduğu, karar birimlerinin kurumsal yapısı, rejim tipi ve liderlerin kişisel özellikleri gibi faktörler yer almaktadır. Bu bağlamda, karar alma süreçlerinin incelenmesinde yalnızca güncel krizlerin değil, etkisini yitirmiş ancak karar alma dinamiklerini anlamaya olanak tanıyan tarihsel krizlerin analiz edilmesi, daha isabetli sonuçlar doğurabilecek makul bir yöntemsel tercih olarak değerlendirilebilir.

Bu çalışma, dış politikada karar alma süreçlerini kavramsal ve teorik düzeyde incelemeyi amaçlamaktadır. Ana odak, 2003-2004 yıllarında Gül Devrimi sonucunda iktidara gelen Mikheil Saakaşvili ve partisi Birleşik Ulusal Hareket'in (BUH) Batı merkezli dış politika yaklaşımının, 2004-2008 yılları arasında Gürcistan'ın dış politika karar alma mekanizmalarında ne tür değişimlere yol açtığı üzerinedir. Gül Devrimi'ni izleyen süreçte, parlamenter rejimi daha demokratik bir yapıya dönüştürme vaadiyle iktidara gelen Saakaşvili, 2004 Anayasa Reformu aracılığıyla cumhurbaşkanlığı makamını güçlendirmiş ve bu süreç, zamanla demokratik söylemlerin otoriter eğilimlerle yer değiştirdiği bir yönetime evrilmiştir. Bu yönetsel dönüşüm, sadece iç politikada değil, dış politika karar alma yapılarında da merkeziyetçiliğin artmasına neden olmuştur. NATO'ya üyelik hedefi, Avrupa-Atlantik kurumlarıyla bütünleşme arzusu ve

Batı yanlısı dış politika çizgisi, özellikle Rusya ile tarihsel gerilimlerin yeniden tırmanmasına zemin hazırlamıştır.

2008 yılında patlak veren Rusya-Gürcistan Savaşı (Russo-Georgian War), Gürcistan'ın NATO'ya üyelik sürecine hız kazandırması ve Güney Osetya'daki ayrılıkçı hareketlere karşı izlediği sert politikaların doğrudan sonucu olarak değerlendirilmiştir. Bu savaş, dış politikadaki karar alma mekanizmalarının işleyişini ve bu süreçte Saakaşvili'nin kişisel liderliğinin ne ölçüde belirleyici olduğunu ortaya koymuştur. Güçlendirilmiş cumhurbaşkanlığı yapısı ile Saakaşvili, dış politikada hızlı ve merkezî kararlar alabilecek bir konuma gelmiş; ancak bu durum iç politikada muhalefetin marjinalleşmesine, farklı görüşlerin sistem dışında bırakılmasına ve politikaların rasyonel değerlendirmelerden uzaklaşmasına neden olmuştur. Savaş sonrası dönemde ise Gürcistan'ın uluslararası arenadaki konumu, bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü konusunda ciddi zorluklarla karşılaştığı görülmüştür. Aynı zamanda uluslararası toplumdan alınan tepkiler ve verilen destekler, dış politika stratejilerinin yeniden yapılandırılmasını zorunlu kılmıştır.

Bu tarihsel sürecin yalnızca olay örgüsüyle değil, teorik bağlamda da ele alınması bu çalışmanın temel varsayımdır. Nitekim çalışmada dört temel dış politika karar alma teorisi açıklayıcı çerçeve olarak kullanılmıştır. Bunlar: (1) Neoklasik Realizm: Devletin dış politikasını uluslararası sistemin yapısal dinamiklerinin yanı sıra içsel değişkenler (lider özellikleri, kamuoyu, bürokratik yapılar) üzerinden açıklayan bir yaklaşımdır. (2) Karar Birimi Yaklaşımı: Devlet içinde kararların kimler tarafından, ne tür mekanizmalarla alındığını analiz eder. (3) Groupthink Modeli: Lider çevresinde yer alan karar grubunun, farklı fikirlerin dışlanması sonucu riskli ve kolektif şekilde hatalı kararlar alabileceğini savunmaktadır. (4) Beklenti Teorisi: Karar vericilerin risk algısını ve kazanım-kayıp çerçevesindeki psikolojik eğilimlerini dikkate alır. Bu teorik çerçeveler üzerinden değerlendirildiğinde, Saakaşvili'nin dış politikada izlediği yönelim, yalnızca uluslararası sistemin dayatmalarıyla değil, liderin kişisel özellikleri, anayasal yapıdaki değişiklikler ve karar çevresindeki gruplaşmalarla şekillenmiştir.

Ayrıca Gürcistan'ın Batı'ya yöneliminin yalnızca jeopolitik değil, aynı zamanda normatif bir yönü de bulunmaktadır. Çalışma çerçevesinde normlara dayalı dış politika tercihleri, iki temel yaklaşımla açıklanabilir: (1) Rasyonalist yaklaşım: Devletler, dışlanmamak ve prestij kazanmak için uluslararası toplumda egemen normlara uyum göstermektedirler. Gürcistan örneğinde bu yaklaşım geçerlidir; Batı'ya entegrasyon, AB ve NATO üyelik süreçlerinde görünür hâle gelmiştir. (2) İnşacı yaklaşım: Devletler, benimsenen normları adil ve meşru görmeleri nedeniyle içselleştirirler. Gürcistan, her iki yaklaşımı da kendi güvenlik stratejisine uyarlamıştır. AB ve NATO üyeliği, yalnızca güvenlik garantisi değil, aynı zamanda Gürcistan'ın uluslararası sistemde meşru bir aktör olma arzusunun da tezahürü olarak değerlendirilmiştir. Diğer devletlerce dışlanmama arzusu (örneğin Batı merkezli uluslararası toplum), prestijini koruma çabası (örneğin NATO'ya üyelik taleplerinin Soğuk Savaş sonrası ivme kazanması) ve içinde bulunduğu ittifak sistemlerindeki normlara bağlılık (örneğin ABD ve AB'nin eski Sovyet cumhuriyetlerine yönelik tutumu) Gürcistan'ın rasyonalist normatif tercihlerinin başlıca gerekçelerindendir.

Sonuç olarak, Gürcistan'da 2004-2008 yılları arasında dış politika karar alma süreci, yalnızca bir liderlik hikâyesi değil; aynı zamanda anayasal dönüşüm, uluslararası sistemle kurulan ilişkiler, normatif yönelimler ve bürokratik yapıların karşılıklı etkileşimi üzerinden okunmaktadır. Bu yönüyle çalışma, sadece tarihsel bir dönemi analiz etmekle kalmayıp; aynı zamanda dış politikada karar alma süreçlerinin nasıl modellenebileceğine dair yöntemsel bir öneri sunmakta ve literatüre teorik katkı sağlamaktadır. Gerek karar alma düzeyindeki çok katmanlılık, gerekse normatif tercihlerin sistematik bir şekilde incelenmesi bu çalışmanın ayırt edici yönünü oluşturmaktadır.

1. Dış Politikada Karar Alma Süreci

Bir devletin dış politikada karar alma süreci, yalnızca kurumsal işleyişle değil; aynı zamanda liderin kişisel özellikleri, bilgiye erişim düzeyi, eldeki seçenekleri değerlendirme becerisi ve kararın verildiği bağlamın koşullarıyla doğrudan ilişkilidir.¹ Karar alma mekanizması incelendiğinde ise bu süreci anlamlandırmak adına çeşitli teorik yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bunlardan biri olan Karar Birimi Yaklaşımı, kararların alındığı yapısal zemini üç temel aktör üzerinden açıklamıştır: Baskın lider, karar grubu ve çoklu otonom aktörler. Baskın lider, kararları kişisel inançları, değerleri ve siyasî vizyonu ile şekillendiren otoriter bir profil çizerken; karar grubu, kolektif müzakere yoluyla şekillenen ortak kararları ifade etmiştir. Çoklu otonom aktörler ise farklı kurumlar veya bireylerin eşzamanlı etkileşimleriyle oluşan karmaşık karar mekanizmalarını tanımlamaktadır.² Gürcistan örneğinde bu yapıların hangisinin baskın olduğu, liderlik profilinin teorik çerçevelerle ilişkisi bağlamında değerlendirilmelidir.

Dış politikada karar alma süreçlerinde temel olarak iki yaklaşımın öne çıktığı görülmüştür: Klasik Realist ve Neoklasik Realist anlayış. Klasik realizmde güç unsuru temel öncelik olarak kabul edilirken, Neoklasik realizmde uluslararası sistemin yapısı esas alınmakta ve güvenlik kaygısı ön plana çıkarılmaktadır.³ Bu teorik yaklaşımlar çerçevesinde karar alma süreci hiyerarşik bir yapı içerisinde değerlendirilmiş; şekilsel olarak bir piramit modeliyle temsil edilmiştir. Piramidin en alt basamağında toplum yer almakta, orta düzeyde devlet ve hükûmet seviyeleri bulunmakta, en üstte ise karar alıcı liderler konumlanmaktadır. Bu sıralamaya göre devlet düzeyindeki kararlar daha uzun vadeli, hükûmet düzeyindeki kararlar ise daha kısa vadeli stratejik tercihler olarak tanımlanmıştır. Böylece dış politika karar alma mekanizması, sistemin yapısı, ulusal güvenlik öncelikleri ve liderliğin etkisiyle birlikte çok katmanlı bir yapı olarak analiz edilmiştir.

Dış politika karar alma süreçlerinin analizinde teorik yaklaşımlar, genel hatlarıyla makro ve mikro düzeyde ele alınmaktadır. Bu bağlamda, 2004-2008 yılları arasında Gürcistan'ın dış politikasını açıklamak için özellikle makro teorilerin daha işlevsel bir çerçeve sunduğu görülmektedir. Makro düzeyde yaklaşımlar, devleti temel analiz birimi olarak kabul etmekte ve karar alma sürecini uluslararası sistemin yapısı çerçevesinde değerlendirmektedir. Kenneth Waltz'ın öncülüğünü yaptığı Neorealist kuram kapsamında, uluslararası sistemin anarşik doğası ve devletlerarası güç dağılımı, dış politika tercihlerinde belirleyici unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Bu yaklaşıma göre, devletlerin ulusal çıkar tanımından ziyade sistemin kendilerine biçtiği rol doğrultusunda hareket ettikleri varsayılmakta ve Gürcistan'ın 2004 sonrası Batı ile entegrasyon çabaları da bu sistemsel baskılar bağlamında yorumlanmaktadır.⁴

Araç olarak ele alındığı kısıma bakıldığında zaman üç temel husus yer almıştır. Bunlar: Sosyalleşme, baskı-tehdit ve müdahale olarak belirtilmiştir. Sosyalleşmede: Rasyonel iletişim, stratejik iletişim ile retoriğe dayanan iletişimi temelinde bulundurunurken, baskı ve tehdit: "havuçsopa" meselesi (ödül ve cezalandırma durumu), yaptırımlar ve hedefleri, müdahale: ise askerî ve siyasî müdahaleleri bulundurmıştır.

Dış politikada karar alıcılar yani liderlerin özellikleriyle ilgili "aktif" yahut "pasif" karar alma ile ilgili ise "hiyerarşik" yahut "dağınık" ve "demokratik" durumu söz konusu olmuştur. Nitekim lider, "aktif" ise, karar alma süreci ise "hiyerarşik" olduğu zaman lider, otoriter olmaktadır. Lider, "aktif", ise karar alma süreci ise "demokratik" olduğu zaman lider, "Groupthink yaklaşımı mevcut" lider konumunda yer almıştır. Lider, "pasif", süreç ise "hiyerarşik" ise, ku-

¹ Efegil, 2012: 85-86.

² Çuhadar ve Özkeçeci Taner, 2004: 46.

³ Omar, 2013; Hudson, 2006: 154.

⁴ Aynı Eser: 16-18.

rumların tercihleri üzerinden değerlendirilen bir süreç öne çıkarken liderin, “pasif” fakat sürecin “demokratik” olması durumunda ise, farklı bürokratlar arasında farklı çözüm üretmelerinin önünü açan bir süreci beraberinde getirmiştir.⁵

Karar alma sürecinde ise bir diğer husus grup olarak belirtilmiştir. Grupta ise yer alan bürokratların varlığı söz konusu olmuştur. Gruplar önüne konulan çözümleri çözme eğiliminde olduklarının yanı sıra varlıklarını sürdürme eğiliminde olmuşlardır. Nitekim zamanla varlıklarının önemsenmesi esas sorunu ikinci plana itilmesine dahi sebebiyet vermiştir. Gürcistan üzerinden değerlendirilecek durumda iki tür bürokrat (siyaseten atanmış bürokratlar ve kariyer bürokratlar) arasından “siyaseten atanmış bürokratlar” dikkat çekmiştir. Karar alma sürecinde gruplar, bireylerin hatalarını düzeltmekten ziyade genellikle daha da olumsuz bir hâle getirmiştir. Nitekim buradaki önemli olan husus, grubun yapısı olmuştur. Burada ise iki önemli grup söz konusu olarak belirtilmiştir. Bunlar: Groupthink ve Polythink’tir.

Groupthink, 1960 yıllarında bu yana kullanılan bir teoridir ve temel varsayımı; bireylerin hataları olduğu gibi grupların da var olmasını aktarmıştır. Temel zayıf noktaları ise aynı görüş açısına sahip bireylerden oluşturmak olmuştur. Mintz ve Wayne’ye göre, Polythink ise, Groupthink’in tam zıddı şeklinde belirtilmiştir. Groupthink’e nispeten Polythink’in avantajı: alternatiflerin üretilmesi ve ortaya konması ve herkesin kendi fikirlerinin alındığını hissine sahip olması, dezavantajı ise: konsensüsün çıkarmak imkânsız, kısa vadede hızlı net karar almasının zor olduğu ve birbirleriyle rekabet hâlindeki kişilerin grupta olması, kendi temsil ettikleri kurumlar üzerinden çatışmasının olması olarak aktarılmıştır.⁶

Liderlerin karar alma süreçlerinde bilişsel yanılgılar, çoğu zaman rasyonel olmayan ve riskli kararlar vermelerine neden olmuştur. Özellikle dış politika bağlamında, liderlerin bu bilişsel yanılgılara kapılmaları, stratejik hamlelerde önemli etkiler yaratmıştır. Prospect Theory (Beklenti Teorisi), bu alanda dikkat çeken önemli bir açıklayıcı modeldir. Kahneman ve Tversky tarafından 1979 yılında literatüre dahil edilmesi istenilen bu teori, liderlerin karar alma süreçlerinde kayıptan kaçınma güdüsüyle hareket ettiklerinde, daha riskli ve irrasyonel kararlar alma eğiliminde olduklarını öne sürmüştür. Beklenti Teorisi’ne göre, kazanç elde etmektense kayıpları önlemeye odaklanmak, liderlerin kriz yönetimi ve savaş gibi kritik durumlarda beklenenden daha riskli hamleler yapmalarına yol açmıştır. Bu, özellikle savaş ve kriz dönemlerinde liderlerin kararlarını anlamada önemli bir teorik çerçeve sağlamıştır.⁷ Örneğin, Vietnam Savaşı sırasında ABD’nin stratejik kararlarında bu kayıptan kaçınma psikolojisinin etkili olduğu gözlemlenmiştir.

Dış politika kararlarında, yalnızca rasyonel analizler değil, liderlerin algıları, korkuları ve duygusal tepkileri de büyük önem taşımıştır. Bu durum, Domino teorisinin, ABD dış politikasında uzun yıllar boyunca önemli bir etken olmasını sağlamıştır. Domino teorisi, bir ülkenin komünizme geçmesi durumunda, çevredeki diğer ülkelerin de bu etkiyle aynı yola gireceği varsayımına dayanmıştır. Bu teoriye göre, bir domino taşı devrildiğinde, diğerleri de ardı ardına devrilecektir. Ancak bu teoriye dayanan varsayımlar, 1960’lı yıllar ve 1970’li yıllarda zayıflamaya başlamıştır. 1970’li yıllara gelindiğinde, Vietnam’ın kuzeyinde komünist bir hükûmetin varlığı yalnızca Laos’un yarısına komünizmin yayılmasına neden olmuş ve Çin-Sovyet ittifakı içindeki bölünmeler 1956 yılına kadar erken bir tarihte görülmeye başlamıştır.⁸ Bununla birlikte, ABD’nin Vietnam’a müdahale kararı, domino teorisinin önemli bir dış politika stratejisi olarak kullanıldığını göstermiştir.⁹

⁵ Aynı Eser: 54-55.

⁶ Grube ve Killick, 2023: 214-215.

⁷ Kahneman ve Tversky, 1979.

⁸ Hsiao, 1973: 14.

⁹ Immerman, 1990: 17.

Karar alma süreçlerinde liderlerin karşılaştığı bir diğer kısıt ise, “sınırlı rasyonellik” olmuştur. Herbert Simon’ın geliştirdiği bu teori, liderlerin bilgi eksikliği ve zaman kısıtlamaları nedeniyle tüm seçenekleri değerlendiremediklerini ve bu yüzden yalnızca “yeterli” olan kararları aldıklarını öne sürmüştür. Artımlı Incrementalism (Karar Alma) modeli ise, karar alıcıların büyük ve köklü değişiklikler yerine küçük ve ardışık adımlar atarak politikalarını geliştirdiğini savunmuştur.¹⁰ Bu yaklaşım, büyük değişikliklerden kaçınan liderlerin, küçük ilerlemelerle karar alma süreçlerini yönlendirdiğini göstermiştir. Böylece karar alma süreçleri daha yönetilebilir hale gelirken, aynı zamanda risklerin kontrol altına alınması sağlanmış olacağı bilinmiştir.

Dış politika karar alma süreçlerinde liderlerin yalnızca uluslararası dinamikleri değil, aynı zamanda iç politik baskıları da göz önünde bulundurduğu bilinmiştir. Çift Katmanlı Oyun Teorisi (Two-Level Game Theory), liderlerin hem iç politik hem de uluslararası düzeyde pazarlık yapmak zorunda olduklarını belirtmiştir. Bu teoriye göre, liderler bir yandan iç kamuoyu desteğini kazanırken, diğer yandan da uluslararası arenada avantaj sağlamak için stratejik hamleler yapmıştır.¹¹ İç politik baskılar ve kamuoyu talepleri, dış politikada alınan kararları derinden etkilemiştir. Bu teori, özellikle demokratik rejimlerde liderlerin dış politikada aldıkları kararları anlamada önemli bir çerçeve sunmuştur. Liderler, iç politikadaki kazanımları ve uluslararası sahnede elde etmek istedikleri başarıları dengelemek zorunda kalmışlardır.

Ayrıca, dış politika karar alma süreçlerinde tarihsel olayların ve geçmiş politikaların önemli bir etkisi olmuştur. Path Dependence (Yol Bağımlılığı) teorisi, geçmişte alınan stratejik kararların gelecekteki politikaları nasıl etkilediğini ve şekillendirdiğini açıklamıştır. Bu teoriye göre, bir kez alınan bir stratejik karar, sonraki kararları daraltmakta ve politika yapıcılarını önceki stratejilerle uyumlu kararlar almaya yönlendirmiştir. Özellikle uzun vadeli dış politika stratejilerinde, tarihsel olaylar ve alınmış olan kararlar, mevcut politikalara yön vermiştir.¹² Bu nedenle, dış politika karar alma süreçleri yalnızca mevcut koşullara değil, aynı zamanda geçmişte alınan kararların etkisine de dayanmıştır. Bu yaklaşım, dış politika analizlerinde geçmişin etkisini anlamada önemli bir araç olarak kabul edilmiştir.

Dış politika karar alma süreçlerinin analizinde sadece liderin rasyonel tercihleri değil, devlet içi bürokratik yapıların da belirleyici olduğu görülmektedir. Bu çerçevede Graham Allison tarafından geliştirilen Bürokratik Politika Modeli, dış politika kararlarının tek bir merkezden değil; çeşitli devlet kurumları arasındaki çıkar çatışmaları, rekabet ve müzakereler yoluyla şekillendiğini ileri sürmektedir. Özellikle ABD-Küba Füze Krizi bağlamında geliştirilen bu model, karar alma süreçlerinde liderin bireysel inisiyatifinin ötesinde, kurumlar arası etkileşimin belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Allison’a göre, devlet homojen bir bütün değil; farklı önceliklere ve hedeflere sahip alt birimlerin toplamıdır. Bu birimler arasındaki çatışma ve pazarlıklar ise kararların hem karmaşıklaşmasına hem de gecikmesine yol açmaktadır. Söz konusu model, Gürcistan gibi siyasî dönüşüm yaşayan ve kurumlar arası dengeyi yeniden inşa etmeye çalışan devletlerde karar alma süreçlerini analiz etmek açısından önemli bir teorik çerçeve sunmaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde Saakaşvili döneminde karar alma süreçlerinde hangi aktörlerin nasıl devreye girdiği, bu model ışığında değerlendirilmektedir.¹³

2. Mikhail Saakaşvili ve Birleşik Ulusal Hareket Dönemi

Gürcistan, 1990’lı yıllarda Avrupa Birliği (AB) ile yakınlık kurma yönünde eğilimler göstermiş olsa da, bu yöndeki belirgin ve stratejik adımlar esasen Mikhail Saakaşvili’nin liderliğinde atılmıştır. Bu süreçte, “post-Sovyet” kimlikten uzaklaşarak “Avrupalı devlet” imajı inşa edilmeye

¹⁰ Lindblom, 1959.

¹¹ Putnam, 1988: 433-436.

¹² Pierson, 2000: 251-257.

¹³ Allison, 1969: 37.

çalışılmıştır. Nitekim kıdemli bir parlamenter olan Teryen'in "*Ben Gürcüyüm, dolayısıyla Avrupalıyım*" sözü ile 2003 Gül Devrimi sonrası Saakaşvili'nin "*Gürcistan sadece bir Avrupa ülkesi değil, en eski Avrupa ülkelerinden biridir*" ifadesi, bu kimlik dönüşümünün ideolojik temelini yansıtmaktadır.¹⁴ Bu tür söylemler, Avrupalı kimliğin sadece bir hedef değil, aynı zamanda dış politik karar alma süreçlerinde işlevsel bir dayanak olarak tasarlandığını göstermektedir.

Gürcü kimliğiyle eşzamanlı olarak oluşturulmaya çalışılan "Avrupalı Gürcistan" imgesi, karar alma birimlerinin ulusal kimlik algısıyla bağlantılı olarak değerlendirilebilir. Burada hem devletin kendini tanımlama biçimi hem de dış aktörlerin Gürcistan'a atfettiği kimlik ön plandadır. Bu bağlamda, BÜH'nin temel stratejilerinden biri, kamuoyunda "Avrupalı" kimliğini içselleştirmiş bir siyasî kültür oluşturarak AB'ye entegrasyon sürecini kolaylaştırmaktı. Bu hedef doğrultusunda AB kurumlarıyla entegrasyonu hızlandıracak girişimler gerçekleştirilmiştir.¹⁵

Karar alma sürecine dair bir diğer önemli gelişme ise 2004 yılında anayasada yapılan kapsamlı değişikliklerdir. Bu değişikliklerle birlikte, Başsavcının artık Adalet Bakanı'nın önerisiyle Cumhurbaşkanı tarafından atanması, yürütme organı içinde merkezî bir otorite yapılmasının temellerini atmıştır. Ancak bu anayasal düzenleme, uygulamada Başsavcının bağımsızlığını zedelemiş ve güçler ayrılığı ilkesinin zayıflamasına neden olmuştur.¹⁶

6 Şubat 2004'te kabul edilen anayasa, "yarı başkanlık" sistemine geçişi kurumsallaştırırken, literatürde bu yapı "yarı-otoriter başkanlık modeli" olarak da kavramsallaştırılmıştır.¹⁷ Parlamentoyu feshetme yetkisi gibi geniş yetkilerin Cumhurbaşkanında toplanması, özellikle karar alma sürecinde yürütme erkinin ağırlığını artırmıştır.¹⁸ Bu dönüşüm, karar alma süreçlerinde karar birimi kuramıyla açıklanabilir; burada en baskın birim Cumhurbaşkanı ve yakın çevresi olmuştur.¹⁹

2003 yılının Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinin ardından 2004 yılında yenilenmesi beklenen seçimlerde Gül Devrimi neticesinde Mikhail Saakaşvili önderliğindeki BÜH'nin yönetimi başlamıştır. Bu seçimlerin sonuçları küresel kamuoyunda demokratik düzenin bir başlangıcı olduğuna dair bir izlenim oluşturmıştır.²⁰

Gül Devrimi sonrası yapılan 2004 seçimleriyle iktidara gelen Saakaşvili liderliğindeki BÜH, uluslararası toplum nezdinde demokratikleşme yönünde bir adım olarak algılanmış, ancak bu görünüm zamanla "hibrid rejim" tartışmalarını doğurmuştur. Saakaşvili'nin anayasa değişikliklerini "demokrasiye geçiş" olarak sunması, kamuoyuna yönelik bir strateji olmuştur. Fakat bu durum, "Groupthink" modeline uygun biçimde eleştirel alternatiflerin sistem dışına itilmesine neden olmuş ve yönetsel mekanizmalarda fikir çeşitliliği engellenmiştir.²¹

Anayasa değişikliği ile yönetimde bulunan grupların da Mikhail Saakaşvili tarafından atanması, yeni bir dönem; 20 ve 30'lu yaşlardan ibaret yeni nesil siyasî yöneticileri önemli konumlara getirmiştir. Bu süreç beraberinde tecrübesizlikten kaynaklanan ve bürokraside gerçekleşecek hataları doğuracak adımların atılmasına da neden olmuştur. Bunlardan en kritiği: 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı'dır. 2008 yılına gelirken Mikhail Saakaşvili ve yakın çevresi birkaç yıldır tüm önemli kaynaklardan sorumlu olurken aynı zamanda kabinenin görevden alın-

¹⁴ Gvalia v.d., 2011: 38.

¹⁵ Şen, 2004: 43.

¹⁶ Jones, 2013: 214.

¹⁷ Demetrashvili: 76.

¹⁸ Lansky ve Areshidze, 2008: 160.

¹⁹ Kaya Karabulut, 2022: 39.

²⁰ Aynı Eser: 40.

²¹ Nodia ve Scholbath, 2006: 5.

ması ve atanmasıyla da meşgul olmuştur. Sürekli değişimleri söz konusu olduğu kritik müdahalelere örnek olarak ise 2004-2008 yılları aralığında beş başbakan, yedi savunma bakanı, altı dışişleri bakanı ve altı maliye bakanının atanıp görevden alındığı durumu dikkat çekmiştir.²²

Daha önce de bahsi edildiği üzere karar alma mekanizmasındaki otoriter yönetim ile tecrübesiz yönetici gruplarının neticesinde patlak veren 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı söz konusu olmuştur. Fakat bu savaşa giden süreç Gürcistan'ın dış politikada karar alma sürecinde esasen rasyonel karar almadan, alternatif fikirlerin olmadan sadece Batı yanlısı karar almalar ile gerçekleştiği görülmüştür. Bu ise, Saakaşvili hükûmetinin Avrupa itibarına odaklanması ve NATO gibi Batılı kurumlara yönelmesi, Moskova ile ikili ilişkilerin açık gözükecek bir şekilde olumsuz etkilenmesine neden olmuştur. Hatta savaştan iki yıl önce 2006 yılında Rusya'nın şarap ve maden suyu gibi ülkenin başlıca tarım ürünlerine yönelik Gürcistan'ın ekonomisine bir ambargo uygulanmasıyla neticelenmiştir.²³

BUH'ın yönetime "demokrasiye geçiş" olarak gelmesinin ardından aynı anayasa değişikliği ile daha önce de bahsedildiği üzere "güçlü başkanlık" sistemine geçiş yapılmış, parlamenter rejimini gölgede bırakmıştır. Bu düzenlemedeki yürütme yetkisi, cumhurbaşkanlığına karşı sorumlu olan başbakana verilirken aynı süreçte içişleri ve savunma bakanlarının atamasının gerçekleştirilmesi de cumhurbaşkanlığına verilmiş görünmekteydi. Bu hususta BUH lideri ve dönemin yeni göreve gelen Cumhurbaşkanı Mikhail Saakaşvili yerel yöneticiler de dâhil olmak üzere birçok önde gelen üst düzey yetkilileri görevden almış, yerlerine kendisine yakın ve genç olan isimleri atamıştır.²⁴

BUH'ın "güçlü başkanlık" düzenlemeleri çerçevesinde yürütmeye verdiği ağırlık, karar alma sürecini giderek daha merkezi ve otoriter hale getirmiştir. Örneğin 2010 yılında 28 yaşındaki Vera Kobalia'nın Ekonomi Bakanı olarak atanması, kamuoyunda liyakat ve tecrübe eksikliği üzerinden yoğun eleştirilere yol açmıştır.²⁵ 2004-2008 yılları arasında özellikle Güney Osetya ve Abhazya meselelerinin yeniden ısıtılması, 1993'teki yenilginin psikolojik telafisi olarak değerlendirilmiştir. Saakaşvili'nin merkeziyetçi yönetim modeli, bu süreçte dış politikada kurumsal denge arayışını zayıflatmış, karar alma süreci cumhurbaşkanlığı makamına aşırı bağımlı hâle gelmiştir.²⁶

Dönemin Gürcistan Dışişleri Bakanı Gela Bezhuashvili tarafından hazırlatılan ve yayımlanan "Dış Politika Stratejisi: 2006-2009" başlıklı raporun ön sözünde: "*Gürcistan Dışişleri Bakanlığı, Başkanın dış politikamızın genel hedefini yönlendiren vizyonunda hizmet eder*"²⁷ ifadesi cumhurbaşkanlığından bağımsız olmasından ziyade bir bütün olarak yansıtıldığı görülmektedir. Raporda aynı zamanda karar verme mekanizmasının kolaylaştırılacağı, bunun için de Gürcistan Dışişleri Bakanlığının bölüm yöneticilerine ve çalışanlarına karar alma sürecinde daha fazla esneklik sağlayarak örgütsel ve çalışan yetkilendirilmesi gibi durumların kurumsallaştırılacağı belirtilmiştir.²⁸

1990'larda Sovyet sonrası dönemde Batı'nın doğu komşularına yönelik entegrasyon politikaları kapsamında Gürcistan, hem jeopolitik hem de normatif açılardan stratejik önem kazanmıştır. Bu çerçevede Amiran Kavadze'nin analizinde vurguladığı gibi, Gürcistan hem Rusya hem de Batı için rekabet sahasına dönüşmüştür.²⁹

²² de Waal, 2011: 7.

²³ Bişkin, 2010: 92.

²⁴ Çelikpala, 2014: 13.

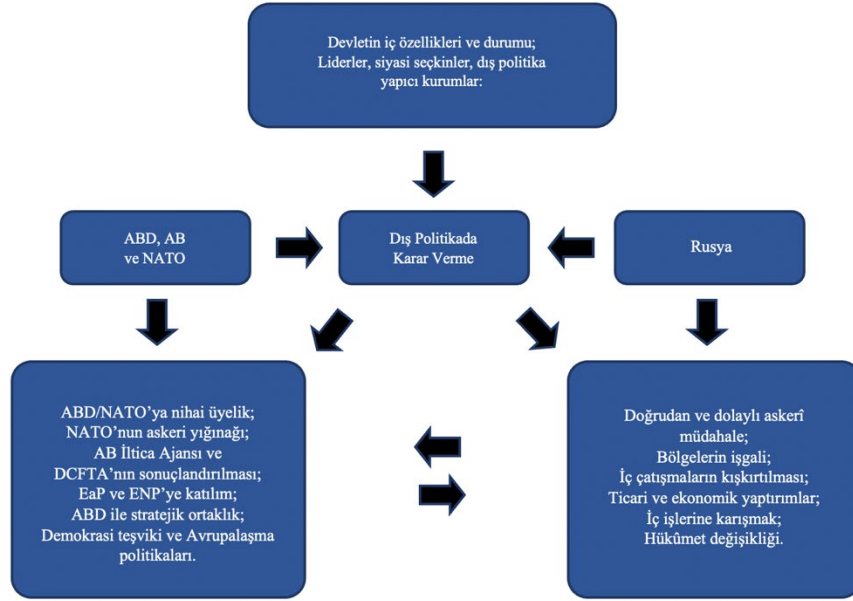
²⁵ de Waal, 2011: 7.

²⁶ Çelikpala, 2014: 13.

²⁷ Georgian Ministry of Foreign Affairs: 5.

²⁸ Aynı Eser: 23.

²⁹ Kavadze, 2020: 30.

Şekil 1. Rusya'nın Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) sonrası Avrupa merkezli bir ülkenin dış politikası üzerindeki etkileri. **Kaynak:** Kavadze, 2020: 30.

2008 Rusya-Gürcistan Savaşı'nda NATO'nun sessizliğine rağmen Gürcistan Cumhurbaşkanı, ülkesinin NATO önderliğindeki operasyonlara olan bağlılığını yineleyerek 2008 savaşıdan sonra Afganistan'daki Gürcü asıllı askerî birliklerin sayısında artışa gidilmiştir.³⁰

2003-2012 dönemi başta olmak üzere analiz edilen dönemin sonunda 2012 seçimleriyle birlikte, Saakaşvili iktidarının aşırı merkezîyetçiliği ve karar alma süreçlerindeki istikrarsızlık, Gürcü Rüyası hareketinin yükselişine zemin hazırlamıştır. Bidzina İvanişvili'nin 2012'deki 9 senelik süreçte istikrarsız bir mekanizmayı, zarar getiren karar almaların ardından: *"Tek doğru kararın Bay Saakaşvili'nin istifa etmesidir"* şeklinde ifadesi sadece yönetim değişimini değil, aynı zamanda Gürcistan'ın karar alma sürecinde yeni bir kurumsal perspektifin başlangıcını göstermiştir.³¹

3. 2004 Anayasa Reformları ile Değişen Yetkiler ve Karar Alma Mekanizmasına Etkileri

2003 yılında iktidara gelen BÜH'nin ve 2004'te lideri Mihail Saakaşvili'nin Cumhurbaşkanlığı konumuna gelmesiyle, aynı süre zarfında parlamenter rejim içerisindeki Cumhurbaşkanı konumunun Başbakan'dan daha güçlü hale getirilmesi adına 4-6 Şubat 2004 tarihlerinde Gürcistan Parlamentosu'nda toplam üç oturum gerçekleştirilmiş ve anayasal değişiklikler onaylanmıştır. Bu süreç, karar alma mekanizmasında köklü bir dönüşüm niteliği taşımış, yürütmenin merkezîleşmesiyle birlikte yeni bir rejim tipi oluşmuştur. Bu değişikliklerin, karar alma modelleri bağlamında özellikle Bürokratik Politika Modeli ve Groupthink yaklaşımlarıyla açıklanabilir yönleri dikkat çekmektedir. Aşağıda yer alan maddeler, bu yetki genişlemelerinin temel unsurlarını yansıtmaktadır:³²

- Cumhurbaşkanı, Parlamento tarafından "anayasaya aykırı" olduğu belirtilen herhangi bir kararı, kısmen Anayasa Mahkemesi'nin yetkilerine dâhil olan hükümler biçiminde reddedebilecektir.

³⁰ Reuters, 2008b.

³¹ BBC News, 2012.

³² Civil Georgia, 2004b.

- Cumhurbaşkanı, yasama organının devlet bütçesini üç denemede geçirememesi durumunda Parlamentoyu feshetme yahut Bakanlar Kurulu’nu görevden alma yetkisine sahiptir.
- Cumhurbaşkanı, yeni seçilen Parlamantonun, Hükûmetin oluşumuna ilişkin güvenoyu vermemesi yahut devlet bütçesini altı ay içinde onaylamaması durumunda Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle Başbakanı atayarak devlet bütçesini onaylayabilecektir.
- Cumhurbaşkanı, devletin ve yürütme hükûmetinin başı olacaktır. Savunma, İçişleri ve Güvenlik Bakanları doğrudan Cumhurbaşkanlığı denetiminde bulunacaktır.
- Cumhurbaşkanının yetkileri, sadece görev süresinin sonlanması hâlinde Parlamento Başkanı tarafından üstlenilecek ve Parlamento Başkanı ülkedeki ikinci kilit isim olarak konumlanacaktır.

Bu değişiklikler, yalnızca anayasal düzeyde yetki tanımlarını değil, aynı zamanda karar alma sürecindeki aktörlerin ağırlığını da değiştirmiştir. Parlamento işlevsizleşmiş; karar alma süreci, yukarıdan aşağıya işleyen hiyerarşik bir yapıya bürünmüştür. Bu durum, liderin aktif, sürecin ise hiyerarşik olduğu bir model olan otoriter karar alma biçimiyle örtüşmektedir. Kararların çoğu doğrudan Cumhurbaşkanı çevresinde alınmaya başlanmış; bu da Groupthink modeline uygun olarak, alternatif görüşlerin bastırıldığı ve kolektif tartışmaların sınırlı kaldığı bir siyasî ortam doğurmuştur.

Gürcistan, bu reformları ve Güney Osetya ile Abhazya gibi ayrılıkçı bölgelerin geri alınmasına yönelik girişimlerini, dış politikada karar alma sürecinin bir parçası olarak NATO ve AB üyelik sürecini pekiştirmek amacıyla gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda dış politika tercihleri, sadece ulusal güvenlik odaklı değil; aynı zamanda Batı ile entegrasyon stratejileriyle de şekillenmiştir. Beklenti Teorisi kapsamında değerlendirildiğinde, liderlik düzeyinde, özellikle Rusya’dan gelen tehditler karşısında kayıpları telafi etmek amacıyla daha riskli dış politika kararları alındığı görülmektedir.

Nitekim 2004 yılında Gül Devrimi sonrası yönetime gelen BÜH’nin ve Saakaşvili’nin yürüttüğü reformların NATO tarafından desteklendiği de belirtilen önemli hususlar arasında yer almaktadır. Bu destek, yalnızca siyasî söylemlerle sınırlı kalmamış; NATO-Gürcistan Bireysel Ortaklık Eylem Planı’nın (IPAP) kabulü, Gürcistan’ın Afganistan operasyonlarına asker göndermesi gibi adımlar üzerinden kurumsal düzeyde de somutlaşmıştır. Ancak bu noktada, Bürokratik Politika Modeli açısından hangi kurumların bu süreci yönettiği, Çift Katmanlı Oyun Teorisi açısından ise iç kamuoyu baskısının dış pazarlıklar üzerindeki etkisi açık biçimde analiz edilmelidir.³³

4. 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı ve Sonrasında Gürcistan Hükûmetinin Aldığı Kararlar

2004 yılında Cumhurbaşkanlığı seçimini büyük bir farkla kazanarak yönetime gelen Mikhail Saakaşvili’nin ilk dış politika hamlelerinden biri, Rusya’daki büyükelçisini değiştirmek olmuştur. Bu kapsamda, Moskova’da görev yapan Zurab Abaşidze’nin yerine, iktidar partisi içinden Kote Kemularia atanmış; bu atama, Cumhurbaşkanı Saakaşvili tarafından 1 Şubat 2004 tarihli açıklamayla kamuoyuna duyurulmuştur.³⁴ Söz konusu atama, yalnızca bireysel bir diplomatik değişim değil, aynı zamanda dönemin dış politika yönelimi açısından önemli bir işaret niteliği taşımaktadır.

2008 yılına gelindiğinde ise Rusya ile yaşanan savaş sürecinde, iç politikada da olağanüstü önlemler alınmıştır. Bu bağlamda 9 Ağustos 2008 tarihinden itibaren 15 günlük sıkıyönetim ilan edilmiş ve bu durum cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle resmî hâle getirilmiştir.³⁵ Aynı

³³ Atıcı Köktaş, 2015: 103.

³⁴ Civil Georgia, 2004c.

³⁵ Civil Georgia, 2008d.

dönemde, 10 Ağustos 2008 tarihinde ABD ve Rusya arasında diplomatik düzeyde gerginliğe yol açan önemli bir diyalog gerçekleşmiştir. Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov'un, ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice'a Gürcistan Cumhurbaşkanı Saakaşvili'nin istifa etmesi gerektiğini ifade etmesi, Rusya'nın temel kaygısının Batı yanlısı bir Gürcistan yönetimine duyduğu rahatsızlığa işaret etmektedir.³⁶ Bu söylemler, çatışmanın yalnızca askerî değil, aynı zamanda ideolojik ve rejimsel bir düzlemde de yürütüldüğünü ortaya koymaktadır. Aynı gün Saakaşvili'nin ulusa sesleniş konuşmasında kullandığı "*Özgürlüğümüzü, vatanımızı kanımızın son damlasına kadar savunacağız*"³⁷ gibi ifadeler, liderin güvenlik temelli bir söylem inşa ettiğini göstermektedir.

Savaş öncesi dönemde ise Gürcistan Dışişleri Bakanı Eka Tkeşelaşvili'nin 10 Temmuz 2008 tarihinde yaptığı açıklamada, Rusya'nın Gürcistan hava sahasını izinsiz ihlal etmesine karşılık olarak Moskova'daki büyükelçinin geri çağrıldığı belirtilmiştir.³⁸ Bu durum, diplomatik tepkinin doğrudan güvenlik algısıyla ilişkilendirildiğini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda AB dönemi başkanlığının Fransa'da bulunması, uluslararası arabuluculukta Fransa Cumhurbaşkanı Nikola Sarkozy'nin aktif rol üstlenmesini sağlamıştır. Sarkozy'nin yürüttüğü diplomatik girişimler neticesinde, taraflar 12 Ağustos 2008 tarihinde ateşkes anlaşmasını kabul etmiş;³⁹ Gürcistan tarafı ise bu süreçte AB'nin aracılığı sayesinde ateşkesi kabul etmeye ikna edilmiştir. Bu gelişme, Gürcistan dış politikasının Batı yönelimli çizgisinin kriz yönetiminde belirleyici olduğunu teyit etmektedir.⁴⁰

Savaş sonrasında Gürcistan-Rusya ilişkilerindeki en önemli kırılma noktalarından biri, 14 Ağustos 2008 tarihinde Gürcistan parlamentosunun oybirliğiyle aldığı Bağımsız Devletler Topluluğu'ndan (BDT) ayrılma kararıyla başlamış; bu karar, Gürcistan'ın güvenlik tehdidi olarak gördüğü Rusya'nın etkin olduğu uluslararası bir örgütten ayrılarak sistem baskısına doğrudan tepki verdiğini göstermiştir.⁴¹ Bu sürecin devamında ise 29 Ağustos 2008 tarihinde Gürcistan Dışişleri Bakan Yardımcısı Grigol Vaşadze, ülkesinin Rusya ile diplomatik ilişkilerini resmen kestiğini açıklamış ve yalnızca konsolosluk düzeyinde ilişkilerin sürdürüleceğini belirtmiştir.⁴² Söz konusu kararlar, Gürcistan'ın dış politika karar alma sürecinde neorealist yaklaşımla hareket ettiğine işaret etmektedir. Neorealist teoriye göre, devletler uluslararası sistemin anarşik yapısında kendi güvenliklerini sağlamak amacıyla hareket ederler; bu çerçevede Gürcistan'ın Rusya'yı doğrudan bir güvenlik tehdidi olarak tanımlaması ve ilişkileri sonlandırması, kapasite temelli ve güvenlik öncelikli bir stratejik yönelimin göstergesi olarak değerlendirilebilir. Güç faktöründen ziyade güvenlik kaygılarının belirleyici olduğu bu yaklaşım, Gürcistan dış politikasının teorik temellendirilmesini mümkün kılmaktadır.⁴³

Bu kararların ardından, iç politikada da yapısal değişiklikler gündeme gelmiştir. Gürcistan hükûmeti Parlamento Sekreteri Gia Huroşvili, 2 Temmuz 2008 tarihli açıklamasında, Başsavcılık ile Adalet Bakanlığı'nın birleştirileceğini ilan etmiştir.⁴⁴ 7-12 Ağustos savaşının hemen ardından, 12 Eylül 2008 tarihinde Gürcistan Ulusal Meclisi anayasa değişikliğini onaylamış ve söz konusu birleşmeyi resmîleştirmiştir. İktidar partisi BÜH milletvekilleri bu değişikliği desteklerken, muhalefet temsilcisi milletvekili Gia Tsagareişvili bu karara karşı çıktıklarını açıklamıştır.⁴⁵ Muhalefet, bu değişikliğin Saakaşvili'nin iç politikadaki otoritesini pekiştirmeye yönelik olduğunu, yargı bağımsızlığını zayıflatacağını ve karar alma süreçlerinde daha katı bir

³⁶ Civil Georgia, 2008i.

³⁷ Civil Georgia, 2008j.

³⁸ Civil Georgia, 2008c.

³⁹ NPR, 2008.

⁴⁰ Civil Georgia, 2008a.

⁴¹ Reuters, 2008a.

⁴² Civil Georgia, 2008b.

⁴³ Hudson, 2006: 154.

⁴⁴ Civil Georgia, 2008e.

⁴⁵ Civil Georgia, 2008h.

yapı oluşturacağını ileri sürmüştür. Bu çerçevede yalnızca birleştirmenin teknik yönü değil, iktidar yoğunlaşmasının sonuçları da tartışılmalıdır.

Son olarak, Saakaşvili'nin anayasada yapılan değişikliklerle Cumhurbaşkanlığı yetkilerini güçlendirmesi ve buna rağmen Batı'nın desteğini sürdürmesi, liderin uluslararası düzeyde meşruiyet üretme stratejisini gösterir. Bu husus, 23 Eylül 2008 tarihinde BM Güvenlik Konseyi'ndeki beşinci konuşmasında açıkça görülmektedir. Saakaşvili burada, Rusya'nın saldırganlığına karşı sessiz kalmamaya, ateşkes anlaşmasına bağlılığa ve anlamlı bir çatışma çözüm sürecine destek verilmesine çağrıda bulunmuştur. Aynı zamanda bu süreci kendisi için bir "İkinci Gül Devrimi" olarak tanımlayarak, "*Yakında her zamankinden daha güçlü ve daha demokratik olacağım*"⁴⁶ ifadeleriyle hem iç hem dış kamuoyuna güçlü bir liderlik ve reformist yönelim mesajı vermiştir. Bu söylem, dış politikada karar alma süreçleriyle iç politikadaki yeniden yapılanma girişimlerinin örtüştüğünü göstermektedir.

5. Gürcistan Dış Politikasının Karar Alma Mekanizmasına Teorik Bakış

Gürcistan Cumhurbaşkanı Mikhail Saakaşvili'nin 2004-2008 yılları arasındaki karar alma ve yönetim mekanizması, merkezîyetçi ve otoriter eğilimlere sahip bir yönetim anlayışı sergilemiştir.⁴⁷ Dış politikada karar almada bir hükûmetin oluşturduğu grubun etki düzeyini gösteren dört temel değişkenin bulunduğu karar birimi kuramına göre, Gürcistan ile özdeşleşen temel husus "merkezîlik" olmuştur.

Bu yönetim biçiminde devlet içi yapıda lider odaklı bir durum söz konusudur ve karar alma sürecinde etkili olan grup üyeleri, doğrudan lider tarafından seçilmektedir. Gül Devrimi sonrası iktidara gelen Cumhurbaşkanı Saakaşvili'nin, 2004 Anayasa değişiklikleriyle yetkilerini artırarak hükûmetteki birçok eski ismi görevden alıp kendisine yakın düşünce yapısına sahip siyasetçileri göreve getirmesi, dış politikadaki karar alma süreçlerini doğrudan etkilemiştir.

Gürcistan'ın, Rusya'nın tehditkâr ve saldırgan tepkilerine karşılık olarak dış politika yönelimlerini şekillendirirken özellikle güvenlik merkezli davranması, Neorealizm kuramıyla uyumludur. Bu kurama göre devletler, uluslararası sistemde kendilerine biçilen rol ve tehdit algısı çerçevesinde hareket ederler. Gürcistan'ın NATO ve AB'ye üyelik başvurularına yönelmesinde, sistemin baskısı altında güvenliğini sağlamaya yönelik bir zorunluluk belirleyici olmuştur.⁴⁸

Karar alma süreçleri, yalnızca uluslararası sistemle sınırlı kalmayıp, iç siyasal etkenleri de kapsamaktadır. Bu nedenle mikro düzey teorilerle birlikte değerlendirildiğinde, Gürcistan özelinde özellikle makro düzeyli yaklaşımların (örneğin yapısalcı gerçekçilik – Neorealizm) baskın olduğu görülmektedir. Bu yaklaşıma göre devletler, ulusal çıkar tanımlarından bağımsız biçimde uluslararası sistemin yapısına göre hareket ederler. Gürcistan'ın Batı yönelimli dış politika tercihi de sistemin izin verdiği hareket alanı dâhilinde şekillenmiştir.⁴⁹

2008 Rusya-Gürcistan Savaşı çerçevesinde bakıldığında ise dış politikadaki üç temel araçtan ikisinin taraflar arasında uygulandığı gözlemlenmiştir. Rusya'nın Güney Osetya'ya askerî birlikler göndermesi "askerî müdahale" olarak değerlendirilirken, Gürcistan'ın ayrılıkçılara karşı tutumu, "akılcı iletişim" (rasyonel iletişim – rational communication) kapsamında değerlendirilebilecek bir çabadır. Burada Gürcistan meşru hükûmeti ile Güney Osetya'daki ayrılıkçı gruplar arasında diyalog kurulmaya çalışılmış; Saakaşvili ise bu grupları Gürcistan'ın toprak bütünlüğü konusunda ikna etmeye çalışmıştır.

⁴⁶ Civil Georgia, 2008k.

⁴⁷ Çelikpala, 2014: 36.

⁴⁸ Hudson, 2006: 154.

⁴⁹ Aynı Eser: 30.

Saakaşvili'nin dış politikada karar alma süreçlerindeki rolü, liderin iki temel özelliği üzerinden şekillenmiştir. 2004 Anayasa değişikliğiyle cumhurbaşkanlığı yetkilerinin artması sonucu lider “etkin” (aktif) hâle gelmiş, karar alma süreci ise yukarıdan aşağıya hiyerarşik bir yapıya bürünmüştür. Bu durum Saakaşvili'nin otoriter lider konumunu pekiştirmiştir. Öte yandan, karar alma grubunun lider tarafından oluşturulması ve fikir birliğine dayalı hareket etmesi, karar süreçlerini “grup düşüncesi” (Groupthink) modeliyle açıklamayı mümkün kılmaktadır.⁵⁰

Gürcistan'daki otoriter rejimde karar alma mekanizmasının grup temelli yapı içinde işlemesi hem psikolojik hem de siyasal nedenlerle anlam kazanmaktadır. Psikolojik açıdan, liderin yalnızca kendi kararını değil, grubun ortak kararını alıyormuş gibi görünmesi, sorumluluğun paylaşılması hissiyle rahatlatıcı bir etki yaratmaktadır. Siyasal ve imaj açısından ise, kararların toplum nezdinde daha meşru görünmesi, grup hâlinde alınmış kararlarla sağlanmaktadır.⁵¹

Charles Hermann'ın grup davranışları modeline göre, her grup içerisinde üyelerin farklı roller üstlenmesi doğaldır. Saakaşvili'nin BUH döneminde atadığı siyasetçiler, bu modele göre “sadık çalışanlar” kategorisine girmektedir. Bu kişiler, liderin karar alma sürecini kolaylaştıran, alternatif üretme yerine mevcut fikri destekleyen bireylerdir.⁵²

Bu tür karar alma ortamlarında sağlıklı karar alınamamasına neden olan en temel hususlardan biri, grubun önceliğini sorun çözmekten ziyade kendi varlığını korumaya vermesidir. Bu, kararların hızlı fakat çoğu zaman alternatifler değerlendirilmeden alınmasına yol açar. James Rosenau'ya göre, bu gibi gruplarda bir sorunla ilgili ortaya konan 20 alternatiften yalnızca liderin benimsediği ve grup tarafından yansıtılan 2 tanesi dikkate alınır.⁵³

Bu tür karar alma ortamlarında sağlıklı karar alınamamasına neden olan en temel hususlardan biri, grubun önceliğini sorun çözmekten ziyade kendi varlığını korumaya vermesidir. Bu, kararların hızlı fakat çoğu zaman alternatifler değerlendirilmeden alınmasına yol açar. James Rosenau'ya göre, bu gibi gruplarda bir sorunla ilgili ortaya konan 20 alternatiften yalnızca liderin benimsediği ve grup tarafından yansıtılan 2 tanesi dikkate alınır.⁵⁴

Gürcistan'daki BUH iktidarı döneminde görev yapan bürokratlar genellikle “siyaseten atanmış bürokratlar” kategorisindedir. Bu kişilerin görev süresi, iktidarın süresiyle sınırlıdır. Bu nedenle en temel motivasyonları, görevleri süresince kişisel çıkarlarını maksimize etmek ve görev sonrası yeni bir pozisyon bulabilmektir. Bu da onları genellikle yüksek risk almaya itmektir.⁵⁵

2008 Savaşı'nın Gürcistan için doğurduğu ciddi sonuçlar, yalnızca dışsal faktörlerden değil, karar alma mekanizmasındaki yapısal eksikliklerden kaynaklanmıştır. Özellikle liderin çevresinde oluşturulan karar alma grubunun homojen yapısı ve muhalif görüşlerin dışlanması, alternatif üretilmemesi sorununu doğurmuştur.⁵⁶ Saakaşvili'nin ayrılıkçı bölgelere yönelik askerî müdahale tercihi, bu yapının sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

2008 yılında Başsavcılık ile Adalet Bakanlığı'nın birleştirilmesi, cumhurbaşkanlığı yetkisinin doğrudan yargı alanına genişletilmesi anlamına gelmektedir. Graham Allison'ın geliştirdiği Bürokratik Politika Modeli (Bureaucratic Politics Model) çerçevesinde değerlendirildiğinde, bu hamle, karar alıcıların arzu ettikleri doğrultuda hareket etmeyen kurumların yetkilerini farklı

⁵⁰ Mintz ve Wayne, 2016: 7.

⁵¹ Asim v.d., 2021.

⁵² Hudson, 2006: 66.

⁵³ Kavadze, 2020: 41.

⁵⁴ Brule ve Mintz, 2017.

⁵⁵ Hudson, 2006: 132.

⁵⁶ Aynı Eser: 118.

kurumlara aktarma stratejisiyle örtüşmektedir. Allison bunu, liderin uygulayabileceği “en radikal” hamlelerden biri olarak tanımlamıştır.⁵⁷

Saakaşvili dönemi dış politikasında yalnızca kurumlar ve güvenlik öncelikleri değil, kimlik ve meşruiyet arayışı da belirleyici olmuştur. Gürcistan, Batı merkezli uluslararası toplum içinde yer alma hedefiyle “Avrupalı Gürcistan” kimliğini inşa etmeye çalışmış, Saakaşvili’nin, “*Gürcistan, Avrupa’ya kültür, medeniyet ve değerlerle bağlı eski bir Avrupa ülkesidir.*”⁵⁸ söyleminde bu eğilim açıkça görülmüştür.

Gürcistan, 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı sırasında yalnızca askerî ve güvenlik odaklı bir politika izlemekle kalmamış, aynı zamanda Batı merkezli uluslararası toplum içerisinde yer alma hedefi doğrultusunda da dış politika kararlarını şekillendirmiştir. Bu süreçte, AB ve NATO’ya üyelik perspektifi, Gürcistan için yalnızca siyasal değil, aynı zamanda bölgesel güvenliğin teminatı olarak değerlendirilmiş ve dış politikada karar alma mekanizması bu doğrultuda yönlendirilmiştir. Devletlerin uluslararası normlara göre hareket etmelerinin ardında yatan temel nedenler rasyonalist yaklaşımlar ile normların adil ve meşru görülmesi olmak üzere iki bakış açısıyla açıklanırken, Gürcistan örneği özellikle rasyonalist paradigma çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda alınan kararların temelinde; Batı merkezli uluslararası toplumdan dışlanmama arzusu, uluslararası sistemde prestijini koruma isteği (özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD’nin küresel liderliği ve NATO üyeliğine artan talepler bu bağlamda örnek teşkil etmektedir) ve içinde bulunduğu ortaklıklar ile ittifaklardaki diğer aktörlerin –başta ABD ve AB olmak üzere– normatif yönelimlerini desteklemesi nedeniyle bu normlara uyum sağlama motivasyonu yer almaktadır.

1993 ve 2008 yıllarındaki Rusya destekli ayrılıkçı hareketler ve savaş tecrübesi, Gürcistan’ın güvenlik önceliğini daha da pekiştirmiştir. Bu durum, NATO üyeliği hedefine yönelimin devam etmesine yol açmıştır.⁵⁹ 19 Ağustos 2008’de Gürcistan Cumhurbaşkanı Saakaşvili, İngiltere Dışişleri Bakanı David Miliband ile yaptığı ortak açıklamada NATO-Gürcistan Komisyonu’nun⁶⁰ kurulmasından duyduğu memnuniyeti ifade etmiştir.⁶¹ Aynı doğrultuda Almanya Başbakanı Angela Merkel’in dört gün önce yaptığı, “*Zamanlamayı açık bıraktık, istedikleri takdirde üye olabileceklerini söyledik. Üyelik konusundaki tavırda değişiklik yoktur*”⁶² şeklindeki açıklamada, Gürcistan’ın üyelik perspektifinin açık olduğunu ve zamanlamanın üyeye bağlı olduğunu belirtmiştir.

Sonuç

Gürcistan’ın 2003-2013 yılları arasındaki siyasî süreçleri, özellikle Mikhail Saakaşvili döneminde dış politikada alınan kararlar ve bu kararların sonuçları, ülkenin uluslararası arenadaki yerini ve iç siyasî dinamiklerini derinden etkilemiştir. Bu bağlamda, Saakaşvili’nin Gül Devrimi sonrası iktidara gelmesiyle başlayan Batı yanlısı politikalar, Gürcistan’ın NATO ve AB gibi uluslararası kuruluşlarla yakınlaşma çabalarını hızlandırmıştır. Ancak bu süreç, Rusya ile olan ilişkilerde ciddi gerilimlere yol açmış ve Gürcistan, bölgesel bir çatışmanın içine sürüklenmiştir. Özellikle 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı, bu dış politika kararlarının en somut sonucu olarak çıkmıştır.

⁵⁷ Aynı Eser: 89.

⁵⁸ Saakashvili, 2008.

⁵⁹ Kavadze, 2020: 31.

⁶⁰ Brüksel’de 19 Ağustos 2008 tarihli kararda açıklandığı üzere 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı’nın ardından NATO, Gürcistan’a hava trafik sisteminin yeniden kurulması, siber savunması, silahlı kuvvetlerin durumunun değerlendirilmesi, sivil altyapı hasarının değerlendirilmesinde yardımcı olacağını belirtmiştir. Bu çerçevede NATO dışişleri bakanları arasında düzenlenen acil toplantı neticesinde NATO-Gürcistan Komisyonu kurulmuştur. Daha detaylı bilgi için bkz. Civil Georgia, 2008f.

⁶¹ Civil Georgia, 2008l.

⁶² Civil Georgia, 2008g.

Saakaşvili'nin dış politika karar alma mekanizması, iç siyasetteki otoriter eğilimler ve merkeziyetçi yapı ile şekillenmiştir. 2004 anayasa reformları, cumhurbaşkanlığı makamını güçlendirerek Saakaşvili'ye geniş yetkiler tanımış, bu da karar alma süreçlerinde otoriter bir yönetim tarzının benimsenmesine zemin hazırlamıştır. Özellikle İçişleri ve Savunma Bakanlığı gibi kritik kurumlar üzerinde doğrudan kontrol sağlayan Saakaşvili, bu bakanlıkların yönetimini elinde toplamış ve dış politikada alınan kararların büyük ölçüde merkezileşmesine yol açmıştır. Bu durum, Gürcistan'ın uluslararası arenadaki duruşunu şekillendiren en önemli unsurlardan biri olmuştur.

Gürcistan'ın NATO ile olan ilişkileri, bu dönemde dış politika karar alma süreçlerinin merkezinde yer almıştır. NATO'ya üyelik süreci, Saakaşvili yönetiminin temel dış politika hedeflerinden biri olmuş, ancak bu süreç Rusya ile doğrudan bir çatışmaya yol açmıştır. Güney Osetya ve Abhazya gibi ayrılıkçı bölgelerde yaşanan gelişmeler, Rusya'nın bu bölgelerdeki ayrılıkçı hareketleri desteklemesine neden olmuş ve 2008 yılında patlak veren Rusya-Gürcistan Savaşı, Gürcistan'ın dış politika karar alma süreçlerinin ne denli riskli olabileceğini göstermiştir. Savaşın sonucunda Gürcistan, Güney Osetya ve Abhazya üzerinde kontrolünü kaybetmiş ve bu bölgeler Rusya tarafından tanınmıştır. Bu gelişmeler, Gürcistan'ın ulusal bütünlüğünü tehdit eden en önemli unsurlar arasında yer almıştır.

Saakaşvili'nin yönetimi sırasında Gürcistan'ın dış politikada aldığı kararlar, büyük ölçüde Batı yanlısı bir stratejiye dayanmıştır. AB ve NATO ile yakınlaşma, Gürcistan'ın demokratikleşme sürecini teşvik ederken, aynı zamanda ülke içinde otoriter eğilimlerin güçlenmesine neden olmuştur. Özellikle anayasa reformları, dış politikada hızlı ve kararlı adımlar atılmasını sağlarken, iç politikada muhalefetin etkisiz hale getirilmesine ve iktidarın merkezileşmesine yol açmıştır. Bu durum, Gürcistan'ın dış politikada Batı ile yakınlaşmasını sağlarken, aynı zamanda ülke içinde demokratik değerlerin zayıflamasına neden olmuştur.

Dış politikada alınan kararların etkileri sadece uluslararası arenada değil, aynı zamanda Gürcistan'ın iç politik dengelerinde de kendini göstermiştir. Saakaşvili'nin güçlü liderlik tarzı, dış politikada hızlı kararlar almasını sağlamış, ancak bu kararların bazıları ciddi sonuçlar doğurmuştur. Özellikle *Groupthink* ve *Polythink* gibi karar alma süreçlerine dair teorik modeller ışığında değerlendirildiğinde, Saakaşvili'nin etrafındaki grupların homojenliği ve alternatif görüşlerin dışlanması, Gürcistan'ın dış politikada daha geniş bir perspektifle karar almasını engellemiştir. Saakaşvili'nin güçlü liderlik yapısı, grup içinde eleştirilerin ve farklı görüşlerin önünü tıkamış, bu da karar alma süreçlerinin dar bir çerçevede kalmasına neden olmuştur.

2008 Rusya-Gürcistan Savaşı sonrası, Gürcistan'ın uluslararası arenada destek arayışları hız kazanmıştır. Saakaşvili, savaştan sonra NATO'ya olan bağlılığını vurgulamış ve Gürcistan'ın NATO üyeliği için çabalarını sürdürmüştür. Ancak bu süreçte Gürcistan, Batı'dan beklediği desteği tam anlamıyla bulamamış, özellikle NATO'nun savaştaki sessizliği, Gürcistan'ın güvenlik politikalarında yeni stratejiler geliştirmesine yol açmıştır. Savaşın ardından Gürcistan, bağımsızlık ve toprak bütünlüğü konusunda ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmış ve bu sorunlar, ülkenin dış politika stratejilerini derinden etkilemiştir.

Sonuç olarak, Gürcistan'ın 2004-2008 yılları arasındaki dış politika karar alma süreçleri, Saakaşvili'nin güçlü liderlik tarzı ve merkeziyetçi yönetim anlayışı ile şekillenmiştir. Bu süreçte alınan kararlar, Gürcistan'ın uluslararası arenadaki konumunu güçlendirmeyi hedeflese de ülke içinde otoriter eğilimlerin artmasına ve demokratik değerlerin zayıflamasına yol açmıştır. 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı, bu dış politika kararlarının en somut sonucu olarak öne çıkarırken, Gürcistan'ın NATO ve AB ile olan ilişkileri de bu dönemde büyük bir değişim geçirmiştir. Saakaşvili'nin yönetimi boyunca dış politikada alınan kararlar, ulusal çıkarlar doğrultusunda şekillense de bu kararların uzun vadeli sonuçları, Gürcistan'ın hem iç hem de dış politikadaki dengelerini derinden etkilemiştir.

KAYNAKÇA

Allison, Graham T. (1969), "Conceptual Models and the Cuban Missile Crisis", *American Political Science Review*, 63/3, 689-718. <https://doi.org/10.2307/1954423>

Asim, Muhammed, Zyhiyig, Liu ve Nadeem, Muhammed Athar (2021), "How Authoritarian Leadership Affects Employee's Helping Behavior? The Mediating Role of Rumination and Moderating Role of Psychological Ownership", *Frontiers in Psychology*. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2021.667348/full>.

Atıcı Köktaş, Nilgün (2015), "Saakaşvili Dönemi Gürcistan İç ve Dış Politika Üzerine Bir Değerlendirme", *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1/2, 95-110.

BBC News. (2012, 2 October), "Georgia President Mikheil Saakashvili Admits Election Loss", <https://www.bbc.com/news/world-europe-19798323>.

Bişkin, Mustafa Cem (2010), *ABD-AB-Rusya Üçgeninde Ukrayna ve Gürcistan'da Güç Mücadelesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Brule, David ve Mintz, Alex (2017, 22 September), "Foreign Policy Decision-Making: Evolution, Models, and Methods", *Oxford Research Encyclopedia of International Studies*.

Civil Georgia (2004a, 7 February), "Constitutional Changes Approved", <https://civil.ge/archives/105203>

Civil Georgia (2004b, 7 February), "New Constitution Boosts President's Powers", <https://civil.ge/archives/105193>

Civil Georgia (2004c, 2 February), "Saakashvili's Close Ally to Be Georgia's Envoy to Russia", <https://civil.ge/archives/105171>

Civil Georgia (2008a, 11 August), "Georgia Agrees to European-Brokered Ceasefire", <https://civil.ge/archives/117024>

Civil Georgia (2008b, 20 August), "Georgia Cuts Diplomatic Ties with Russia", <https://civil.ge/archives/117313>

Civil Georgia (2008c, 5 July), "Georgia Recalls Ambassador from Moscow", <https://civil.ge/archives/116754>

Civil Georgia (2008d, 9 August), "Martial Law Declared in Georgia", <https://civil.ge/archives/116974>

Civil Georgia. (2008e, 2 July), "Merger of General Prosecutor's Office, Justice Ministry Planned", <https://civil.ge/archives/116675>

Civil Georgia (2008f, 19 August), "NATO to Provide Post-Conflict Assistance to Georgia", <https://civil.ge/archives/19213>

Civil Georgia (2008g, 15 August), "No Change in Position on Georgia's NATO Membership – Merkel", <https://civil.ge/archives/117131>

Civil Georgia (2008h, 12 August), "Parliament Endorses Merger of Procuracy with Justice Ministry", <https://civil.ge/archives/117447>

Civil Georgia (2008i, 11 August), "Russia Wants 'Regime Change' in Georgia – U.S. Suggests", <https://civil.ge/archives/117016>

Civil Georgia (2008j, 11 August), "Saakashvili Addresses Nation", <https://civil.ge/archives/117030>

- Civil Georgia (2008k, 24 September), “Saakashvili Speaks of ‘Second Rose Revolution’”, <https://civil.ge/archives/117545>
- Civil Georgia (2008l, 20 August), “Saakashvili: NATO Sends Strong Signal”, <https://civil.ge/archives/117189>
- Çelikpala, Mithat (2014), “Başarısız Devlet: Demokratik Model Ülke Sarmalında Gürcistan’ın 20 Yılı”, *OAKA*, 7/14, 1-35.
- Çuhadar, Esra ve Özkeçeci Taner, Binnur (2004), “Decision-Making Process Matters: Lessons Learned from Two Turkish Foreign Policy Cases”, *Turkish Studies*, 5/2, 43-78.
- De Waal, Thomas (2011), *Georgia’s Choices: Charting a Future in Uncertain Times*, Carnegie Endowment.
- Demetrashvili, A. (Ed.), *Konstitutsiuri Samartalis Sakhelmdzghvanelo, Sakonstitutsio Problema* (Tbilisi).
- Efegil, Ertan (2012), “Türk Dış Politikası Karar Verme Sürecini Etkileyen Faktörler”, içinde Rıdvan Kalaycı & Ertan Efegil (Düz.), *Dış Politika Teoriler Bağlamında Türk Dış Politikasının Analizi*, Nobel Yayınları, 85-102.
- Georgian Ministry of Foreign Affairs. *Foreign Policy Strategy: 2006–2009*. <https://www.mfa.gov.ge/>
- Grube, Dennis C. ve Killick, Anna (2023), “Groupthink, Polythink and the Challenges of Decision-Making in Cabinet Government”, *Parliamentary Affairs*, 76/1, 211-231, <https://doi.org/10.1093/pa/gsab047>.
- Gvalia, Giorgi, Lebanidze, Bidzina ve Iashvili, Zurab (2011), “Political Elites, Ideas and Foreign Policy: Explaining and Understanding Behavior of Small States in the Former Soviet Union”, *Heliae Universitas Publica*.
- Hsiao, Gene T. (Ed.) (1973), *The Role of External Powers in the Indochina Crisis*, Andronicus.
- Hudson, Valerie M (2006), *Foreign Policy Analysis: Classic and Contemporary Theory*, Rowman & Littlefield.
- Hüseyinov, Fuad (2003), “Bağımsız Devletler Topluluğu’nun Oluşumunun Hukuki Boyutları”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 52/4, 387-401.
- Immerman, Richard H. (1990), “U.S. Interests in Indochina”, In L. S. Kaplan, D. Artaud, & M. R. Rubin (Eds.), *Dien Bien Phu and the Crisis of Franco-American Relations, 1954–1955*, Scholarly Resources Inc.
- Jones, Stiven (2013), *Sakartvelo: Politikuri İstoria Damoukideblobis Gamotskhadebis Shemdeg*, Center for Social Sciences.
- Kahneman, Daniel ve Tversky, Amos (1979), “Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk”, *Econometrica*, 47/2, 263-291.
- Kavadze, Amiran (2020), *Foreign Policy of Contemporary Georgia: Formulation, Decision-Making & Implementation* (Vol. 1).
- Kaya Karabulut, Seda (2022), “Gürcistan’ın Siyasal Dönüşümü: Bağımsızlıktan Günümüze”, *Akademik Düşünce Dergisi*, 6, 37-53, <https://doi.org/10.53507/akademikdusunce.1192059>.
- Lanskoy, Miriam ve Areshidze, Giorgi (2008), “Georgia’s Year of Tumult”, *Journal of Democracy*, 19/4, 154-168.

- Lindblom, Charles E. (1959), "The Science of 'Muddling Through'", *Public Administration Review*, 19/2, 79-88.
- Mintz, Alex ve Wayne, Carly (2016), "The Polythink Syndrome and Elite Group Decision-Making", *Political Psychology*, 37/1, 3-21.
- Nodia, Ghia ve Scholbath, Álvaro Pinto (2006), *The Political Landscape of Georgia: Political Parties: Achievements, Challenges and Prospects*, Eburon Academic Publishers.
- NPR. (2008, 12 August), "Sarkozy: Russia, Georgia Agree to Cease-Fire Plan", <https://www.npr.org/2008/08/12/93522334/sarkozy-russia-georgia-agree-to-cease-fire-plan>.
- Omar, Ali Abdi (2013, 13 February), "Is There Anything 'New' in Neoclassical Realism?", *E-International Relations*. <https://www.e-ir.info/pdf/33413>
- Pierson, Paul (2000), "Increasing Returns, Path Dependence, and the Study of Politics", *American Political Science Review*, 94/2, 251-267.
- Putnam, Robert D. (1988), "Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-Level Games", *International Organization*, 42/3, 427-460.
- Reuters (2008a, 19 August), "Georgia Starts Process to Exit Ex-Soviet CIS Pact", <https://www.reuters.com/article/us-georgia-ossetia-cis-idUSLJ41645320080819>
- Reuters (2008b, 28 February), "Georgia to Send Troops to Afghanistan", <https://www.reuters.com/article/us-georgia-afghan-troops-sb-idUSTRE51H6KB20090218>
- Saakashvili, Mikhail (2008, 11 August), "The War in Georgia is a War for the West", *The Wall Street Journal*. <https://www.wsj.com/articles/SB121841306186328421>
- Şen, Seyhan (2004), *Avrupa Birliği'nde Kimlik Sorunu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.

Tüfekçi, Özgür, “The Ukrainian War: A Realist Perspective on Geopolitical Implications and International Response”, *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 11/23, ss.85-101.
DOI: 10.31765/karen.1647436

Bu makale etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektirmemektedir.
This article doesn't require ethical committee permission and/or legal/special permission.

* Araştırma Makalesi / Research Article

** Doç. Dr.,
Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve
İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası
İlişkiler Bölümü, Trabzon/TÜRKİYE
✉ ozgurtufekci@ktu.edu.tr
ORCID : 0000-0002-4335-2909

Keywords: Ukrainian War, Russia, NATO, European Union, Realism

Anahtar Kelimeler: Ukrayna Savaşı, Rusya, NATO, Avrupa Birliği, Realizm

THE UKRAINIAN WAR: A REALIST PERSPECTIVE ON GEOPOLITICAL IMPLICATIONS AND INTERNATIONAL RESPONSE*

Özgür TÜFEKÇİ**

Abstract: Russia started the Ukrainian War through its occupation of Crimea in 2014, which subsequently evolved into a total invasion in February 2022 to become one of the most epic geopolitical conflicts of the 21st century. This paper employs the theory of Realism to examine the primary factors, international reactions, and geopolitical effects of this war. Realism serves as a robust theoretical framework for studying the movements of Russia alongside Ukraine, NATO, and the European Union, as it emphasises the importance of state autonomy, military capability, and security concerns. The war's examination reveals Russia's territorial expansion goals, which altered the post-Cold War political system by evoking Western military reactions and endangering European security structures. Throughout this assessment, the effects on European security are analysed together with NATO's strategic orientation and the modifications occurring in global alliances. This paper examines realist global governance challenges by analysing international military aid, diplomatic measures, and economic sanctions. In addition, the paper aims to identify the future trajectory of this war and its impact on international relations, drawing on realist principles of modern global power politics.

UKRAYNA SAVAŞI: ULUSLARARASI REAKSİYON VE JEOPOLİTİK YANSIMALAR ÜZERİNE REALİST BİR BAKIŞ AÇISI

Öz: Rusya, Ukrayna Savaşı'nı 2014'te Kırım'ı işgal ederek başlattı ve bu daha sonra Şubat 2022'de tam bir işgale dönüşerek 21. yüzyılın en önemli jeopolitik çatışmalarından biri haline geldi. Bu makale, bu savaşın temel faktörlerini, uluslararası reaksiyonları ve jeopolitik yansımalarını araştırmak için Realist teoriyi kullanmaktadır. Realizm, devlet otonomisi, askeri kapasitesi ve güvenlik endişeleri konusunda belirleyici olduğu için Rusya'nın Ukrayna, NATO ve Avrupa Birliği ile birlikte politikalarını incelemek için güçlü bir teorik çerçeve görevi görmektedir. Mevcut savaşın incelenmesi, Batının askeri reaksiyon göstermesine sebep olarak ve Avrupa güvenlik yapısını tehlikeye atarak Soğuk Savaş sonrası dünya düzenini değiştiren Rusya'nın topraklarını genişletme hedefini ortaya koymaktadır. Bu değerlendirme boyunca, Avrupa güvenliği üzerindeki etkiler NATO'nun stratejik yönelimi ve küresel ittifaklarda meydana gelen değişikliklerle birlikte analiz edilmektedir. Bu makale, uluslararası askeri yardım, diplomatik önlemler ve ekonomik yaptırımları analiz

Geliş Tarihi / Received Date: 26.02.2025

Kabul Tarihi / Accepted Date: 06.04.2025

ederek realist küresel yönetişimin zorluklarını incelemektedir. Ayrıca, makale, realizmin prensiplerini kullanarak bu savaşın nasıl evrileceğini ve

uluslararası ilişkiler üzerindeki etkilerini analiz etmektedir.

Introduction

The Ukrainian War, which people commonly name the Russo-Ukrainian War, started with Russia's seizure of Crimea in 2014 before turning into Russia's total invasion in February 2022.¹ The core disputed issue revolves around Ukraine's territorial sovereignty and its political preferences regarding its relations with the West. At the same time, Russia, NATO, and the EU play a significant role in shaping broader geopolitical dynamics.

The original causes of the conflict stem from multiple political discrepancies that divide Ukraine internally. The Euromaidan movement emerged as widespread demonstrations after the Ukrainian government relinquished its EU integration deal in 2013 while pursuing stronger ties with Russia. The Ukrainian protests evolved into a movement that forced the removal of President Viktor Yanukovich early in 2014, as the people sought pro-Western policies, democratic reforms, and anti-corruption measures. The political change received intense backlash from Russia, as it posed a resistance to Russian control in the region.² Russia's immediate annexation of Crimea occurred after Ukraine turned towards the West in March 2014, while international authorities viewed this action as a violation of international law. After Russia annexed Crimea in March 2014, the east of Ukraine experienced war when Russian-backed separatists proclaimed independence from Ukraine. The conflict in the Donbas area caused extensive casualty rates while forcing mass population movements, which made the confrontation between Russia and Ukraine even more severe. Russian military support for eastern Ukraine grew progressively more profound as irregular groups faced off against Ukrainian forces, and soldiers from Russia improved weaponry and combat training and took part in actual fighting. Multiple peace agreements, starting with the Minsk II agreement in 2015, have not been able to halt the low-level conflict, which has continued through sporadic small-scale combat outbreaks.³

Russia launched a major invasion against Ukraine in February of 2022 to topple its government, along with its aim to undermine Ukrainian sovereignty and halt NATO-Ukraine cooperation. Russian military forces conducted advances toward the major cities within Ukraine, starting from Kyiv. The Ukrainian armed forces received significant Western support to defend their country, successfully forcing Russian troops to pull out from areas they had first seized. The attack on Ukraine generated universal disapproval from the international community against Russia as NATO and EU members and other Western partners offered military backing combined with economic penalties and diplomatic support to Ukraine.⁴

Russia and the West engage in an enduring war through Ukraine's territorial defence, which has become central to a political power struggle. The potential NATO membership of Ukraine is the main contentious issue. Russia views NATO's movements toward eastern countries as an immediate menace to its control. In contrast, Europe and the United States view Ukrainian membership in NATO and EU structures as crucial to curb Russian border encroachment.⁵ The war serves as a strategic centre through which Russia and Western countries exhibit their geopolitical rivalry. The war continues in 2025 because the frontlines constantly shift amid international diplomatic efforts to establish a truce. The international community closely monitors the war because it has a significant impact on worldwide security, economic stability,

¹ Thachuk & Tufekci, 2024.

² Shevsky, 2022.

³ Allan, 2022.

⁴ Corten & Koutroulis, 2023.

⁵ Dag, 2022.

and international order. The war intensifies global energy emergencies while breaking international supply systems. It makes nuclear powers more hostile, increasing the possibility of escalated conflict extending throughout more expansive areas or the global tapestry.⁶

The primary purpose of this research is to examine the Ukrainian War using the theoretical framework of realism. This article employs realist principles to analyse both the geographical impact of the war and the strategic agendas of the pursuing states, alongside international reactions that affect the conflict's progression. The Ukrainian War, according to realist analysis, demonstrates the status of an essential geopolitical contest where Russia fights to retain control of the region while preventing Ukraine from joining NATO and the EU. This war represents a crucial turning point in global power politics, reshaping European defence security and positioning NATO while also altering the structure of the international system. The research analyses the important motives and actions of participants to demonstrate how power struggles remain essential in international relations. This research employs realism as its primary theoretical framework to assess the driving factors and operational actions of the primary conflict participants in Ukraine. National interest forms the core of realism-based international relations theory, as states primarily focus on acquiring power and security. Realism defines the international environment as a state of anarchy, which compels states to protect themselves by relying on their resources to achieve survival goals. The theory emphasises national military strength, acquiring security guarantees, and maintaining equal power capabilities among states to determine state actions.

1. Theoretical Framework: Realism in International Relations

Realism is one of the longest-lasting and most prominent theories within international relations (IR) because it emphasises power, security, and state interests as fundamental elements for shaping global interactions. Realists view international systems as anarchic structures because global power does not exist that controls state behaviour or enforces any laws. When states operate independently in such an anarchic setting, they must protect themselves, resulting in multiple conflicts while states compete for power and resources. According to realists, states are the primary actors in international relations, as their international decisions primarily focus on achieving national priorities, including the preservation of power and security needs.⁷ The framework demonstrates value in analysing the Ukrainian War because it examines Russia's tactical planning and strategic objectives in conjunction with Ukraine and Western nations.

The essential doctrine of realism is based on its understanding of the international system as an anarchic system. Under anarchic conditions, states must provide their own means of safety and develop independent strategies, as no authoritative body exists to enforce rules. In anarchy, nations develop a power-based approach to protect their standing and strategic goals since no centralised authority exists to regulate international relations. Security in this environment requires states to narrow down their competitors while defending their territory, since powerful nations could endanger state sovereignty and diplomatic influence. States prioritised power balancing through military alliances and buildups to protect against potential threats without governance.⁸ Russia pursues security alongside power, driven by its concerns regarding NATO development and the strategic significance of Ukraine in this context.

According to realists, states form the fundamental actors within the international system because they represent the most critical and self-governing entities. States occupy a primary position in forming international relations, even though other authoritative organisations, such as international bodies and non-governmental entities, have supplementary roles. Realism defines international dynamics as state-based power contests aimed at acquiring power

⁶ Yılmaz, Kısacık, & Yorulmaz, 2024.

⁷ Finnemore, 1996.

⁸ Buzan, 2008.

and resources to achieve dominance.⁹ The essential duty of each state remains survival, which it sustains by maximising its power to dominate other nations. Russia employs Ukraine as a regional control measure while countering NATO expansion to establish its dominant strategic influence in Ukrainian territory. According to Realism, national security is at the centre stage. Realist theory prioritises state survival above all else, as national security necessitates that everything, from politics to economics, be subordinated for survival.¹⁰ States often initiate military actions for border defence and power preservation when they detect security threats from their neighbours. Moscow sees NATO membership possibilities for Ukraine as an existential-threatening issue that motivates its intervention during the Ukrainian War, according to realist theory perspectives.

A vital aspect of realism is its analysis of power relationships, as these elements define the key forces that control international relations. According to Realists, states continually seek power expansion as a fundamental method to protect their security, achieving this objective through the use of military forces, economic tools, and diplomatic instruments. Power balance serves states as a vital competitive tool, preventing any nation from achieving global supremacy.¹¹ States tend to partner with others to oppose new military powers emerging in their region and maintain balance when one state acquires excessive power. Eastern European entities engaged in a power struggle during the Ukrainian War since Russia fought to maintain Ukrainian dominance and block Western advancement, yet NATO, along with the EU, tried to reduce Russian power through Ukrainian backing and Russian opposition. The belief system of realist theory heavily refers to an understanding of human nature that demonstrates inherent self-interest-edness and power-seeking behaviours. According to Morgenthau, political actions derive from “interest defined in terms of power”, which policymakers display when international states operate on global stages.¹² The Russian annexation of Crimea, alongside its Ukrainian military operation, demonstrates its willingness to rebuild power while maintaining prestige, which started after the Soviet Union’s demise.¹³

The realist framework offers an understanding of the causes of the Ukrainian war and the strategic choices made by participating nations. From the realist standpoint, Russia continues to act in Ukraine because it intends to maintain its regional leader status, along with blocking NATO expansion and demonstrating strength within former Soviet states. Ukraine shifted towards the West because it needed security against Russian attacks, alongside the benefit of joining strong North American and European states to counter Russian dominance. The Western powers, comprising the United States, NATO, and the European Union, view the war as a means to prevent European destabilisation and halt Russia’s expansion of its borders, which would jeopardise the foundations of the liberal international order. Through realist analysis, we can understand that the Ukrainian War exists as a geopolitical bloc in which states compete to gain power, ensure their safety, and extend their influence over others. Realism reveals fundamental understandings about state conduct in chaotic systems by exploring Russia, Ukraine, and Western interests, frequently resulting in warfare. The ongoing Eastern European conflict reaffirms that realist principles remain vital for explaining state conduct, as they primarily address areas of state territorial claims, security, and power balance issues.

2. Historical Context of the Ukrainian War

The roots of the Ukrainian War lie deep within Ukraine’s complex history, its relationship with Russia, and the broader geopolitical context of Eastern Europe. At the geographical junction where Europe and Russia meet, Ukraine has maintained an unstable position in international

⁹ Schmidt, 2007.

¹⁰ Jessop, 2007.

¹¹ Legro & Moravcsik, 2014.

¹² Morgenthau, 1948.

¹³ Dag, 2022.

politics because it has occupied this contested border for hundreds of years. Examining the origins of the war necessitates a comprehensive study of the long-standing Russian-Ukrainian-Western relationships and the key events that have shaped the conflict's conditions since 2014.

The historic geopolitical significance of Ukraine began when it served as a region under Russian imperial rule before becoming part of the Soviet Union. Throughout the centuries, most areas that now comprise Ukraine have been part of the Russian Empire, after which several cultural bonds have developed.¹⁴ Ukraine declared independence following the breakup of the Soviet Union in 1991, yet Russia-Ukraine relations persisted as a fundamental cause of conflict. The Ukrainian population consists of two distinct groups because some point to Russia as their natural association in the eastern and southern regions. However, others in western and central areas follow European and Western paths for their national destiny. The territorial splits within Ukraine were significant factors that drove many internal conflicts throughout the war. Throughout the early 1990s, Ukrainian authorities faced continuous challenges in achieving state stability and sovereignty. The nation encountered numerous obstacles to political and economic reform due to institutional weakness, political factionalism, and pervasive governmental corruption. The diplomatic ties between Ukraine and Russia have become strained due to Russia's multiple control demands, including the control of energy resources and contested territorial boundaries, as well as its consistent pursuit of influencing neighbouring nations.¹⁵

The direct cause of the Ukrainian war was made possible by the Euromaidan demonstrations, which took place between December 2013 and February 2014. The protests were sparked when the Ukrainian government rejected the European Union association agreement and chose to pursue closer relationships with Russia. During the Euromaidan movement, Ukrainian society unified to fight for EU membership, anti-corruption measures, and democratic reforms.¹⁶ Ukraine's foreign policy underwent significant changes by severing its ties with Russia to establish closer connections with Western nations. The movement built momentum, eventually leading to violent protests between forces and paving the way for President Viktor Yanukovich's removal from power in February 2014. The political turmoil positioned Ukraine between uncertainty as the new government worked to shift its direction toward the European Union while distancing itself from Moscow's control.

The political transformation in Ukraine prompted Russian leaders to view this development as a direct challenge to their regional dominance. The Russian political administration under President Vladimir Putin saw Western expansion plans for Ukraine, especially related to NATO membership programs, as dangerous to its strategic objectives. Russia responded with immediate and forceful actions and took control of Crimea in March 2014 through annexation, while this Ukrainian region held both Russian-speaking citizens and the important military base at Sevastopol. The annexation of Crimea without Ukrainian government endorsement proved both damaging to Ukraine's national unity and blatantly unlawful under international principles. The Russian government made this strategic decision to incorporate Crimea because it sought Black Sea access while establishing regional dominance and seeking to block Ukraine from becoming a NATO member.¹⁷

After Russia annexed Crimea, tensions rose sharply in eastern Ukraine because Donetsk and Luhansk separatists established independence and then started battling Ukrainian government forces. The separatist groups obtained Russia's military assistance, together with basic logistical capabilities, which intensified the ongoing conflict. The confrontation brought lethal violence and forced numerous people to become homeless while creating immense humanitarian

¹⁴ Von Hagen, 2014.

¹⁵ D'Anieri, 1999.

¹⁶ Shevsky, 2022.

¹⁷ Biersack & O'lear, 2014.

problems within the affected regions. Representatives from the global community reacted to Russia's actions through diplomatic dissent supported by economic restrictions and military backing toward Ukraine.¹⁸ Western countries, headed by the United States and the EU, implemented economic restrictions targeting Russia because they wanted Moscow to stop backing separatists while returning Crimea to Ukrainian control. The international economic barriers failed to influence Russia's actions because they did not change the country's ongoing military involvement in Ukraine's war. Through both the Minsk I and Minsk II agreements that France and Germany mediated, there were failed attempts to create lasting peace in the conflict because both sides continued to violate their commitments.¹⁹

Russia activated its total armed forces to attack Ukraine in February 2022 to push the conflict to an escalated level. Russia presented the military action as a distinctive combat operation that guaranteed the Russian-speaking inhabitants of Ukraine and stopped Ukraine from joining NATO. Russia launched military strikes on Kyiv, together with Kharkiv and Mariupol, and attempted to topple the Ukrainian government. Through substantial Western financial backing and military assistance, Ukraine successfully resisted the swift downfall that Russian forces had planned. The Russian invasion has led to many horrible casualties, forced millions to leave their homes, and caused significant financial instability that has affected the entire world.²⁰ The Ukrainian War represents something beyond local proportions, containing profound geopolitical consequences. The fighting demonstrates a continuous struggle between Russia and the Western world to control Eastern Europe and its neighbouring post-Soviet states. The worldwide community observes this intense conflict as the global system's power dynamics, territorial disputes, and national sovereignty take centre stage during this war.

3. Realist Analysis of the Ukrainian War

The Ukrainian War can be primarily understood as a geopolitical battle between nations seeking control, protection, and state interest. The theory of realism provides a practical analytical framework for explaining the fundamental drivers of the principal participants involved in this war, including anarchy, security challenges, and power stability. The realist principles of power-seeking and the defence of strategic interests, together with the need for state survival, guide the behaviour of the key actors involved in the Russian aggression against Ukraine, as Ukraine aligns with Western partners for security purposes.

According to realism, the primary objective remains the security and defence of national sovereignty.²¹ The ongoing conflict for Russia centres on securing regional domination while keeping Western expansion led by NATO away from its established zone of power. Russia faced rising threats to its strategic position in Eastern Europe after the collapse of the Soviet Union, as NATO and the European Union expanded their boundaries into Soviet territories. The geographical position and historical connections between Ukraine and Russia made the country a principal conflict zone. From a realist perspective, Russia annexed Crimea in 2014 and waged war on Ukraine in 2022 primarily to defend its national security borders, along with reestablishing control of vital regions. Russia's aggressive behaviour is caused mainly by its fear of NATO expansion, which explicitly targets Ukraine's participation. For Russia, the expansion of NATO represents not only a political development but, more specifically, it poses an immediate strategic and military threat to Russia's security, as it reduces Russia's regional influence and power.

¹⁸ Singh, 2023.

¹⁹ Åtland, 2020.

²⁰ Thachuk & Tufekci, 2024.

²¹ Walt, 2010.

Realism emphasises the preservation of national sovereignty and territorial integrity as core aspects of the ongoing Ukrainian War.²² The Ukrainian response to Russian provocations arises from national security requirements and a determination to keep its borders whole despite foreign aggression. Ukraine fights for its survival as an independent nation, beyond merely defending physical borders, since the war also challenges its sovereign identity. Given Ukraine's push to join NATO, along with the European Union, realist theory suggests that the nation seeks to counter Russian power along strategic Western lines. For Ukraine, NATO membership is essential to counter Russian aggression, as it promises security and protection from potential territorial losses while maintaining national autonomy. Realist theory identifies the balance of power as a fundamental concept that emerges when analysing the Ukraine war. The Ukraine war is an ongoing battle to determine power dominance across Europe and worldwide. For decades, NATO has acted as a counterforce to Russia, maintaining the political balance in the region. NATO deeply needs to support Ukraine since Ukrainian security matters, but also because the alliance must protect its status as a trusted defensive organisation. The future inclusion of Ukraine into NATO would strengthen Western power positions in Europe to such an extent that it would create a difficult challenge against Russian influence.

The desire for power forms the core of how states operate according to realism, and Russian conduct shows precisely this concept. Through the leadership of Vladimir Putin, Russia has developed a foreign policy that aims to reestablish its great power prominence and dominance over the former Soviet territories. Russia views Ukraine as a crucial battleground for achieving global dominance in power politics. After Crimea's invasion and military actions in Ukraine, Russia maintains regional dominance to stop Ukraine from joining the Western-aligned international community. The Russian diplomatic objectives display an effort to establish and preserve its power position while acting as the dominant force across Eurasia. According to realism, the global reaction to this war is primarily driven by power dynamics and security considerations.²³ The United States, along with NATO and the European Union, delivered critical military funding, economic benefits, and diplomatic backing to Ukraine to balance Russia and maintain European peace. The West supports Ukraine through military aid while implementing financial sanctions on Russia because these measures enable NATO defence security and Ukrainian state sovereignty preservation.²⁴ The West takes actions supported by realism because nations pursue their interests through military backing, economic pressure, and alliance-making. The support of Ukraine by Western nations provides military assistance to counter Russian aggression and communicates to Moscow the boundaries of its territorial ambitions and the requirements of international law.

The conflict in Ukraine represents a battle for dominance in power, influence, and security protection alongside control of regional influence between Russia and Western nations, who have been continually in dispute over Ukraine. According to realist thought, states rely on power dynamics and competitive international relations patterns to determine their external actions.²⁵ The realist perspective explains Russia's invasion of Ukraine as well as Ukraine's joining Western alliances and global reactions using the foundation of states safeguarding their security interests through competitive activities within the unregulated international system. This analysis reveals how power politics drives the Ukrainian conflict and demonstrates the reason why diplomatic attempts alongside international criticism fail to stop the ongoing hostilities, because Russia and Ukraine strive to maintain their current territorial positions.

²² Biersteker, 2013.

²³ Nissen & Dreyer, 2024.

²⁴ Allison, 2022.

²⁵ Rosenberg, 2024.

4. Geopolitical Implications of the Ukrainian War

The conflict between Russia and Ukraine produces extensive geopolitical consequences which extend beyond Ukraine and Russia's borders. The worsening conflict has transformed European politics and modified geopolitical systems. The conflict influences the European security framework, NATO military deployments, and power realignment. The Ukrainian War highlights significant power competition tensions while revealing weaknesses within the international order. Geopolitical rivalry shapes state conduct and upcoming global political developments through the actions of essential actors in this conflict between the United States, NATO, the European Union and Russia. The war has proven to be an enormous geopolitical force, severely affecting European safety measures. European security has undergone significant changes due to the conflict, which necessitates both NATO's organisational transformations and forecasts for its forthcoming military strategy. The war revived NATO after World War II because it became crucial for European countries to face potential threats from Russian aggression as they worked to protect their borders. Many Eastern European countries have re-discovered the importance of NATO for their defence through the ongoing Ukrainian war, as the conflict highlights the necessity of multilateral security support. The eastern member states of NATO, including Poland and the Baltic countries, led active demands for enhanced military measures and stronger eastern border defences from NATO.²⁶

The war has drawn attention to NATO's capacity to handle the multiple threats and security instabilities throughout Eastern Europe. Russia views NATO advances beyond the Soviet former territories and Eastern European states as a threatening move, thus becoming an essential cause of the ongoing conflict. Ukraine's desire to enter NATO continues to receive Western backing, but Russia interprets this development as a threat to its historic foreign policy domain. NATO faces challenging decisions to assist Ukraine while protecting European security from new outbreaks without further escalation. The war has significantly impacted the European Union's strategic direction and capacity to maintain unity, compelling the EU to develop diplomatic and economic responses. EU member states are working together to lead the international effort to impose sanctions on Russia, focusing on the vital sectors of energy, finance, and defence. European economic stability faces significant challenges following the economic sanctions against Russia, as Europe had previously relied heavily on Russian energy supplies.²⁷ The war has prompted the EU to reassess its international presence as members continue to debate how the bloc should respond uniformly to external crises. The Ukraine crisis has provoked EU member states to debate stronger integration of their defence forces to achieve strategic independence and minimise their reliance on foreign actors, especially the United States.

The conflict intensified the confrontation between Russia and the West, escalating into a global struggle over ideas and political power. Russia uses its war to reconstruct its authority among the rest of the countries while fighting against the political environment it considers unfavourable following the end of the Cold War era. The Russian military invasion of Ukraine aims to bring back its control over Eastern Europe while confirming its dominance throughout the region. Russia's aggressive conduct has driven Western powers to isolate Russia in every fiscal aspect, political matters, and foreign relations. Economic and diplomatic cut-offs from Western powers, combined with international sanctions, created further isolation for Russia, prompting it to seek support from various actors.²⁸

The Ukrainian War led Russia and China to restructure their bilateral relations, which significantly altered the global power composition. The escalation of Russian isolation throughout the West is pushing Moscow toward a strategic partnership with China, which would provide

²⁶ Palavenis, 2025.

²⁷ Knodt, Ringel & Bruch, 2024.

²⁸ Bruin, Voetelink, & Klomp, 2024.

financial backing and political support. The partnership demonstrates the advancement of Russian-Chinese ties across energy platforms, commercial domains, and defence sectors, thereby shaping international power balances. Changing circumstances have prompted China to forge stronger ties with Russia, particularly as Moscow opposes the United States' global influence.²⁹ The complex alliance between Russia and China is a significant power transition, demonstrating that China and Russia are forming counterbalancing blocks against Western domination. The geopolitical effects of war lead to likely realignments among global political alliances and changes in international power dynamics. During the ongoing war, new international groupings are forming as Türkiye, India, and other nations from the Global South approach their decisions cautiously. The international community shares condemnation toward Russia, but many countries differ in their views regarding the war and how Western nations handle it.³⁰ Many countries in the Global South refuse to take a stance while urging diplomatic discussions and peaceful conflict resolution. The ongoing war reveals extreme fractures within global diplomatic structures as states form strategic alliances based on varied strategic policy goals that will likely redefine the international order.

The Ukrainian War resulted in extensive geopolitical effects that extended throughout Europe and impacted global power dynamics. It transformed European military security while revitalising NATO membership and enhancing regional confrontation between Beijing, Moscow, and Washington. The ongoing war in Ukraine has highlighted weaknesses in global economic and energy frameworks, compelling countries to reassess their diplomatic relationships and adjust their strategic approaches.³¹ The significant geopolitical implications of this ongoing war will emerge based on how various key actors address existing challenges as the conflict persists.

5. International Responses to the Ukrainian War

Different international actors offer various responses to the Ukrainian War, driven by diverse strategic goals that align with their political values and operational objectives. The Russian invasion of Ukraine in 2022 received prompt worldwide criticism, particularly from Western nations, even though different political alliances exhibited varying reactions. The ongoing conflict has elicited various responses, including military aid, economic sanctions, and diplomatic and humanitarian measures, all aimed at achieving specific political objectives and meeting strategic requirements. Global organisations face difficulties in handling conflicts while maintaining stability due to the growing multipolarity of this period. The international support for Ukraine stands out for its dual military aid and financial backing from Western nations, particularly the United States, the European Union and NATO allies. European nations understood that Russia's invasion of Ukraine brought an immediate danger to Ukraine's existence in addition to threatening European regional security. The United States and its NATO allies have provided substantial military aid to Ukraine, including advanced weaponry, intelligence cooperation, and military training.³² The provided military supplies have proven indispensable to Ukraine, as they strengthen its military capabilities to counter Russian aggression. Major financial support from Western countries consists of economic aid through loans and grants, military-dedicated assistance to Ukraine's government operations, and economic stabilisation throughout the war.

The West has enacted severe economic sanctions to damage Russia's economic footing while restraining its fighting force. The economic restrictions focus on Russia's energy industry, financial sector, and military and technological systems to cut Russia off from world markets

²⁹ Ikenberry, 2024.

³⁰ Diesen, 2024.

³¹ Panda, 2024.

³² Deni & Aronsson, 2024.

and limit its war capabilities. The economic measures adopted cut Russia off from global markets while blocking important technological equipment and impounding the financial resources of prominent Russian figures and organisations. Western powers cut off Russia's path to global finance as part of their economic measures by banning it from using SWIFT payment services. Russian businesses suffered significant damage due to economic sanctions, but these measures triggered widespread economic consequences, affecting energy system prices and material delivery networks. The political and economic structure of the European Union takes an active role in handling the ongoing regional conflict. With the EU, NATO supports Ukraine by implementing sanctions, applying diplomatic pressure, and providing humanitarian relief. The Russian invasion has compelled EU authorities to reassess their energy strategy, as they had previously relied heavily on Russian energy resources.³³ The EU is working in two directions to respond to the situation by pursuing various energy supply alternatives, including renewable energy expansion and new fossil fuel providers that are not under Russia's influence. Through its humanitarian aid initiative, the EU supports millions of displaced persons by providing assistance both domestically within Ukraine and across Europe.³⁴

Due to intricate geopolitical factors that affected the circumstances, the United Nations and other international organisations exhibited limited effectiveness in responding to the war. Russia's permanent member position on the Security Council prevents the UN from taking vital, decisive actions because the body allows Russia to veto any proposed decision. The United Nations General Assembly frequently debates Russia's military operations; however, the Security Council cannot authorise binding decisions or military action despite repeated calls for peace. The problem arises from the weaknesses of the UN system, as major powers that participate in conflicts can veto outside interventions.³⁵

China made distinctive moves concerning the war because it shared important strategic priorities with Russia and deepened its political bonds with both nations. China manifested concern about the human toll of the conflict, yet purposely avoided publicly criticising Russian military campaigns. The Chinese stance aims to strengthen diplomatic ties with Russia because this alliance has gained strategic importance for China's global competition with the United States and Western powers. China leverages its strategic advantages through the war by securing Russian energy resources, thereby enhancing its global influence and power. China takes a calculated approach to the situation, aiming to avoid extensive involvement in the conflict and steer clear of angering Western economic partners and worldwide public opinion. And also, China demonstrates its support for Russia through the expansion of its trade agreements and its refusal to comply with Western sanctions while balancing these developments against international reactions.³⁶

The Global South countries have adopted complex diplomatic responses to the war, advocating for peaceful negotiation while remaining neutral between the Russian and Western blocs. Several nations throughout Africa, Asia, and Latin America have expressed concerns about the war's impact on their economies, citing food shortages and financial disruptions resulting from the ongoing military operations. The nations exhibit prudence when supporting both sides, condemning Western military actions while also requesting conflict resolution. Many Global South nations maintain neutrality in the Ukraine conflict to avoid entanglement in Russian-Western disputes that do not concern them and preserve friendly ties with both sides.³⁷ The war demonstrates that international communities are increasingly divided, as every nation chooses strategic objectives and political alliances based on its economic and geographic

³³ Panda, 2024.

³⁴ Saracino, 2024.

³⁵ Morse & Coggins, 2024.

³⁶ Düben, 2024.

³⁷ Nadkarni et al., 2024.

priorities. Russia has taken international pressure as an opportunity to distance itself from the international society and strive towards achieving its regional political objectives. Russia has fought against the sanctions by implementing both domestic economic changes and enhancing diplomatic ties with China and India while waging military operations in Ukraine. Russia utilises its energy resources for political purposes by reducing its natural gas exports to European nations, aiming to lower their military support for the war and influence their stance on the conflict. The Russian leadership illuminates the Ukrainian conflict as a fight for national sovereignty, which opposes Western imperialistic aggression, yet simultaneously uses euphemisms aimed at igniting nationalistic feelings.

The differing strategic interests of worldwide actors have shaped the multiple expressions of international reaction toward the Ukrainian War. The Western states provide Ukraine with comprehensive military aid alongside financial support. Still, Russia counters this assistance by increasing its military presence and building strategic partnerships with nations outside the Western sphere. The United Nations maintains limited involvement in this war, but China and multiple Global South nations approach the situation diplomatically and with restrained standpoints.

6. The Balance of Power and the Role of Deterrence

Power balance, along with deterrence, is an essential principle in international relations that guided the Ukrainian War. The power-based Realist theory helps researchers understand how force dynamics and security measures work in this war. The strategic ability of actors to stop others from taking defined actions by threatening counterattacks is a central factor in defining how major participants approach the Ukrainian war. Ukraine's military and diplomatic activities, alongside Russia and Western nations, depend heavily on power distribution and preventive defensive tactics.

According to the balance of power theory, maintaining peace requires an equal distribution of power, thereby avoiding situations where one actor controls others. Russia's attempted invasion of Ukraine sets off an essential power shift in the region that Western countries view as Moscow's deliberate attempt to spread its dominant position across the region.³⁸ In the Russian view, the war stems from its determination to regain full control of Ukraine as it battles to prevent NATO from spreading further because Russia considers NATO expansion to represent a threat to its survival. The Western powers aim to stop Russian efforts in Europe to shift regional power dynamics as they strive to prevent Ukraine from affiliating with NATO and EU institutions. International responses to Russian aggression by the United States and NATO have depended significantly on deterrence strategies. Different forms of deterrence exist, but the Ukrainian War has mainly seen such efforts displayed through financial sanctions and NATO military deployments in Eastern European regions. The primary objective of these preventive measures is to prevent Russia from escalating the conflict while demonstrating to Moscow that attempts to expand its territorial control will entail significant costs. Through financial sector and energy export restrictions, as well as military production restrictions, economic sanctions have been designed to reduce Russia's economic capabilities and investment possibilities for sustaining its military actions. The success rate of sanctions in deterring Russia remains disputed, as experts indicate that its domestic strength and alliances with China and other non-Atlantic countries reduce their effectiveness.³⁹

The military implementation of deterrence has been achieved by providing Ukraine with technologically advanced weapons. Support for anti-tank missiles, along with air defence systems

³⁸ Diesen, 2024.

³⁹ Tsouloufas & Rochat, 2023.

and other military equipment, to Ukrainian forces achieves an objective where Russian aggression would produce higher costs than any potential gains. The Western nations, including the United States and NATO members, offer Ukraine defensive capabilities through their support, but maintain cautious measures to stop their forces from fighting against the Russian military. By deploying forces and conducting military drills, NATO effectively enhances its military deterrence against Russian aggression, conveying that an attack on any NATO member state would prompt collective action.⁴⁰

Nuclear escalation threats maintain a critical position when it comes to deterrence operations in the Ukrainian War. Russia exercises its nuclear capabilities to prevent Western countries from intervening in its territories. The strategic defence of Russia bases nuclear deterrence as its primary operational element, and this concept emerged as Russia's dominant voice throughout the war period. Officials from Russia indicate that direct NATO intrusion brings destructive risks, which may include nuclear weapon deployment.⁴¹ The threat of possible nuclear escalation forces Western strategists to operate under limited options, thus creating a more dangerous strategic balance. The Western nations refrain from military intervention, but nuclear risks act as a barrier that forces NATO to use non-lethal resources and diplomatic methods as its primary instruments to handle Russian actions. The way countries deter activities relates to the complex management of Ukraine's support while avoiding confrontation with the Russian nuclear arsenal.

From the viewpoint of realism, deterrence primarily functions to establish stability by maintaining advantageous military positions.⁴² The war in Ukraine presents a significant challenge to regional power dynamics as Russia seeks to alter the post-Cold War system in Europe. While targeting additional Russian territorial gains, the West seeks to uphold European security structures that emphasise state borders and non-hostile state policies. The war demonstrates the central role of power in international affairs, as all involved parties attempt to enhance security while protecting themselves against external threats. The ultimate resolution of the Ukrainian War will have significant global implications for power dynamics across Europe and other continents. Russia's achievement within Ukraine could inspire other authoritarian states to escalate international disputes, leading to new regional conflicts that restructure global power politics. A Russian defeat or deterrence will strengthen global adherence to NATO and territorial sovereignty principles while fighting for the liberal international order. Regardless of any potential post-war scenario, the geopolitical future hinges heavily on deterrence methods and power balance.

The ongoing Ukrainian War demonstrates that the concepts of balance of power and deterrence remain central to modern international relations. Deterrence principles have persisted unaltered as states strived to ensure their security, protect their interests, and maintain global status since the Cold War methods were developed.⁴³ Russia, along with the West, is currently conducting an intense competition that will influence the destiny of Ukraine, Europe, and the entire global framework. Ukraine's war conclusions will determine its national future and the path of international politics worldwide for an extended period.

7. The Impact of the War on Global Geopolitics

The war in Ukraine has fundamentally transformed global geopolitics since it modified Europe's security profile and redefined international power balances and political and economic relations. This war reveals the weaknesses of post-Cold War international systems by undermining the fundamental, unquestioned principles of national borders, national independence,

⁴⁰ Mälksoo, 2024.

⁴¹ Frederick, Cozad & Stark, 2023.

⁴² Jervis, 1979.

⁴³ Ibid.

and peace through unity. The war's further development generates international influences that will transform global geopolitics in the upcoming decades. The Ukrainian War produces the security architecture of Europe as its most critical outcome. Due to the war, European nations are now embracing different defence and security priorities, as Russia has demonstrated its aggressive nature near European borders. The Russian invasion of Ukraine brought Eastern European fears of Russian territorial expansion back to life, while NATO now leads a fresh argument concerning its defensive posture and strategy requirements. The war has strengthened the defensive security perspective of NATO members throughout Eastern Europe. The international demand for NATO expansion and heightened military funding from Poland, the Baltic States and Central European nations has emerged because Ukraine's fate is directly linked to its national security.⁴⁴ NATO finds itself in a complex situation due to this war, and NATO continues to provide military resources to Ukraine but shows restraint in direct battlefield operations against Russian forces. NATO reduced its Ukraine assistance to protective support and defensive reinforcements near Ukraine's eastern border because of the heightened risk of regional warfare, including nuclear conflict.⁴⁵ Through detailed consideration, NATO demonstrates its awareness of the global challenge Western powers face to stop Russian aggression, yet avoid war escalations leading to total devastation.

The global world order exhibits deep divisions since Western powers clashed with countries from the Global South during the Ukrainian War. Most Asian and African states, as well as numerous Latin American territories, maintain a stance between full support for Russian actions and strict adherence to Western condemnation while enforcing economic restrictions on Moscow.⁴⁶ Multiple states have shown their concern about the Ukrainian immigrant issue, yet have avoided taking complete positions on Russia versus Ukraine. These states maintain a distance from this war, which does not affect them directly, as they prefer to avoid confrontation between global actors. The Global South is a third power between Russia and the West, demonstrating a significant change in contemporary global politics by creating a multi-polar international structure. The war exposed the waning power of the West, particularly the United States, as it lost its ability to determine international outcomes. The international community has observed substantial Western power in handling the Ukraine war through sanctions and military aid, yet these nations have struggled to achieve unified global support. China, India, and other countries have adopted a strategy regarding Russia that is unclear, with China specifically deepening its ties while Western relations deteriorate. Global politics now demonstrate an increasing trend towards multipolarity, as China, Russia, the United States, and other regional powers directly influence world dynamics.⁴⁷

The Russia-China partnership presents itself as one of the principal global realignments that emerged after the war began. Russia is experiencing growing isolation from Western countries, so it seeks economic support and diplomatic endorsement from China. The asymmetric partnership between Russia and China encompasses expanded energy exchanges, joint military cooperation, and strategic initiatives. By backing Russian interests, China effectively enabled Russia to mitigate the economic impact of Western economic restrictions. China deliberately abstains from explicit support for Russian military actions, focusing instead on establishing a geopolitical strategy to balance the United States.⁴⁸ The developing strategic bond between Russia and China has significantly impacted Asian and global power dynamics, as both powers share common goals to counter Western interests.

⁴⁴ Wolff, 2025.

⁴⁵ German, 2025.

⁴⁶ Alden, 2023.

⁴⁷ Dag & Tufekci, 2023.

⁴⁸ Dag & Tufekci, 2022.

The war had significant economic effects that extended beyond the limits of European territories. The financial sanctions targeting Russian territory have caused extensive changes in the global trade and energy markets. Europe now urgently needs new oil and natural gas supplies, given that Russia has restricted its energy exports to European nations. Global energy markets have undergone significant transformations, prompting the United States and other energy-developing nations to step in and replace the missing energy supplies. Global energy prices have increased as the disruption of energy supplies spreads across international markets, creating economic instability that primarily affects countries dependent on imported energy resources.⁴⁹ The war has increased global supply chain instability through its effects on agricultural product transport. The grain-exporting capacity of Ukraine and Russia has been severely impacted by the war, resulting in both nations struggling to ship wheat while global food shortages persist. Most African and Middle Eastern countries with a dependency on Ukrainian and Russian grain have experienced increased food costs and critical food shortages, which exacerbate their economic difficulties.⁵⁰ The wartime disruptions of supply chains illustrate the global economic interdependency and demonstrate that conflicts in distant regions impact worldwide business activities and development strategies.

The consequences of this war also influence the international order at a global geopolitical level. The Ukraine invasion has sparked widespread scepticism about post-World War II structures based on sovereign principles, territorial integrity, and peaceful dispute settlement methods. Russia's actions have sparked critical examinations of how effectively international institutions, such as the United Nations, can prevent aggression while maintaining peace. The inability of the UN Security Council to take decisive action against Russia's invasion reflects severe weaknesses of today's international system, which faces barriers in responding to major-power competition.⁵¹ The Ukrainian War has revolutionised global power politics by changing regional security structures, revealing evolving power distributions, and building a more decentralised worldwide system. The war has highlighted weaknesses within contemporary international organisations, revealing significant differences between Western and Global South countries, as well as Russia's emerging strategic alliances with China. Global trade, energy, and food security markets have faced severe economic disruptions due to this war. The duration of the war will determine how global geopolitics unfolds, influenced by the strategic moves made by key players and the resilience of international organisations alongside the global community's capacity to manage significant changes in worldwide arrangements.

Conclusion

A turning point emerged in international relations because of the Ukrainian War, which had significant consequences throughout Europe and the world. A realist perspective describes this war as nations fighting to safeguard power and defend their complete security within an unregulated global framework. Russia utilised its regional expansionary motives and NATO's eastward expansion as motivation to challenge the European relations established in the post-Cold War era. Ukraine continues to defend itself against Russia with Western support in a battle that demonstrates how states protect their sovereignty and territorial integrity as fundamental elements of strategic behaviour across the world.

The power balance in Europe underwent significant changes as a result of this war, which revived concerns about Russian territorial ambitions while making NATO and the European Union essential to achieving European security goals. The disagreement between major nations has limited the United Nations' ability to intervene as a mediator since the outbreak of

⁴⁹ Zhou et al., 2023.

⁵⁰ Zhang et al., 2023.

⁵¹ Morse & Coggins, 2024.

the war. The inability of international diplomacy to halt or limit the escalation of war demonstrates the growing cold relations among powerful nations and the challenges faced in maintaining global peace in a new global order. The ongoing war has revealed weaknesses in the established global structure and put the stability of this worldwide system to its limits since the end of the Cold War. The future of the war will rely on a few key factors, including Ukraine's resilience, the West's ability to remain united in its response, and whether Russia can achieve its goals without further escalating the conflict. The outcome of the war will likely have long-term implications for European security, NATO's role, and the global distribution of power. Suppose Russia's ambitions are limited and Ukraine keeps its sovereignty. In that case, it might result in a more substantial commitment to the post-Cold War international order, reinforcing the ideas of territorial integrity and self-determination. If Russia manages to alter the geopolitical landscape in its favour, it could set a risky precedent for future conflicts, making territorial changes seem normal and intensifying competition among great powers.

The Ukrainian War is crucial in global politics, demonstrating that power dynamics remain significant today. The war has altered the security situation in Europe and highlighted the more significant challenges the international community faces in navigating the complexities of a multipolar world. The war underscores the significant impact of state interests, power, and security on the direction of international relations, whether through military, diplomatic, or economic means. The ongoing war will significantly impact global geopolitics, shaping historical events for many years to come.

REFERENCES

- Alden, C. (2023), "The International System in the Shadow of the Russian War in Ukraine." *LSE Public Policy Review* 3 (1): 16, 1-8. <https://doi.org/10.31389/lseppr.96>.
- Allan, D. (2020), The Minsk conundrum: Western policy and Russia's war in eastern Ukraine. *Chatham House*, 22.
- Allison, R. (2022), Russia, Ukraine, and State Survival through Neutrality. *International affairs*, 98(6), 1849-1872.
- Åtland, K. (2020), Destined for deadlock? Russia, Ukraine, and the unfulfilled Minsk agreements. *Post-Soviet Affairs*, 36(2), 122-139.
- Biersack, J., & O'lear, S. (2014), The geopolitics of Russia's annexation of Crimea: narratives, identity, silences, and energy. *Eurasian geography and economics*, 55(3), 247-269.
- Biersteker, T. J. (2013), State, sovereignty and territory. *Handbook of international relations*, 245-272.
- Buzan, B. (2008), *People, states & fear: an agenda for international security studies in the post-cold war era*. ECPR press.
- Corten, O., & Koutroulis, V. (2023), The 2022 Russian intervention in Ukraine: What is its impact on the interpretation of jus contra bellum? *Leiden Journal of International Law*, 36(4), 997-1022. doi:10.1017/S0922156523000249
- Dag, R. (2022), Geopolitical Struggle between Russia and Turkey: The Intersection of Ukraine and Syrian Crises. *The Rest: Journal of Politics and Development*, 12(2), 150-161.
- Dag, R. and Tufekci, O. (2022), Introduction to Trends and Transformation in World Politics. In Tufekci O. and Dag R. (Eds) *Trends and Transformation in World Politics*. Rowman: London, 1-26.

- Dag, R. and Tufekci, O. (2023), Introduction: Great Power Politics. In Dag R. and Tufekci O. (Eds), *Great Power Politics in Greater Eurasia: Regional Alliances, Institutions, Projects, and Conflicts*. Rowman: London, 1-20.
- D'Anieri, P. J. (1999), *Economic interdependence in Ukrainian-Russian relations*. SUNY Press.
- De Bruin, E., Voetelink, J., & Klomp, J. (2024), Does the Russia Sanctions Revolution Bring About Change?. In (eds) Rothman, M., Peperkamp, L., & Rietjens, S. *Reflections on the Russia-Ukraine war*. Leiden University Press.
- Deni, J. R. and Aronsson, L. A. (2024), *The Role of America's European Allies in the Russia-Ukraine War, 2022-24* Carlisle Barracks, PA: US Army War College Press. <https://press.armywarcollege.edu/monographs/972>
- Diesen, G. (2024), *The Ukraine War & the Eurasian World Order*. Clarity Press.
- Düben, B. A. (2024), China's reaction to the Russia-Ukraine war: A test case for a global 'Pax Sinica'?. *Global Policy*, 15/4, 773-777.
- Finnemore, M. (1996), *National interests in international society*. Cornell University Press.
- Frederick, B., Cozad, M., & Stark, A. (2023), *Understanding the risk of escalation in the war in Ukraine*. RAND Corporation. https://www.rand.org/pubs/research_briefs/RBA2807-1.html
- German, T. (2025), Georgia and Ukraine, In J. Sperling & M. Webber (Eds.), *The Oxford Handbook of NATO* (798-813). Oxford University Press.
- Ikenberry, G. J. (2024), Three Worlds: The West, East and South and the competition to shape global order. *International Affairs*, 100/1, 121-138.
- Jervis, R. (1979), Deterrence theory revisited. *World Politics*, 31/2, 289-324.
- Jessop, B. (2007), *State power*. Polity.
- Knodt, M., Ringel, M., & Bruch, N. (2024), Secure and Sustainable? Unveiling the Impact of the Russian War on EU energy governance. In *The War Against Ukraine and the EU: Facing New Realities* (133-159). Cham: Springer Nature Switzerland.
- Legro, J. W., & Moravcsik, A. (2014), Is anybody still a realist? In *The Realism Reader* (505-517). Routledge.
- Mälksoo, M. (2024), NATO's New Front: Deterrence Moves Eastward. *International Affairs*, 100/2, 531-547.
- Morgenthau, H. (1948), *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York: Knopf.
- Morse, J. C., & Coggins, B. (2024), Your silence speaks volumes: Weak states and strategic absence in the UN General Assembly. *The Review of International Organizations*, 19/3, 515-544.
- Nadkarni, V., D'Anieri, P., Kerr, S., Sharafutdinova, G., Pu, X., Ollapally, D. M., ... & Divsallar, A. (2024), The Russia-Ukraine War and Reactions from the Global South. *The Chinese Journal of International Politics*, 17/4, 449-489.
- Nissen, C., & Dreyer, J. (2024), From optimist to sceptical liberalism: reforging European Union foreign policy amid crises. *International Affairs*, 100/2, 675-690.
- Palavenis, D. (2025), NATO Enhanced Forward Presence in the Baltics: The Nexus between the Host and the Framework Nation. *Security and Defence Quarterly*, 49/1.

- Panda, S. K. (2024), Challenges and opportunities for European energy policy and sustainable transformations in the aftermath of Russia's military intervention in Ukraine. *Environment, Development and Sustainability*, 1-22.
- Rosenberg, J. (2024), *The empire of civil society: a critique of the realist theory of international relations*. Verso Books.
- Saracino, D. (2024), The European Union's response to the refugee movements from Ukraine: The end of the solidarity crisis?. *Central and Eastern European Migration Review*, 13/2, 179-200.
- Schmidt, B. C. (2007), Realism and Facets of Power in International Relations. *Power in World Politics*. London: Routledge, 43-63.
- Shevsky, D. (2022), Euromaidan revolution in Ukraine. In *Handbook of revolutions in the 21st century: The new waves of revolutions, and the causes and effects of disruptive political change* (851-863). Cham: Springer International Publishing.
- Singh, D. (2023), Russian Responses, the Invasion, Sanctions and International Law. In *The Tripartite Realist War: Analysing Russia's Invasion of Ukraine* (121-207). Cham: Springer Nature Switzerland.
- Tkachuk, I., and Tufekci, O. (2024), "Different Interpretations of Humanitarian (Imperialist) Intervention: The Cases of Ukraine and Libya", *Journal of Black Sea Studies*, 18/36, 205-22.
- Tsouloufas, G., & Rochat, M. (2023), Revisiting the effectiveness of economic sanctions in the context of Russia's invasion of Ukraine. *Canadian Foreign Policy Journal*, 29/3, 285-300.
- Von Hagen, M. (2014), From Imperial Russia to Colonial Ukraine. In: Healy, R., Lago, E.D. (eds) *The Shadow of Colonialism on Europe's Modern Past*. Cambridge Imperial and Post-Colonial Studies Series. Palgrave Macmillan, London.
- Walt, S. M. (2010), "Realism and security", In *Oxford Research Encyclopedia of International Studies*.
- Wolff, A. T. (2025), Who is NATO for? In J. Sperling & M. Webber (Eds.), *The Oxford Handbook of NATO* (77-94). Oxford University Press
- Yilmaz, S., Kısacık, S., & Yorulmaz, M. (2024), "The Effects of Russia-Ukraine War on Ukrainian Energy Security and European Energy Supply Security", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 47, 859-887.
- Zhang, Z., Abdullah, M. J., Xu, G., Matsubae, K., & Zeng, X. (2023), Countries' vulnerability to food supply disruptions caused by the Russia-Ukraine war from a trade dependency perspective. *Scientific Reports*, 13/1, 16591.
- Zhou, X. Y., Lu, G., Xu, Z., Yan, X., Khu, S. T., Yang, J., & Zhao, J. (2023), Influence of Russia-Ukraine War on the Global Energy and Food Security. *Resources, Conservation and Recycling*, 188, 106657.

Bahadır, Sedat, “Mustafa Adil Özder’in Birinci Dünya Savaşı Hicret Anıları ve Muhacirlik Destanı”, *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 11/23, ss.103-115.
DOI: 10.31765/karen.1539046

Bu makale etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektirmemektedir.
This article doesn't require ethical committee permission and/or legal/special permission.

* Araştırma Makalesi / Research Article

** Doç. Dr.,
Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Edebiyat
Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
Artvin/TÜRKİYE

✉ dr.sedatbahadir@hotmail.com

ORCID : 0000-0002-1018-016X

Anahtar Kelimeler: Artvin, Savaş, Muhacirlik, Rus ve Ermeni Mezalimi

Keywords: Artvin, War, Immigration. Russian and Armenian Atrocities

MUSTAFA ADİL ÖZDER’İN BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI HİCRET ANILARI VE MUHACİRLİK DESTANI*

Sedat BAHADIR**

Öz: Halk edebiyatımızda nazım şekliyle yazılan destanlar, toplum hayatında derin izler bırakmış önemli olayları anlatan tarihi ve sosyal gerçekleri anlatırlar. Âşık edebiyatımızda nazım biçimiyle yazılan ve icracısı bilinen destanlar, genelde yakın bir tarihte yaşanmış olaylarla ilgili belge niteliğini taşırlar.

Rus işgalinden dolayı yaşanan dramın diğer adı olan muhacirlik; sılayı terk edip bilinmeyen menzile aç, susuz ve korku içinde amansız bir yolculuğa çıkmaktır. 93 Harbi de denilen 1877-78 tarihindeki Osmanlı Rus Harbi sonrasında 1914 yılında Birinci Dünya Harbi’nin yaşanmasıyla Doğu Karadeniz’in Ruslar tarafından işgalinden sonra Anadolu’nun batısına yapılan göç, zorunlu bir hale gelmiştir. Rusların çekilmesi neticesinde Ermenilerin halka yaptığı zulüm, 1921’in Şubat ayına kadar devam etmiştir. Bu sıkıntıları çocuk yaşlarında ailesiyle birlikte yaşayan şair, hatıralarını 1974 yılında, daktilo ile yazdığı “Artvin ve Yöresi Tarihi ile İlgili Bazı Belgeler-Anılar-Resimler” adlı eserinde anlatmıştır. Bu çalışmamızda 40 dörtlükten müteşekkil “Muhacirlik Destanı”, yazmış olduğu hatıralarla birleştirilip incelenmiştir.

Özder’in çocuk yaşlarda yaşadığı hicreti anlatan ilk şiirlerinden biri olan “Muhacirlik Destanı”nda 6 Nisan 1915 tarihinden 1920 tarihinde Artvin Demirkent’ten Sungurlu’ya kadar olan sıkıntılı hicret ve sonrasında 15 Ekim 1920’de silaya dönüş, teferruatlı bir şekilde anlatılmaktadır.

Demirkentli köylüler, içinde bulunduğu zor coğrafi şartları ve ekonomik sıkıntılara rağmen askerlik yaşına gelmiş gençlerini, helalleştikten sonra, davul-zurna ile Osmanlı ordusuna teslim etmiş; kadınlar da muhacirlikten sonra devam eden Ermeni zulmüne karşı mücadele eden milis güçlerine çorap örmekle birlikte don-gömlek dikerek lojistik destek sağlamıştır.

MUSTAFA ADİL ÖZDER’S MEMOIRS OF WORLD WAR I MIGRATION AND THE EPIC OF IMMIGRATION

Abstract: Epics written in verse form in our folk literature tell historical and social facts about important events that left deep traces in social life. In our minstrel literature, epics written in verse form and whose performers are known are generally documents about events that took place in recent history.

Immigration, which is another name for the drama that occurred due

Geliş Tarihi / Received Date: 28.08.2024

Kabul Tarihi / Accepted Date: 18.06.2025

to the Russian occupation; It means leaving home and embarking on a relentless journey to an unknown destination, hungry, thirsty and afraid. After the Ottoman-Russian War of 1877-78, also known as the War of 93, and the First World War in 1914, migration to the west of Anatolia became mandatory after the occupation of the Eastern Black Sea region by the Russians. As a result of the withdrawal of the Russians, the persecution of the Armenians continued until February 1921. The poet, who experienced these troubles with his family when he was a child, described his memories in his work titled "Some Documents-Memories-Pictures Related to the History of Artvin and Its Region", which he wrote on a typewriter in 1974. In this study, the "Immigration Epic", consisting of 40 quatrains,

was combined with the memories he wrote and examined.

In "Emigration Epic", one of Özder's first poems describing the migration he experienced in his childhood, the troubled migration from April 6, 1915 to Artvin Demirkent to Sungurlu in 1920, and the subsequent return to homeland on October 15, 1920, are described in detail.

Despite the difficult geographical conditions and economic difficulties, the villagers of Demirkent handed over their young people who had reached military age to the Ottoman army with drums and pipes after they were made halal; Women also provided logistical support by knitting socks and sewing panties and shirts to the militia forces fighting against the Armenian oppression that continued after the migration.

Giriş

Halk edebiyatımızın sözlü ve yazılı anlatım türlerinden olan destanlar, bir millet veya toplum hayatında derin iz bırakmış olayların anlatıldığı uzun soluklu anlatımlardır.¹ Âşık edebiyatımızda nazım biçimiyle yazılan ve söyleyicisi gerek mahlas gerekse yayın yoluyla icra edilen destanlar, tarihi ve sosyal gerçekleri yansıtan önemli belgelerden biridir.

Artvinli şairler gerek içinde bulundukları coğrafi şartlar gerekse muhacirlik konusunda, çok sıkıntılar çekmiş bir ilimizdir. Ayrılığı ölüm gibi farklı bir yere koyan Karacaoğlu'nun "*Üç derdim var birbirinden geçilmez / Bir Ayrılık, bir yoksulluk bir, ölüm*" derken muhacirlerin duygularına tercüman olmuştur. Gerçekten de her muhacirlik hikâyesi "*ayrılık, gurbet, hasret, yoksulluk ve ölüm*" ile sonuçlanmıştır. Yörede yaşamış olan şairlerin destanlarında da "*umutsuzluk, üzüntü, yokluk, askerlerimize övgü ve ölüm*" temalarının sıkça terennüm edildiğini görmekteyiz. Bu konularla ilgili olarak Mustafa Adil Özder'in 3 ciltlik "*Artvin Şairleri*" (2021) adlı eserini incelediğimizde de birçok örneğe rastlayabiliriz. Günümüz şairlerinden Âşık Gülhanî'nin övgü ve kahramanlık konusunda I. Ordu Komutanı "*Köksal Paşa'ya*"² adlı destanı, küçük yaştaki torununun Çoruh nehrinde kaybettikten sonra "*Neyledin Nehir*",³ Artvin'e çok yoğun kar yağması neticesinde çılgın düşmesi ve birçok kişinin ölmesi üzerine söylenen "*Çığ Destanı*";⁴ Âşık Huzûrî'nin ekonomik sıkıntıları anlatan "*Para Destanı*";⁵ Engüni'nin "*Komutanım*";⁶ Güliden'in "*Çanakkale'de*"⁷ ve çevre illerden Kevserî'nin "*Göç Destanı*"⁸ adlı şiirleri bu yörenin Milli Mücadele döneminde birçok sıkıntılar yaşadığını ve Türk askerine güvenmekten vazgeçmediğini göstermektedir.

Artvin, 1877-78 Osmanlı-Rus savaşları başta olmak üzere 1918 yılında çatışmanın yerini barışa bırakma düşüncesiyle imzalanan Mondros Mütarekesi,⁹ maddeleriyle huzuru sağlamaktan çok

¹ Ekici, 2002: 18.

² Bahadır, 2021: 413.

³ Bahadır, 2021: 545.

⁴ Bahadır, 2021: 537.

⁵ Özder, 2015: 215.

⁶ Bahadır, 2016: 63.

⁷ Bahadır, 2021: 356.

⁸ Bahadır, 2015: 63.

⁹ Malhut, 1922: 141.

uzaktı. Savaşta galip sayılan devletlerle Osmanlı Hükümeti arasında imzalanan bu silah bırakma antlaşması ile Büyük Savaş sona ermiş sayılıyordu.¹⁰ Sakat bu durum tam tersine gelişerek Elviye-i Selase ile birlikte Doğu Anadolu'nun büyük bölümü işgal edildi. Artvin ili ve çevresi 42 yıl Ruslarla birlikte hareket eden Ermeni mezalimine maruz kalmıştır. Bu sıkıntılara rağmen Artvinliler vatanı müdafaa etmek için askere gönderdiği gençlerini düğüne gönderir gibi uğurlayıp helalleşmiştir. 28 Temmuz 1914 Osmanlı İmparatorluğu'nun "*Seferberlik*" olarak bilinen I. Cihan Harbi'nde¹¹ Yusufeli'nin Demirkent (Erkinis) köyünden 107 kişi davul zurna ile askere gönderilmiştir. Bu kişilerden 74'ü şehit, 5'i kaybolmuştur. Geriye kalan 28 kişi de gazi olarak köyüne dönmüştür.¹² Konu ile ilgili olarak Mustafa Adil Özder, Askere alınan 107 kişinin künyeli listesi, daktilo edip ciltlettirdiği "*Artvin İlinin Erkinis Köyü*" adlı 206 sayfalık eserin 164-167'nci sayfaları içinde yer almaktadır.¹³ Muhacirlikten sonra zulüm bitmemiştir. Köyüne dönen gençler, Rusya destekli Ermenilerle olan savaşa katılmış; kadınlar da askere çorap, don-gömlek hazırlama işlerinde oldukça başarılı olmuşlardır.

Muhacirlik yılları olarak bilinen yıllarda 12 yaşlarında olan Mustafa Adil Özder'in anılarından ve kurtuluştan sonra 1923'te Erzurum Muallim Mektebinde kaleme aldığı "*Muhacirlik Destanı*"nda halkın geçirdiği sıkıntılı durum ve sonrasında memleketlerine dönüşleri, çalıştığımız makalenin esasını oluşturmaktadır. Bu destan ve muhacirlik sırasında yaşanan olaylar, Özder'in 1974 yılında daktilo edip ciltlettirdiği "*Artvin ve Yöresi Tarihi ile İlgili Bazı Belgeler-Anılar-Resimler*" adlı (baskısı yapılmamış) eserinden alınmıştır. Yapılan çalışma, arşivimizde bulunup merhum Özder'in adına kitap haline getirilme çalışması yapılmaktadır.

Özder, 6. Nisan 1331 (1915) tarihinde ailesi ve köylülerle birlikte telaşla köylerinden çıkmadan kısa bir süre önce güneş tutulması olur. Proto-Türklerin geleneksel dini inanışlarında güneş kültü önemli bir yer tutar. Toplumun yaşadığı olumlu veya olumsuz olaylar, geçiş dönemlerindeki törenler, birbirleriyle olan toplumsal ilişkileri... ulaşamadıkları gök cisimlerine bir kutsiyet vermesine neden olur.¹⁴ Özder, yaşadığı güneş tutulması hadisesini şöyle anlatmaktadır:

"Daha önceleri bir güneş tutulması olmuştu. Cam parçalarının bir yüzünü çıra ateşi ile karartıp onunla güneşe baktıklarını şimdi pekiyi hatırlıyorum. Büyükler söyleniyordu, '*İşte harp olduğu buradan belli ki güneş tutuldu.*' diyorlardı. O günlerde köyün havalarından bir de Rus teyyaresi geçti. Güneş tutulması, uğursuzluğa, felakete, savaşa yorulurken, teyyarenin geçmesi de köy halkı üzerinde olumsuz etkiler yapmış olacak ki, kimsenin eli ayağı tutmaz olmuştu."¹⁵

Özder ve ailesi, Ruslara esir olmamak için geceye kalmadan karşı köylere geçişi sağlayan köprüden geçmek mecburiyetindedir. "*Rus müfrezeleri, köylerinin güneydoğusunda olan mezarlara kadar geldiği*" duyumu alındığından Halit Bey'in "*köprüünün yıkılması*" emrini verdiği haberi gelir. Özder, bu olayla ilgili olarak şu notları tutmuştur:

"Annem ve Fadime bibi, bana ve kız kardeşime, '*Siz hemen köprübaşına inin biz de geliyoruz.*' dediler. Biz yürüdük, onlar da ahır içindeki inekleri dışarı salıp bıraktılar. Artık içimizde çocukça korkular daha da artmaya başlamıştı. Biz köprübaşına iner inmez, köyü mezarlara yönlendiren iki top sesi kulaklarımızı cınlatmıştı. Tam o sırada babamın ve annemin elinde öteberi şeylerle yürüyerek bize doğru geldiklerini gördük; sevindik. Evet, babamın defterine yazdığı yukarıda geçen notuna bakıldığında o günün 6 Nisan (1915) yılı olduğu anlaşılıyor. Köprüyü geçtikten sonra karşı kıyıda ince patika yolun uçurumlu kenarlarında keçiler, yorganı sırtında insanlar, sırtında çocuk olan kadınlar görüyorduk. Onlar da başka köylerden gelip köprüyü geçmişler ve canlarını zor kurtarmışlardı. Yürüyüşle köprübaşına yarım saat uzaktaki Zor (Esenyaka) köyüne geçiyorduk. Köyün

¹⁰ Özder, 2017: 128.

¹¹ Selçuk, 2015: 467-468.

¹² Özder, 1974: 223.

¹³ Özder, 1974: 223.

¹⁴ Eliade, 2005: 150.

¹⁵ Özder, 1974: 224-225.

girişindeki büyük mezarlıklar içinde de göçen köylülerin yer yer toplulukları vardı. Bu göçmenler, mezarlığı istirahat belki de yatma yeri seçmişlerdi.”¹⁶

Özder, köylerinden 1915 (1331) tarihindeki ayrılık esnasında “den” dedikleri bir tahıl tanesine ve bir lokma ekmeğe) nasıl muhtaç olduklarını şu dörtlülle anlatır:

Dinleyin dünyanın vassaf-ı hâlini
 “Otuz bir”de düştük nice figana
 Halk olan meydanda döktü malını
 Muhtaç oldu bir “den”, bir lokma nana

Özder’in anlatımında kendi köylerinden kaçıp Ersis’de toplanan Erkinisli kadınların, kızların ve ihtiyar ninelerin, Rusların işgalinde bulunan kendi köylerinin tarlalarına gidip buğday getirmeleri dikkate değer bir vahamet taşır. Bu olay şöyle anlatılmaktadır:

“Bunlar, gündüzden yola çıkıp yürüyerek 8-9 saatlik yolu tamamlarlardı. Çoruh’un üzerindeki tel halattan karşıya geçtikten sonra, gece mezarlara, kendi ekin tarlalarına yaklaşırlardı. Bu zavallılar, geçen yılın sonbaharında ekilmiş güzlük ekinlerin başaklarını kırptıktan sonra çuvallara doldurup sırtlarında Ersis’e götürüyorlardı. Başakları orada dövüp tanelerini ayırdıktan sonra un yapırlardı. Bu tehlikeli davranış, giderilmesi çetin bir ihtiyaçtan doğuyordu herhalde. Bu çabalar da, o günlerin insana hüznün verici anılarından biri olarak kayda değer bir özelliği yansıtmış oluyor. Halk açlık içindeydi. Tohum ekilememişti ki buğday, arpa bulunsun. Yerli bir ölçek olan ve 10 kilo tahıl kapsayan bir “kod” buğdayın bir Osmanlı altını karşılığında satıldığı olmuştur. Süpürge tohumunu arpa ile karıştırıp un yapan aileler vardı.”¹⁷

Savaşın dolayı muhacir olanlar, yorgan ve bir kilim çeşidi olan cicimlerini alıp canını kurtarmaya çalışırken köyde kalanların ise muhacirlerin evlerinde bırakmış olduğu tava dâhil bütün eşyalarını yağmaladığı hicretten sonra öğrenilmiştir. Savaş sırasında Rus askerleri, köyde kalanlardan levazımla ilgili eksiklerini tedarik etmişlerdir.

Kaçıştı bir yorgan, üç cicim alan
 Kendi helâl malı sanırsın talan
 Mirasa kondular geride kalan
 Sandılar biz bizi geldik talana
 Talan eylediler lenger tavayı
 Bir bir dolaştılar yurdu, yuvayı
 Çalınca yukardan saldat havayı
 Dediler uğradık büyük ziyana

Özder ve ailesi, Zor’a (Esenyaka) vardıklarında Rus askerlerinin muhacirleri takip etmemeleri için aynı gece köprü yakılıp uçurulmuştur. Davar sahibi olan dedesinin büyük oğlu Mustafa dayısı sürüsü ile karşıya geçememiş, geride kalmıştır. Henüz delikanlı çağındaki dayısı; katır, at ve büyükbaş hayvanlarını orada savunma durumunda olan Türk askerlerine bıraktıktan sonra Borçka’nın biraz yukarısındaki Çoruh Nehri’ni halatla geçerek canını kurtarmıştır.

Muhacirler Zor köyünde üç ay kadar bir süre kalmış ve ellerindeki gıda malzemelerini tüketmişlerdir. Köyde ilk günlerde silah sesinin gelmediğini daha sonra köyün karşı tepelerinde silah seslerini duyunca orayı da terk ettiklerini Özder şu dörtlülle anlatmıştır:

Mekân ettik üç ay karye-i Zor’u
 Durulmaz, tükettik peyniri, loru
 Çare bulunmadı çaldı kalk boru
 O akşam Öğdem’de geldik amâna

¹⁶ Özder, 1974: 225.

¹⁷ Özder, 1974: 226.

Zor köyünden ayrılan muhacirler, sırasıyla Öğdem, Şadut (Çıralı) köyü mezarlarını geçerek Yusufeli merkezin son köyü olan Vecenkert Köprübaşı'na inilmiş, oradan da bir gün yürüyerek Ersis'e gelmişlerdir. Özder, Ersis'te toplanan Erkinisliilerin, kadınların, kızların ve ihtiyar ninenelerin, Rusların işgalinde bulunan kendi köylerinin tarlalarına gidip buğday getirmeleri dik-kate değer bir özellik taşıdığını şöyle anlatmaktadır:

“Bunlar, gündüzden yola çıkıp yürüyerek 8-9 saatlik yolu tamamlarlardı. Çoruh'un üzerindeki tel halattan karşıya geçtikten sonra, gece mezarlara, kendi ekin tarlalarına yaklaşırlardı. Bu zavallılar, geçen yılın sonbaharında ekilmiş güzlük ekinlerinden başak kırparak çuvallara doldurup sırtlarında Ersis'e götürüyorlardı. Başakları orada dövüp tanelerini ayırdıktan sonra un yaparlardı. Bu tehlikeli davranış, giderilmesi çetin bir ihtiyaçtan doğuyordu herhalde. Bu çabalar da, o günlerin insana hüznün verici anılarından biri olarak kayda değer bir özelliği yansıtmış oluyor.”¹⁸

Ersis'e yerleştikten sonra sonbahar mevsiminde okullar açılır ve dokuz yaşlarında olan Özder, okula gönderilir. Orada birkaç ay eğitim gördükten sonra 1916 yılının kışında Artvin ve Oltu yöresinin Ruslar tarafından işgal edildiğini öğrenilir. Ruslara karşı savunma savaşı veren Deli Halit Bey, kuvvetlerini İspir taraflarına çekmeye başlar. Bunları duyan muhacirler, 09 Ocak 1916 tarihinde Keşişyokuşu, Kazahor'u sıkıntılarla geçtikten sonra İspir'in Semeğrek köyüne gelip yükleriyle birlikte bir hana sığınır. Özder, Muhacirler içerisinde 100 civarında kadın, 10'a yakın erkek bulunduğunu ve yüklerin katır, at ve erkekler tarafından taşındığını, yolda da bit ve pirenin vücutlarını sardığını anlatmaktadır:

Ersis'ten göç ettik doğru İspir'e
Bize yoldaş oldu bit ile pire
Kim bakar derdinden üstünde kire
“Yük yıkın” dediler, dolduk bir hana

1916 kışında İspir'in Semeğrek köyünde çok soğuk olan bir evde birkaç gün kalırlar. Bu süre içerisinde Özder, halk inanışlarıyla ilgili başından geçen bir olayı şöyle anlatmaktadır:

“Semeğrek'in bende kuvvetli bir anı oluşu, orada bir köpeğin beni hırpalayıp ısırması nedeniyle olsa gerek. Ben korkudan ağlarken, büyükler de köpeği bulup sahibine tutturmuş. Ve tüylerinden bir tutam kestirip almışlardı. O tüyleri korkum geçsin diye bana tütsü yaptılar. Bunun için de önce bir çanak içine birkaç parça ateş 'kor'u koydular. Beni oturtup başıma bir çarşaf örttüler. Ben çanağın üzerine başımı eğince, köpeğin tüylerini 'kor'un üzerine serpererek yaktılar. Böylece o pis koku ile burnumdan tütsülenmiş oldum. Konu dışı olan bu yersiz anıyı, insanların inancını belirtmiş olmak için kaydetmiş bulunuyorum.”¹⁹

Semeğrek köyünden ayrılan muhacirler, kar ve buz üstünde zorla yürüyerek İspir'in Kân köyüne gelirler. Özder, ısınmak için köylülerin tandır üzerine yaydıkları kilimin altına ayaklarını sarkıtarak günü geçirdiğini ve buraya kadarki yolculukta bazı annelerin kaçarken çocuklarını Çoruh nehrine düşürdüklerini anlatmaktadır:

Handan sonra çektik çok fırtınalar
Kimse bilmez hangi derde yanalar
Kaç sabisin suya döktü analar²⁰
Neyse sağ yetiştik karye-i Kân'a²¹

Kân'dan Bayburt'a geldiklerinde ayazın kemikleri sızlattığı Şubat ayıdır. Karla kaplı olan şehrin çarşısına Rize'den getirilen portakallar ve fındıklar muhacirlere ikram edilir. Bu esnada

¹⁸ Özder, 1974: 226.

¹⁹ Özder, 1974; 227.

²⁰ Sırtında taşıdığı yavrusunu Çoruh'a atanlar oldu.

²¹ İspir'de bir köy adı.

orada bulunan esnaf arasında telaş ve şaşkınlık olduğu fark edilir. Özder bu olayı şöyle anlatıyor: “Masat dağlarında, karlar içinde harp yapıldığı ve askerlerimizin donduğu kulaktan kulağa duyuluyor, Bu olay, kadınlar arasında ağlanarak anlatılıyordu.”²²

Muhacirler, Bayburt’ta bir sabah uyandıklarında ağlaşmalar ve feryatlar duyulur. Erzurum, Ruslar tarafından işgal edildiği etrafa yayılır. Bu haber, Bayburt şehrinin boşalıp göçmesiyle sonuçlanır. Özder ve yanındaki muhacirler de karlı, tipili havalarda yürüyerek Kelkit yönüne doğru yola çıkarlar. Yolda çok şiddetli bir kar fırtınasına yakalanıp boğulmak üzereyken kendilerini harap bir değirmene atarak canlarını kurtarırlar. Orada bulunan toprak damın altındaki “mertek” denilen uzun ve kalınca ağaçları yakarak donmaktan kurtulurlar.

Bitmedi kimsenin feryadı, yası
Verdi kış ayazı Kelkit ovası
Kılçıklı arpadan sac kavurgası
Soldurdu benzimiz, elverdi cana

Kelkit’te çok soğuk havalarda odunsuz, sobasız yerlerde yatıp kalkan muhacirler, gündüzleri de yine yorganlar, cicimler altında kalıp soğuktan korunmağa çalışır. İlbahara doğru oradan göç ederek Alucra üzerinden “Beylerin köyü” dedikleri Yeniköy’e geçerler. Orada bir mektep içinde bir süre kalmalarına izin verilir. Sonra da Reşadiye, Tokat, Zile üzerinden Sungurlu kasabasına varırlar.

Zile’de bal gibi pekmezin tadı
Düştü gönüllere memleket yâdı
Geldik bir şehire Sungurlu adı
Elverdi yol, dedi oğul, kız, ana

Sungurlu’ya varışları 3 Ağustos 1916’dır. Sungurlu’da kurulmuş olan Muhacir Komisyonu, muhacirlere Ermeni ve Rum metruk evlerine yerleştirir. Önceleri vesika ile fırından ekmek alan muhacirler, zamanlar iş sahibi olmaya başlayıp açlıktan ve çıplaklıktan biraz olsun kurtulmaya başlarlar.

İlkin bolluk idi lâkin yok para
Sonradan dirlikle buzuldu ara
Hücum eder herkes boş fırınlara
Elde bir “vesika” döndü fermana²³

Özder, Ersis’ten sonra, ikinci defa okulun birinci sınıfına başlayıp dördüncü sınıfın sonuna kadar mektepte okur. O yıllarda tifo, dizanteri ve çiçek hastalığı yaygın olduğundan 07 Ekim 1918 sonbaharında annesi, 15. Eylül 1919 yılında ise 40 günlük iken yetim kalan bir yaşındaki kardeşi Ali Sami, arkasından da Mustafa dayısı vefat eder. Özder, daha önce Kelkit’te iken annesinin babası ve anneannesi soğuktan dolayı öldüğünü ifade etmektedir.

1920 (1336) yılının yazına doğru Sungurlu’da “Kuvâ-yi Milliye” hareketleri başlar. İstanbul’un işgali, Özder’in de katıldığı büyük bir mitingle protesto edilir. O yıllarda Tokat veya Çorum yönünden gelen resmî kuvvetler, Ankara’ya yönelmiş; yerliler ise atlı, silahlı olarak toplanıp Kuvâ-yi Milliye’ye katılmışlardır.

1919 yılının yazında Ankara, Eskişehir ve İstanbul gibi yerlerde bulunan muhacirler, Rusların çekilmesiyle köylerine döndüğü öğrenilince Sungurlu’da bulunan Özder ve ailesi de 1920 yılının Temmuz ayı biterken köylerine dönmek üzere hazırlanırlar.

²² Özder, 1974: 227.

²³ Fırınlardan ekmek almak için hükümetçe verilen vesika.

Urus gitmiş, duydu güldü muhacir
 Bu mahşerde bir yol buldu muhacir
 Döndü yola revan oldu muhacir
 Zorundan karıştı tozlar dumana

Özder, memlekete dönüşle ilgili şunları anlatmaktadır:

“Memlekete dönmek üzere Sungurlu’dan ayrıldığımız gün, yine Ağustos ayının 3. günü, yani dört yıl önceki kasabaya giriş günümüz oluyordu. Bu tarihler de babamın defterinde bu şekilde yazılıdır. Dört yıl önce bazen karda fırtınada geçtiğimiz yolları yine taban teperek bitirmeye koyulmuştuk. Yollarda sıtmaya tutulanlar, hasta düşenler, ölenler, yürüyemeyerek köyüne dönmekten vazgeçip köylerde kalan ihtiyar nineler vardı. Biz de beş on günlük yürüyüşten sonra sıtmaya yakalanıp hastalandık, fakat yine de yürüdük.”²⁴

Ruslar çekilince Anadolu’nun doğusu Ermeniler; batısı ise Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir. Özder bu sıkıntılı durumu şu dörtlülle anlatmaktadır:

Sungurlu’da oldu yıl otuz altı
 Koptu ortalıkta başka gürültü
 Ermeni düşmanlar, Yunan milleti
 Boştur deyip uğradılar meydana

Muhacirler Bayburt’a ulaştıklarında Eylül ayının ikinci haftasına gelinmiştir. Orada, öküzlerinin sırtına hurçlar yüklemiş ve köylerinden ayrılıp İç Anadolu’ya göçmekte olan, Göleli aileler, muhacirlere, “*Biz Ermeni şerrinden kaçıyoruz. Siz ise köyünüze dönüyorsunuz. Siz aklınızı mı kaçırdınız da köyünüze dönüyorsunuz? Bizim yerler hep Ermenilere verildi. Sizin yerler de Ermenilerin olacakmış. Gitmeyin, geri dönün.*” derler. Bu defa Doğu’da bir Ermeni savaşı başlamıştır. Özder, bu olayla ilgili şu dörtlüğü söylemiştir:

Derken yolda çattık bir uğursuza
 Hem dili uğursuz, yüzü nursuza
 Damdan düşer gibi başladı söze
 Dedi Ermeni’ye kaldı Livana²⁵

Muhacirlerin köylerine dönüşleri şöyle anlatılmaktadır:

“Sungurlu’dan çıkışımızın 47. günü köyümüze varabildik. Göç içindeki 40-50 kişiden çoğu hasta ve bitkindi. Babam ve ben yollarda hastalanmıştık. Babam yürüyemez olmuş, bir merkebe binerek yol almak zorunda kalmıştı. O durumu ile köye yetişebildi ve aylarca yatağa düşüp kalkamadı. Evler harap olmuş, eşya talan olmuş her şey yok olmuştu. Yine de seviniyorlardı. Ermeni savaşı Oltu-Kara arasında sürüp gidiyordu. Kâzım Karabekir Paşa’nın emirleri ve dilekleri köyün camisi önünde okunup anlatılıyordu. Bu durumda köyden Ermeni savaşına gönüllü olarak katılanlar olmuştu. Kadınlarımızın askere çorap, don-gömlek hazırlama işinde gösterdikleri duygulu çalışmalar yapıyordu. Ben de 1920-1921 kışını hastalıkla geçirmiştim. Biraz iyileşince, özel olarak çalışıp ilkokulun 5 ve 6. Sınıf imtihanlarını 1923 yılında kaza Numune Mektebi’nde verip, diplomamı aldım.”²⁶

En sonunda Ermeni savaşı bitmiş, İngiliz ve Gürcü işgalleri Artvin yöresinden silinmiş ve Üç-Sancak’tan Ardahan ile Batum’dan bir parça olan Artvin kazaları, Şavşat, Ardanuç ve Borçka Anavatana bağlanmıştır.

²⁴ Özder, 1974: 230.

²⁵ Livane: Yusufeli-Artvin arasının eski coğrafya adı. Aynı zamanda 1878 yılına kadar Artvin merkeziyle Batum’a bağlı olan kazası.

²⁶ Özder, 1974; 230-231.

Sonuç

Toplumsal gerçeklere ayna tutan destanlar, Âşık edebiyatımızın türleri arasında önemli bir yer tutarlar. Türk folklor araştırmalarına önemli katkılar sağlayan Azmî mahlaslı Mustafa Adil Özder, 93 Harbi olarak da adlandırılan 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşında ailesiyle birlikte yaşadığı olayları destan şeklinde anlatılmıştır.

Muhacirlik Destanı, 40 dörtlükten oluşmakta olup, ilk 33 dörtlüğü köylerinden ayrıldıktan sonra yaşadıkları sıkıntılı durum; 34'ten 40'a kadar olan dörtlüklerde ise 4 yıl sonra köylerine yeniden dönüş anlatılmaktadır. Köylerinden ayrılışları 6. Nisan 1915 tarihinde 40-50 kişi ile başlamıştır. İlk gidilen yer, Esenyaka (Zor) köyüdür. Bu köyde iki ay kaldıktan sonra Rusların yaklaşması üzerine Kılıçkaya (Ersis) kasabası, Havuzlu (Ökker), Öğdem, Çıralı (Şadut) ve Yusufeli'nin son merkez köyü Vecenkert Köprübaşı köyleri geçilmiştir. Ayrılıktan sonra önce Kılıçkaya; sonra da Artvin ve Oltu, Ruslar tarafından 1916 kışında işgal edilmiştir. Ruslara karşı savunma savaşı veren Deli Halit Paşa, İspir'e doğru çekilince Kılıçkaya 9 Ocak 1916 da İspir'in Madenköprübaşı (Semeğrek-Semehrek) köyüne, oradan da İspir merkeze bağlı Kan köyünün camiine yerleşirler. Orası da güvenilir olmadığı için Bayburt'a gelinir. Erzurum'un Ruslar tarafından alındığı öğrenilince Kelkit yönüne doğru hareket edilir. Kelkit'te de bir süre kalırlar. Orada soğuk hava hâkim olduğu için Alucra ve Yeniköy'e gelirler. Muhacirlerin orada bulunan bir okulda kalmalarına izin verilir. İlkbahara doğru Reşadiye, Tokat, Zile üzerinden 3 Ağustos 1916 yılında Sungurlu'ya varırlar. Sungurlu'da 4 yıla yakın bir süre kaldıktan sonra Rusların Artvin ve çevresinden çekildiği öğrenilir ve yine geldikleri tarih olan 3 Ağustos 1920'de köylerine dönmek üzere yola çıkılır. Eylül ayının ikinci haftasında Kelkit'e, oradan da köylerine geçmişlerdir. Sungurlu'dan kendi köylerine 47. gün içerisinde gelmişlerdir.

Çalıştığımız makalede “*Muhacirlik Destanı*”nda geçen olayları, Özder'in anılarıyla bir araya getirip o dönemde yaşanan sıkıntıları tarihi gerçeklikle birlikte yansıtmaya çalıştık. Anlatılan bu sıkıntılı muhacirlik sırasında yörede geçen olaylar, sadece bir köyde değil Artvin ve çevresindeki illerde de yaşanmış tarihsel gerçekliklerdir. “*Muhacirlik Destanı*”nda yaşanan sıkıntılı olaylar içerisinde memleketinde kalıp muhacir olmayan bazı kişilerin köyünden ayrılan halkın mallarını yağma etmesini “*Kendi helâl malı sanırsın talan/Mirasa kondular geride kalan*” dizeleriyle de eleştirmiştir.

Destan Metni

MUHACİRLİK DESTANI

Dinleyin dünyanın vâsf-i hâlini

“Otuz bir”de düştük nice figana²⁷

Halk olan meydanda döktü malını

Muhtaç oldu bir “den”, bir lokma nâna²⁸

Dağıldı meydanda hep pılı-pırtı

Herkeste var idi bir sürü hırtı²⁹

Nicelerin yere serildi sırtı

Yalın kat yorganla girdi meydana

Kaçıştı bir yorgan, üç cicim alan

Kendi helâl malı sanırsın talan

Mirasa kondular geride kalan³⁰

Sandılar biz bizi geldik talana

²⁷ Rumi 1331 (1915) yılı

²⁸ den: tane, tahl.

²⁹ Hırtı: öteberi, eşya, pılı-pırtı (yerli ağzıyla)

³⁰ Köyde muhacir olmadan kalan birkaç aile.

Talan eylediler lenger, tavayı
 Bir bir dolaştılar yurdu, yuvayı
 Çalınca yukardan saldat havayı³¹
 Dediler uğradık büyük ziyana
 Aldılar haberi Rus inmiş Yac'a³²
 Kitlendi korkudan hep kapı-baca
 Yetişmez hamurlar teknedden saca
 Biz de Zor köyünde geldik mekâna
 Mekân ettik üç ay karye-i Zor'u
 Durulmaz, tükettik peyniri, loru
 Çare bulunmadı çaldı kalk boru
 O akşam Öğdem'de geldik amâna
 Koyulduk Öğdem'den gurbet izine
 Geçtik yüklü kervan Şadut düzüne
 Yetiştik dünyanın âhir güzüne
 Ya Rab nasıl geldik kötü zamana
 Bu hengâm içinde anladık işi
 Büktü belimizi Keşişyokuşu³³
 Yüz kadın içinde yok on er kişi
 Kozahor'da yorgun düştük bir yana³⁴
 Ersis'te "muhacir" oldu adımız
 Açlıktan bozuldu ağız tadımız
 Kim bilir n'olacak serencamımız
 Çıkmaz lanet ettik çıkmaz bu cana
 Ersis'ten göç ettik doğru İspir'e
 Bize yoldaş oldu bit ile pire
 Kim bakar derdinden üstünde kire
 "Yük yıkın" dediler, dolduk bir hana
 Handan sonra çektik çok fırtınalar
 Kimse bilmez hangi derde yanalar
 Kaç sabisin suya döktü analar³⁵
 Neyse sağ yetiştik karye-i Kân'a³⁶
 Kân'da bir camiye hınç oldu millet
 Soğuktan çoğaldı dert ile illet
 Minare yakmağa ettiler niyyet
 Az kalsın uğradık büyük dumana
 Kân'dan kalkıp çıktık biz Semeğrek'e³⁷
 Evleri benziyor aynı mereğe
 Tezek kokar, kâr eyledi yüreğe

³¹ Mezralardan Rus silahının patlamasını anlatıyor.

³² Yac: Erkinis köyü mezralarından biri.

³³ Keşişyokuşu: Şadut köyü mezraalarından sonra Vecenkert köprü başına inen uzun iniş-yokuş.

³⁴ Kozahor: Ahalt köyünün bir mahallesi olup, 1950'den sonra Yusufeli denen merkezin bir mahallesidir.

³⁵ Sırtında taşıdığı yavrusunu Çoruh'a düşürenlerin olduğu anlatılmaktadır.

³⁶ İspir'de bir köy adı.

³⁷ İspir'de bir köy adı.

Yüklenip göçelim burdan bir yana
Semeğrek'ten yola çıktık yarı tok
Amansız açlığa çare bulan yok
Mevlâm köprü kurmuş, buz tutmuş Çoruk
Yürüdük üstünden geçtik o yana
Bayburt'ta soğuğu aldık dört yandan
Balahor'da evler farksız zindandan³⁸
Yerde tandır, pencereler tavandan
Ayaz çekti bizi zor imtihana
Haber geldi: elden gitmiş Erzurum
Gör ki felek bize kıldı ne zulüm
Açılmadan soldu lâle, sünbülüm
Çare yok başladık yola revana
Yolda kurtuluş yok tipiden, kardan
Nice nevcivanlar ayrıldı yârdan
Çokları el çekti göçtü dünyadan
Nefessiz can attık bir değirmene
Bitmedi kimsenin feryadı, yası
Verdi kış ayazı Kelkit Ovası
Kılçıklı arpadan sac kavurgası
Soldurdu benzimiz, elverdi cana
Derler belli değil baharı, yazı
Yaz-kış eksik olmaz budur ayazı
Açlıktan diş diye çaldırdı bizi
Mahvoldu yazıklar sabi sıbyana
Felek bize verdi çok yaman ceza
Hesaplara sığmaz çekilen eza
Biraz daha kalsak kopacak niza
Burada durulmaz, kaçsak ne yana
Dedik elbet ihsan kılacak Huda
Fayda yok kesildi artık ses seda
Eğer yetişmese Şiran imdada
İlâsız serilmiş idik meydana
Gözlere fer, kuvvet geldi dizlere
Bundan sonra top kâr etmez bizlere
Giriftin'de bahar geldi düzlere³⁹
Çok dert çektik, biraz erdik dermana
Çıkmayan canlardan umut gitmedi
Çekilen cefalar cana yetmedi
Yürüdükçe uzun yollar bitmedi
Takat yok düşecek bir yandan yana
Elverdi bizlere Suşehri, Tokat
Şenlendik çok iken derdimiz kat kat

³⁸ Balahor: Bayburt'un bir köyü.

³⁹ Şiran kazasının bir nahiyesi

Karın tok, sırt sıcak, can oldu rahat
 Dediler eriştik burda ihsana
 Zile'de bal gibi pekmezin tadı
 Düştü gönüllere memleket yâdı
 Geldik bir şehire Sungurlu adı
 Elverdi yol, dedi oğul, kız, ana
 Bitti yol tepmesi, postlar serildi
 On haneye yalkı bir ev verildi
 Gür sineler esen yele gerildi
 Garip bülbül gibi düştük hazana
 İlkin bolluk idi lâkin yok para
 Sonradan dirlikle bozuldu ara
 Hücum eder herkes boş fırınlara
 Elde bir "vesika" döndü fermana⁴⁰
 Fırınlardan ekmek almak iş oldu
 Bu gidişle işlerimiz yaş oldu
 Gün doğmadı, baharımız kış oldu
 Çare yok arzuhal kılsak Yezdan'a
 Sungurlu'da oldu yıl otuz altı⁴¹
 Koptu ortalıkta başka gürültü
 Ermeni düşmanlar, Yunan milleti
 Boştur deyip uğradılar meydana
 Girdiler meydana aç it misali
 Deriz, ne olacak memleket hâli
 Kendi başlarına kendi vebali
 Deyip, bizimkiler döndü arslana
 Silâhını alan bindi atına
 Verildi el ele hak niyetine
 Dediler, memleket elin itine
 Kalmasın tek, boyanalım al kana
 Daraldı muhacir ne yana dönsün
 Yalvarır: Düşmanın ocağı sönsün
 Kimi helalleşir ki, ahir günsün
 Çoğu el-pençeli durmuş divana
 Urus gitmiş duydu, güldü muhacir
 Bu mahşerde bir yol buldu muhacir
 Döndü yola revan oldu muhacir
 Zorundan karıştı tozlar dumana
 Derken yolda çattık bir uğursuza
 Hem dili uğursuz, yüzü nursuza
 Damdan düşer gibi başladı söze

⁴⁰ Fırınlardan ekmek almak için hükümetçe verilen vesika.

⁴¹ Rûmî 1336 (1920) yılı

Dedi Ermeni'ye kaldı Livana⁴²
Pabuç bırakmadık bu zırlıtya
Ermeni'den kopan boş gürültüye
Sonu ölüm gerek ne hırılıtya⁴³
Fırsat düşer dedik gelir imana
Çekip hasretini geldik vatana
Bülbülsüz kafese dönmüş kime ne
Beş yılca yâd kalmış gelip gidene
Gazel vermiş güller dönmüş yabana
Unuttuk bağ ile bostanımızı
Kahpe düşman sardı dört yanımızı⁴⁴
Sonunda çıkardık ziyanımızı
Sürdük Ermeni'yi Kars'tan Revan'a
Bu yerden geçelim gel öbür başa
Dertli iken yer yok artık telaşa
Bir vuruşta Mustafa Kemal Paşa
Gör bak ne yaman ceza verdi Yunan'a
Bu hâl ile yurda yerleştik biz de
Sözüm tamam oldu otuz dokuzda⁴⁵
Eğer yetişmezse kalırdık düzde
Tûl ömür dileriz o kahramana⁴⁶
Sebep oldu Paşa kıldı mürüvvet
Mevla'm bu günleri eyledi kısmet
Azmî der sizlere olsun bir ibret
Yadigâr kıldığım işbu destana
Erzurum 1923

KAYNAKÇA

Bahadır, Sedat (2015), *Âşık Kevserî (Metin-İnceleme-Tasnîf Çalışması)*, Ankara: Sonçağ Yayınları.

_____ (2016), *Ardanuçlu Âşık Engünî (Metin-İnceleme)*, İstanbul: Pamiray Yayınları.

_____ (2021), *Artvin'de Bir Coşkun Şair Âşık Gülhanî (Metin-İnceleme-Tasnîf)*, Genişletilmiş 3. Baskı, II. Cilt, Ankara: Sonçağ Yayınları.

_____ (2021), *Artvinli Halk Şairi Gülden'in Şiir Dünyası (Monografi-Metin-İnceleme)*, Genişletilmiş 2. Baskı I. Cilt, Ankara: Sonçağ Yayınları.

Ekici, Metin (2002), "Destan Araştırma ve İncelemelerinde Kullanılan Bazı Terimler Hakkında", II, *Milli Folklor*, 7/54,.11-18.

⁴² Livane: Yusufeli-Artvin arasının eski coğrafya adı. Aynı zamanda 1878 yılına kadar Artvin merkeziyle Batum'a bağlı olan Livane kazası.

⁴³ "Sonu ölüm ise ağlamaya, sızlamaya gerek yoktur." anlamında kullanılan bir atasözü.

⁴⁴ Ermenilerin saldırısı.

⁴⁵ Otuz dokuz: 1339 (1923) yılı.

⁴⁶ Mustafa Kemal Paşa (Atatürk) için dilek.

Eliade, M. (2005), *Dinler Tarihi*, (Çev. Mustafa Ünal), Konya: Serhat Kitabevi.

Köksal, Ahmet (2016), “*Zamanın İzleri: İşgal, Göç ve Muhacirlik Hakkında*”, (Ed. Ahmet Köksal), Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, 9-14.

Malhut, Mustafa (2022), “Mondros Mütarekesi’ni Anlamak: Mütareke Kavramı, Mütareke Örnekleri ve Mondros Mütarekesi’nin Diğer Müzakerelerle Karşılaştırılması”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XXII/44, 141-174.

Selçuk, Mustafa (2015), “Harb-i Umumi Eğitim ve Toplum: Bir Neslin Yok Oluşu, Çanakkale Araştırmaları”, *Türk Yıllığı Dergisi*, 13/18, 465-505.

Özder, Mustafa Adil (1974), *Artvin ve Yöresi (Tarihi ile İlgili Bazı Belgeler-Anılar-Resimler)*, Basılmamış (Daktilo ile yazılmış) araştırma çalışması.

_____ (2015), *Huzûrî Divanı*, (Haz. Muammer Demirel), Artvin: Yusufeli Belediyesi Yayınları.

_____ (2021), *Artvin ve Çevresi 1828-1921 Savaşları*, (Haz. Sedat Bahadır), Yusufeli Belediyesi Yayınları.

_____ (2021), *Artvin Şairleri*, III Cilt, (Haz. Sedat Bahadır), Ankara: Sonçağ Yayınları.

Köse, Asiye – Demir, Melek – Kurban, Adem – Karakaş, Cemil – Harput, Serkan “Okul Öncesi Eğitimde Kodlama Öğretimi: Trabzon İli Ortahisar Merkez İlçesi Okul Öncesi Eğitim Kurumları Örneği”, *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 11/23, ss.117-136. DOI: 10.31765/karen.1651604

Bu makale etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektirmemektedir.
This article doesn't require ethical committee permission and/or legal/special permission.

* Araştırma Makalesi / Research Article

** 📧 Öğretmen,
TC Milli Eğitim Bakanlığı, Trabzon/TÜRKİYE
✉ asiye kosetr@hotmail.com

ORCID : 0009-0006-3626-5942

*** 📧 Öğretmen,
TC Milli Eğitim Bakanlığı, Trabzon/TÜRKİYE
✉ melekdemir61@hotmail.com

ORCID : 0009-0000-9816-5564

**** 📧 Öğretmen,
TC Milli Eğitim Bakanlığı, Trabzon/TÜRKİYE
✉ ademkurban@gmail.com

ORCID : 0009-0005-6895-7508

***** 📧 Öğretmen,
TC Milli Eğitim Bakanlığı, Trabzon/TÜRKİYE
✉ cemilkarakas61@hotmail.com

ORCID : 0009-0007-0367-9644

***** 📧 Öğretmen,
TC Milli Eğitim Bakanlığı, Trabzon/TÜRKİYE
✉ sharput42@gmail.com

ORCID : 0000-0002-3834-5448

Anahtar Kelimeler: Algoritma, Kodlama, Okul öncesi, Müfredat, Hesaplamalı Düşünme

Keywords: Algorithm, Coding, Kindergarten Schools, Curriculum, Computational Thinking

Geliş Tarihi / Received Date: 05.03.2025

Kabul Tarihi / Accepted Date: 03.06.2025

OKUL ÖNCESİ EĞİTİMDE KODLAMA ÖĞRETİMİ: TRABZON İLİ ORTAHİSAR MERKEZ İLÇESİ OKUL ÖNCESİ EĞİTİM KURUMLARI ÖRNEĞİ*

Asiye KÖSE** - Melek DEMİR*** - Adem KURBAN**** - Cemil KARAKAŞ***** - Serkan HARPUR*****

Öz: Kodlama sözcüğü akla bir bilgisayara algoritmalar vasıtasıyla komutlar yükleme ve istenilen işlem basamaklarını oluşturabilmeyi getirir. Kodlama bu basit tanımdan çok daha fazlasıdır ve bilgisayar kullanılmadan da yapılabilen bir işlem olduğundan erken yaşta öğretilmesi yaşamsal önemdedir. Erken yaş çocukların eğitim gördüğü okul öncesi eğitim kurumlarında kodlamanın önemini göstererek farkındalığı artırmayı amaçlayan bu çalışma Trabzon İli Ortahisar Merkez İlçesi sınırları içinde faaliyet gösteren Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı okul öncesi eğitim kurumlarında gerçekleştirilen bir e-twinning projesinin uygulaması esnasında toplanan veriler kullanılarak kaleme alınmıştır. Çalışmanın hedefi, okul öncesi dönemde bilgisayarsız kodlamanın Trabzon İli'nde ve ülkemizde yaygınlaştırılmasının sağlanarak bu alandaki eksikliğin giderilmesine, teknoloji-deki evrensel gelişmelerle rekabet edebilir genç bir neslin yetiştirilmesine katkı sağlamaktır. Dünyada kodlama becerilerinin erken yaş çocuklara kazandırılması 20. yüzyıl başlarında başlamış, Ülkemizde kodlama eğitiminin önemi son yıllarda daha anlaşılabilir hale gelmiştir. Ülkemizde ve Trabzon'da uygulama geçmişi dünyadaki örneklerden daha kısa olan okul öncesi kodlama eğitiminde başarı için öncelikle okul öncesinde görev yapan öğretmenlerin kodlama öğretimiyle ilgili düşünce, bilgi, deneyim ve yaklaşımlarının tespit edilmesi, kodlamayla öğretimin öneminin anlatılması gerekmektedir. Bu çalışmada Trabzon Ortahisar İlçesi Okul Öncesi Eğitim kurumlarında 48-59 ve 60-71 ay yaş aralığındaki çocuklara verilecek olan kodlama eğitiminin sağlayacağı faydalar nitel analiz yöntemiyle ele alınarak analiz edilmiştir.

TEACHING CODING IN KINDERGARTEN EDUCATION: SAMPLE OF TRABZON PROVINCE ORTAHISAR CENTRAL DISTRICT KINDERGARTEN SCHOOLS

Abstract: The word conceptualizing coding at the first glance reminds one instruction loaded or ordered to computer through convenient algorithms. Actually, coding is more than that simple definition and it could be thought without using computer technology also. Because of that fact coding should be thought at the early age of children. This work aims to increase awareness and bring out importance of coding teaching in kindergarten schools in Trabzon Province Ortahisar Central District State kindergartens running under Ministry of National Education. The work based on the data-sets

collected during implementation of a e-twinning project in above mentioned State kindergartens. Basic target of this work is to train a generation capable to compete with technological developments. To achieve that target it is aimed to contribute wide spread dissemination of computerless coding education in Trabzon Province Ortahisar Central District State kindergartens. In the world teaching coding skills to kids started at the beginning of the 20th century. But the importance of coding education in kindergartens had a rising trend in Türkiye during the last decades. The past of coding education in Türkiye and Trabzon Province are younger than modern world, for a successful adaptation of coding in kindergartens; concern, idea, awareness, experience and approaches of kindergarten teachers should be studied and analyzed. In addition to that the importance of coding should be thought to those teachers. In this paper, advantages of

coding education addressing kids between 48-59 and 60-71 months age groups at kindergarten schools in Trabzon Province Ortahisar District will be analyzed through qualitative methods. With the region as pita and fish restaurants. The restaurant, which ranks fifth in the rankings, has positioned itself as a local food restaurant with its rich local menu content. In other restaurants, the supply of local food is at a low level and it is understood that herbal dishes, which have a large place in the food culture of the region, cannot be turned into products. Additionally, based on observation, it has been commented that the current presentations are made for the purpose of product diversification strategy. Such that, except for the establishment positioned as a local food restaurant, it has been observed that the presentations are not in the form of a main course.

Giriş

Mısır hiyeroglifleri, Sümer çivi yazısı başta olmak üzere tarihte bilinen ilk yazı sistemleri bilgiyi kodlamanın ve iletmenin erken örnekleridir. İnsanlık tarihindeki gelişme ve ilerlemeler kodlama becerilerinin de yeni, ileri özellikler kazanmasını sağlamıştır. Zaman içinde kapsam ve derinlik kazanan kodlama becerisi günümüzde hayatın her alanına nüfuz etmiş, dijital dünyanın temel yapı taşı haline gelmiştir. Erken yaş çocuk gelişiminde yaşamsal bir devre olan 0-6 yaş dönemindeki çocuklar için etkili role sahip olan okul öncesi eğitim dönemi kodlamanın verimli ve sürdürülebilir bir şekilde öğretilmesi için elverişli olanaklara sahiptir.¹ Bu dönem kodlamayla öğrenmenin temellerinin atılabileceği devirdir aynı zamanda. Okul öncesi eğitimde bilgisayar kullanılmadan oyun ve materyalle kodlama yapılması sayesinde başarılı kodlama becerilerinin temelleri erken çocukluk döneminde atılabilir. Okul öncesi eğitim bu tür becerilerin kazandırılması için en uygun dönemdir. Erken yaş dönemi çocukların öğrenme hızının ve adaptasyon yeteneğinin daha yüksek olduğundan bu yaş aralığında oyun ve somutlaştırılmış araçlarla kodlama becerisinin kazandırılması daha kolay ve sürdürülebilirdir.

Kodlama işlemleri insan zihniyle ya da elektronik bir çipin yardımıyla yapılması fark etmeksizin algoritma sistematığı üzerinde çalışmak zorundadır. Algoritma, belirli bir problemi çözmek için izlenecek adımların en kısa ve doğru, açık ve anlaşılır biçimde bildirilmesidir.² Algoritmalar, bilgisayar bilimlerinde kullanılır ve tüm programlama dillerinin temelinde algoritma vardır. İlk algoritma el-Harezmi tarafından “Hisab el-cebir ve el-Mukabala” adlı eserde geliştirilmiştir. Algoritma sözcüğü de el-Harezmi adının Avrupalılar tarafından telaffuzundan doğmuştur.³ Algoritmalar günlük hayatımızda giderek daha fazla yer edinmektedir. Cep telefonu ve internet kullanım alışkanlıklarına göre kullanıcıya hangi reklamların gösterileceğinden, yapılan alışveriş alışkanlıklarından satın alınacak ürünlerin kişiselleştirilmiş fiyatlarının belirlenmesine kadar birçok alanda algoritma kullanılmaktadır. Algoritmaların toplumsal bir güce sahip oldukları, toplumsal gruplar arasındaki eşitsizlikleri derinleştirdikleri, yeni güç dengeleri

¹ Özdemir ve Aksoy, 2025: 29.

² Bozpolat ve Topdağı, 2022: 934-935.

³ Arndt, 1983: 668-670; Aytakin vd., 2018: 154-155.

oluşturdukları ve toplumun belli kesimlerini baskılamak için kullanıldıklarının altı çizilmektedir.⁴ Algoritmaları kullanarak ileri düzey kodlamalar üreten kişilere “yazılımcı” adı verilmektedir. Kodlama, yazılım programlama veya bilgisayar programlama olarak da adlandırılır. Uygun ve gerekli algoritmaların bir araya getirilmesiyle oluşturulan kodlar, bilgisayara veya çip kullanan bir makineye belirli bir görevi gerçekleştirmesi için verilen talimatlar bütünüdür. Geliştirildiği her ülke için çok büyük katma değer sağlama potansiyeline sahip olması nedeniyle kodlamanın erken yaşta öğrenilmesi ulusal bir öncelik olmalıdır.⁵ Kodlama öğretebilmek için; algoritma, matematik, analitik, geometri, veri yapıları, veri bilimi, yapay zekâ, siber güvenlik, veri tabanı gibi çok sayıda farklı alt alanda temel bilgi sahibi olmak öğrenme sürecinde kolaylaştırıcı etki göstermektedir.

Algoritma kullanarak makinelerin ileri işlem yapabilme yeteneklerini kontrol edebilen insan zihninin kodlama yöntemini öz düşünme sistemine aktarabilmesi mümkündür. Nitekim kodlama akıl yürütme sürecinin bir parçasıdır.⁶ Algoritma üretimi ve kodlama alanında gerçekleşen hızlı değişime uyum sağlamak, içinde bulunduğumuz bilgi, teknoloji ihtiyaçlarını karşılamak için problem çözebilen, eleştirel düşünebilen, yaratıcı, inovasyon sahibi, işbirlikçi becerilerle donanmış nitelikli insan gücüne ihtiyaç vardır. Teknolojik alanda yaşanan değişim ve hızlı gelişim kodlamanın gerekliliğini ve önemini ortaya koymaktadır. Kodlama sadece bilgisayara ait bilimleri içermemekte, karşılaşılan problemlere yaratıcı çözümler bulunmasını da sağlamaktadır. Analitik, uzamsal, sonuç ve süreç odaklı düşünme becerisi, yaratıcılık, problem çözme, dijital okur yazarlık, birlikte çalışma, pratikle öğrenme gibi kavramların bireylere kazandırılması amacıyla çok sayıda ülke kodlama öğretiminin önemini kavramış ve bu doğrultuda çalışmalara başlamıştır.⁷

Dünyada tüketim anlayışından yüksek teknoloji üreten toplum anlayışına doğru değişim söz konusudur. Sıradan tüketicileri üreten topluluklara dönüştürmek için kazandırılacak becerilerin önemi büyüktür. Ülkelerin kalkınması için gerekli olan koşullar ve ekonomik niteliklerin ortaya konulması insan becerisine bağlıdır. Söz konusu beceriler bireylere sadece eğitim yoluyla kazandırılabilir.⁸ Bu çalışmada Trabzon İli Ortahisar İlçesi Okul Öncesi Eğitim kurumlarında 48-59 ve 60-71 ay yaş aralığındaki çocuklara verilecek kodlama eğitiminin sağlayacağı faydalar nitel yöntemle değerlendirilmiş, sosyal bilimlerde araştırmacının müdahalesi olmaksızın, durum saptamakta, çözüm önerileri sunmakta ve elde edilen sonuçların hedeflenen konulara yönelik olarak gelecekte planlanacak çalışmalara yön göstermesinde sıkça kullanılan betimsel araştırma yöntemiyle ele alınarak analiz edilmiştir.⁹ Çalışma kapsamında hedef örneklemde Milli Eğitim Bakanlığı'na (MEB) bağlı olarak faaliyet gösteren 73 okul öncesi eğitim kurumunun 69'undan en az bir öğretmenin katılımıyla 84 okul öncesi öğretmeni eğitime tabi tutulmuş, eğitim öncesinde ve sonrasında yapılan testlerle kodlamanın önemi, öğretmenlerin kodlama eğitimiyle ilgili var olan düşünceleri ve eğitim sonrasındaki değişimleri ele alınarak analiz edilmiştir.

1. Okul Öncesi Eğitimde Kodlama Uygulamaları ve Hesaplamalı Düşünme

Okul öncesi eğitim sürecinde çocukların tüm bireysel özelliklerinin korunarak toplumla bütünleşmelerine, toplumun gelişmesine fayda sağlayacak nitelikli vatandaş olmalarına destek sağlanmasına önem verilmektedir. Çünkü bu tür bir gelişim ancak çocuğun bilgi, beceri ve temel alışkanlıklarının kazandırıldığı okul öncesi yıllardan başlanarak mümkündür. Okul öncesi dönemde başlayan eğitim; çocukların büyüme, gelişme ve eğitim ortamlarını nitelikli düzeye yükseltmeyi, öğrenme yöntem ve tekniklerinin kalitesini artırmayı, dikkatli ve özenli bir çabayla

⁴ Beer, 2016: 2-4.

⁵ Aytekin vd., 2018: 155-157.

⁶ Karataş, 2021: 695, 696.

⁷ Edwards, 2019: 15.

⁸ Sayın ve Kaya, 2016: 7-8.

⁹ Balcı, 2019: 412-413; Ültay vd., 2021: 189-191.

çocukları topluma kazandırmayı hedeflemektedir. Okul öncesi eğitim; 3-6 (48-59; 60-71 ay) yaş duygusal, sosyal, fiziksel, bilişsel, dilsel dahil hemen bütün gelişim alanlarına destek veren yapılandırılmış ilk öğrenim deneyimidir. Yaşam boyu öğrenme alışkanlıklarının kazandırıldığı, gelişimin hızlı ve etkili olduğu bir dönemi kapsayan okul öncesi eğitimde iletişim, işbirliği, eleştirel düşünme, teknoloji okuryazarlığı, yaratıcılık, sosyal-duygusal gelişim gibi 21. yüzyıl becerilerinin de kazandırılması öncül hedefler arasındadır. Bu dönemde bilgisayarsız kodlamanın öğretilmesi, amaçlanan kazanımların sürdürülebilirliğinde çarpan etkisi gösterebilecek özelliكتedir.

Okul öncesi öğretimde kodlama eğitimi amaçlanan kazanımlara katkısı ve teknolojik dönüşümün de etkisiyle önem kazanmıştır. Temel algoritma, akış tekrarlama, sıralama, neden-sonuç ilişkisi gibi hesaplamalı düşünme becerileri okul öncesi kodlama eğitimindeki öncü kazanımlardır. Okul öncesi dönem için geliştirilmiş etkileşimli kodlama materyallerinin (Cubetto, Talebot pro, Bee bot) eğitim sürecini olumlu olarak destekleyip hızlandırdığı bilinmektedir.¹⁰ Bu döneme yönelik ScratchJr gibi programlama platformları hesaplamalı düşünmeye katkı sağlayarak başlangıç aşamasında kodlama becerilerinin geliştirmesinde etkili olmaktadır. Kontrol ve döngü yapıları gibi çocuk için anlaşılabilirliği daha güç olan örüntüler bu tür platformlar vasıtasıyla kolaylıkla kavratılabilmektedir. Söz konusu platformlara temel oluşturulabilmesi için kodlama becerisinin yetkin öğretmenler tarafından erken çocukluk döneminde oyun ve somut materyallerle desteklenmesi gerekmektedir.

Eğitimci öğretmenler, kodlama araçlarının potansiyelini en üst düzeye çıkarmakta her zaman çok önemli bir rol oynamaktadırlar. Sorgulamaya dayalı bilim, teknoloji, mühendislik, matematik (STEM) öğrenme bağlamları ve gelişimsel olarak uygun pedagojik uygulamalar etkili kodlama eğitimi için gereklidir. Kodlama eğitiminin okul öncesi dönem çocuklarına katkısı tartışılmazdır buna karşın kodlama öğretiminde zorluklar ve sınırlılıklar bulunmaktadır. Verimli bir kodlama eğitimi için okul öncesi öğretmenleri kodlama öğretme yöntem ve teknikleriyle ilgili temel düzeyde eğitim almış olmalıdırlar.¹¹ Erken yaşlarda başlanacak kodlama eğitiminde çocukların bilişsel, sosyal ve duygusal özelliklerini göz önünde bulunduracak yaklaşımlar önemli rol oynar. Kodlama eğitiminin Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli (TYMM) müfredatına girmesiyle birlikte çocuklara dijital çağın yetkinliklerinin kazandırılması ve algoritma eğitimi verilmesi amaçlanmıştır.¹² Böylece okul öncesi dönemde çocuklara; plan yapma, sistematik çözüme ulaşma gibi yetenekler kazandırılarak elde ettikleri deneyimleri kullanmalarını sağlanacak, problem çözme becerilerinin geliştirilmesine katkıda bulunulabilecektir. Görüldüğü üzere okul öncesi dönemde kodlama eğitimi verilmesi ve algoritma yazımının öğretilmesi 21. yüzyılda rekabet edebilirlik içinde bulunduğumuz bilgi çağının gereğidir. Buna karşın gerek eğitimcilerin kodlama konusunda yeterli duyarlılığa sahip olmaması, gerekse okul öncesi müfredatı ve kodlama yöntemlerini uygun şekilde yürütecek okul öncesi öğretmen farkındalığının yetersiz olması çok sayıda zorluğu beraberinde getirmektedir.

Okul öncesinde etkili bir kodlama eğitimi alan çocuklar daha üst yaş gruplarında karşılarına çıkan döngü, koşul ve fonksiyonlar gibi karmaşık problemleri çözebilme yeteneği kazanırlar. Bu dönem eğitiminde yapılan bir kodlama çalışmasına “koşul” eklenerek çocuklar kodlama mantığını öğrenmeye hazırlanabilirler. Şekil 1’de çocuklardan kırmızı kareleri yan tarafa aynı şekilde kırmızı boyayarak kodlamaları istenmiştir. Bir adım sonrasında ise yandaki alanda işaretlenecek karenin rengi gri ise işaretlenecek karenin içinin boş olması “koşulu” verilmiştir. Böylece kodlama derinleştirilerek “koşul” kavramının kazandırılması sağlanmıştır. Dünyada

¹⁰ Şahin ve Arıkan, 2024: 264-266.

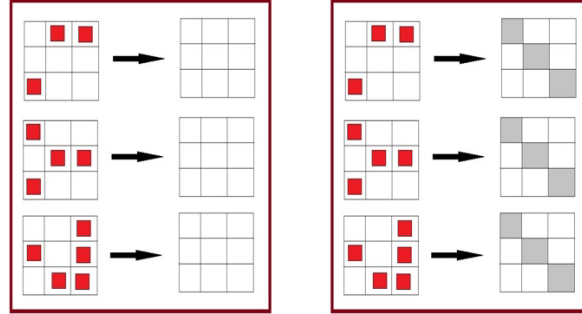
¹¹ Yücel vd., 2021: 19-21.

¹² Okul Öncesi Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli 2024,

<https://tymm.meb.gov.tr/upload/program/2024programokuloncesiOnayli.pdf> s. 12-13 (2 Mayıs 2025 tarihinde erişildi).

birçok ülkede olduğu gibi ülkemizdeki eğitim programlarında da 21. yüzyıl becerileri eğitim programlarına dahil edilmiştir.

Şekil 1. Kodlama sistematığı

Yaratıcılık ve inovasyon, iletişim, işbirliği, problem çözme, eleştirel düşünme, sorumluluk, üretkenlik, yaşam, bilgi, medya ve teknoloji gibi becerilerin temeli okul öncesi dönemde atılmaktadır. Erken çocukluk döneminde ihtiyaç duyulan becerilerin etkin bir şekilde kazandırılabilmesi için çocuk merkezli yaklaşımlar eşliğinde işbirlikçi öğrenme ortamlarının oluşturulmasına ihtiyaç vardır.¹³ Çünkü bu dönemde çocuklar, öğretmen ve akranları ile etkili iletişim içinde olmalıdırlar ve tüm ortamlarda var olduklarını fark etmelidirler. Teknoloji ile uygulamalı çalışmaların bütünleştirilmesi, farklılaştırılmış ve dikkat çeken yeni yöntemlerin kullanılması oyun temelli uygulamaların gerçekleştirilmesi okul öncesi dönem çocukları için etkin eğitim yöntemleridir. Bu dönem; çocukların gelişim aşamalarının çok yönlü desteklendiği, ilgi alanlarının ve temel becerilerinin geliştiği önemli bir süreçle denk gelir. Kodlama ve algoritma çalışmaları söz konusu yöntemlere kaynak olabilecek kapsamlı alternatifler içerir. Değişen ve gelişen dünyanın dijital çağında çocuklarımızın teknoloji alanında bilgi ve beceriye sahip olmaları gereklidir. Okul öncesi dönemde kodlama; temel düzeyde çocuklara bilgisayar bilimini programlamanın temel kavramlarını ve hesaplamalı düşünme yöntemini bilgisayar kullanılmadan öğretmeyi hedefleyen bir eğitim yaklaşımıdır.¹⁴

Kodlama, çocukları bu dönemde yaratıcı düşünmeye, problem çözme becerilerini geliştirmeye ve dijital teknolojilerin mantığını anlamaya teşvik eder. Erken yaşlarda kodlama ile tanışan çocukların bilişsel, sosyal, duygusal gelişim alanları desteklenirken; kodlama oyunları ve uygulamaları ile çocuklara temel programlama fikirleri mantık kavramları üzerinden kazandırılır. Okul öncesi dönemde kodlama eğitimi; çocukların problem çözme becerilerini geliştirerek bilgisayar bilimine ilgi duymalarını ve programlama diline erkenden adapte olmalarını da sağlar. Bütün bu işlem basamakları çocukların mantıksal düşünme, iş birliği yapma becerilerini ve yaratıcılıklarını da destekler. Erken yaşlarında oyun ve materyal kullanımı sayesinde kodlama ile tanışan çocuklar, ileriki yaşamlarında algoritma oluşturmak dahil bilgisayar işlemlerini ve kodlamayı daha kolay kavrayarak uygulayabilirler.¹⁵ Açıkça görüldüğü üzere okul öncesi dönemde kodlama uygulamalarının çocukların gelişimine çok sayıda faydası vardır. Bu dönemde yapılan kodlama eğitiminin; çocuklara problem çözme ve bilgi işlem temelli becerilerin kazandırılmasında da etkili olduğu bilinmektedir.¹⁶

Okul öncesi dönem çocukları kodlama eğitimi için erken yaş aralığında oldukları için okuma-yazma bilmediklerinden bu çocukların öğretiminde oyun-materyal destekli eğitimle temel

¹³ Mercan, 2022: 87, 89, 93.

¹⁴ Okul Öncesi Kodlama Uygulamaları, <https://campusakademi.com/okul-oncesi-kodlama-kazanimleri/> (20 Şubat 2025 tarihinde erişildi).

¹⁵ Okul Öncesinde Kodlamanın Önemi, <https://www.atolyevizyon.com/okul-oncesinde-kodlamanin-onemi/> (10 Şubat 2025 tarihinde erişildi).

¹⁶ Okul Öncesi Kodlama Ne İşe Yarar, <https://sertifika.subu.edu.tr/okul-oncesi-kodlama-ne-ise-yarar> (10 Ocak 2025 tarihinde erişildi).

oluşturmak önemlidir. Bu dönem için kullanılacak yöntemlerden birisi de oyunlaştırmadır. Oyunlaştırma çocukların algoritma, örüntü ve sıralama kavramlarını öğrenmelerinde etkili bir yöntemdir. Söz konusu yöntemlerle yapılan algoritma temelli etkinlikler çocuklar için eğlencelidir ve çocukları canlı tutarak faaliyetlere katılım isteklerini artırır. Okul öncesi dönemde oyun temelli çalışmalar çok etkilidir. Çocuklar, oyunla dünyayı tanırlar ve paylaşmayı öğrenirler. İç dünyalarında yaşadıklarını, ifade etmekte zorlandıkları duygu ve düşüncelerini oyunla ortaya koyarlar. Ortama uyum sağlama, zorluklara karşı koyabilme, kendini ve yaşadığı dünyayı keşfetme gibi deneyimleri oyun yoluyla bulabilirler.¹⁷

Çocukların zihinsel yapılarını harekete geçiren söz konusu çalışmalar öğrenmeyi çok yönlü desteklerken, kodlama eğitimi bu çalışmalar içinde ilk sıralarda yer alır. Oyun tabanlı bir süreç içinde problemlere çözüm üretme çabası çocuklarda bilişsel yapıyı aktif hale getirir. Okuma yazma bilmeyen çocuklar teknolojik araçlarla tanışır. Okul öncesi dönemde kodlama eğitimine başlanmasının bir zorunluluk olduğu her geçen gün daha fazla kabul görse de okul öncesi öğretmenlerin bu konudaki farkındalığı uygulamanın anahtarı rolündedir. Trabzon İli Ortahisar Merkez İlçesi okul öncesi dönem çocuklara kodlama öğretimi durum tespiti çalışmaları ve iyileştirme, farkındalık artırma çalışmaları kodlama eğitiminin yaygınlaştırılabilmesi ve sahadaki eksikliklerin tespit edilebilmesi için belirleyici bulgular sağlayabilecek niteliktedir.

1.1. Trabzon İli Ortahisar Merkez İlçesi Okul Öncesi Eğitim Kurumları Kodlama Çalışmaları

Okul öncesi eğitim kurumlarında kodlama öğretimi Millî Eğitim Bakanlığı tarafından oluşturulan ve belli aralıklarla yenilenen müfredat uygulamalarıyla desteklenmekte ve teşvik edilmektedir. Ülkemizde ve Trabzon'daki okul öncesi eğitim kurumlarında; 2024-2025 eğitim öğretim döneminde Millî Eğitim Bakanlığı UNICEF (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu) Erken Çocukluk Eğitimi; diğer okul öncesi eğitim kurumların anasınıflarında ise Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli (TYMM) Okul Öncesi Eğitim Programı uygulanmaktadır.¹⁸ Millî Eğitim Bakanlığı UNICEF ortaklığında uygulanan ve 2024 yılında güncellenen Okul Öncesi Eğitim Programı'nda yer alan kazanım ve göstergelere kodlama ve algoritmanın eklenmesiyle çocukların bu alanda daha etkin uygulamalarla karşılaşmaları olanaklı hale gelmiştir. Çağın gereksinimlerine uygun bireylerin yetiştirilmesine hizmet edecek programlar sadece bilgiyi sunan bir yapıdan ziyade etkin öğrenmeye fırsat tanıyan bir formatta oluşturulmuştur.¹⁹

TYMM Okul Öncesi Eğitim Programı okul öncesi dönemden başlayarak ulusal bir beceri ağı oluşturmayı hedeflemektedir. Bu hedefe ulaşmak için akademik bilginin yanında çocukların 21 yy. becerileriyle desteklenmesi amaçlanmıştır. Hedeflerin gerçekleştirilebilmesi, okul öncesi dönem çocukların gelişimleri dikkate alınarak erken yaşlardan itibaren beceri temelli programların planlanarak uygulanmasına bağlıdır.²⁰ Beceri edinimlerinin ilk basamağı olan okul öncesi dönemde mantıksal akıl yürütmenin bir parçası kabul edilen oyun ve materyalle kodlama becerisinin geliştirilmesine de okul öncesi programlarda yer verilmiştir. Böylece gelişmiş ülkelerle birlikte ülkemiz de kodlama eğitimi okul öncesi dönem eğitim müfredat ve programlarına dahil edilmiştir.

Okul öncesi dönemde algoritma ve kodlama becerilerinin çocuklara kazandırılması okul öncesi öğretmenleri tarafından gerçekleştirilebileceğinden öğretmenlerin yenilikçi yaklaşımlarla öğrenme ve öğretme ortamları oluşturmak için yapılan tüm çalışmalara istekli ve gönüllü olma-

¹⁷ Atabay ve Albayrak, 2020: 858.

¹⁸ Unicef, for Every Child, <https://www.unicef.org/> (2 Mayıs 2025 tarihinde erişildi).

¹⁹ T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Genel Müdürlüğü Okul Öncesi Eğitim Programı 2024, <https://tegm.meb.gov.tr/dosya/okuloncesi/guncellenenokuloncesiegitimprogrami.pdf>. s. 1-25 (10 Ocak 2025 tarihinde erişildi).

²⁰ Okul Öncesi Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli 2024,

<https://tymm.meb.gov.tr/upload/program/2024programokuloncesiOnayli.pdf> s. 12-13 (10 Şubat 2025 tarihinde erişildi).

ları gerekir. Öğretmenlerin, kendi eğitim alanlarına teknolojiyi entegre etme çabası göstermelerine rağmen güncel yenilikleri ve değişiklikleri takip edememeleri önemli bir sorundur.²¹ Bütün bu gereklilikleri ve kısıtları dikkate alan Millî Eğitim Bakanlığı, teknolojiyi aktif kullanabilen ürün geliştirme kabiliyetine ve problem çözme becerilerine sahip bireyler yetiştirmeye öncelik vermeye başlamıştır. Bu kapsamda ülkemizde dolayısı ile Trabzon ilinde teknolojiyi erken çocukluk eğitimiyle birleştirmek için Eğitim Bilişim Ağı üzerinden (EBA) çocuklar ve öğretmenler kodlama eğitimi ile buluşturulmuştur. Öğretmenler 21. yüzyıl becerilerinin gelişiminin yanında, güvende kalma, doğru ve etkili iletişim kurma, kültürel ve sosyal farkındalık, yaratıcılık, ortak çalışma gibi becerilerle ilişkili edinimler de kazanmaktadırlar.²²

Trabzon İli Ortahisar Merkez İlçesi'nde Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı 73 Devlet okul öncesi eğitim kurumu vardır. Bu okullarda görev yapan okul öncesi öğretmenlerinin sınıf içi günlük öğretim etkinliklerinde kodlama becerilerini içeren uygulamaları yapmaya istekli olmaları beklenebilecek bir durumdur. Farkındalığın artırılıp, yaygınlaştırmanın başarılı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için kodlama eğitiminin önemi, okuma yazma bilmeyen çocuklara nasıl ve ne şekilde verilmesi gerektiği hususunda öğretmenler bilinçlendirilmelidir. Kodlama eğitimi almış olmak öğretmenlerin mesleki nitelikleri arasına girmiştir fakat bu geç kalmış uygulama yeterli değildir. Okullarda yürütülen; sınıf, yerel, ulusal ve uluslararası yenilikçi eğitim öğretim yaklaşımlarını geliştiren proje tabanlı çalışmalar ve projeler sadece okul öncesi dönem çocuklarını değil onlarla birlikte bu çalışmalara rehberlik eden öğretmenler ile ailelerini de aktif hale getirmeyi amaçlamalıdır.

Ülkemizin de üye olduğu ulusal ve uluslararası AB programları kapsamında faaliyet gösteren okul öncesi eğitim kademelerinin de yer aldığı tüm öğretmen ve öğrencilerin çevrimiçi olarak bir araya getirilmesini destekleyen dijital platformlar (e-twinning, Twinspace, Erasmus vb.) öğretmenlere yenilikçi, işbirlikçi, eğitim faaliyetleri ile ortak projeler uygulama imkânı sunmaktadır. Trabzon İli Ortahisar Merkez İlçesi okul öncesi eğitim kurumlarında görev yapan çok sayıda okul öncesi öğretmeni bu platformlarda proje tabanlı e-öğrenme modelini uygulama, geliştirme imkânını yakalamakta, Avrupa ülkelerinde yapılan algoritma ve kodlama eğitim faaliyetlerinden haberdar olmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı'nın da ortak olduğu e-twinning proje hazırlama portalında okul öncesi öğretmenlerimiz üye olarak projeler üretmektedirler. Bu makalenin yazımında kullanılan veri setleri de Ortahisar Merkez İlçesi Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından uygulamaya konulan ve Çukurçayır Anaokulu koordinasyonunda yürütülen "Kodlamanın Gücü Adına" adlı proje kapsamında oluşturulmuş, veri setleri oluşturulurken proje katılımcısı öğretmenlere beş grup halinde üç gün boyunca oyun ve materyalle kodlama eğitimi verilmiştir.

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) Trabzon İli Ortahisar İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü himayesinde Ortahisar Merkez İlçesi Çukurçayır Anaokulu tarafından yürütülen "Kodlamanın Gücü Adına" projesi; yenilikçi uygulamaları, oyun ve materyal kullanımıyla yapılan algoritma tabanlı bilgisayarlı kodlamayı öne çıkaran bir çalışmadır. Trabzon İli Ortahisar Merkez İlçesi'nde 2023-2024 eğitim öğretim yılında uygulamaya konulan, istekli okulların katılımıyla gerçekleştirilen proje ile okul öncesi dönem çocuklarına gelişen, yenilenen dijital teknolojinin alt yapısının somut materyal ve oyun yoluyla kazandırılması amaçlanmıştır. Temel algoritma, sıralama, neden-sonuç ilişkisi, akış tekrarlama, gibi hesaplamalı düşünme becerileri okul öncesi kodlama eğitimindeki temel kazanımlara ait temel bilgilerin alt yapısı renk, şekil, sayı ve ritim kodlama çalışmaları ile çocuklara öğretilmiştir. Bu sayede okul öncesi dönem çocukların yaşamlarının ileri dönemlerini etkileyen öğrenme alışkanlıklarının kazanıldığı, gelişim ve değişimin hızlı

²¹ Dülger, 2022: 84.

²² Canbeldek, 2020: 4-5.

gerçekleştiği 3-6 (48-59; 60-71 ay) yaş döneminde oyun ve materyal kullanılarak yapılan kodlamayla tanışmaları sağlanmıştır. Böylece çocuklara iletişim, işbirliği, teknoloji okuryazarlığı, yaratıcılık, inovasyon, eleştirel düşünme gibi beceriler kazandırılması amaçlanmıştır.

Hızla değişen ve gelişen dünyada çocukların daha başarılı olmaları için gerekli nitelikler ile donatılmaları amacıyla yenilikçi eğitim öğretim yaklaşımı ile teknoloji çağının algoritmasını erken çocukluk döneminde kavramaları sağlanarak çocukların edindikleri becerileri uygulayabilir düzeye gelmeleri hedeflenmiştir. Hazır, bütüncül oyuncakların çocukların eğitiminde herhangi bir öğrenme katkısı sağlamadığı bilinmektedir.²³ Algoritma ile kodlamanın farkını ve temel bilgilerini çocuklara bilgisayarsız ortamda, aşına oldukları malzemelerle (top, mandal, şişe kapakları, düğme, boncuk, balon, renkli kartonlar vb.) hazırlanmış, boyutlu, eğlenerek oyunla öğrenebilecekleri niteliklere sahip, arkadaşlarını, ailelerini dâhil edebilecekleri işlevsellikte eğitim materyalleri ile verilmesi planlanmıştır. Bu malzemeler öğretmenlerin çocukların ilgi ve ihtiyaçları göz önünde bulundurularak artık materyallerden yapılmıştır. Çocukların ellerindeki materyallerden yeni malzemeler üretebilmeleri bunları yaparken kodlama mantığını kullanmaları sınıf ortamlarında sağlanmıştır. Parça ve malzemeler, çocukların somut materyallerle ve deneyerek daha kolay öğreneceğinden yola çıkılarak bireysel, grup etkinliklerine uygun, ilgi ve ihtiyaçlarını dikkate alan, oyunla eğlenceli öğrenme sağlayacak şekilde tasarlanmıştır. Renk, sayı, şekil ve ritim kavramları ile kodlama becerilerini kazanmalarına yardımcı olan, oyunlaştırma metodu kullanılarak eğlenceli ve kolay hale gelen öğrenmeler oluşturulmuştur. Kodlama ile, öğretmenler tarafından hazırlanan eğitim materyalleri oluşturma süreci öğretmenlerin ders araç gereç hazırlama bilgi ve deneyimlerini artırmıştır. Özel gereksinimi olan çocuklara yönelik basit algoritmalar içeren bireyselleştirilmiş eğitim planlarına uygun oyun temelli materyallerle gelişimleri desteklenmiştir (Bkz. Grafik 1; Grafik 2).

Trabzon İli Ortahisar İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı okul öncesi eğitim veren 73 okul öncesi eğitim kurumunun 69 tanesinde görev yapan 84 okul öncesi öğretmenin aktif katılım sağlaması (bkz. Grafik 5) ile başlayan kodlama farkındalığının artırılması ve kodlama eğitimi birçok basamaktan oluşmuştur. Kodlamanın Gücü Adına Projesi kapsamında; Algoritma ile kodlama arasındaki ayrım ve ilişki katılımcı okul öncesi öğretmenlerine literatür eğitimleriyle öğretilmiştir. Hazırlanan drama içerikli bir planla ritim, şekil, sayı, renk kodlama ile ilgili teorik ve uygulamalı atölye çalışmaları yapılarak katılımcı öğretmenlerin mesleki yeterlikleri geliştirmiş, materyal oluşturma üzerine deneyim ve bilgi sahibi olmaları sağlanmıştır. Okul temsilcisi öğretmenler aracılığı ile okullarındaki diğer okul öncesi öğretmenlerine, onların öğrencilerle velilerine ulaşılarak bilinçlendirme, farkındalık ve yaygınlaştırma faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Trabzon İli Ortahisar Merkez İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nce proje tanıtım faaliyetleri (radyo, TV programı, dijital ve sosyal medyada proje bilgilerinin paylaşımı, tanıtım toplantıları vb.) yapılarak öğrencilerin, öğretmenlerin velilerin bölgemizde, ülkemizde ve yurt dışında fark yaratan bir model olarak diğer toplum üyelerinin ve kuruluşlarının kodlama ile ilgili farkındalıkları artırılmıştır.²⁴ Aşağıdaki tabloda eğitimlere katılan okul öncesi öğretmen, okul sayıları, öğretmenlerin eğitim ve mesleki tecrübe durumları, oyun ve materyalle kodlama öğretimi hakkındaki düşünceleri, kodlama ile ilgili beş grup halinde üç gün boyunca verilen eğitim öncesinde ve sonrasında kodlama hakkındaki farkındalık detayları görülmektedir.

²³ Usta, 2022: 83-84.

²⁴ *For the Power of Coding*, <https://school-education.ec.europa.eu/hy/etwinning/projects/kodlamanin-gucu-adina-power-coding/twinspace>; *Kodlamanın Gücü Adına" Projesi Kuramsal ve Literatür Bilgilendirme Toplantısı Yapıldı*, https://cukurcayiranaokulu.meb.k12.tr/icerikler/kodlamanin-gucu-adina-projesi-kuramsal-ve-literatur-bilgilendirme-toplantisi-yapildi_15025653.html; *Trabzon'da "Kodlamanın Gücü Adına" Etkinliği Düzenlendi*, <https://www.haberturk.com/trabzon-haberleri/34794933-trabzonda-kodlamanin-gucu-adina-etkinligi-duzenlendi>; *Trabzon'da "Kodlamanın Gücü Adına" Etkinliği Düzenlendi*, <https://akcaabatgazetesi.com.tr/haber/trabzonda-kodlamanin-gucu-adina-etkinligi-duzenlendi-33078.html> (24 Şubat 2025 tarihinde erişildi).

Tablo 1. Kodlama Projesi Trabzon İli Ortahisar İlçesi MEB Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Uygulama Çalışmaları

Trabzon İli Ortahisar İlçesi Milli Eğitim Müdürlüğü Kodlama Projesi Yaygınlaştırma Uygulaması				
Ortahisar İlçesi Toplam Okul Öncesi Eğitim Kurumu Sayısı	73	Proje Çalışmalarına Katılan Öğretmen Sayısı		84
Ön ve Son Test Uygulamasına Katılan Öğretmen Sayısı	59 +2	Katılımcı Öğretmenlerin Eğitim Durumu	Lisans	54
			Y. Lisans	5
		Katılımcı Öğretmenlerin Cinsiyet Dağılımı	Kadın	59
			Erkek	0
		Katılımcı Öğretmenlerin Deneyimi	15-20 Yıl	27
			15 Yıldan Az	32
		Katılımcı Öğretmenlerin Daha Önce Kodlama Eğitimi Alma Durumu	Eğitim Almış	14
			Eğitim Almamış	45
Eğitim Kurumundaki Öğrenci Yaş Aralığı	60-71 Ay	31		
	48-59 Ay	28		
Katılmayan Okul Öncesi Eğitim Kurumu Sayısı	4	Proje Sonunda Kullandırılan Materyal		500+
Projeye Katılan A Okul Öncesi Eğitim Kurumu Sayısı	69	Erişilen Toplam Çocuk+Ebeveyn+Öğretmen Sayısı		9.000
Materyallere Erişebilen Ebeveyn ve Çocuk Sayısı				3.000+

Mevcut bir vakanın nicel (sayılarla) veya nitel (bir kişi ya da bir grubun belli özelliklerini inceleyerek) açıdan ele alarak inceleyen araştırma türüne betimsel yöntem adı verilir. Genelde tarama yaparak, var olan durumu tespit ederek geleceğe yönelik projeksiyonlar üretmeyi hedefleyen betimsel yöntemde incelenen vakanın bulunduğu ortam evren şeklinde kabul edilir. Betimsel yöntemde nitel ya da nicel verilerle analiz edilen vaka evren içinde örneklem olarak kabul edilir. Bütün bu özellikleri sayesinde betimsel araştırma eğitimle ilgili problemlerin ortaya konulmasında ve çözüm önerilerinin geliştirilmesinde, yeniliklerin uygulanmasında çokça kullanılan bir yöntemdir. Eğitimle ilgili olsun ya da olmasın araştırılan örneklem incelenirken; deney, gözlem, mülakat, anket yöntemleri kullanılarak kapsam alanında mümkün olduğu kadar geniş yelpazede deneğe ulaşılması amaçlanır.²⁵ İhtiyaç duyulan sıralı işlem basamaklarının tamamlanması neticesinde elde edilen bulgularla analize uygun veri setleri (data-sets) oluşturulur.

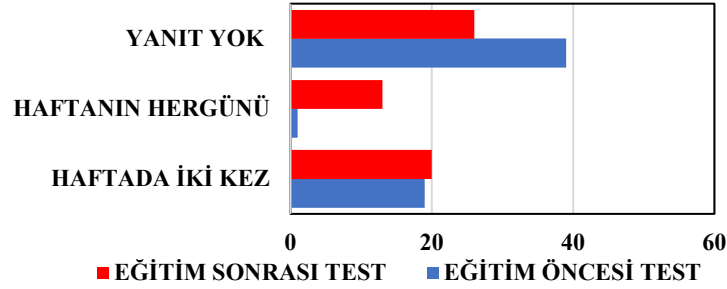
Ülkemizde MEB'e bağlı olarak faaliyet gösteren okul öncesi eğitim kurumları bu çalışmada evren olarak kabul edilmiştir. Trabzon İli Ortahisar Merkez İlçesi'nde MEB'e bağlı olarak faaliyet gösteren okul öncesi eğitim kurumları bu çalışmanın vaka evren içinde örneklemi oluşturmaktadır. Güçlü bir örneklem oluşturulabilmesi için araştırmaya Ortahisar Merkez İlçesi sınırları içinde MEB'e bağlı olarak faaliyet gösteren okul öncesi eğitim kurumlarının tamamının katılması hedeflenmiş, bu okullardaki eğitimcilerin okul öncesi eğitimde kodlamayla ilgili düşünceleri her okuldan seçilen en az bir eğitimcinin katılımıyla tespit edilmeye çalışılmıştır. Böylece okul öncesi eğitimde geleceğe yönelik projeksiyonlar oluşturulması amaçlanmıştır. Daha önce de dikkat çekildiği üzere çalışmaya Ortahisar Merkez İlçesi'nde MEB'e bağlı olarak faaliyet gösteren 73 okul öncesi eğitim kurumunun 69'u katılmıştır. Katılım oranı %92 gibi oldukça yüksek bir düzeyde gerçekleşmiştir (bkz. Grafik 5). Yüksek katılım sayesinde betimsel

²⁵ Balcı, 2019: 412-415.

araştırma yönteminde istenilen örneklem güçlü bir şekilde oluşturulmuştur. Araştırmada, eğitim öncesi ilk test ve eğitim sonrası son test uygulanarak örneklemdeki değişim ölçülmüş, geleceğe yönelik projeksiyonlar ve yenilikler için durum tespiti yapılmıştır (bkz. Grafik 1). Bazı okullar birden fazla öğretmen görevlendirdiğinden eğitimlere 84 okul öncesi öğretmen katılmış, ortalama 59, bazı durumlarda +2 katılımcı öğretmen gönüllülük esasına göre uygulanan eğitim öncesi ve eğitim sonrası yüz yüze örneklem durup tespit test sorularını yanıtlamıştır (bkz. Tablo 1). Eğitimlerin bir ayağı da okul öncesi eğitim kurumlarında eğitim gören çocukların ailelerinin kodlamaya yaklaşımıdır. Çalışma kapsamında ailelerin kodlama ile ilgili düşüncelerine yönelik bir araştırma öncelikle eğitimcilerin tutum ve düşüncelerini tespitini amaçlayan bu çalışmanın kapsamı içinde olmadığından yapılmamış buna karşın çalışmaya temel olan proje faaliyetleri içinde ailelere yönelik eğitici aktivitelere de yer verilmiştir.

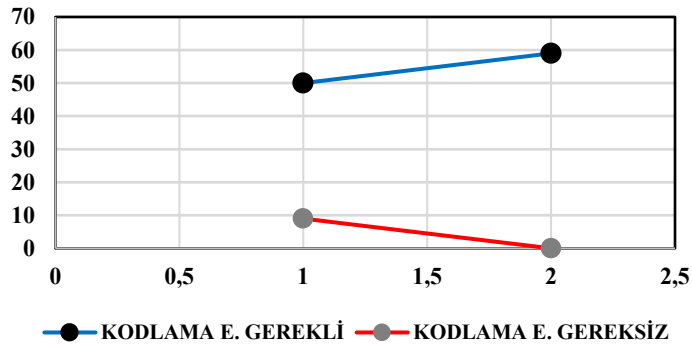
Trabzon İli Ortahisar İlçesi'ne bağlı proje katılımcısı okullarda ulaşılan çocuk, anne, baba ve öğretmen sayısı toplamı 9 bin kişinin üzerindedir. Proje sonunda yapılan çocuk bienalinde 500'den fazla renk, sayı, ritim kodlama ile ilgili nitelikli materyal kullanılmıştır. Bienale katılan 36 okulun okul öncesi öğretmenleri öğrencileri ve velileri ile oluşturulan bu materyaller ile uygulama yapan çocuk ve ziyaretçi sayısı üç bin kişiyi aşmıştır. Trabzon ilinde aktif bir şekilde sosyal mecralarda yer verilen proje ulusal ve yerel basında yer alarak çarpan etkisiyle birçok insana ulaşmıştır. Okul öncesi dönem çocuklarının algoritma ile kodlama becerilerinin gelişmesine büyük katkı sunan Kodlamanın Gücü Adına Projesi Trabzon İlinde, Karadeniz Bölgesinde ve ülkemizde fark yaratan bir modelle uygulanmıştır. Tüm proje faaliyetleri ve bienal ile; okul öncesi dönem çocuklarının, öğretmenlerinin, ailelerinin, okul yöneticilerinin kodlama ve algoritma üzerine farkındalıkları artırılmıştır (bkz. Tablo 1). Eğitimcilerle yönelik araştırmada elde edilen bulgular bütün bu süreçte yönlendirici olmuştur.

Yukarıda çerçevesi çizilen betimleyici araştırma yöntemine ve nitel analiz uygulamasına uygun olarak eğitim ve öğretimin kilit noktasında bulunan öğretmenler üzerinde kodlama eğitiminin ilgi düzeyini ortaya koymak üzere 17 sorudan oluşan ön ve son test uygulaması yapılmıştır. Böylece eğitime katılan okul öncesi öğretmenlerinin okul öncesi eğitim kurumlarında kodlama uygulamalarıyla ilgili düşünceleri, yaklaşımları ve kodlama projesi eğitimi sonrasında söz konusu yaklaşımlardaki değişim saptanmaya çalışılmıştır. Test soruları öğretmenlerin adları gizli tutularak gönüllülük esasına göre uygulanmıştır. Testin bu kısmına 59 öğretmen katılmıştır. Öğretmenlerin tamamı kadın eğitimcilerden oluşmuştur ve beş öğretmen yüksek lisans düzeyinde eğitim almıştır. Dikkat çekici şekilde okul öncesinde kodlama eğitiminin önemine rağmen katılımcı öğretmenlerin dörtte üçü (45 kişi) bu tarihe kadar kodlama eğitimi almamıştır (bkz. Tablo 1). Katılımcı 59 öğretmenin 19'u kodlama eğitimi öncesinde yapılan testte: haftada iki kez kodlama eğitimimin yeterli olacağını (%32), bir öğretmen ise her gün kodlama eğitimi verilebileceğini (%2), belirtmiş diğer öğretmenler (%66) bu soruyu boş bırakmıştır. Kodlama eğitimi sonrasında uygulanan son testte kodlama eğitiminin haftada iki kez verilmesinin yeterli olduğunu söyleyen öğretmenlerin sayısı bir artmış (%34) buna karşın 13 öğretmen kodlama eğitiminin haftanın her günü (%22) verilmesi gerektiğini belirtmiş, 26 öğretmen (%44) soruyu boş bırakmıştır. Açıkça görüldüğü üzere eğitim sonrası okul öncesi öğretmenlerin fikirlerinde köklü değişiklik yaşanmış, kodlama eğitimini gerekli bulan öğretmenlerin oranı eğitim sonrasında %34'den %56'ya yükselmiştir (bkz. Grafik 1).

Grafik 1. Kodlama Eğitiminin MEB Öğretmen Görüşlerinde Sağladığı Değişim

Katılımcı öğretmenlere eğitim öncesinde okul öncesi dönemde kodlama eğitimi bir ihtiyaç mıdır? Sorusu yöneltilerek yanıtlarını gerekçelendirmeleri istenmiştir. Bu soruya katılımcı 59 öğretmen yanıt vermiştir. Yanıt veren öğretmenlerin 50'si evet şikkını işaretleyerek; gelecekte kodlamanın önemli bir ihtiyaç alanı haline geleceğini ifade etmiştir. Aynı soru eğitim sonrasında da sorulmuş, öğretmenlerin tamamı evet şikkını işaretleyerek kodlamanın ve algoritma oluşturmanın düşündüklerinden çok daha gerekli olduğunu belirtmişlerdir. Grafikte sol yandaki gri ve siyah noktalar eğitim öncesi yanıtları; sağ yandaki gri ve siyah noktalar ise eğitim sonrası yanıtların dağılımını göstermektedir (bkz. Grafik 2). Eğitime katılan öğretmenlere eğitim öncesinde kodlama öğretiminin teorik olarak mı? oyun yöntemiyle mi? daha etkili öğretilbileceği sorulmuştur. Katılımcı 55 öğretmen pratik eğitim yöntemi oyun yoluyla daha etkili kodlama öğretimi yapılabilir yanıtını vermiştir. Eğitim öncesinde verilen bu yanıt dikkat çekicidir. Zira yukarıda da dikkat çekildiği üzere kodlama eğitimi öncesinde katılımcı öğretmenlerin yarıdan fazlası kodlama okul öncesi eğitimde kodlama öğretimi konusunda fikir beyan edebilecek düzeyde bilgi sahibi olmadığını belirtmişlerdir (bkz. Grafik 1; Grafik 3).

Öğretmenlere ayrıca kodlamanın nasıl fayda sağlayabileceği sorulmuş, zihin gelişimi, pratik öğrenme, algoritma oluşturma ve somut düşünmenin okul öncesi dönemde gerçekleştirilebileceği, analitik düşünmenin bu yolla öğrenilebileceği, analiz yeteneğinin gelişeceği yanıtını vermişlerdir. Söz konusu yaklaşım öğretmenlerin kodlama konusunda eğitim sonrası okul öncesi eğitimde fark yaratabilecek bir aşamaya ulaştıklarını göstermektedir. Birkaç kez dikkat çekildiği üzere okul öncesi öğrencilerine yönelik kodlama eğitimi oyun ve materyal yöntemiyle verilebilir. Okul öncesi dönem öğrencileri okur yazar olmadıklarından ve okul öncesi eğitimde dünyanın hiçbir yerinde okuma yazma öğretilmediğinden kodlama eğitiminin oyun ve materyal kullanımıyla verilmesi bir gereklilik olduğu kadar evrensel zorunluluktur (bkz. Grafik 3; Grafik 4).

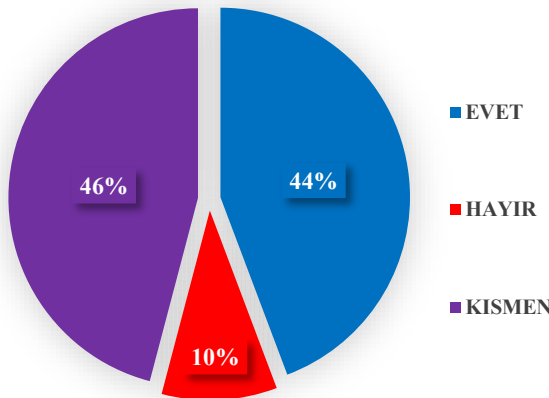
Grafik 2. Okul Öncesi Eğitimde Kodlama Öğretilmesi Gerekli mi?

2. Okul Öncesinde Kodlamanın Evrensel Gelişimi: Trabzon İli Ortahisar Merkez İlçesi'ne Bağlı Okul Öncesi Eğitim Veren Kurumlarda Materyal ve Oyunla Kodlama Öğretimi

Daha önce de birkaç kez vurgulandığı üzere kodlama, bir düşünceyi veya fikri bir programlama dili aracılığıyla somut ve anlaşılabilir hale getirmektir. Günümüzde hızla yaygınlaşan yapay zekanın (*Artificial Intelligence* - AI) temelinde de kodlama vardır. AI ile hazır kod paketlerine ulaşarak bu paketler kullanılabilir. Buna karşın AI kullanıcıya hazır kodlar sunduğundan değişen ve gelişen ihtiyaçlar karşısında her zaman yeni kodlara ve veri tabanlarına gereksinimi karşılamakta yetersiz kalabilmektedir. Bu nedenle üreten olmak, işin kodun yazıldığı, oluşturulduğu ilk aşamasında kök kodu hazırlayan olmak, kodları yazabilecek, veri setlerini oluşturabilecek nesiller yetiştirebilmek ulusal gelişim için yaşamsal önemdedir. Kodlama bilgi ile yeteneğin kombinasyonudur. Yetenek, bilgiyle desteklendiğinde geliştirilip farklılaştırılabilir. Nasıl matematik işlemlerinin mantığı anlaşılınca farklılaşan problemlere yerinde ve uygun çözümler üretebilmek mümkünse, kodlama disiplini kazanıldığında farklı gelişmelere uygun kodların oluşturulabilmesi mümkündür. Kodlama insan gelişimine benzeyen bir süreçtir. Önce iki ayak üzerinde durmak gerekir sonra yürümek, koşmak, yarışçı, olimpiyat madalyası alabilecek müsabık olmak kişinin çalışma ve yeteneğine bağlıdır.²⁶

Okul öncesi eğitimde öğretilen kodlama sayesinde çocukların bireysel düşünebilme, problemleri bir sistematikte çözebilme ve olaylara farklı bakabilmelerini sağlanabildiği bilinmektedir. Bütün bunlara ek olarak kodlama eğitimi erken yaşta sınırsız kombinasyon ve bakış açısı geliştirme olanağı sunarak alternatif çözümler üretilebilmesini olanaklı hale getirmektedir. Ayrıca erken çocukluk döneminde kapsamlı problemlerin aşamalandırılarak çözüme ulaştırılmasının çocuklara kazandırılması gereken davranış olarak ortaya çıkması beklenir. Bu durumun sağlanmasında somut materyaller üzerinden çalışmalar yapılarak amaca daha hızlı ulaşılacağı bilinmektedir. Bilgi odaklı eğitim tarzından mantık odaklı eğitim tarzına geçiş yapılırken doğru bilgiyi çocuklara aktarabilmemiz için çocukların dünyasını temsil eden oyun ve materyalleri kullanmak her zaman kalıcı ve verimli gelişmeyi sağlar. İnovasyon yapabilen insanlar düşünen, gelişen insanlardır. Çocukluk çağı inovasyona en açık olunan dönemdir.²⁷ Çocukların zengin hayal dünyasındaki düşüncenin hayata geçirilebilmesi ve yapılan beyin jimnastiklerinin nöron bağ kurularak gerekli aktarımları yapmaları oyun yoluyla sağlanır. Temel düzeyde kodlamayı oyunla öğretmek ilgi uyandırmak ve genelleyip aktarım sağlamak bu yöntemle gerçekleştirilebilmektedir.

Grafik 3. Kodlama Hakkında Bilginiz var mı?

Kodlamada ilk aşama, yöntem bilgisinin oyunla erken çocukluk çağına temellendirilerek sonraki aşamaların alt yapısının oluşturulabilmesidir. Çocuklarda kodlama yüz yüze öğrenilebilen,

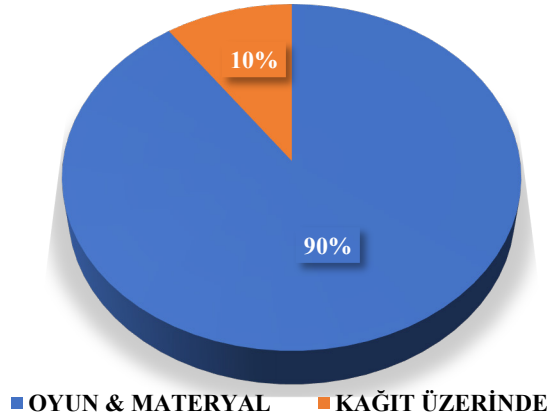
²⁶ Kesemen, 2024.

²⁷ Chen vd., 2020: 78-80.

uygulamalı pratiklerle kalıcı bilgi haline getirilebilen, göz teması kurularak birebir çalışma yapımlarına fırsat verilerek, hatalarını düzeltmek için rehberlik yapılarak alternatif çözüm yolları üretmelerine destek verilen bir süreçtir.²⁸ Bütün bu süreçte en yaşamsal yük okul öncesi öğretmenlerine düşmektedir. Kodlama Projesi kapsamında Ortahisar Merkez İlçesi okul öncesi öğretmenleriyle yapılan görüşme ve testlerde öğretmenlerin kodlama eğitimi konusunda yeterli bilgiye sahip olmamakla birlikte (bkz. Grafik 1 ve Grafik 2), oyun ve materyalle kodlama eğitiminin önemini bildikleri görülmektedir. Grafikte de açıkça görüldüğü üzere teste katılan 59 okul öncesi öğretmenin %90'ı (55 öğretmen) kodlamanın oyun ve materyalle öğretilbileceğini ifade etmiştir. Kâğıt üzerinde teorik kodlama eğitimi savunan öğretmen sayısı oldukça düşüktür.

Teorik eğitim hiçbir şekilde kodlama öğretimi için yeterli olamamaktadır. Çünkü analitik düşünme, aktif öğrenme, karmaşık problem çözme, eleştirel düşünebilme, yaratıcılık, özgünlük girişimcilik gibi beceriler ancak pratik eğitimle pekiştirilirse kalıcı olabilmektedir. Pratik eğitimle öğrenilen kodlama ve problem çözme, hesaplama düşünme, bilgi işlemsel düşünme ve akıl yürütme gibi beceriler 21. yüzyıl gereksinimleriyle eşleşmektedir. Kodlama yeni çağın alfabesidir ve dünyada birçok ülkede erken yaşta uygulanmaya başlanmıştır. Kodlama ile ilgili yapılan çalışmalarda örneklem olarak okul öncesi dönem çocukların öncelik oluşturmaya başladığı gözlemlenmiştir. Çocukların okul öncesi dönem dönemde edindikleri sosyal-duygusal, bedensel, bilişsel, konuşma ve dil gelişimi alanındaki kazanımlar onların gelecek hayatıyla öğrenme yaşantılarını şekillendirmektedir. Dünyada ve ülkemizde okul öncesi dönemde analitik düşünme ve problem çözme becerileriyle birlikte yaratıcılıklarının desteklenmesi sosyal olma ve algısal becerilerinin gelişmesi, iletişim kurma ve kendini ifade etme yeteneklerinin artırılması kodlama çalışmalarıyla temellendirilmiş oyunlarla kalıcı olarak çocuklara öğretilir. Evrensel yaklaşımlarla uyumlu olarak Ortahisar okul öncesi öğretmenlerinin büyük çoğunluğu bu görüşü desteklemektedir (bkz. Grafik 4).²⁹

Grafik 4. Okul Öncesi Eğitimde Kodlama Nasıl Öğretilmeli?

Oyun, çocuğun hayatıdır ve en aktif, eğlenceli, etkili öğrenme yaşantısıdır. Oyunlar kodlama temelli oluşturulduğunda inovasyon çocuğun yaşamsal normali olacaktır. Oyun yoluyla gerçek hayatı algılayan ve tasarımlar üreten çocuklar yine oyun yoluyla öğrenerek yaşamsal beceriler elde ederler. Çocuklar, erken yaşta oyunlaştırılmış ve somutlaştırılmış kodlama materyalleriyle, somut problem çözme becerileriyle birlikte sosyal paylaşım içinde dil ve iletişim becerilerini de geliştirirler. Bütün bunlara ek olarak akran öğrenmesiyle erken yaş gelişim döneminde karar verme yeteneklerinin geliştirilmesi için gerekli altyapı oluşmuş olur. İletişim ve işbirliği becerileri yaratıcı düşünme becerileri, sıralama, grupta, eşleştirme benzerlik ve

²⁸ Kesemen, 2024.

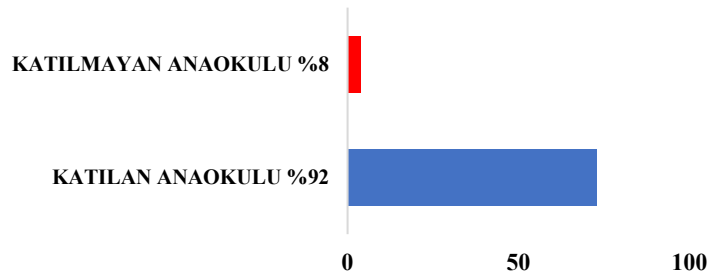
²⁹ Zurnacı ve Turan, 2022: 258-286.

farklılıkları bulma, sosyal olma, analitik düşünme ve problem çözme yetenekleri yine bu dönemde gelişir. Yukarıda Grafik 4'te görüldüğü üzere Ortahisar Merkez İlçesi okul öncesi öğretmenlerinin %90'ı kodlamanın oyunla öğretilmesi konusunda hemfikirdirler.

Erken çocukluk döneminde hazırlanan kodlama materyal çalışmalarında çocukların yaşları küçüldükçe aşamalandırmada sadeleştirmeye dikkat edilmelidir. Oyun ve materyalle öğretim daha az yönergelerle basit basamaklarla ilerlenmelidir. Örneğin dört yaş çocuklar için hazırlanan materyal ve oyunlar basit yönergeli, iki-üç aşamalı; beş yaş içinse üç-dört yönergeli olarak dört aşamalı olabilirken; altı yaş için daha fazla yönerge ve aşama hazırlanmalıdır. Kodlama materyalleri tasarlanırken çocukların bireysel gelişim özellikleri dikkate alınmalı, bilişsel, sosyal ve sosyo-ekonomik düzeyleri göz önünde bulundurulmalıdır. Aynı yaş grubundaki çocuklarda bireysel gelişim farklılıkları olabileceği unutulmamalıdır. Oyunla kodlamada dikkat edilmesi gerekli konulardan birisi de çocukların oyunlarda ilk oynama aşamasında mutlu ve heyecanlı oldukları gözlenirken aynı oyun birkaç kez oynandığında ezber ve tekdüzelik oluşması, buna bağlı ilgi azalmasının kaçınılmaz hale gelmesidir. Bu olumsuzluğun ortadan kaldırılabilmesi için farklılaştırılmış oyunların materyaller ve yönergelerle yeni öğrenme yaşantıları sunacak kapsamda biçimlendirilmesi önemlidir.³⁰

Modern dünyada çok sayıda ülke, çocukların kazanması gereken problem çözme becerilerini geliştirebilmek amacıyla sağ-sol beynin birlikte ve aktif kullanımı için müfredatlarına kodlamayı erken çocukluk evresi okul öncesi dönemde eklemektedirler.³¹ Bu becerilerin erken yaşta bütün çocuklara kazandırılması, bireysel farklılıkların dikkate alınarak minimize edilmesi ve sürecin uygun çalışmalarla desteklenmesi önemlidir. Bilgisayarsız kodlama ile çocukların herhangi bir teknolojik araca ihtiyaç duymadan; algoritma, döngü birim, hesaplamaları öğrenme ve komut verme gibi kodlama kavramlarına ilişkin etkinlikleri gerçekleştirebilmelerine fırsat tanınmaktadır. Böylece; yaparak, yaşayarak ve üretme, algılama, uygulama, yorumlama becerilerini destekleyerek problem durumuna çözüm üretme sürecinin temelleri atılabilmektedir. Söz konusu yöntemler ve önemleri, Ortahisar Merkez İlçesi Çukurçayır Anaokulu koordinatöründe gerçekleştirilen “Kodlamanın Gücü Adına” adlı projeyle her okuldan seçilen Ortahisar İlçesi okul öncesi öğretmenlerine eğitim verilerek yaygınlaştırılmıştır. Proje yaygınlaştırması öncesinde ve sonrasında yapılan testler eğitimin oldukça etkili olduğunu göstermiştir (bkz. Grafik 1; Grafik 2). Trabzon İli Ortahisar Merkez İlçe anaokullarının proje yaygınlaştırma eğitimine katılma durumu yandaki Grafik 5'te görülmektedir.

Grafik 5. Çukurçayır İlçe MEB'e Bağlı Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Proje Yaygınlaştırma Eğitimine Katılımı

Erken çocukluk döneminde materyal tasarlama, hayal gücünü kullanma ve yaratıcılığını ortaya koyarak ürün oluşturma eğitimi çocukların gelişimlerini önemli ölçüde destekleyen temel do-

³⁰ Zurnacı ve Turan, 2022: 262-263.

³¹ Shumway, vd. 2019: 314-317.

nanımlardır. Çocukların anne, baba, öğretmen desteğiyle ürün oluşturmaları ve kendi algoritmalarını tasarlayarak problem durumunu ve çözümünü somutlaştırma çalışmaları yapmaları çocukların gerek bilişsel gerekse de dil ve sosyal beceri alanlarını desteklemektedir. Bütün bu kazanımlar artık materyal kullanarak aynı ürünle farklı yönergeler doğrultusunda farklılaştırılmış komutlarla yenilenen algoritmik düzen oluşturmak, eleştirel düşünme, yaratıcılık, yenilikçilik, işbirliği yapma, iletişim kurma, problem çözme, bilgi ve teknoloji okur-yazarlığı, bilgi-işlemsel düşünme becerilerinin gelişmesini desteklemektedir.³²

Ülkemizde okul öncesi dönemde yapılan kodlama uygulamalarında en çok problem çözme becerisi üzerinde çalışma yapıldığı ve sıklıkla bilgisayarsız kodlama etkinlikleri kullanıldığı bilinmektedir. Bu çalışmaların okul öncesi dönemdeki avantajı problem çözme becerisinin kazandırılması olurken, karşılaşılan zorlukların başındaysa çocukların döngü yapılarını anlamakta yaşadıkları zorluk gelmektedir.³³ Bu duruma özel önem göstermek gereklidir çünkü erken çocukluk döneminde çocuklar hayatı oyunla ve en etkili bir şekilde oyun materyalleriyle keşfederler. Zenginleştirilmiş materyal desteği oyun merkezli eğitim programlarının gelişmesinde oldukça önemli bir aktördür. Çocuklar deneyimleri aracılığıyla bilgiyi yapılandırır, oyuncaklar ve eğitici materyallerle zengin keşfetme imkanları çocuklar için erişilebilir hale gelmektedir. Çocukların zihin dünyasına hitap eden somut uyarıcılar vasıtasıyla aktif oyun merkezli düşünce sistemlerinin altyapısı oluşmaktadır. Söz konusu oyun materyalleriyle desteklenen eğitsel çalışmalarla çocukların aşamalandırma, bir sonraki adımı öngörme, olay örgüsünü kurgulama ya da kurgulanan olay örgüsüne dair fikir yürütme becerileri sağlam bir zemine oturmaktadır. Bu noktada kodlama temelli oyun materyalleriyle somut yaşantılar sunularak üst düzey öğrenmenin gerçekleşmesi için gerekli ortam hazırlanmış olacaktır.

Erken çocukluk döneminde eğitici tarafından materyallerin yaygın olarak kullanılmasıyla henüz soyut kavramlar tanımlanamadığından, çocukların somutlaştırmaya ihtiyaç duydukları bu dönemde uygun materyal ve öğretmen desteğiyle gelişimsel davranışlar kazanmaları mümkündür.³⁴ Okul öncesi dönemde kullanılan eğitici materyaller ile ince ve kaba motor becerisi desteklenir ve gelişir. Yirmi birinci yüzyılda gelişen teknoloji ve artan teknolojik imkanlar sayesinde çocuklar çok fazla sanal ortama ve soyut uyarana maruz kalmaktadırlar. Bu durum uzun vadede çocukların dikkat ve odaklanma problemleri yaşamalarına zemin hazırlamaktadır. Buna karşın materyal destekli oyunlarla somut yaşantılar elde edebilen çocuklar fiziksel, sosyal, dil ile bilişsel kazanımlar açısından desteklenir ve gelişirler. Çevresini renkler, şekiller, sayılar, ritim ve melodisel araçlarla algılayan çocuklar kodlamanın oluşturduğu altyapı ile somut, yaşantısal kazanımlar elde ederler. Sınıf ortamı ve sınıftaki objelerin yerleşimi çocukların mekanik düşünme sistemlerinin gelişiminde düşünüldüğünden daha etkilidir.³⁵ Materyal destekli kodlama çalışmaları ileriki yaşlarda matematik, uzamsal algı, görsel algı, sıralama, örüntü, ritim, görsel ve işitsel karakterleri birleştirme ve ayrıştırma becerilerini somut kazanımlarla elde ederek soyut kavramanın da temelini oluştururlar.

Oyun temelli yaşantıda zaman ve mekân algısı sınırsız bir şekilde çocuk tarafından tasarlanmaktadır. Bu süreçte materyal destekli somutlaştırılmış oyunlar zengin bir gelişimsel temel oluşturur. Kodlama materyallerini tasarlamak çocuğun kendisini ifade etme biçimidir. Bilim çağının getirdiği teknoloji kullanımı zorunluluğuyla çocukların oyun alanları, materyal kullanma yoğunlukları ve aktiflikleri azalmıştır. Teknoloji kullanımı ve dijital oyunlar çocukların hayatında daha erken yaşta, daha fazla yer almaya başlamıştır. Oyun materyalleriyle yapılan kodlama çalışmaları tam da bu anlamda robotik kodlamanın ve algoritmik sanal yaşamın doğru okunması ve sağlıklı kullanımı için temel oluşturur. Çocukların iletişim kurma, yaratıcılık,

³² Küçükçakır ve Aksüt, 2021. 82-83.

³³ Zurnacı ve Turan, 2022: 274-275.

³⁴ Kavak ve Çoşkun, 2017: 12.

³⁵ McLaren, vd. 2012: 154.

sosyal olma, problem çözme gibi yaşamsal temel oluşturan becerileri kazanmaları ve geliştirebilmeleri için renk, şekil, sayı dokunsal, görsel materyaller ile temas halinde olmaları, müzik ve ritim içerikli işitsel bellek uyaran temelli materyallerle öğrenme yaşantıları desteklenmelidir. Okul öncesinde kullanılan materyallerin fazlalığı, çeşitliliği somut öğrenme döneminde çocuklara dokunarak, üreterek, hissederek ve yaşayarak daha kalıcı öğrenme olanağı sağlamaktadır. Çocuklar erken yaşta materyal tasarlarlarken amacını, yöntemini ve beklenen sonuçları da tasarlamış olurlar.³⁶ Yaygınlaştırma eğitimi testleriyle Ortahisar İlçesi okul öncesi öğretmenlerinin de yaygınlaştırma eğitimine %92 oranındaki okul katılımı ve ön ve son testlere verdikleri yanıtlarla bu görüşte oldukları saptanmıştır (bkz. Grafik 4; Grafik 5).

Kodlama eğitimi yaşantısı içinde olan çocukların renk içerikli bir kodlama materyali tasarlarlarken renklerle ilgili algoritma oluşturma beklenir. Yönergeleri tespit edilmiş, materyalin kullanım amacını ve yöntemini belirlerken renk kavramı hakkında farklılaştırılmış öğrenme yaşantıları ile kombinasyonlar oluşturarak öğrenme çeşitliliği sağlanmış olur. Ayrıca çocuklar nitelik, nicelik olarak uygulanan yöntemlerde eksikleri kendileri görerek düzeltme ve alternatif yöntemler üreterek problem çözme becerisini kademeli olarak geliştirirler. Bahse konu kabiliyetin aynı zamanda şekil kodlama materyalleri ve sayı kodlama materyalleri tasarlarlarken de geçerli olması beklenir. Frederich tam olarak yapılandırılmış ve mekanik düşünmeye yer bırakmayacak şekilde tasarlanmış oyuncakların çocuk gelişimini durdurduğunu kaydetmektedir. Sadece parçalı ve esnek yapılandırılmış oyuncaklar çocukların gelişimini destekleyebilir.³⁷ Bu yaklaşım oyun ve materyalle yapılacak kodlama eğitimiyle örtüşmektedir.

Fröbel, hazır oyuncakların okul öncesi eğitimde yer almaması gerektiğine inanarak basit araçların örneğin farklı oyuncaklar üretmeye yarayabilecek küplerin, ahşap ya da kil tabletlerin, prizmaların, kağıtların, modelleme için kil, makas, zarar vermeyecek kesici araçlar, kalem ve diğer malzemelerin okul öncesi eğitimde kullanılması gerektiğini belirtmiştir. Bütün bu çocuk hayal gücünün gelişmesini, çocuk bilişsel dünyasının somut objelerle hayat bulmasını sağlayacak parçaların amacı Fröbel'in döneminde zihinsel modellemenin öğretilmesidir.³⁸ Günümüzde zihinsel modelleme bilgisayar teknolojisinin sağladığı olanaklarla kodlama aşamasına ulaşmıştır. Bu amaçla kodlama oyuncakları hem tasarlanırken hem de yönergelenirken esnek ve değişkenleri yeniden yapılandırılabilir oyuncaklar çocukların gelişimine ve algoritmik temellerin oluşmasına destek verir. Trabzon İli Ortahisar Merkez İlçesi okul öncesi öğretmenlerinin büyük çoğunluğunun oyun ve materyalle pratik kodlama öğrenimini desteklemesi bütün bu süreci desteklemektedir ve erken yaş kodlama eğitiminde gelecekte elde edilecek başarılar için oldukça önemlidir (bkz. Grafik 4).

Fröbel'i destekleyen Maria Montessori'ye göre; çocukların eğitim yaşantıları yaş gruplarına göre farklı materyallerle desteklenmelidir. Çocuklar çevrelerini, doğayı, dünyayı yaş gelişimsel ihtiyaçlarıyla algılar ve yorumlarlar. Öğrenme yaşantıları da bu temel üzerinde inşa edilmelidir. Erken çocukluk döneminde çocuklara eğitsel materyallerin yanı sıra çevrelerini tanıma, çevrelerindeki insanlar, canlılar ve eşyalarla etkileşime girme, onları anlamlandırma, anlama, adlandırma ile onlarla iletişim kurma fırsatları yaratılmalıdır. Bu anlamlandırmayı ya da çevreyi tanımayı gerçekleştirebilmek için çocukların somut becerilerden yola çıktıkları düşünülürse materyal destekli yaşantılar çocukların alıcılarının objektif olmasına zemin hazırladığı görülür. Montessori'nin Hegel idealizminin etkisinde kaldığı; tecrübe, gözlem ve deneyimin insan yaşantısında, özellikle erken çocuklukta eğitim metotlarının önem ve etkisiyle ilgili çalışmalar yaptığı bilinmektedir. Montessori bildik uygulamaların aksine teorik eğitimin pratik aktivitelerle güçlendirilerek kazanım haline getirilmesi gerektiğini savunmuştur.³⁹ Bu yaklaşım günümüz kodlama eğitimine yönelik ön çalışmalarla, Trabzon İli Ortahisar Merkez İlçesi

³⁶ Kavak ve Coşkun, 2017: 15.

³⁷ Karl Fröbel, "The Kindergarten", *The Massachusetts Teacher* (1858-1871), 20 (3) March, 1867. s. 78-82.

³⁸ Fröbel, *agm.*, s. 78.

³⁹ Frierson, 2015: 244-247.

okul öncesi eğitim kurumlarında verilen yaygınlaştırma eğitimleriyle, uygulanan ön, son test sonuçlarıyla ve pratik eğitimin önemine yapılan vurguyla birebir uyumaktadır. Söz konusu saptamayı destekler şekilde esasında bir tıp doktoru olan Maria Montessori'nin somut objelerle çocukları eğitme deneyiminde elde ettiği başarı geçerliliğini halen korumaktadır.

Montessori eğitim metodunda olduğu gibi kodlama eğitimi de somut objelerle öğrenilen kazanımların soyut düşünmeye aktarılacak algoritmik çözümler üretebilme becerisinin gelişmesini amaçlamaktadır. Montessori'nin en büyük başarılarından birisi çocukların içindeki dünyayı ortaya çıkartabilmiş olmasıdır.⁴⁰ Benzer şekilde kodlama becerisi de çocukların anlamlandırma zorluk çektikleri kavramları somut objelerle örtüştürerek anlamalarını sağlamayı amaçlamaktadır. Föbel ve Montessori 20. yüzyılın başında, Sanayi Devrimi'nin hemen sonrasında bilgisayarların olmadığı fakat mekanik düşüncenin öneminin fark edildiği bir dönemde okul öncesi eğitime yoğunlaşarak çocukların zihin dünyasında eğitimle oluşturulabilecek gelişme ve ilerlemenin nasıl olması gerektiğini kanıtlamaya çalışmışlardır. Her iki düşünür de çocuk zihnin dünyasındaki modelleme ve somutlaştırmanın eğitimde oluşturabileceği devrimi ortaya koymaya çalışarak günümüz bilgisayar destekli kodlama eğitiminin temellerini atmışlardır.⁴¹ Yirminci yüzyılda çocukları bilimsel düşündürmenin yöntemi; zihinsel modelleme ve parça oyuncaklarla eğitimidir ve çocukları bilimsel düşündürerek, zihinsel çıkarımlar yapabilmelelerini öğretmenin en etkili yöntemi kodlama disiplininin öğretilmesidir. Ortahisar Merkez İlçesi okul öncesi eğitim kurumlarında yapılan yaygınlaştırma eğitiminde farkındalık artırılmış, enteresan şekilde öğretmenlerin oyun ve materyalle kodlamaya gereken önemi verdikleri görülmüştür (bkz. Grafik 4). Bu sonuç araştırma örneğinde Trabzon Ortahisar Merkez İlçesi ve araştırma evreninde Ülkemiz okul öncesi eğitim kurumlarında kodlama eğitimi verilmesi için gerekli farkındalığın var olduğunu ve gerekli planlamaların yapılması halinde başarı sağlanabileceğini göstermektedir.

Sonuç

Okul öncesi dönem çocuklarına katkısı tartışılmaz kodlama eğitiminin kilit noktasında yer alan öğretmenler kodlama öğretme yöntem ve teknikleriyle ilgili temel düzeyde eğitim almış olmalıdırlar. Sorgulamaya dayalı öğrenme ve beceri alanları, çocukların gelişimlerine uygun ve etkili kodlama eğitimi için gereklidir. Erken yaşlarda başlanacak olan kodlama eğitiminde, çocukların bilişsel, sosyal ve duygusal özelliklerini göz önünde bulunduracak yaklaşımlara ihtiyaç vardır. Kodlama eğitiminin Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli müfredatına girmesiyle birlikte çocuklara dijital çağın yetkinliklerinin kazandırılması ve algoritma eğitimi verilmesi amaçlanmaktadır. Böylece okul öncesi dönemde çocuklara; plan yapma, sistematik çözüme ulaşma gibi yetenekler kazandırılarak elde ettikleri deneyimlerle problem çözme becerileri geliştirilecektir. Bu dönemde etkili kodlama eğitimi alan okul öncesi dönem çocukları ilerleyen eğitim ve yaşam süreçlerinde karşılarına çıkan karmaşık problemleri çözebilme yeteneği kazanacaklardır.

Kodlama eğitiminin okul öncesi dönemde istenilen düzeyde verilmesi noktasında sınırlılıklar ve zorluklar bulunmaktadır. Okul öncesi öğretmenlerinin kodlama konusunda bilgi ve duyarlılığa sahip olmamaları, okul öncesi müfredatı kodlama yöntem ve tekniklerini yürütme farkındalıklarının yetersiz oluşu bunlar arasındadır. Okul öncesi eğitimle; çocuğun bireysel özelliklerini koruyarak, büyüme, gelişme ve eğitim ortamlarını nitelikli hâle getirerek, öğrenme yöntem ve tekniklerinin kalitesini artırarak toplumla bütünleşmeleri sağlanmalıdır. Dünyada birçok ülkede olduğu gibi ülkemizdeki eğitim programlarına yaratıcılık, inovasyon, iletişim, işbirliği, problem çözme, eleştirel düşünme, sorumluluk, üretkenlik, medya, teknoloji gibi 21. yüzyıl becerilerinin girdiği görülmektedir. Kodlama ve algoritma çalışmaları farklılaştırılmış, dikkat çeken yeni yöntemlerle oyun temelli uygulamalara kaynak olabilecek önemli alanları

⁴⁰ Bacon, 2012: 6-8.

⁴¹ Stevens, 1912: 255-257.

içerir. Okul öncesi dönemde kodlama uygulamalarının çocukların gelişimine çok sayıda faydası vardır. Erken yaş aralığında olan okul öncesi dönem çocukları okuma ve yazma bilmediklerinden kodlama eğitimi ve öğretiminde oyun-materyal destekli eğitim öne çıkmaktadır. Oyunlaştırma; çocukların algoritma, örüntü, sıralama kavramlarını öğrenmelerinde etkili ve eğlenceli, eğitim faaliyetlerine katılım isteklerini artıran, onları canlı tutan bir yöntemdir. İfade etmekte zorlandıkları duygu ve düşüncelerini oyunla ortaya koyar, dünyayı tanır ve paylaşmayı öğrenirler. Süreç içinde problemlere çözüm üretme çabası çocuklarda bilişsel yapıyı aktif hale getirir.

Ülkemizde ve dolayısıyla Trabzon ilimizde okul öncesi eğitim veren kurumlarda uygulanan okul öncesi eğitim programlarında algoritma ile kodlama uygulamalarına daha fazla yer verilerek bu alanda çocukların daha etkin ve çeşitli uygulamalarla karşılaşma imkânı bulunması gerekmektedir. Okul öncesi dönemde algoritma ve kodlama becerilerinin çocuklara kazandırılması okul öncesi öğretmenlerinin marifetiyle gerçekleştirilmektedir. Trabzon ili okul öncesi öğretmenleri Millî Eğitim Bakanlığı'nın teknolojiyi aktif kullanabilen ürün geliştirme kabiliyetine ve problem çözme becerilerine sahip bireyler yetiştirme hedeflerine uygun olarak birçok mesleki gelişim faaliyetlerine entegre olmaktadır. Önce e-twinning projesi olarak Trabzon İli Ortahisar İlçesi Çukurçayır Anaokulu bünyesinde, sonrasında Trabzon İli Ortahisar İlçesi'ne bağlı okul öncesi eğitim veren kurumlarda Çukurçayır Anaokulunun koordinasyonunda uygulanan "Kodlamanın Gücü Adına" projesine katılım oranı örnektir.

Proje çalışmalarında ve Proje yaygınlaştırma eğitimleri esnasında katılımcı öğretmenlere uygulanan ön ve son testlerde elde edilen bulgular Trabzon İli Ortahisar İlçesi okul öncesi dönem çocuklara kodlama öğretimi çalışmalarında karşılaşılan zorluklar ve eldeki avantajlar açısından belirleyici bulgular sağlayabilecek niteliktedir. Çalışmada Trabzon İli Ortahisar İlçesi okul öncesi eğitim kurumlarında (48-59 ve 60-71 ay) 3-6 yaş aralığındaki çocuklara verilen kodlama eğitiminin sağlayacağı faydalar nitel analiz yöntemiyle ele alınmıştır. Çalışma kapsamında Ortahisar İlçesi'nde Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyet gösteren 73 okul öncesi eğitim kurumları arasından 69 okul öncesi okulda görev yapan 84 okul öncesi öğretmeni eğitime tabi tutulmuştur. Eğitim öncesinde ve sonrasında yapılan testlerle kodlamanın önemi, öğretmenlerin kodlama eğitimiyle ilgili var olan düşünceleri ve eğitim sonrasındaki değişimleri ele alınarak analiz edilmiş, ileri yönelik politikalar için projeksiyonlar oluşturulmuştur. Böylece materyal ve oyunla kodlama uygulamasının yaygınlaştırılması için önemli bir adım atılmıştır.

KAYNAKÇA

Telif Eserler

Arndt, A. B. (1983), "Al-Khwarizmi", *The Mathematics Teacher*, 76/9, 668-670.

Atabay, Elif ve Albayrak, Mehmet (2020), "Okul Öncesi Dönem Çocuklarına Oyunlaştırma ile Algoritma Eğitimi Verilmesi", *Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi*, 8/3, 856-868.

Aytekin, Alper vd., (2018), "Algoritmaların Hayatımızdaki Yeri ve Önemi", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5/7, 143-150.

Balcı, Ali (2019), "Eğitimsel Araştırmanın Eğitimsel Sorunların Çözümüne Uygulanması", *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 22/1, 411-420.

Beer, David (2016), "The Social Power of Algorithms", *Information, Communication & Society*, 20/1, 1-13

Bozpolat, Ebru ve Topdağ, Mine (2022) "İlkokulda Temel Algoritma ve Kodlama Eğitimine Yönelik Bir İhtiyaç Analizi", *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11/3, 933-957.

- Canbeldek, Merve (2020), *Erken Çocukluk Eğitiminde Üreten Çocuklar Kodlama ve Robotik Eğitim Programının Etkilerinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Temel Eğitim Anabilim Dalı Okul Öncesi Eğitimi Bilim Dalı.
- Chen, Si vd. (2020), "Games Literacy for Teacher Education: Towards the Implementation of Game-based Learning" *Educational Technology & Society*, 23/2, 77-92.
- Dülger, Mehmet Fatih (2022), "Sosyal Ağların Eğitimde Dönüştürücü Rolü eTwinning Faaliyeti Örneği", *KSÜ Eğitim Dergisi*, 4/2, 83-103.
- Edwards, Sharon A. vd. (2019), "Math, Coding, and Making." In *Kids Have All the Write Stuff*, 180-208. University of Massachusetts Press, 2019.
- Frierson, Patrick R. (2015), "Maria Montessori's Philosophy of Experimental Psychology", *The Journal of the International Society for the History of Philosophy of Science*, 5/29, 240-268.
- Fröbel, Karl (1867), "The Kindergarten", *The Massachusetts Teacher (1858-1871)*, 20/3, 73-85.
- Karataş, Harun (2021), "21. Yy. Becerilerinden Robotik ve Kodlama Eğitiminin Türkiye ve Dünyadaki Yeri". *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 10/30, 693-729.
- Kavak, Şule ve Çoşkun, Hasan (2017) "Erken Çocukluk Eğitiminde Eğitici Materyal Geliştirmenin Önemi", *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 2/2, 11-23.
- Küçükkara, Muhammet Fatih ve Aksüt, Pelin (2021), "An Example Of Unplugged Coding Education In Preschool Period: Activity-Based Algorithm For Problem Solving Skills", *Journal of Inquiry Based Activities (JIBA)*, 11/2, 81-91.
- McLaren, Coralee, vd. (2012) "Children's Movement in an Integrated Kindergarten Classroom: Design, Methods and Preliminary Findings." *Children, Youth and Environments*, 22/1, 145-177.
- Mercan, Zerrin (2022), "P21 Perspektifinden Erken Çocukluk Döneminde 21. Yüzyıl Becerileri" *Muallim Rifat Eğitim Fakültesi Dergisi (MREFD)* 4/2, 87-105.
- Özdemir, Caner ve Aksoy, Şeyma (2025), "Okul Öncesi Dönemde Oyun ve Akran İlişkilerinin Ebeveyn Görüşlerine Göre İncelenmesi", *Ulusal Eğitim Akademisi Dergisi*, 9/1, 28-40.
- Sayın, Zehra ve Kaya, Süleyman Seydi (2016), "Yeni Bir 21. Yüzyıl Becerisi Olarak Kodlama Eğitimi ve Kodlamanın Eğitim Politikalarına Etkisi", *Akademik Bilişim 2016*, 3-5 Şubat Adnan Menderes Üniversitesi Yayını, 1-12. https://yunus.hacettepe.edu.tr/~sadi/yayin/AB16_Sayin-Seferoglu_Kodlama.pdf (20 Şubat 2025 tarihinde erişildi).
- Shumway, Jessica F., vd. (2019), "Coding Toys in Kindergarten" *Teaching Children Mathematics*, 25/5, 314-317.
- Stevens, Ellen Yale (1912), "Montessori and Froebel: A Comparison", *The Elementary School Teacher*, 12/6, 253-258.
- Şahin, Hatice ve Arıkan, Arzu (2024), "Okul Öncesi Eğitimde Robotik Uygulamaları", *Trakya Eğitim Dergisi*, 14/1, 260-286.
- Thayer-Bacon, Barbara (2012), "Maria Montessori, John Dewey, and William H. Kilpatrick", *Education and Culture*, 28/1, 3-20.
- Usta, İlker (2022), "Eğitici Ahşap Oyuncaklar Bağlamında Kategorik Detaylandırmalar: Sayı Öğretme ve Harf Öğretme İçin Benzerlikler ve Farklılıklar Karşılaştırması", *Uluborlu Mesleki Bilimler Dergisi*, 5/2, 82-89.
- Ültaç, Eser, vd. (2021), "Sosyal Bilimlerde Betimsel İçerik Analizi", *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 10, 188-201.

Yücel, Elif vd., (2021), “Okul Öncesi Eğitimde Kullanılabilecek Bir Robotik Materyal Oluşturulması”, *Journal of New Results in Engineering and Natural Sciences*, 14, 17-28.

Zurnacı, Burcu ve Turan Zeynep (2022), “Türkiye’de Okul Öncesinde Kodlama Eğitimine İlişkin Yapılan Çalışmaların İncelenmesi”, *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 5/1, 258-286.

İnternet Kaynakları

eTwinning Nedir? eTwinning Projesi Nasıl Yapılır? <https://www.egiteknoloji.com/etwinning-nedir-etwinning-projesi-nasil-baslatilir.html> (13 Aralık 2024 tarihinde erişildi).

For the Power of Coding, <https://school-education.ec.europa.eu/hy/etwinning/projects/kodlamanin-gucu-adina-power-coding/twinspace>, (20 Şubat 2025 tarihinde erişildi).

Kodlamanın Gücü Adına” Projesi Kuramsal ve Literatür Bilgilendirme Toplantısı Yapıldı, https://cukurcayiranaokulu.meb.k12.tr/icerikler/kodlamanin-gucu-adina-projesi-kuramsal-ve-literatur-bilgilendirme-toplantisi-yapildi_15025653.html (20 Şubat 2025 tarihinde erişildi).

Okul Öncesi Kodlama Ne İşe Yarar, <https://sertifika.subu.edu.tr/okul-oncesi-kodlama-ne-ise-yarar> (10 Ocak 2025 tarihinde erişildi).

Okul Öncesi Kodlama Uygulamaları, <https://campusakademi.com/okul-oncesi-kodlama-kazanimlari/> (20 Şubat 2025 tarihinde erişildi).

Okul Öncesi Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli 2024, <https://tymm.meb.gov.tr/upload/program/2024programokuloncesiOnayli.pdf> (10 Şubat 2025 tarihinde erişildi).

Okul Öncesinde Kodlamanın Önemi, <https://www.atolyevizyon.com/okul-oncesinde-kodlamanin-onemi/> (10 Şubat 2025 tarihinde erişildi).

Orhan Kesemen, *Kodlama Öğrenmenin İpuçları*, https://www.youtube.com/watch?v=_ICUPtBL_38 (19 Ocak 2025 tarihinde erişildi).

Unicef, for Every Child, <https://www.unicef.org/> (2 Mayıs 2025 tarihinde erişildi).

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Genel Müdürlüğü Okul Öncesi Eğitim Programı 2024, <https://tegm.meb.gov.tr/dosya/okuloncesi/guncellenenokuloncesiegitimprogrami.pdf> (10 Ocak 2025 tarihinde erişildi).

Trabzon’da "Kodlamanın Gücü Adına" Etkinliği Düzenlendi, <https://www.haberturk.com/trabzon-haberleri/34794933-trabzonda-kodlamanin-gucu-adina-etkinligi-duzenlendi> 20 Şubat 2025 tarihinde erişildi).

Trabzon’da "Kodlamanın Gücü Adına" Etkinliği Düzenlendi, <https://akcaabatgazetesi.com.tr/haber/trabzonda-kodlamanin-gucu-adina-etkinligi-duzenlendi-33078.html> (24 Şubat 2025 tarihinde erişildi).

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı: Araştırmacılar makaleye eşit oranda katkı sağlamışlardır.

Çıkar Çatışma Beyanı: Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Genç, Koray – Karadeniz, Cemile Bahtiyar – Göl, Aybegüm Nevruz, “Ordu Yöresel Yemek Kültürünün Restoran Menülerine Yansıması”, *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 11/23, ss.137-150.
DOI: 10.31765/karen.1475254

Bu makale etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektirmemektedir.
This article doesn't require ethical committee permission and/or legal/special permission.

* Araştırma Makalesi / Research Article

** Doç. Dr.,
Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek
Yüksekokulu, Ordu/TÜRKİYE
✉ koray.genc@yahoo.com
ORCID : 0000-0001-5477-4683

*** Prof. Dr.,
Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek
Yüksekokulu, Ordu/TÜRKİYE
✉ cbkaradeniz@gmail.com
ORCID : 0000-0002-3902-5251

**** Yüksek Lisans Öğrencisi,
Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Ordu/TÜRKİYE
✉ aybegum.nevruz@gmail.com
ORCID : 0009-0001-8459-3071

Anahtar Kelimeler: Yöresel yemek, restoran, menü, Ordu.

Keywords: Local food, restaurant, menu, Ordu.

Geliş Tarihi / Received Date: 29.04.2024

Kabul Tarihi / Accepted Date: 10.06.2025

ORDU YÖRESEL YEMEK KÜLTÜRÜNÜN RESTORAN MENÜLERİNE YANSIMASI*

Koray GENÇ** - Cemile BAHTİYAR KARADENİZ*** - Aybegüm Nevruz GÖL****

Öz: Bu çalışmada Ordu ilinin yöresel yemek kültürünün restoranların menülerinde yer alışı düzeyinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Tripadvisor platformunda ziyaretçi puanlamaları neticesinde ilk on sırada yer alan restoranların menüleri üzerinde durulmuştur. Menüler internet ve restoran ziyaretleri aracılığıyla elde edilmiştir. Bu bakımdan gözlemin de araştırma teknikleri arasında yer aldığı ifade edilebilir. Söz konusu işletmelerden ilk dördünün pide ve balık restoranı olarak yöreyle özdeşleşmiş ürün sunukları görülmüştür. Sıralamada beşinci sırada yer alan restoran, zengin yöresel menü içeriğiyle kendisini yöresel yemek restoranı olarak konumlandırmış durumdadır. Diğer restoranlarda ise yöresel yemek arzı düşük seviyede olup özellikle yörenin yemek kültürü içerisinde geniş bir yer tutan ot yemeklerinin ürüne dönüştürülemediği anlaşılmaktadır. Ayrıca gözlem itibarıyla mevcut sunumların ürün çeşitlendirme stratejisi amacıyla gerçekleştirildiği yorumu getirilmiştir. Öyle ki yöresel yemek restoranı olarak konumlanan işletme haricinde sunumların hanelerdeki gibi ana yemek şeklinde olmadığı, yöresel yemeklerin meze ve garnitür olarak kullanıldığı gözlenmiştir. Nihai olarak bulgular üzerinden turizm planlayıcılarına ve restoran işletmelerine yönelik önerilerle araştırma sonuçlandırılmıştır.

REFLECTION OF ORDU LOCAL FOOD CULTURE IN RESTAURANT MENUS

Abstract: In this research, it was aimed to evaluate the level of inclusion of the local food culture of Ordu province in the menus of restaurants. For this purpose, the menus of the restaurants ranked in the top ten as a result of visitor ratings on the Tripadvisor platform were focused on. Menus were obtained through the internet and restaurant visits. In this respect, it can be stated that observation is also among the research techniques. It has been observed that the first four of the businesses in question offer products identified with the region as pita and fish restaurants. The restaurant, which ranks fifth in the rankings, has positioned itself as a local food restaurant with its rich local menu content. In other restaurants, the supply of local food is at a low level and it is understood that herbal dishes, which have a large place in the food culture of the region, cannot be turned into products. Additionally, based on observation, it has been commented that the current presentations are made for the purpose of product diversification strategy. Such that, except for the establishment positioned as a local food restaurant, it has been observed that the presentations are not in the form of a main course

as in homes, but local dishes are used as appetizers and garniture. Finally, the research was

concluded with suggestions for tourism planners and restaurant businesses based on the findings.

Giriş

Yöresel yemekler, belirli bir bölgenin coğrafi koşullarıyla şekillenen yerel gıda ürünlerinin, tarihsel, kültürel ve sosyal unsurlarla etkileşimi sonucu oluşan özgün yiyeceklerdir. Bu yiyecekler sadece kullanılan malzemeler açısından değil, aynı zamanda üretimden pişirmeye kadar geçen süreçteki geleneksel bilgi ve tekniklerle de farklılaşmaktadır.¹ Dolayısıyla, yöresel yemekler hem gastronomik bir değer hem de kimlik ve aidiyetin taşıyıcısı olan kültürel bir miras niteliğindedir. Yöresel mutfak kültürü ise yalnızca ürünün yanı sıra sunum biçimleri, mutfak gereçleri, sofrada adabı, toplumsal ritüeller ve sembolik anlamlar gibi unsurları da kapsayan çok boyutlu bir yapıdır. Bu kültür, bir yandan bölgenin coğrafi, ekonomik ve tarihsel yapısını yansıtırken; diğer yandan dini inançlar, etnik kimlikler ve geleneksel değerlerle şekillenen bir sosyo-kültürel sistem oluşturmaktadır.^{2,3,4} Dolayısıyla literatürde yöresel mutfaklar, hem bir bölgenin kimliğini yansıtan temel bir unsur⁵ hem de kültürle iç içe geçmiş çok katmanlı yapılar olarak tanımlanmaktadır.^{6,7,8}

Yöresel mutfak kültürü karakteristiğinin şekillenmesinde birçok faktörün etkisi bulunmaktadır. Bunlardan birisi doğal çevredir. Coğrafi koşulların farklılığı tarımsal ve hayvansal üretimi çeşitlendirmekte; tahıl yetiştiren yerlerde ağırlıklı olarak tahıl ürünleriyle ilişik beslenme görülürken, deniz kıyısındaki bölgelerde deniz ürünleriyle ilişik beslenme görülmektedir. Yerleşim tiplerinin de mutfak kültürü ve beslenme alışkanlıkları ile doğrudan ilişkili olduğu kırsal mutfak ve şehir mutfağı arasındaki farklar ile görülmektedir. Şehir mutfağının alışveriş imkânı ve alım gücüyle geniş bir alana yayılmasından dolayı çok çeşitli türlerine rastlanırken kırsal mutfağında ise günlük tüketim hâkim olup daha tek düzedir.⁹ Toplumların zaman içerisinde özellikle göçler ile yaşadığı kültürel etkileşimin de mutfak kültürlerinin oluşumunda rolü bulunmaktadır.¹⁰ Günümüzün hareketliliği hızlı dünyasında bu etkileşimlerin önü daha da açılmaktadır. İnsanlar ve dolayısıyla kültürler birbirlerine oldukça yaklaşmakta ve bu yaklaşım etkileşimi ortaya çıkarmaktadır. Mutfak konusunda bu etkileşim kültürel çeşitlilik, yenilikçilik bağlamında düşünüldüğünde bir noktaya kadar masumane gelebilmektedir. Ancak kültürel yozlaşma da olası ve istenmeyen bir sonuç olarak durmaktadır. Son olarak toplum içerisindeki sosyal sınıflar ve dini inanışların da mutfak kültürü üzerinde yadsınamayacak bir etkisi söz konusudur.

Yöresel yemeklerin dar bir coğrafyada üretildiği ve tüketildiği algısı yer almakla birlikte^{11,12} açık ve tutarlı bir tanımla bulunmamaktadır.¹³ Yemeği yöresel olarak tanımlamak üzere bir görüş, mesafeye odaklanılması yönündedir. Duram ve Cawley'e¹⁴ göre yemeğin yöresel olarak nitelendirilebilmesi için tüketim alanı ve kaynağı arasındaki azami mesafesi 160 km. olmalıdır. Ancak kabul edilmelidir ki mevcut zaman diliminde küreselleşme gibi mesafeleri alt üst eden

¹ Büyükşalvarcı vd., 2016: 166.

² Giovannucci vd., 2010: 99.

³ Gürsoy, 2013: 2.

⁴ Bérard ve Marchenay, 2008: 5-10.

⁵ Long, 2004: 21.

⁶ Baran ve Batman, 2022: 458.

⁷ Cömert, 2014: 65.

⁸ Toksöz ve Aras, 2016: 176.

⁹ Sağır, 2012: 2678.

¹⁰ Özel, vd., 2017: 355.

¹¹ Jones, vd., 2004: 329.

¹² Zepeda ve Li, 2006: 6.

¹³ Lang, vd., 2014: 1808.

¹⁴ Duram ve Cawley, 2012: 16.

bir olgu dünyada hâkim durumdadır. Bu nedenledir ki küreselleşme gibi dalga dalga büyüyen bir etkenin karşısında halen kaynak yöresine has özelliklerini koruyan ve tüketimi sınırlı bir coğrafyada kalmak kaidesiyle anlam kazanan yiyecek içecekler, değerini belirli bir seviyede koruyabilmektedir. Bu değer bir tüketim ürünü olmalarından da öte yöresel yemeğin üreticisi konumundaki toplumun kendisini ifade etmesinin yegâne araçlarından birisi olmasından kaynaklanmaktadır.¹⁵ Bu bağlamda yöresel yemekler, her ne kadar tanımlaması zor olsa da taşıdığı önemden olsa gerek çeşitli örgütlenmelerin faaliyetleri ile sürdürülebilir kılınmaya çalışılmaktadır. Bu örgütlenmelerin başında UNESCO gelmektedir. UNESCO, 17 Ekim 2003 tarihinde kabul edilen Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi ile somut olmayan kültürel miras tanımını geliştirmiş ve doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar başlığı altında yöresel yemeklere yer vermiştir.

Seyahat eden insanların temel gereksinimleri için restoran işletmelerine gitmeleri aynı zamanda bir kültürel keşif ve deneyim yaşamaları anlamına gelmektedir. Dahası gastronomi turizmi adı altında kavramsallaştırılan seyahatler bulunmaktadır ki bu seyahatler doğrudan farklı kültürlerin mutfak alışkanlıklarını öğrenebilme, yiyecek ve içeceklerini, bunların üretim aşamalarını deneyimleme gibi güdülerle gerçekleştirilmektedir. Yiyecek içecekler, seyahate çıkan bazı bireyler için temel ihtiyaçlarını karşılarken yöresel kültürü tanıma fırsatı sunar iken bazıları içinse doğrudan kültürel bir keşif alanı olabilmektedir ki bu durumda gastronomi turizminden bahsetmek mümkündür. Gastronomi turizmi dünyanın birçok ülkesinde trend halini almıştır¹⁶ ve bu da yöresel yemeğe sahip olan destinasyonlara rekabetçi üstünlük sağlamaktadır.¹⁷ Tuscany, Lyon, Melbourne ve Bordeaux gibi destinasyonlar yöresel gastronomi değerlerini turistik çekiminin merkezine koyan örnekler arasındadır.¹⁸

Turist harcamalarının %40'ını yiyecek ve içecek harcamalarının oluşturduğu farklı araştırmalarda rapor edilmiştir.^{19,20} Bu istatistik ziyaretçilerin restoranlar ile olan yakın temasını açıkça göstermektedir. Dolayısıyla bir destinasyonun temel olsun yan çekicilik kapsamında olsun sahip olduğu yöresel yemek kültürünün koruması ve aslına uygun bir şekilde ziyaretçilere arz edilmesi konusunda destinasyondaki tüm paydaşlara görev düşmekle beraber esas sorumluluk restoran işletmelerine düşmektedir. Küresel restoran işletmelerinin gün geçtikçe her yeri sarmasına paralel olarak bağımsız restoranların yöresel yemek sunumu sorumlulukları artmakla beraber bu yönde tavır sergileyen işletmelerin kendilerini farklılaştırarak bir konumlandırma stratejisi göstermiş olacağı da ifade edilebilir. Bu bağlamdan hareketle bu araştırmada Ordu ilinde faaliyet gösteren restoran işletmelerinin menülerinin yöresel yemek sunumu çerçevesinden değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

1. Yöresel Yemek ve Restoranlar

Turizm kapsamında düşünüldüğünde restoran işletmeleri, destinasyonun çekim unsuru olarak kabul gören yiyecek içecek ürünlerinin ilgililerine ulaştırılması için temel aracı işletmeler konumundadır. Bu aracı konum, özellikle bir yemeğin de ötesine geçerek üretildiği yer hakkında bilgi ve fikir verebilecek yöresel yemekler söz konusu olduğunda daha da önemli hale gelmektedir. İflazoğlu ve Yaman'a göre²¹ mutfak kültürünü tanıtmaya ve pazarlamaya en aktif role sahip olan paydaşlar arasında restoran işletmeleri yer almaktadır. Yöresel yiyecek içeceklerin sunumu ile hem sunumu gerçekleştiren restoran adına hem de destinasyon adına önemli kazanımlar söz konusu olabilmektedir. Restoran için farklı ürün sunumuyla diğer işletmeler karşı-

¹⁵ Türkay ve Genç, 2017: 220.

¹⁶ Karim ve Chi, 2010: 532.

¹⁷ Canizares ve Guzman, 2012.

¹⁸ Kivela ve Crofts, 2006: 357.

¹⁹ Boyne vd., 2002: 91.

²⁰ Tsai ve Wang, 2016: 1.

²¹ İflazoğlu ve Yaman, 2020: 1944-1945.

sında rekabetçi bir konumlandırma gerçekleştirilmiş olmaktadır. Destinasyon bağlamında düşünüldüğümüzde ise çok daha önemli ve bütüncül faydalar gündeme gelebilmektedir. Destinasyonun rekabetçi pozisyona ulaşarak tekrar ziyaret ve tavsiye niyetleri ile daha fazla turist çeker hale gelmesi, yemek üretiminin desteklemesiyle tarımsal ve hayvansal üretimin sürdürülmesi, toplumsal hafızanın taze tutulması, ziyaretçiler vasıtasıyla kültürün yaygınlaştırılması, kadınların çalışma hayatına dâhil edilmesi gibi sadece ekonomik olarak değerlendirilemeyecek faydalar sıralanabilir. Ayrıca yöresel ürünlerin talep gördüğünü ve takdir edildiğini gören yerel halkın geleneksel yaşam tarzlarına bağlılıklarının artması, kültürel miraslarını koruyarak sürdürmeleri ve toplumsal gurur ortamının oluşması da önemli toplumsal kazanımlar olarak ifade edilebilir.

Mutfak kültürü ve yöresel yemek bağlamında azımsanamayacak bir potansiyele sahip olan Türkiye’de yöresel yemeklerin restoranlarda sunumu, sürdürülebilirliğin tüm boyutlarına hizmet etmesi düşüncesiyle olağan bir beklentidir. Bundan dolayıdır ki konu üzerine Antalya,²² Mardin,²³ Konya,²⁴ Eskişehir,²⁵ Kilis²⁶ örneklerinde olduğu gibi çok farklı destinasyonlarda araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Bu tarz çalışmaların birçoğunda maalesef ki olumlu sonuçlara ulaşılamamıştır. Bazı araştırma sonuçlarını detaylı bir şekilde aktarmak gerekirse; Şirnak’ta gerçekleştirilen bir araştırmada;²⁷ zahmetli olması, yetkin aşçıların olmaması, zamanında tüketme gerekliliği gibi nedenlerle çok az restoranda yöresel yemek satışı yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Manisa’daki restoranların yöresel yemeklere düşük düzeyde yer vermesinin sebebi olarak yöresel yemeklerin bilinirliğinin az olması sonucuna ulaşılmış²⁸ iken benzer sonuca Bolu, Mengen’de de ulaşılmıştır.²⁹ Konya ili restoranlarında yöresel yemeklere düşük düzeyde yer verilmesinin nedenleri; yöresel yemek yapan aşçı sayısının yetersizliği, hazırlanmasının zahmetli olması ve fazla sayıda olan öğrenci popülasyonunun tercihlerinin yöresel yemek yönünde olmaması şeklinde açıklanmıştır.³⁰ Sakin şehir olarak kültürel sürdürülebilirliği öncelikleyen nitelik taşıyan Mudurnu, Göynük ve Taraklı restoranları üzerinden yürütülen bir araştırmada da işletmecilerin yöresel yemek sunumu konusunda sorumluluklarını bilmelerine rağmen düşük ve istikrarsız talep nedeniyle düşüncelerini menülerine yansıtamadıkları sonucuna ulaşılmıştır.³¹ Son olarak burada sunulan örnekler gibi on dört araştırmanın bulgularını metasentez yöntemi ile ele alan bir araştırmada, yöresel yemeklere menülerinde sıklıkla yer veren restoranların Gaziantep, Mersin, Adana ve Bolu illerinde olduğu; Rize (Çamlıhemşin), Karaman, Eskişehir, Kilis, Adıyaman illerindeki restoranlarda yöresel yemek sunumunun düşük seviyede kaldığı sonucuna ulaşılmıştır.³²

2. Ordu Mutfak Kültürü ve Özellikleri

Ordu ili toprakları büyük oranda Karadeniz Bölgesinin Orta Karadeniz Bölümünde yer almaktadır. İlin; Ünye, Fatsa, Perşembe, Altınordu ve Gülyalı ilçeleri Karadeniz sahil şeridinde yer alıp toplam 100 km. kıyı uzunluğu bulunmaktadır. İlin arazisi kıyıdan itibaren hızla yükselerek güneye doğru platoluk ve dağlık bir yapı göstermektedir. Melet, Turnasuyu, Akçaova, Bolaman Çayı, Elekçi Irmağı gibi akarsu vadileri boyunca denizel etki biraz olsun iç kesimlere ilerleme

²² Kılınç ve Kılınç, 2018.

²³ Yarış ve Cömert, 2015.

²⁴ Seçim ve Esen, 2020.

²⁵ Arıkan, 2017.

²⁶ Özel, vd., 2017.

²⁷ Çelik, vd., 2020: 35.

²⁸ Erdem, vd., 2018: 56.

²⁹ Özleyen ve Tepeci, 2017: 146.

³⁰ Büyükşalvarcı, vd., 2016: 177.

³¹ Genç, 2022: 38.

³² Nebioğlu, 2021: 1041.

imkânı bulabilmektedir. Kıyı kuşağı ile yüksek kesimlerin farklı yeryüzü şekilleri ve iklim özellikleri tarımsal ve hayvansal üretimi çeşitlendirmekte bu da yiyecek ve içecek kültürünün çeşitliliğine zemin hazırlamaktadır.³³

İlin kıyı kuşağında deniz ürünlerine, sebze ve ot yemeklerine bağlı bitkisel ve hayvansal beslenme görülmektedir. Altınordu, Gülyalı, Perşembe gibi kıyı kesimlerinde köfte, balık, ekmek türlerinin öne çıktığı görülmektedir. Kıyılarda mezgit, barbun, hamsi, istavrit, iskorpit gibi birçok balık türü avlanmaktadır. Özellikle Perşembe ilçesi doğal liman özelliği göstermektedir ve balık çeşitleri yönünden merkez başta olmak üzere Ordu ilini beslemektedir. Dahası doğal balıkçılığın yanı sıra somon, levrek yetiştiriciliğine dayalı kültür balıkçılığı da ilçede gelişmiş bir noktadadır. Yüksek kesimlerde yer alan Mesudiye, Gököy, Kumru, Gürgentepe, Korgan, Kabataş, Akkuş gibi ilçelerde ise hayvancılık ön planda olmaktadır. Bu kesimlerde hamur işi ve et içerikli ürünler yaygın olmakla beraber buğday, patates, mısır gibi ürünler de sofralarda daha sık görülmektedir. Yüksek kesimlere doğru tahıl ürünlerinin hâkimiyeti hissedilmektedir.³⁴ Ordu geneli için bir değerlendirme yapılırsa hanelerde yöresel mutfak kültürünün hakimidir. Doğada kendiliğinden yetişen, yöreye özgü yenilebilir otlardan farklı tekniklerle hazırlanan yemekler çeşitlilik arz etmektedir. Sebze yemeklerinin yanı sıra turşu kavurmaları, hamur işleri ve fındığın eksik olmadığı ev yapımı tatlılar da yaygın ve sık bir şekilde tüketilmektedir. Kırmızı et tüketimine bakıldığında ise kıyı kuşağında sığır eti tüketilir iken iç kesimlerde koyun eti tüketilmektedir.³⁵

Tablo 1. Ordu Yöresine Ait Yemekler^{36,37,38}

Çorbalar	Ana Yemekler	Balık Yemekleri	Hamur İşleri	Tatlılar	Garnitürler
Balık çorbası	Fırın fasulyesi kavurması	İçli tava	Bileki/pileki ekmeği	Perşembe ceviz helvası	Fasulye turşusu
Beyaz mısır çorbası	Gendeme (Keşkek)	Mezgit tava	Hamsili ekmek	Çilek reçeli	Galdirik kavurması
Gendeme çorbası	Gürcü kavurması	Hamsi köftesi	Kabaklı börek	İncir reçeli	Hoşkiran kavurması
Herle çorbası	Karalahana / pancar döşemesi	Hamsi tava	Kuru yufka böreği	Fındıklı kuru yufka tatlısı	Kelem turşusu kavurması
Isırgan çorbası	Köfte	Levrek buğlama	Makarna kayganası	Fındıklı burma tatlısı	Melocan diblesi/ kavurması
Kabak çorbası	Taze fasulye	Mezgit buğlama	Mısır ekmeği	Fındıklı un helvası	Pancar turşusu
Karalahana / pancar çorbası	Kuru fasulye	Somon buğlama	Mısır unu yağlaşı	Koz helvası	Sakarca mıhlaması
Pirinç çorbası	Pancar sarması		Pazılı kek	Mısır helvası	Salatalık turşusu kavurması
Sütlü çorba	Mısır unlu karalahana sarması		Yağlı pide	Papa pekmez yağlaşı tatlısı	Taflan turşusu kavurması
	Yahni		Tirit (papara)	Sütlü kabak	Yayla dürmesi turşusu
	Zetiyani		Su böreği	Şekerli erişte	Pancar diblesi
	Beyaz lahana / Kelem sarması		Yağlı	Aşure	Fasulye turşusu diblesi
	Löbye		Mesudiye kuru ekmeği	Bal kabağı tatlısı	Karalahana sürgünü turşu kavurması

³³ Dağdeviren, 2022: 1736.

³⁴ Kement, 2022: 105.

³⁵ Dağdeviren, 2022: 1737.

³⁶ www.ordu.ktb.gov.tr

³⁷ Güldemir, 2023: 123.

³⁸ Dağdeviren, 2022: 1737.

Ordu tostı	İncir reçeli	Mantar/tirmit kavurması
	Dağ çileği reçeli	Sakarca Kayganası
		Top köfteli pezik/pazı yoğurtlaması
		Uçkur kabağı yoğurtlaması
		Marul yoğurtlaması
		Ak kiraz kavurması
		Kuymak

Mutfak kültürleri içerisinde yer alan ürünlerin özellikle gastronomi motivasyonu ile seyahat eden insanlara ulaştırılması ve gelecek kuşaklara aktarılması için coğrafi işaret ile tescillenmesi önem arz etmektedir. Coğrafi işaretleme uygulaması ile yöreye özgü temaları ile belirgin özellikleri olan ürünler kayıt altına alınmaktadır. Kayıt altına alınarak coğrafi işaret ile tescil edilen ürünler destinasyonların tanıtılmasında büyük rol oynamaktadır.³⁹ Ordu ilinin mahreç işareti ve menşe yeri kapsamında coğrafi işarete sahip yiyecek ürünleri; Akkuş şeker fasulyesi, Gürgentepe çakıldak fındığı ve çoban fasulyesi, Kabataş helvası, Mesudiye kuru ekmeği, Ordu fındıklı burma tatlısı, Ordu galdirik ve melocan kavurması, Ordu kivisi, Ordu pancar/karalahana çorbası, Perşembe cevizli helvası, Ordu pidesi/yağlısı, Ordu sakarca mıhlaması, Ordu taffan turşusu, Ordu tostı, Ordu yayla pancarı turşusu/Ordu dürme turşusu, Ordu zeytinyağlı pancar/karalahana sarması, Ordu içli tava, Yalıköy köftesi şeklindedir.⁴⁰

3. Araştırmanın Çerçevesi

3.1. Araştırmanın Amacı

Restoran işletmelerinin yöresel yemek sunumları hem destinasyon adına hem de turistler adına olumlu çıktılar sağlayabilmektedir. Bu bağlamda bu araştırma ile Ordu ilinde faaliyet gösteren restoran işletmelerinin, menülerinde yöresel ürünlere ne ölçüde yer verdiğinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Menü içeriklerinin yöresellik durumuna göre değerlendirilmesi araştırmanın birincil amacı olmakla beraber bu değerlendirme üzerinden literatür destekli bir şekilde yöresel yemek arzını zenginleştirici öneriler sunulmasının da araştırmayı önemli kıldığı düşünülmektedir.

3.2. Araştırma Yöntemi

Araştırmaya dâhil edilerek menülerinin değerlendirilmesi düşünülen restoran işletmelerinin tercih edilmesinde nitel araştırmalarda sıklıkla tercih edilen ölçüt örneklem tekniği kullanılmıştır. Söz konusu ölçüt, talep görmesi ve başarısı müşterileri tarafından takdir edilen işletmeler olmasıdır ki bu ölçüt dâhilinde hareket edilmesi amacıyla seyahat edenlerin sık kullandığı yorumlama platformu Tripadvisor'dan faydalanılmıştır. Tripadvisor platformunda yapılan müşteri değerlendirmeleri neticesinde ilk on sırayı oluşturan restoranların menüleri değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu işletmelerin dokuzu Ordu merkezde faaliyet gösterir iken birisi Fatsa ilçesinde yer almaktadır.

Araştırmaya dâhil edilen işletmelerin menüleri internet üzerinden elde edilmeye çalışılmış olup internet mecrasında ulaşamayanlar için araştırmacılar tarafından işletme ziyaretleri gerçekleştirilmiştir. Araştırmacıların hali hazırda araştırma alanı olan Ordu'da yaşıyor olması

³⁹ Yönet Eren ve Ceyhun Sezgin, 2017: 162.

⁴⁰ Türkpatent, t.y.

ve araştırma haricinde de söz konusu işletmelere müşteri olarak gidiyor olması bir nevi gözlem tekniğinin de uygulandığı anlamına gelmektedir.

İşletme ziyaretlerinin hem araştırma kapsamında hem de belirli dönemlerde müşteri olarak gerçekleştirilmiş olması menü güncelliğinden emin olunmasının önünü açmıştır ki bu durum nitel yöntemlerle tasarlanan araştırmanın geçerliliği için değerli görülmektedir. Öyle ki araştırmanın temel verileri olması düşüncesinden dolayı kısa sürelerle dönüşüme girmeyen, istikrarlı bir şekilde menüde yer alan ürünler üzerinden değerlendirme gerçekleştirilmesine özen gösterilmiştir.

4. Bulgular

Tablo 2’de araştırma kapsamına dâhil edilen işletmelerin menüleri; menü içeriği ve yöresel sunum başlıkları altında bütüncül bir şekilde paylaşılmıştır. Menü içerikleri genişliğinden dolayı kategoriler bağlamında sunulmuş iken yöresel sunum başlığı altında menüde yer alan her bir yöresel ürün sunulmuştur. Söz konusu tablo genel menü değerlendirmesi ve yöresel menü değerlendirmesi teması altında sunulan bulgular için bir temel oluşturmaktadır.

Tablo 2. Restoranlar ve Menüleri

Restoran	Menü içeriği	Yöresel sunum
R1	Çorbalar, balık çeşitleri	Karalahana çorbası, balık yemekleri
R2	Pide çeşitleri, ızgara çeşitleri	Pideler
R3	Çorbalar, balık çeşitleri	Balık yemekleri, ev yapımı fındıklı burma
R4	Kahvaltılar, ekmekler, çorbalar, salatalar, makarnalar, pideler, kebab ve ızgaralar	Tereyağlı köy ekmeği, karalahana çorbası, ısırgan çorbası, Ordu yağlısı, sakarcalı erişte, pideler, boztepe kebabı.
R5	Turşular, balık çeşitleri, tatlılar, ot ve bitkiler.	Karalahana sürgünü, ak kiraz kavurması, mezgıt, cevizli helva, fındıklı burma tatlısı, fındıklı kuru yufka tatlısı, fındıklı tahin helvası, kuymak, melocan, galdirik, sakarca, pazı, fındık ve tavuk mantarı.
R6	Çorbalar, balık çeşitleri, tatlılar	Karalahana çorbası, balık çorbası, tahinli fındıklı kabak
R7	Çorbalar, turşular ve ot kavurmaları, pide	Karalahana çorbası, fasulye, lahana, salatalık kavurmaları, pancar ve fasulye diblesi, galdirik, melocan, pide.
R8	Çorbalar, ızgara ve kabaplar, pideler, pizzalar, makarnalar, salatalar, tatlılar.	Karalahana çorbası, pideler
R9	Köfte ve et ürünleri	Yalıköy köftesi
R10	Kahvaltılar, çorbalar, burger, tost, sandviç çeşitleri, pideler, dürümler, kebab ve kavurmalar, makarnalar, tatlılar	Karalahana çorbası, Ordu tostı,

4.1. Genel Menü Değerlendirilmesi

Araştırmaya dahil edilmiş olan restoranların menülerini oluşturan ana ürünlere bakıldığında Türkiye’nin özellikle büyük şehirlerindeki restoranlardan çok da farklı bir ürün sunumları bulunduğu söylemek mümkün değildir. Öyle ki menülerde Türkiye’nin her bölgesinde tüketim imkânı bulunabilen; ızgara, kebab gibi ve dahası burger, pizza, makarna gibi fastfood olarak nitelendirilen küresel gıda ürünlerinin varlığı söz konusudur. Örneğin R2 ve R4 kodlu işletmeler her ne kadar yöreye has sunumlarıyla pide restoranı adıyla faaliyetlerini yürütüyor olmalarına rağmen ürün çeşitlendirme bağlamında hareket ederek menülerine ızgara ve kebab çeşitlerini de yerleştirmiş durumdadırlar.

Tripadvisor platformunda misafir puanlarıyla oluşturulan sıralamada ilk dört sırada pide (R2, R4) ve balık (R1, R3) restoranları yer almaktadır. Ordu yağlısı olarak anılan pidenin

26.01.2023 tarihinde coğrafi işaret tescili (mahreç işareti) almış olması ve Ordu ilinin 100 km. uzunluğunda sahil şeridinde sahip olması ile sıralamada ilk dört sırada pide ve balık restoranları bulunmasını ilişkilendirmek mümkündür. Listede birinci ve üçüncü sırada yer alan ve temel ürünü balık olan restoranların yanı sıra beşinci ve altıncı konumdaki işletmelerin menüsünde de balık ürünleri yer almaktadır. Karadeniz sahil şeridinde konumlanan bir destinasyon için ilk ondaki dört restoranın balık ürünü sunumu gerçekleştirmesi olağan bir bulgu olarak görülebilir.

İşletmelerin menülerinde çorba konusunda bir çeşitlilik ve diğer yörelere kıyasla kayda değer bir farklılık görülmemektedir. Elde edilen verilere göre yedi restoranın menüsünde çorba yer almaktadır. Ancak sunumu gerçekleştirilen çorbalar Türkiye'nin her yerinde ulaşılabilir, bilinir niteliktedir ve bununla beraber hazırlanışında da bir farklılık bulunmamaktadır. Sadece karalahana (pancar) çorbası Ordu yöresine özgü kabul edilebilir bir seçenek olarak yer almaktadır. Tatlılara gelindiğinde ise beş restoranın menüsünde tatlı yer aldığı görülmekle beraber aşağı başlıkta detaylandırılacağı üzere üç işletmenin sunduğu tatlılar yöresel nitelik taşımaktadır.

Ele alınan on restoranı konu bağlamında menüleri ile kıyaslamak gerekirse sadece R4 ve özellikle yöresel yemek sunumu üzerine kurulu bir işletme olarak R5 dikkat çekmektedir. Tablo 2. de yer verildiği üzere R5 kodlu işletmenin menüsü yöresellik bakımından oldukça zengin durmaktadır. Diğer işletmelerin yöresel sunumları ise düşük düzeydedir.

4.2. Yöresel Menü Değerlendirilmesi

Misafir puanlarıyla listede ilk iki sırada yer alan işletmelerden R1 (Balık) ve R2 (Pide), temel ürünleri bağlamında yöresel sunum gerçekleştiriyor olmasına rağmen yöreselliği sınırlı bir menüyle hizmet vermektedirler. R1 kodlu işletme tek ürünü olan balığın yanına coğrafi işaret tescili bulunan pancar/karalahana çorbasını yerleştirmiştir. R3 kodlu balık restoranı da temel ürününün yanı sıra coğrafi işaret tescili almış olan ev yapımı fındıklı burma tatlısını menüsüne yerleştirmiştir. Menüleri itibarıyla yöresel yemek sunumunda R4 ve R5 kodlu işletmeler dikkat çekmektedir. İkisi kıyaslandığında ise iştah açıcı ve menü zenginliği amacıyla yöresel ürünleri kullanan R4 işletmesine kıyasla doğrudan temel ürün olarak yöresel yemekleri sunan R5 işletmesi öne çıkmaktadır.

Ordu ilinde ilçelerin coğrafi konumuna ve bu konumdan kaynaklı kültürel farklılıklarına göre değişmekle beraber evlerde ana yemek olarak tüketilebilen birçok ot ürünü bulunmaktadır.^{41,42} Ancak menüler üzerinden ve araştırma kapsamında sahada yapılan gözlemlerle ifade edilebilir ki ot ürünleri evlerde değerlendirildiği gibi ana yemek olarak restoranlarda sunulmamakta; ana yemeklerin sunumundan önce iştah açıcı olarak ortaya servis edilmektedir. Söz konusu ürünler ağırlıklı olarak kavurma ve turşu olarak servis edilmektedir. Bu durumun tek istisnası R5 kodlu işletmedir ki bu restoranın başlıca menü kalemleri yöresel ürünlerden oluşmaktadır ve evlerde olduğu gibi ana yemek olarak servis edilmektedir. Ayrıca bu restoranda coğrafi işaret tescili almış olan üç ürünün de (melocan kavurması, galdirik kavurması, sakarca mıhlaması) sunumu gerçekleştirilmektedir. Melocan ve galdirik sunan bir diğer işletme R7 iken sakarca, R5 işletmesi haricinde sakarca mıhlaması şeklinde tescil aldığı gibi olmasa da farklı bir usulde sadece R4 kodlu restoranda sunulmaktadır.

Ordu ili için hamur ürünleri bağlamında pide ve onun kadar öne çıkmasa da ordu tostundan bahsetmek mümkündür. Türkiye coğrafyasıyla özdeşleşmiş ismiyle pide olarak anılan ürünün yapılışı tabii ki farklılıklar arz etmektedir ve yöresel olarak Ordu Yağlısı olarak tanımlanmaktadır. Ancak ilk on restoran olarak araştırmaya dâhil edilen restoranların beşinde pide sunumu gerçekleştirilmesine rağmen sadece birisinde 'Ordu Yağlısı' ifadesi kullanılmaktadır. Oysa ki

⁴¹ Tokur, vd., 2023: 36.

⁴² Kement, 2022: 102.

bu isimle coğrafi işaret tescili de alınmıştır. Bu durumdan işletmecilerin ticari kaygılarından dolayı 'pide' ifadesini kullandığı çıkarımı yapılabilir. 2021 yılında coğrafi işaret tescili almış olan Ordu Tostu ise sadece R10 kodlu işletmede sunulmaktadır. Saha gözlemlerinde Ordu Tostu'nun daha çok yerel halkın kullandığı büfelerde ve kafelerde yapıldığı görülmüştür.

Karadeniz bölgesinin ve Ordu ilinin balıkçılıkla özdeşleşmesinden dolayı Tablo 2'de yöresel olarak değerlendirilmesine ve müşteri değerlendirmeleri neticesinde ilk beş restoran arasında balık restoranlarının bulunmasına rağmen Ordu ilinde balık yemeklerinin içerik ve sunum açısından diğer yörelerden farklılık arz ettiğini ifade etmek çok mümkün değildir. Ancak Karadeniz Bölgesi'nin geriye kalanıyla beraber Ordu'da hamsili pilav veya içli tava olarak ifade edilen balık yemeğine ayrıca değinmek gerekmektedir. Bu yemek evlerde sıklıkla tüketilmektedir ve 'Ordu İçli Tavas' 2023 yılında coğrafi işaret (Mahreç işareti) almıştır. Buna rağmen değerlendirmeye dâhil edilen restoranlarda ordu içli tavası sunumu belirlenememiştir.

Ordu ili yerel tüketiminde kırmızı et önemli bir yer tutmamaktadır. Restoranlarda sunulan kırmızı et içerikli ürünler de Ordu yöresine ait değildir. Bu konuda bir istisna ise 2022 yılında coğrafi işaret tescili almış olan Yalıköy Köftesi'dir. Yalıköy Köftesi yöresel bir ürün olarak halen sınırlı bir coğrafi alanda kalmayı başarmış ve Yalıköy beldesinde tüketilebilmektedir. Müşteri değerlendirmeleriyle ilk on restoran arasında dokuzuncu sırada yer bulmuş restoranın ana ürünü Yalıköy Köftesi'dir. Bu işletmeyi listeye sokan faktör coğrafi işaret ile tescillenmiş bir yöresel ürün sunuyor olmasının yanında Samsun- Trabzon karayolu üzerinde yer almasıdır.

Tablo 1. incelendiğinde esasen Ordu ilinin çorba çeşitliliği yeterli görülmektedir. Ancak restoranlarda yöresel olarak ifade edilebilecek sadece karalahana çorbası ön plana çıkmaktadır ki bu çorba yörede pancar çorbası olarak anılmaktadır. 2023 yılında coğrafi işaret tescili alan karalahana (pancar) çorbası, araştırmaya dâhil edilmiş on restoranın altısında sunulmaktadır. Yöresel olarak kabul edilebilecek ısırgan çorbası ise sadece bir restoranda arz edilmektedir.

Fındık ve helva ürünleri Ordu ilinin tatlılarında öne çıkmaktadır. Diğer işletmelere kıyasla yöresel ürün zenginliği ile öne çıkan R5 kodlu restoranda cevizli helva, fındıklı yoğurt tatlısı ve fındıklı tahin olmak üzere üç çeşit tatlı sunulmaktadır. Bunun yanında R6 kodlu işletmede fındıklı tahinli kabak sunulmakta iken R3 kodlu işletmede coğrafi işaret tescilli fındıklı burma tatlısı menüde yer almaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Yöresel mutfak kültürü, bazı destinasyonlar için temel çekicilik konumunda iken bazı destinasyonlarda ise destekleyici konumdadır. Birinci gruba giren destinasyonlara; Adana, Hatay, Gaziantep gibi destinasyonları örnek vermek mümkündür. Tarih boyunca farklı topluluklara ev sahipliği yapmış Anadolu coğrafyasının birçok şehri ise kendilerine has mutfak kültürleri ile ikinci grupta değerlendirilebilir. Karadeniz Bölgesi ve Ordu ili de başta ot ürünleriyle mutfak kültürü bağlamında önemli bir arz unsuruna sahiptir. Turistlerin önemli miktarda yeme-içme harcaması yaptığı düşünüldüğünde temel çekicilik olsun veya olmasın yöresel yemeklerin restoran işletmelerinde kullanımı önemlidir. Yöresel yemek kültürünün sunumu; turistlerin memnuniyetiyle tekrar ziyareti ve tavsiye niyetini desteklemek açısından⁴³ önemli olmakla beraber destinasyonun toplumsal, kültürel ve ekonomik bağlamda sürdürülebilirliğine de katkı sağlamaktadır.

Bulguları özetlemek gerekirse tüketici puanlaması neticesinde ilk dört sırada yer alan restoranlar pide ve balık restoranıdır ki bu ürünlerin Karadeniz Bölgesi ile özdeşleşmiş olması nedeniyle olağan bir durumla karşılaşıldığı ifade edilebilir. Dahası on restoranın dördünde balık; beşinde pide sunumu bulunmaktadır. Bunlar haricinde iki restoran yöresel yemek sunumu ile ön plana çıkmış iken özellikle birisi yöresel yemek restoranı olarak kendisini konumlandırmış

⁴³ Safarov vd., 2022: 2054.

durumdadır. Bir başka ifadeyle bu işletme yöresel yemekleri temel ürünü olarak sunmakta iken diğerleri ürün çeşitlendirme bağlamında kullanmakta ve düşük seviyede bir arz söz konusudur. Ziyaretçi puanlarıyla ilk on restoran arasında dokuzuncu sırada kendisine yer edinmiş restoran, konumu ve tek bir ürüne dayalı menü içeriğiyle ile diğerlerinden ayrılmaktadır. Söz konusu restoran Ordu şehir merkezinde yer almamasına, otoyol güzergâhında hizmet vermesine rağmen bulunduğu yerin adıyla anılan ve coğrafi işaret almış köfte (Yalıköy Köftesi) sunumuyla listede yer bulmuştur.

Ordu ilinde yöresel yemekler düşük düzeyde ve ürün çeşitlendirme stratejisi bağlamında kullanılmakla beraber sunum yönüyle de yörenin mutfak kültürünü tam olarak yansıtmamaktadır. Bu çıkarımı menü kartlarından ve saha gözlemlerinden yapmak mümkündür. Öyle ki yöresel olarak bu çalışmada sözü geçen yemeklerin birçoğu hanelerde ana yemek olarak tüketilmektedir. Ancak kendisini yöresel yemek restoranı olarak konumlandırmış beş numaralı işletme haricinde ürünlerin meze ve diğer yemeklerin yanında garnitür gibi sunulduğu görülmektedir. Bu durumun sebebi olarak henüz yeterli turizm talebi çekemeyen bir destinasyonda faaliyet gösteren işletmecilerin ticari kaygılarını görmek mümkündür. Ayder destinasyonuna kapsamında yapılan benzer çalışmada⁴⁴ Karadeniz Bölgesi'nin temel sorunu olarak turizm sezonunun kısılgılığı ve bu durumun yöresel yemek arzını olumsuz etkilediği yorumu getirilmiştir. Ticari kaygıların yöresel yemek arzını olumsuz etkilediği farklı destinasyonlar üzerinden gerçekleştirilen araştırmalarla da^{45,46,47} ortaya çıkarılmıştır.

Coğrafi işaretli ürünler hem potansiyel ziyaretçilere ulaşmak adına hem de destinasyona ulaşmış olan ziyaretçilere yöre kültürünü en doğru şekilde aktarmak ve bu vesileyle memnuniyetlerini artırmak adına önemli bir araç niteliğindedir. Ayrıca bu ürünlerin yörenin ismiyle anılması destinasyon imajına katkısını da göstermektedir.⁴⁸ Ordu ili de on dokuz ürünle azımsanamayacak sayıda coğrafi işaretli ürüne sahiptir. Ancak bu ürünlerin menülerde yer alışı düzeyleri düşük seviyededir. Örneğin cevizli helva ve fındıklı burma tatlısı sadece birer restoranda servis edilmektedir.

Restoran işletmelerinde yöresel yemek sunumunu zenginleştirmek için Ordu özelinde sunulabilecek öneriler aşağıdaki gibidir.

Destinasyona olan turizm talebi artırılmalı.

Ordu ilindeki bakanlık belgeli işletmelerde 2023 yılı içerisinde 369,796; belediye belgeli işletmelerde 2022 yılı içerisinde 101,288 tesis girişi gerçekleşmiştir.⁴⁹ Her ne kadar ulaşılabilen veriler aynı yıla ait olmasa da Ordu'nun yüksek sayılabilecek bir turizm talebiyle karşılaşmadığı açıktır. Bu verilerden restoran işletmelerinin menülerini oluştururken, özellikle yöresel ürün arzında bulunurken ticari kaygı yaşamaları anlaşılır durmaktadır. Bu kaygıların giderilmesi ve dolayısıyla restoran işletmelerinin yöresel yemek arzını desteklemek adına öncelikle destinasyona olan turizm talebini artırmak ve yıl boyunca istikrarlı hale getirmek gerekmektedir.

Yerel yönetim desteği sağlanmalı.

Yerel yönetim tarafından işletmeleri yöresel yemek sunumuna teşvik edici adımlar atılabilir. Örneğin broşürlerde, belediyenin resmî sitesinde; hangi yöresel yemeğin hangi mekânda yenilebileceğiyle ilgili açık bilgilerin paylaşılması şeklinde aksiyon alınabilir. Teknolojik imkanlardan da faydalanılabilir ve güncel işletme bilgilerinin ve yöresel menülerin paylaşıldığı mobil

⁴⁴ Çoşışlar ve Türker, 2015: 131-132.

⁴⁵ Aslan vd., 2014: 9.

⁴⁶ Mil ve Denk, 2015: 6.

⁴⁷ Özel vd., 2017: 361.

⁴⁸ Işkın ve Genç, 2020.

⁴⁹ Kültür ve Turizm Bakanlığı, t.y.

uygulamalar kurulabilir. Ancak adil rekabet adına paylaşımlar tarafsız olmalı, işletme rekabetçiliğinden ziyade destinasyon rekabetçiliği önemsenmelidir.

Sosyal medya platformu oluşturulmalı.

Son yıllarda tüketicilerin restoran tercihlerinde sosyal medya önemli bir etkileyici konumundadır.⁵⁰ Bu etkileyici gücün farkına varan işletmeler de Facebook, Instagram gibi popüler sosyal medya platformlarını tüketicilerin ilgisini çekmek için bir pazarlama aracı olarak kullanmaktadır.⁵¹ Bu doğrultuda her bir işletmenin sosyal medya hesaplarından yöresel yemeklerinin paylaşımını yaparak potansiyel tüketicilere ulaşma çabası göstermesi olağan karşılanabilir. Ancak Ordu Ticaret Odası gibi il genelinde bağımsız bir kuruluş tarafından yönetilen bir hesaptan destinasyondaki işletmeler tarafından yönlendirilen içeriklerin paylaşılması, bütüncül anlamda destinasyona olan talebi destekleyebilir. Nihai olarak talebin artmasının yöresel yemek arzını da destekleyeceği düşünülmektedir.

Coğrafi işaretli ürün kullanımı artırılmalı.

Araştırma bulgularında aktarıldığı üzere coğrafi işaretli ürünlerin menülerde yer alışı düşük düzeydedir. Ancak yüksek gelirli müşteri çekilmesi amacıyla bu ürünlerin kullanımı önemlidir. Öyle ki bir araştırmaya göre tüketicilerin %43'ü coğrafi işaretli ürünlere %10 daha fazla ödemeye, %8'i ise %20 oranında fazla ödemeye razı durumdadır.⁵² Bu ürünlerin sunumu yüksek gelirli tüketici çekmenin yanı sıra farklılaşmayı da beraberinde getirmektedir. Bu farklılaşma işletme boyutunda önemli olmakla beraber deneyimleyenlerin tavsiye niyetlerini kullanmaları neticesinde destinasyon rekabetçiliği adına da önem arz etmektedir. Ayrıca coğrafi işaretli ürünler, ilgili destinasyonun yöresel yemek kültürünün en doğru şekilde ziyaretçilere aktarılması bakımından da değerlidir.

Kadın istihdamı desteklenmeli.

Bu araştırma kapsamında her ne kadar işletme temsilcileri ile görüşülmemiş olsa da benzer araştırmalarda yöresel yemek arzını olumsuz etkileyen faktörlerden birisi yöresel yemek konusunda bilgili ve tecrübeli aşçıların bulunamayışı şeklinde ortaya koyulmuştur.^{53,54} Bu sorunun çözümü için kadın istihdamı önemli gözükmektedir. Kadın istihdamı ile yöresel yemeklerin aslına uygun bir şekilde sunumu kültürel sürdürülebilirliğin sağlanması anlamına gelmektedir.⁵⁵ Bu konuda valilik, kaymakamlık, İŞKUR gibi kurumlar vasıtasıyla kadın istihdamı teşvik projeleri oluşturulabilir.

Yerel üreticilerle işletmeler arasındaki bağlantılar kuvvetlendirilmeli.

İşletmelerin yöresel yemek arzı ile yerel üreticiler arasında simbiyotik bir ilişki bulunmaktadır. İşletmeler ve yerel üreticiler arasındaki ilişkinin kuvvetlendirilmesi neticesinde yöresel yemek arzının zenginleşmesi ve bunun sonucu olarak da yerel üretimin sürdürülebilir kılınmasına katkı sağlanabilmektedir. Bu karşılıklı faydanın sağlanabilmesi için ise öncelikle yukarıdaki önerilerde ifade edildiği üzere destinasyona istikrarlı ve yüksek seviyede bir turizm talebinin oluşturulması gerekmektedir.

Yöresel yemek arzı doğrultusunda bilinç geliştirilmeli.

Yöresel yemek arzının önemi ve karlılıklarını artıracığı yönünde işletme sahiplerine ve yöneticilerine bilinçlendirme toplantıları gerçekleştirilebilir. Destinasyon içerisinde etkin kurum

⁵⁰ Mhlanga ve Tichaawa, 2017: 45.

⁵¹ Kasavana vd., 2010: 77.

⁵² Van de Kop, vd., 2006: 25.

⁵³ Büyükşalvarcı, vd., 2016: 177.

⁵⁴ Çelik vd., 2020: 35.

⁵⁵ Genç, 2022: 39.

ve kuruluşların düzenleyeceği toplantılarda bilgilendirmeler sağlanabilir, ulusal ve uluslararası başarılı destinasyon ve işletme örnekleri aktarılabilir. Bu konuda Ordu Üniversitesi'nin ilgili bölümlerinden destek alınabilir.

KAYNAKÇA

Arıkan Dünder, Alev (2017), "Eskişehir'deki Yiyecek İçecek İşletmelerinin Menülerinde Eskişehir Mutfağının Yeri", *Journal Of Human Sciences*, 14/2, 2061-2077.

Aslan, Zeynep - Güneren, Ebru ve Çoban, Gamze (2014), "Destinasyon Markalaşma Sürecinde Yöresel Mutfağın Rolü: Nevşehir Örneği", *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 2/4, 3-13.

Boyne, Steven - Williams, Fiona ve Hall, Derek (2002), "On the Trail of Regional Success: Tourism, Food Production and The Isle of Arran Taste Trail", *Tourism and Gastronomy*, (Ed. Anne-Mette Hjalager ve Greg Richards), London: Routledge, 105-128.

Baran, Züleyhan ve Batman, Orhan (2022), "Destinasyon Pazarlamasında Mutfak Kültürünün Rolü: Sakarya Örneği". *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 10/1, 456-475.

Bérard, Laurence and Marchenay, Philippe (2008), From Localized Products to Geographical Indications Awareness and Action, *Ressources des terroirs-Cultures, usages, sociétés UMR Eco-Anthropologie et Ethnobiologie Centre national de la recherche scientifique Alimentec-Bourg-en-Bresse*.

Büyükalvarcı, Ahmet - Şapıcılar, Mustafa Cüneyt ve Yılmaz, Gül (2016), "Yöresel Yemeklerin Turizm İşletmelerinde Kullanılma Durumu: Konya Örneği", *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 4/4, 165-181.

Canizares, Sandra Maria Sanchez ve Guzman Tomas Lopez (2012), "Gastronomy as a Tourism Resources: Profile of Culinary Tourist", *Current Issues in Tourism*, 3, 229-245.

Cömert, Menekşe (2014), "Turizm Pazarlamasında Yöresel Mutfakların Önemi Hatay Mutfağı Örneği". *Journal Of Tourism and Gastronomy Studies*, 2/1, 64-70.

Çelik, Sedat- Ersoy, Nureddin ve Besen, Sibel (2020), "Restoran İşletmelerinin Yöresel Yemeklere Yönelik Farkındalıkları: Şırnak İli Örneği", *Tourism and Recreation*, 2/1, 31-37.

Çokişler, Nazım ve Türker, Ali (2015), "Mutfak Kültürünün Turizm Ürünü Olarak Kullanım Etkinliğinin İncelenmesi: Ayder Turizm Merkezi Örneği", *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 6/14, 122-136.

Dağdeviren, Ayhan (2022), "Ordu Mutfak Kültürünün Yerel Halk Tarafından Tanınma Durumu", *Journal of Gastronomy Hospitality and Travel*, 5/4, 1733-1746.

Duram, Leslie A. ve Cawley, Mary (2012), "Irish Chefs and Restaurants in the Geography of "Local" Food Value Chains", *The Open Geography Journal*, 5/1, 16-25.

Erdem, Özkan-Mızrak, Metin ve Kemer, Ali Kemal (2018), "Yöresel Yemeklerin Bölge Restoranlarında Kullanılma Durumu: Mengen Örneği", *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3/1, 44-61.

Genç, Koray (2022), "Sakin Şehir (Cittaslow) Restoranlarının Yöresel Yemek Sunumu Üzerine İşletmeci Görüşlerinin Belirlenmesi", *Journal of Global Tourism And Technology Research*, 3/1, 30-41.

Giovannucci, Daniele-Barham, Elizabeth and Pirog, Richard (2010), "Defining and Marketing Local Foods: Geographical Indications for US Products", *The Journal of World Intellectual Property*, 13/2, 94-120.

- Güldemir, Osman (2023), "Geleneksel Bir Yemek: "Marul Yoğurtlaması", *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6/1, 121-132.
- Gürsoy, Deniz (2013), *Tiridine Tiridine Suyuna da Bandım, Tarihin Süzgecinde Yöresel Mutfamız*, Oğlak Yayıncılık, İstanbul.
- Işkın, Merve ve Genç, Koray (2020), "Gastronomi Turizmi Açısından Geleneksel Ürün Adı Tes-cilinin Önemi: Çakallı Menemeni", *Akademik Gastronomi Çalışmaları*, Konya: Büyükşehir Be-lediyesi Kültür Yayınları, 267-281.
- İflazoğlu, Nurhayat ve Yaman, Melek (2020), "Yöresel Mutfakların Gastronomi Turizminde Yer Alma Durumu: Mardin Yerel Restoran Menülerinin İncelenmesi", *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 8/3, 1943-1957.
- Jones, Peter - Comfort, Daphne ve Hillier, David (2004), "A Case Study of Local Food and Its Routes to Market in the UK", *British Food Journal*, 106/4, 328-335.
- Karim, Shahrim Ab ve Chi, Christina Geng-Qing (2010), "Culinary Tourism as a Destination Attraction: An Empirical Examination Of Destinations' Food Image", *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 19/6, 531-555.
- Kasavana, Micheal L.-Nusair, Khaldoun ve Teodosic, Katherina (2010), "Online Social Networ-king: Redefining the Human Web", *Journal of Tourism and Hospitality Technology*, 1/1, 68-82.
- Kement, Üzeyir (2022), "Ordu İli Mutfak Kültürü", *Gastronomi Alanında Tematik Araştırmalar-1*, (Ed. Yener Oğan), Konya: Çizgi Kitabevi, 102-111.
- Kılınç, Olcay ve Kılınç, Uğur (2018), "Yöresel Gastronomik Değerlerin Ürüne Dönüşme Düzeyi: Antalya İl Merkezi Restoran Menüleri Üzerine Bir İnceleme", *Journal of Tourism and Gastro-nomy Studies* 6/3, 394-410.
- Kivela, Jakša ve Crotts, John C. (2006), "Tourism And Gastronomy: Gastronomy's Influence on How Tourists Experience a Destination", *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 30/3, 354-377.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (t.y). 27.04.2024 tarihinde şu kaynaktan alınmıştır.
<https://yigm.ktb.gov.tr/TR-9851/turizm-istatistikleri.html>
- Lang, Mark- Stanton, John ve Qu, Yingdao (2014), "Consumers' Evolving Definition and Expec-tations for Local Foods", *Birtish Food Journal*, 116/11, 1808-1820.
- Long, Lucy M. (2004), Culinary tourism; A folkloristic perspective on eating and otherness? in Culinary tourism (Ed) L. M. Long, University Press of Kentucky
- Mhlanga, Oswald ve Tichaawa, Tembi Maloney (2017), "Influence of Social Media on Customer Experiences in Restaurants: A South African Study", *Tourism: An International Interdiscipli-nary*, 65/1, 45-60.
- Mil, Burak ve Denk, Erkan (2015), "Erzurum Mutfağı Yöresel Ürünlerin Otel Restoran Menü-lerinde Kullanım Düzeyi: Palandöken Örneği", *International Journal of Social and Economic Sci-ences*, 5/2, 1-7.
- Nebioğlu, Oğuz (2021), "Restoran İşletmelerinin Menülerindeki Yöresel Yemekleri İnceleyen Yerli Yazın Üzerine Bir Meta Sentez Çalışması", *Alanya Akademik Bakış Dergisi*, 5/2, 1031-1047.
- Özel, Gamze-Yıldız, Fethullah ve Akbaba, Melda (2017), "Yöresel Yemeklerin Restoran Menü-lerinde Yer Alma Düzeyinin Belirlenmesi: Kilis Mutfağı Örneği", *Kesit Akademi Dergisi*, 11, 351-364.
- Özleyen, Eda ve Tepeci, Mustafa (2017), "Manisa'da Yöresel Yemeklerin ve Lezzetlerin Turiz-min Gelişimine Katkısının Belirlenmesi", *Turizm Akademik Dergisi*, 4/2, 139-152.

Sağır, Adem (2012), “Bir Yemek Sosyolojisi Denemesi Örneği Olarak Tokat Mutfağı”, *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish*, 7/4, 2675-2695.

Safarov, Bahodirhon- Mirzaev, Kulmamat- Janzakov, Bekzot and Ruzibayev, Otabek (2022). A Study on the Impact of Distance and Income on Potential Gastrotourists’ Decision-Making Process. *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, 11(6):2052-2062.

Seçim, Yılmaz ve Esen, Mehmet Fatih (2020), “Konya Mutfağında Yer Alan Yöresel Yemeklerin İşletme Menülerinde Yer Alma Düzeylerinin Tespit Edilmesi”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22/1, 279-294.

Toksöz, Derya ve Aras, Sercan (2016), Turistlerin Seyahat Motivasyonlarında Yöresel Mutfağın Rolü. *Journal Of Tourism and Gastronomy Studies*, 4(Special Issue 1), 174-189

Tokur, Aybüke, Kement Üzeyir ve Yüksel Faruk (2023), Mesudiye Mutfak Kültürüne Yönelik Nitel Bir Değerlendirme. *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 24/2, 35-61.

Tsai, Chen Tsang Simon ve Wang, Yao Chin (2016), “Experiential Value in Branding Food Tourism”, *Journal of Destination Marketing& Management*, 6/1, 56-65.

Türkay, Oğuz ve Genç, Koray (2017), “Gastronomi Turizmi”, *Tüm Yönleriyle Gastronomi Bilimi*, (Ed. Mehmet Sarıışık), Ankara: Detay Yayıncılık, 211-239.

Türkpatent (t.y.), “Coğrafi İşaret Portalı”, 22 Şubat 2024 tarihinde şu kaynaktan alınmıştır. <https://ci.turkpatent.gov.tr/cografisiaretler/liste?il=52>. Retrived 24 February 2024 tarihinde <https://ci.turkpatent.gov.tr/cografisiaretler/liste?il=52>.

Ordu Kültür Turizm Müdürlüğü, 27.04.2025 tarihinde şu kaynaktan alınmıştır <https://ordu.ktb.gov.tr/Eklenti/60343,ordu-mutfak-kulturu-pdf.pdf?o>

Van de Kop, Petra, Sautier Denis ve Gerz, Astrid (2006), “Origin-Based Products Lessons for Pro-Poor Market Development”, *Bulletins of the Royal Tropical Institute*, 372.

Yarış, Ahmet ve Cömert, Menekşe (2015), “Mardin İlindeki Restoranların Yerel Ürün Kullanımındaki Avantaj ve Dezavantajları ile İlgili Algı Düzeyleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8/37, 991- 998.

Yönet Eren, Firdevs ve Ceyhun Sezgin, Aybüke (2017), “Gastronomi Turizmi Açısından Mersin Yöresi Mutfak Kültürünün Sürdürülebilirliği”, *International Sustainable Tourism Congress*, 23-25 Kasım 2017, Kastamonu, I, 161-170.

Zepeda, Lydia ve Li, Jinghan (2006), “Who Buys Local Food?”, *Journal of Food Distribution Research*, 37/3, 1-11.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı: Araştırmacılar makaleye eşit oranda katkı sağlamışlardır.

Çıkar Çatışma Beyanı: Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Güler, Ramazan, “Gerde Yukarı Tekke”, *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 11/23, ss.151-167.
DOI: 10.31765/karen.1504141

Bu makale etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektirmemektedir.
This article doesn't require ethical committee permission and/or legal/special permission.

* Araştırma Makalesi / Research Article

** Arş. Gör.,
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi,
Mimarlık ve Güzel Sanatlar Fakültesi,
Ankara/TÜRKİYE
✉ ramazanguler@aybu.edu.tr
ORCID : 0000-0002-2234-3472

Anahtar Kelimeler: Tekke ve Zaviye, Eğitim, Koruma, Yeni İşlev, Yukarı Tekke

Keywords: Tekke and Zaviye (Sufi Lodge and Zawiya), Education, Conservation, New Function, Yukarı Tekke (Upper Tekke)

GEREDE YUKARI TEKKE*

Ramazan GÜLER**

Öz: “Tekkeler” şeyh ve dervişlerinin bir araya geldiği, zikir ve ibadetlerini yaptıkları tarikat mekânlarıdır. Aynı zamanda tekke; eğitim ve öğretim, sağlık, edebiyat, sanat, meslek ve üretime yönelik çalışmaları ile de ön plana çıkmaktadır. Tekke ve zaviyeler, Anadolu’nun Türkleşmesinden itibaren yapılanmaya başlamıştır. Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı döneminde varlığını sürdürmüştür. Özellikle Anadolu’nun fethi itibarıyla yerleşim alanlarının oluşmasında ve geliştirilmesinde tekke ve zaviye yapılanmasının önemli katkısı olduğu bilinmektedir. Bu çalışmada Bolu ili Gerde ilçe merkezinde bulunan ve Kabiller Mahallesi Mescidinin genişletilmesi ile tekkeye dönüştürülen “Yukarı Tekke” adlı yapı ele alınmıştır. Yapı ile ilgili şimdiye kadar yapılan araştırmaların yüzeysel olması sebebiyle tekkenin Türk-İslam mimarisi bağlamında etrafıca tanıtılması ve değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaca yönelik literatür ve yerinde inceleme çalışmaları yapılarak yapının tarihçesi, mimari-süsleme özellikleri, geçirdiği onarımlar ve kullanım durumları incelenmiştir. Yukarı Tekke; tevhidhane, türbe ve yaşam mekânları şeklinde tekke şemasına uygun olarak kurgulanmıştır. 30 Kasım 1925 tarihinde çıkarılan Tekke ve Zaviyelerin kapatılması kanunu doğrultusunda bu tür yapıların işlevini kaybetmesi ile Yukarı Tekke esas işlevini kaybederek yalnızca ibadethane olarak kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde yörede Yukarı Tekke Cami ve Türbesi olarak bilinmekte, tevhidhane ve yaşam mekânları cami yapılanması içerisinde kullanılmaktadır. Tevhidhane harim, yaşam mekânları ise mahfil vazifesi görmektedir. Türbe ise cami olarak kullanılan kısma bitişik vaziyette ziyaretgâh olarak işlevini sürdürmektedir. Cami iki katlı kurgulanmış olup kerpiçten, türbe ise moloz taş ile inşa edilmiştir. Süsleme bakımından cami olarak kullanılan kısım oldukça sade bir vaziyette iken türbe kısmının özellikle iç yapılanmasında bitkisel, geometrik ve nesnel kalem işi süslemeler yoğunluktadır. Yapılan çalışmalar sonucunda Yukarı Tekke’nin, kurgu şeması, fonksiyonları ve mimari biçimlenmesi açısından değerlendirildiğinde Türk – İslam mimarisi tekke yapılanması özelliklerini taşıdığı ve özgün durumunu koruduğu görülmüştür.

YUKARI TEKKE (UPPER TEKKE) IN GERDE

Abstract: “Tekkeler” (Sufi lodges) are religious spaces where sheikhs and dervishes come together for dhikr (remembrance of God) and worship. Beyond their spiritual functions, tekkes have historically served as multifaceted institutions, playing vital roles in education, healthcare, literature, the arts, vocational training, and production. The establishment of tekkes and zaviyes (smaller affiliated

Geliş Tarihi / Received Date: 14.03.2025

Kabul Tarihi / Accepted Date: 27.06.2025

lodges) began with the Turkification of Anatolia and continued throughout the Seljuk, Beyliks, and Ottoman periods. Notably, these structures contributed significantly to the formation and development of settlements following the conquest of Anatolia. In this study, the building named “Yukarı Tekke”, which is located in the Gerede district center of Bolu province and was transformed into a tekke with the expansion of the Kabiller Neighborhood Masjid, is discussed. Since the researches on the building so far have been superficial, it is aimed to introduce and evaluate the tekke in the context of Turkish-Islamic architecture. For this purpose, literature and on-site studies were conducted to examine the history of the building, its architectural and ornamental features, its repairs and usage conditions. Upper Tekke was designed in accordance with the tekke scheme in the form of tevhi-dhane, tomb and living spaces. On November 30, 1925, in line with the law on the closure of dervish lodges and dervish lodges enacted on November 30, 1925, with the loss of the function of

such structures, Yukarı Tekke lost its main function and started to be used only as a place of worship. Today, it is known as Yukarı Tekke Mosque and Tomb in the region, and the tevhi-dhane and living spaces are used within the mosque structure. The tevhi-dhane serves as a harim and the living spaces as a mahfil. The mausoleum is adjacent to the part used as a mosque and continues to function as a pilgrimage. The mosque is constructed with two floors and is made of mudbrick, while the tomb is built with rubble stone. In terms of ornamentation, the part used as a mosque is quite simple, while the interior of the mausoleum has a high density of floral, geometric and object pencil ornaments. As a result of the studies carried out, it was seen that the Upper Tekke, when evaluated in terms of its organization scheme, functions and architectural formation, has the characteristics of Turkish-Islamic architecture tekke structuring and preserves its original state.

Giriş

Türkçede “tekke” olarak yerleşen terim; aslı “tekye” olan, Farsça “dayanmak, dayanılan” yer anlamına gelen sözcüklerden türetilmiştir. Tekke, bir tarikat adına açılan, o tarikata mensup dervişlerin toplandığı, zikrettikleri, kendi ilkelerince sürdürülen töreleri ve ayinleri yerine getirdikleri özel bir tip yapıya denildiği gibi dinsel-mistik tarikatlarla ilgili tüm kuruluşlar içinde kullanılan genel geçer bir deyimdir. Herhangi bir tarikata mensup dervişlerin bir şeyhin idaresinde topluca yaşadıkları, dini anlayışlarını çeşitli ayinlerle gerçekleştirdikleri, bu anlamda eğitim verdikleri ve gelip geçen yolculara bedava yiyecek içecek ve yer sağlayan yerleşme birimidir.¹ Bu bağlamda tekke yapıları; eğitim ve öğretim, sağlık, edebiyat, sanat, meslek ve üretime yönelik faaliyet gösteren dini ve sosyal mekânlardır.² Bu yapılar yerleşim yerlerinde merkezi konumlarda, yerleşim yerleri dışında da belli yol güzergâhları üzerinde kurulabilmekteydiler. Tekkeler; konumlarına, büyüklüklerine, amaçlarına ve özelliklerine göre zaviye, dergâh, hankâh ve asitane olarak da isimlendirilmiştir.³

Anadolu’da tekkeler, coğrafyanın Türkleşmesinden itibaren kurulmaya başlamıştır. Selçuklu, Beylikler, Osmanlı dönemi boyunca tekke ve zaviyeler kurulmuş ve gelişme göstermiştir. Tekkeler birer yardım ve dini kuruluş olmalarının yanında aynı zamanda bir yerleşim ve iskân faaliyetlerinin yürütüldüğü merkezler olarak karşımıza çıkabilmektedir⁴. Özellikle Anadolu’nun fethi itibarıyla yerleşim alanlarının oluşmasında ve geliştirilmesinde tekke ve zaviye yapılanmasının önemli katkısı olduğu bilinmektedir.⁵

Tekkeleri oluşturan ana birimlerin fonksiyonel ilişkileri, tekkenin büyüklüğüne, içeriğine, tarikatın geleneklerine, kuruluş amacına göre çeşitlilik göstermektedir. Temelde tekkeyi oluşturan iki ana birim mevcuttur. Bunlardan biri ibadetle ilgili olan tevhi-dhane-türbe, diğeri ise yaşam mekânları olarak kullanılan harem ve selamlıktır. Bunlardan ilki zikir (ayin) yapılan

¹ Kara, 2011: 368-369.

² Kara, 1990: 20.

³ Kara, 2011: 368-369.

⁴ Sönmez, 1992: 85.

⁵ Savaş, 1999: 461.

mekân olan tevhidhane'dir. Tevhidhanelerde mutlaka bulunan öğeler, mihrap ve mahfillerdir. Tekkelerde bulunan diğer bir ana yapı birimi de türbelerdir. Tekkeyi oluşturan diğer birimler yaşam mekânlarıdır. Bu mekânlar, selamlık ve haremdir. Haremler şeyhin ailesinin ve tekkede ikamet eden kadınların yaşama mekânlarıdır ve tekkeye konuk olarak gelen kadınlar da burada ağırlandığıdır. Selamlık kısmında ise tekkeye gelen erkek konukların ağırlandığı birimler ve dervişlerin kullandığı odalar bulunmaktadır. Bu birimler dışında mutfak, yemekhane, hamam, kiler gibi servis mekânları da genellikle harem ve selamlıkla ilişkilidir.⁶

Tekkeler, 30 Kasım 1925 tarihinde çıkarılan Tekke ve Zaviyelerin kapatılması kanuna kadar Osmanlı'da çok fonksiyonlu yapıların başında gelmektedir. Bu doğrultuda Gerede'de Osmanlı döneminde inşa edilen günümüzde kısmen veya tamamen ayakta kalan iki tekke yapısı bulunmaktadır. Bunlardan birisi sadece türbe kısmı günümüze ulaşan "Aşağı Tekke", diğeri ise bu çalışmanın konusu olan "Yukarı Tekke" olarak bilinen yapıdır.

Aşağı Tekke adlı yapı, Gerede ilçe merkezi Sevriller mahallesinde yer almaktadır. Yapının orijinal yapılanmasından yalnızca türbe kısmı günümüze ulaşmıştır. Cami olarak kullanılan kısım ise 1944 depreminde yıkılmıştır.⁷ Bu caminin yerine yine türbenin hemen yanına 1957 yılında tekke yapılanmasına uygun olmayan kubbeli bir cami inşa edilmiştir. Türbe ise giriş kapısı üzerinde yer alan kitabeye göre H.1259/M.1843 yılında inşa edilmiştir.

Yukarı Tekke, Bolu ili Gerede ilçe merkezi Kabiller mahallesinde bulunmaktadır. Tekke'nin içerisinde bulunduğu Gerede, tarih öncesi çağlardan bugüne kadar birçok medeniyetin yerleşim alanı olmuştur. Geçmişte Paflagonya olarak adlandırılan bölgede bulunan şehir sırasıyla Paflagonya M.Ö.300, Bitinya M.Ö. 260-228, Pontus M.Ö. 70-71 ve Roma'nın M.S. 395'te ikiye ayrılmasıyla da Doğu Roma, yani Bizans hâkimiyetleri görülmüştür.⁸ Şehir ilk Türk hâkimiyetini 1197 yılında Anadolu Selçuklularına bağlanmasıyla görmüş sonrasında 1354 yılında Osmanlı topraklarına katılmıştır.⁹ 1530 yılı kayıtlarına göre Gerede, Bolu Livasına bağlı bir kaza,¹⁰ 1692 yılından 1812 yılına kadar Bolu Voyvodalığı'na bağlı subaşılık,¹¹ 1864 yılından II. Meşrutiyet'in ilanına (1908) kadar Kastamonu Vilayetine bağlı olan Bolu Sancağı bünyesinde kaza¹² idaresindedir. II. Meşrutiyet'in ilanı (1908) sonrasında bağlı bulunduğu Bolu Sancağı ile birlikte Kastamonu Vilayeti'nden ayrılmıştır.¹³ 1923 yılı Cumhuriyetin ilanı ile Gerede, Bolu'ya bağlı bir ilçe olmuştur.

Gerede, uzun yıllar Osmanlı hâkimiyetinde kalmış bir yerleşim yeri olması nedeniyle, döneme ait çok sayıda mimari yapının inşa edildiği bilinmektedir. Ancak kentin aktif bir deprem kuşağı üzerinde yer alması ve özellikle 1944 yılında meydana gelen, şehrin büyük bölümünü tahrip eden yıkıcı deprem nedeniyle bu yapılardan pek çoğu günümüze ulaşamamıştır. Bu bağlamda, Osmanlı dönemine ait olup özgün mimari biçimlemeleriyle günümüze kadar ulaşabilen az sayıdaki yapıdan biri olan "Gerede Yukarı Tekke" bu özelliği ile ayrıcalıklı bir yere sahiptir.

Bu çalışmanın temel amacı; esas işlevi doğrultusunda kullanılmamakla birlikte özgün yapısını büyük ölçüde koruyan Yukarı Tekke'yi mimari açıdan detaylı bir şekilde ele almak ve bu yapının Türk-İslam mimarisi içerisindeki yerini belirlemektir. Bu çerçevede yapı; cephe, malzeme, inşa teknikleri, plan şeması ve süsleme unsurları bakımından incelenmiş; ayrıca tarihî süreç

⁶ Tanman ve Parlak, 2011: 370-371.

⁷ Şen, 2022, 40.

⁸ Aycan, 2000: 11-12.

⁹ İdil, 1997: 23; Aycan, 2000: 13.

¹⁰ Özkılınç, Coşkun, Karazeybek, Sivridağ, & Yüzbaşıoğlu, 1994: 49.

¹¹ Aycan, 2000: 15.

¹² Önal, 2011.

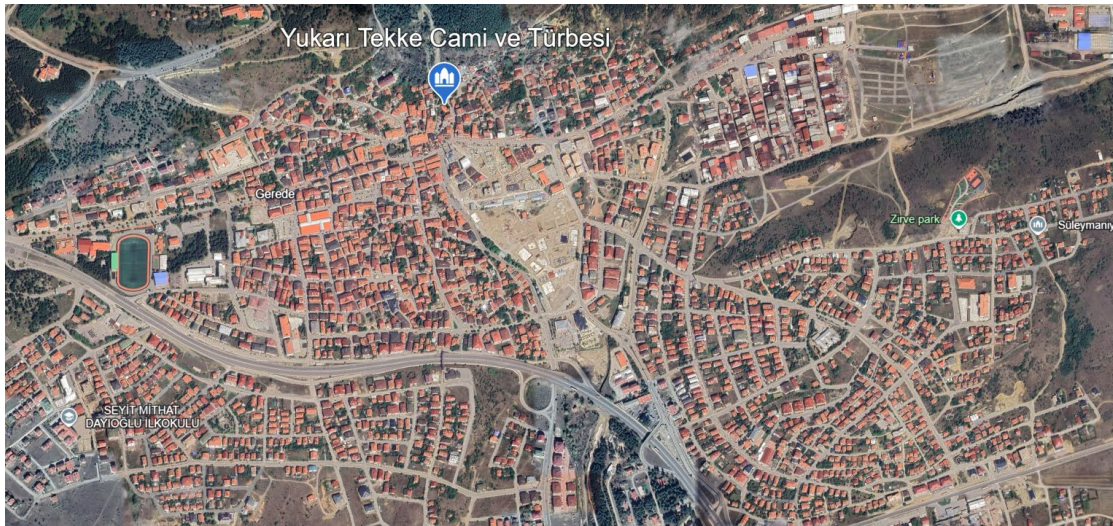
¹³ Kutlu, 1964: 9.

içindeki kullanım biçimleri değerlendirilmiştir. Söz konusu yapı üzerine şimdiye kadar kapsamlı bir bilimsel çalışmanın yapılmamış olması, araştırmanın özgün değerini artırmakta ve literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmayı hedeflemektedir.

Araştırma kapsamında, “Gerede Yukarı Tekke” yerinde incelenmiş; detaylı fotoğraf çekimleri gerçekleştirilmiş ve ilgili arşiv belgeleri taranarak bilgiler derlenmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda yapının işlevsel dönüşümü analiz edilmiş, benzer dönem ve tipolojideki yapılarla karşılaştırmalı değerlendirmeler yapılmıştır. Bu doğrultuda, Yukarı Tekke’nin Türk-İslam mimarisi bağlamında taşıdığı mimari ve kültürel değerlerin ortaya konularak literatüre kazandırılması amaçlanmıştır.

1. Yukarı Tekke

Tekke, Gerede ilçesi Kabiller mahallesinde Dayıoğlu deresinin hemen yanında yer almaktadır (Şekil 1). Yapı, tekke yapısı olarak inşa edilmiş olmakla birlikte günümüzde tevhidhane kısmı yalnızca ibadethane, türbe kısmı ise ziyaret mekânı olarak kullanılmaktadır. Günümüzde tevhidhane kısmı Yukarı Tekke Cami, türbe kısmı ise Yukarı Tekke Türbesi olarak bilinmektedir. Yapı, Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 2000 yılında tescil edilmiştir. Pek çok onarım geçiren yapı 2019 yılında kapsamlı bir restorasyon geçirmiştir.¹⁴

Şekil 1. Yukarı Tekke Konumu (Google Earth)

Tekke, Kabiller Mahallesi mescidinin Abdullah Efendi tarafından genişletilmesi ile birlikte tekke fonksiyonuna getirilmiştir.¹⁵ Kabiller mahallesi mescidinin ise ne zaman inşa edildiği bilinmemektedir. Yalnızca arşiv kaynaklarında H.1263/M.1846-1847 yıllarında Şeyh Abdullah Efendi’nin mescide imam olarak tayin edildiğine dair belge bulunmaktadır.¹⁶ Buradan yola çıkarak mescidin tekkeye çevrildiği tarih olarak H.1263/M.1846-1847 gösterilebilir. Şeyh Abdullah ayrıca caminin bitişiğinde bulunan mahalle mektebini satın alarak yerine türbeyi, Cami’nin karşısında satın aldığı küçük bir arsaya da mektebi yeniden inşa ettirmiştir.¹⁷ Türbe cümle kapısı üzerinde bir kitabe yer almaktadır. Kitabe siyah zemin üzerine altın yaldız harflerle rik’a hattıyla yazılmıştır (Foto. 1). Aruz vezniyle yazılan kitabe şöyledir:

¹⁴ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

¹⁵ Ünlü, 2000: 145.

¹⁶ BOA, A.MKT, 69-66.

¹⁷ Ünlü, 2000: 146.

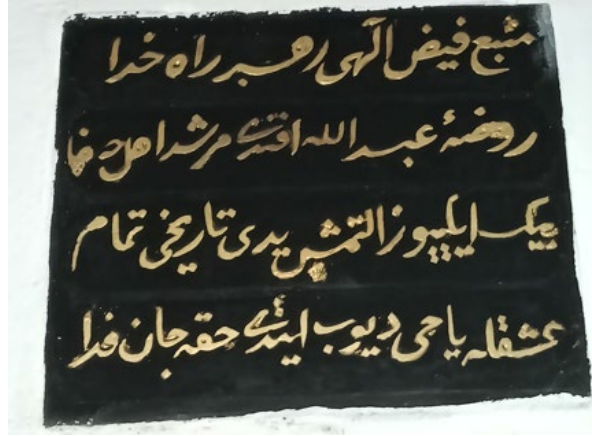

Foto. 1. Türbe İnşa Kitabesi

منب-ی فیزی ایلاهی رهبری راهی هودا
راوزا-ی آبدوللاه افندی مورشدی هلی سفا
بین یکی یوظ آلطمش باضی تاریخی تمام
آشک ایلہ یا های دیوب اتنی هاککا جان فدا

Okunuşu:

Menbe-i feyzi ilâhi rehberi Rahi hüda
Ravza-i Abdullah Efendi mürşidi ehli sefa
Bin iki yüz altmış yedi tarihi tamam
Aşk ile ya hay deyüp etti hakka can feda

Kitabeye göre türbeyi inşa ettiren Abdullah Efendi H.1267/M.1850-1851 tarihinde vefat etmiştir. Bu doğrultuda türbenin inşa tarihi olarak Şeyh Abdullah Efendi'nin mescide imam olarak tayin edildiği H.1263/M.1846-1847 ile vefat ettiği H.1267/M.1850-1851 arasında olduğu belirtilebilir.

1.1. Mimari Özellikler

Yukarı Tekke adlı yapının; yerleşim özellikleri, planı, cephe özellikleri, malzeme ve tekniği ile süsleme özellikleri bu bölümün altında ayrı başlıklar halinde tanıtılmaya çalışılacaktır. Tekke kurgusu içinde oluşturulan birimler belirlenecek ve bu birimlerin günümüzde hangi yapılanma içerisinde yer aldığı gösterilecektir.

1.1.1. Yerleşim Özellikleri

Yukarı Tekke dört taraftan moloz taş örgülü metal korkuluklu avlu ve bahçe duvarı ile çevrilmiştir. Yapı, batıya doğru hafif meyilli bir arazi üzerine inşa edilmiştir. Günümüzde cami olarak kullanılan bölüm kuzeydoğu tarafta türbe ile bitişik nizamdır. Avlu duvarının kuzeydoğu köşesinde bir çeşme yer almaktadır. Tekke'nin güneybatı tarafında yer alan bahçeye paralel şekilde konumlandırılmış tuvalet ve abdesthane bölümleri mevcuttur (Foto. 2). Tekke'nin kuzey tarafında enine dikdörtgen şemada moloz taş örgülü metal korkulukla çevrelenmiş hazire bölümü bulunmaktadır (Foto. 3). Hazire içerisinde kadın ve erkeklere ait 22 mezar taşı tespit edilmiştir. Bu haziredeki mezar taşlarının şehir eşrafına ait olduğu görülmüştür.

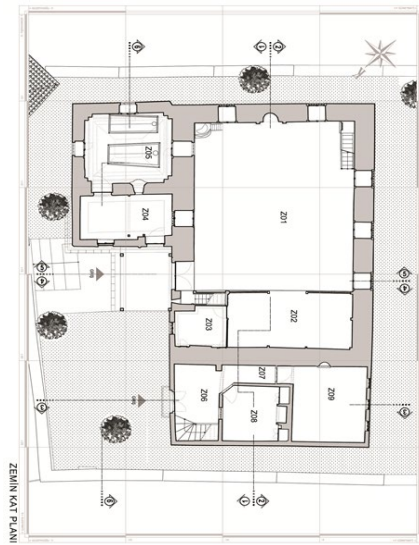
Foto. 2. Tekke'nin Genel Görünümü

Foto. 3. Hazire Görünümü

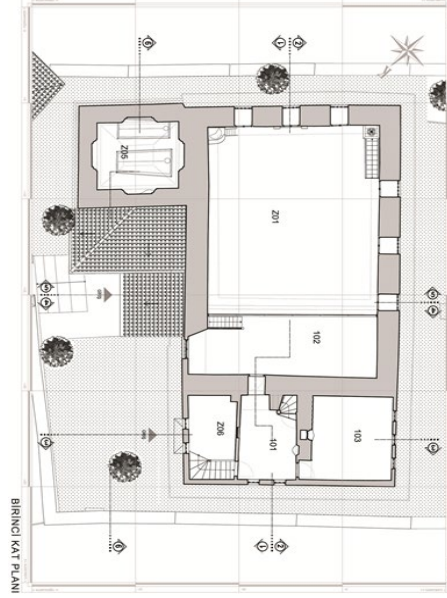
1.1.2. Plan

Tekke orijinal planlaması ile günümüze gelmesine rağmen asıl kurgusu doğrultusunda kullanılmamaktadır. Yapı esas itibarıyla; tevhidhane, türbe ve yaşam alanlarından oluşmaktadır. Günümüzde tevhidhane ve yaşam alanları cami yapılanması içerisinde türbe ise ziyaretgâh olarak işlev görmektedir. Cami olarak kullanılan yapı; iki katlı inşa edilmiş olup, kırma çatılı ve alaturka kiremit kaplamalıdır. Zemin kat; harim, şeyh odası, türbe, mutfak, selamlık ve haremlik bölümleri şeklindedir (Çizim 1). Harim günümüzde caminin ibadethane kısmıdır. Harim kare formda kurgulanmış olup düz ahşap tavan kaplamalıdır (ZO1). Harimin kuzeydoğu tarafında kare planlı, günümüzde imam odası olarak kullanılan şeyh odası yer almaktadır (ZO3). Harimin kuzeyinde doğu taraftan ayrı girişi bulunan haremlik, selamlık ve mutfak kısımları mevcuttur. Doğrudan giriş yapılan selamlık bölümü enine dikdörtgen formdadır (ZO6). Güneydoğu ve kuzeydoğu duvarların birleştiği köşede yer alan mutfak bölümü kare planlıdır (ZO8). Bu kısımda bulunan ahşap dolaplar ve ocak, alanın mutfak olarak kullanıldığını göstermektedir. Selamlık ile haremlik arasındaki geçişi sağlayan dikdörtgen formda hol yer almaktadır (ZO7). Haremlik bölümü ise kareye yakın dikdörtgen forma sahiptir (ZO9). Türbe ise iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısım türbedar odası olarak kurgulanan enine dikdörtgen planlı içten düz ahşap tavan dıştan iki yana eğimli kırma çatı örtülüdür (ZO4). Esas ziyaret mekânı ise kare planlı içten aynalı tonoz dıştan ise kare kasnak üzerine oturan dört yöne eğimli kırma çatı örtülü vaziyettedir (ZO5).

Çizim 1. Zemin Kat Planı¹⁸

¹⁸ Vakıflar Genel Müdürlüğü 2014 yılı restitüsyon raporundan alınmıştır.

Birinci katta ise kadınlar mahfili, barınma amaçlı kullanılan oda ve hol bulunmaktadır (Çizim 2). Kadınlar mahfili enine dikdörtgen plandadır (102). Zemin katta yer alan selamlık bölümünden birinci kata çıkılan bölüm boyunca dikdörtgen planlıdır (Zo6). Kadınlar mahfiline geçişi sağlayan hol dikdörtgen forma yakındır (101). Barınma amaçlı kullanılan oda ise kare planlıdır (103).

Çizim 2. Birinci Kat Planı¹⁹

Günümüzde ibadethane olarak kullanılan tevhidhane bölümüne doğu taraftan çift kanatlı ahşap kapı ile giriş yapılmaktadır (Zo1). Harimin güney tarafının ortasında oldukça sade tasarlanmış alçı mihrap, güneybatı köşesinde ahşap minber, güneydoğu köşesinde ise ahşaptan vaiz kürsüsü yer almaktadır (Foto. 4). Kuzey tarafta ise ahşap korkuluklu müezzin mahfili yer almaktadır. Müezzin mahfilinin doğu tarafından imam odası olarak kullanılan bölüme giriş yapılmaktadır. Müezzin mahfilinin doğu duvarı ile giriş kapısının arkasında kalan bölümden ahşap merdivenle kadınlar mahfiline çıkılmaktadır. Kadınlar mahfili enine dikdörtgen planda ve düz ahşap tavan kaplamalıdır (102). Kadınlar mahfilinin kuzey tarafında yer alan tek kanatlı ahşap kapı ile şeyh odasına geçişi sağlayan hole geçilmektedir (101). Holün güneybatı köşesinde minareye çıkış kısmı yer almaktadır. Holün kuzey tarafında bulunan tek kanatlı ahşap kapı ile şeyh odasına giriş yapılmaktadır (103). Günümüzde şeyh odası ve hol bölümü kadınlar mahfili olarak kullanılmaktadır.

Foto. 4. Harim, Mihrap, Minber ve Vaiz Kürsüsü

¹⁹ Vakıflar Genel Müdürlüğü 2014 yılı restitüsyon raporundan alınmıştır.

Harimin güney aksı üzerinde bulunan alçı mihrap, ahşap minber ve vaiz kürsüsü oldukça sade tasarlanmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün yapıya dair onarım raporlarında bu birimlerin değiştirildiğine dair bir bilgi bulunmamaktadır. Bu doğrultuda vaiz kürsüsü, mihrap ve minberin özgün olduğu söylenebilir.

Türbeye giriş doğu tarafta yer alan tekkeye giriş hazırlık bölümünün güney tarafında yer alan tek kanatlı ahşap kapı ile sağlanmaktadır. İlk bölüm kare planlı düz ahşap tavanlı türbedar odası olarak kurgulanmış mekândır (Z04). Bu bölümün batı tarafında bulunan tek kanatlı ahşap kapı ile asıl ziyaret mekânına geçiş yapılmaktadır. Kare planlı üzeri aynalı tonozla örtülü esas ziyaret mekânında Halveti Şeyhi Abdullah Efendi ve oğlu Seyyit Ahmet Efendi'ye ait olan iki ahşap sanduka bulunmaktadır (Z05). Bütün duvarlarda profilli sivri kemer mevcuttur. Kuzey duvarda niş şeklinde çiçeklik, çiçekliğin orta kısmından giriş bölümüne açılan kare pencere açıklığı yer almaktadır. Güney ve doğu tarafta dışarıya açılan boyuna dikdörtgen pencere açıklıkları görülmektedir. Güneybatı duvara ise boyuna dikdörtgen niş şeklinde ahşap dolap yerleştirilmiştir. Tonoz ve duvarlara yoğun bir şekilde kalem işi tekniğinde bitkisel ve geometrik süslemeler işlenmiştir (Foto. 5).

Foto. 5. Türbe Esas Ziyaret Mekânı

1.1.3. Cephe

Yapı, dört taraftan moloz taş örgülü metal korkuluklu bahçe ve avlu duvarları ile çevrelenmiştir. Cepheler itibariyle boyuna dikdörtgen ve kare formda pencere dizileri yer almaktadır. Kuzey cephe haricinde diğer cephelerde pencereler çift sıra biçiminde konumlandırılmıştır. Alt sıra pencerelerin üzerine metal ve ahşap malzemeden oluşturulmuş korkuluklar yerleştirilmiştir. Yapıya ana giriş doğu cephe üzerinden olup doğrudan sokağa açılmaktadır. Doğru cephe avlu duvarları ile sınırlandırılmıştır ve sokak üzerinden avluya giriş merdiven aracılığıyla sağlanmaktadır. Doğru cephe üzerinde güney tarafta türbeye bitişik konumda yerleştirilmiş ahşap malzemeden oluşturulan kırma çatı örtülü ve alaturka kiremit kaplamalı yapıya giriş hazırlık bölümü bulunmaktadır. Ayrıca yine doğu cephe üzerinde kuzey tarafa doğru konumlandırılmış mutfak, haremlık ve mahfil bölümüne çıkan merdiven boşluğuna açılan bir boyuna dikdörtgen tek kanatlı ahşap kapı mevcuttur. Yapıya ayrıca batı taraftan 2019 tarihinde yapılan onarım sırasında doğrudan harime açılan tek kanatlı ahşap bir kapı açıklığı eklenmiştir. Doğru cephenin kuzey tarafına doğru olan kısımda doğrudan çatıdan yükselen silindirik formda tek şerefeli metal korkuluklu ahşap minare yer almaktadır. Doğru cephenin güneydoğu köşesinde cami ve türbe bitişik nizamdır. Türbe kısmına doğrudan dışarıdan giriş kapısı bulunmamaktadır. Türbe ve camiye doğu tarafta bulunan giriş hazırlık bölümünden giriş yapılmaktadır. Türbenin cepheleri doğu ve güney tarafta birer yarım daire kemerli pencere açıklığı ile kuzey tarafta bir boyuna dikdörtgen pencere açıklığından ibarettir (Foto. 6-9).

Doğu Cephe

Batı Cephe

Kuzey Cephe

Güney Cephe

Foto. 6-9. Tekke'nin Cephe Görünümleri

1.1.4. Malzeme ve Yapım Tekniği

Tekke'nin inşasında; kerpiç, taş, ahşap, alaturka kiremit, metal, alçı ve sac malzeme kullanılmıştır. Caminin ve türbenin cephe yüzeyleri sıva ile kaplanmış ve üzeri beyaza boyalı olduğu için duvar örgü sistemi ve inşa malzemesi tam olarak tespit edilememiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde yer alan bilgiye göre türbe moloz taş, cami olarak kullanılan kısım ise kerpiç ile inşa edilmiştir.²⁰ Pencere korkuluk şebekeleri, minare korkuluğu ve kapı tokmakları metal malzeme ile oluşturulmuştur. Çatı kaplama malzemesi olarak alaturka kiremit uygulanmıştır. Minare gövdesi ve şerefesi ahşaptan, külah kısmı ise kurşun malzeme şeklindedir. Mahfil ve çatı strüktürü, tavan, minber, kapı ve pencere kanatları ahşaptandır. Mihrap ise alçı malzemeden yapılmıştır (Bkz. Foto. 4, 5, 10, Foto. 12-19).

1.1.5. Süsleme Özellikleri

Cami olarak kullanılan bölüm süsleme açısından oldukça sade vaziyettedir. Türbede ise asıl ziyaret mekânının duvar ve örtü sisteminde kalem işi süsleme görülmektedir. Süsleme de bitkisel, geometrik ve nesnel formlar uygulanmıştır.

Türbedar odasına giriş yapılan taş söveli kapının kilit taşı üzerine kabartma tekniğinde ay - yıldız formu işlenmiştir (Foto. 10).

²⁰ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Foto. 10. Ay - Yıldız Formu

Asıl ziyaret mekânının örtü sistemi olan aynalı tonozun merkezi baklava dilimine benzer şemse motifleri ile doldurulmuş, sarı, kırmızı ve yeşil renklere boyanmıştır (Foto. 11). Duvarlar ise vazodan çıkan çiçek motifleri ile bezenmiştir (Şekil 2-5).

Foto. 11. Aynalı Tonoz Süsleme Detay

Şekil 2-5. Türbe Duvarlarında Bulunan Vazodan Çıkan Çiçek Motifleri

1.2. Tekke'nin Geçirdiği Onarımlar

Vakıflar Genel Müdürlüğü kayıtlarına göre yapı ilk olarak 1985 – 1986, daha sonrasında 2014 ve 2019 yıllarında onarım görmüştür.²¹

1985 – 1986 yıllarındaki ilk onarımda; çatı bakımı başta olmak üzere bütün ahşap aksam elden geçirilerek boya ve badana yeniden yapılmıştır. Minare sac kaplaması kaldırılarak özgün yapısına uygun olarak ahşap kaplamaya çevrilmiştir. 2014 tarihinde yapının tamirat geçirdiği belirtilmekte ama tamirata ilişkin detay verilmemektedir. 2019 yılındaki onarımda ise; metal malzemeli ve sac kaplamalı yapıya giriş hazırlık bölümü ahşap malzeme ile değiştirilerek alaturka kiremit kaplanmıştır. Batı ve güney cephelerde yer alan üçgen ahşap pencereler doğrudan boyuna dikdörtgen forma dönüştürülmüştür. Yine batı cephenin ortasına harimden dışarıya açılan boyuna dikdörtgen bir kapı açıklığı eklenmiştir (Foto. 12-19).

1985-1986 Öncesi

1985-1986 Sonrası

2019 Öncesi

Yapıya Giriş Hazırlık Bölümü

2019 Sonrası

Güney Cephe

²¹ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Batı Cephe

Foto. 12-19. Tekke'nin 1985-1986, 2019 Yılları Onarım Öncesi ve Sonrası Görünümleri

Onarımlar, genellikle yapı elemanları ve ahşap aksamın yenilenmesi veya değiştirilmesi şeklinde uygulanmıştır. Bu yenilemeler ve değişiklikler Tekke'nin özgün yapılanmasını bozmıştır.

Yapının günümüze kadar orijinal olarak korunduğu görülmüş bundan sonra da kente ve yöreye kültürel zenginlik katkısı sağlaması açısından geleceğe yönelik koruma uygulamaları belirlenmelidir.

Koruma uygulamalarında ana amacın tarihi doku özgünlüğünü sürdürme olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Tarih boyunca yapılan değişikliklere saygı göstererek, onun biçimini, malzemelerini, birleşim özelliklerini, bütünlüğünü, mimari ve kültürel miras değerlerini gözetecek koruma planlanmalıdır.²²

1.3. Tartışma ve Değerlendirme

Anadolu topraklarında tekke ve zaviyelerin kuruluşu; Anadolu'nun iskânı, Türkleşmesi ve müslümanlaşması ile paralel bir şema izlemektedir. Anadolu'da ilk zâviyenin veya zaviyelerin nerede ve ne zaman kurulduğu konusunda kesin bir ifade bulunmamaktadır. Tekke ve zaviyelerin askerî fetihlerle birlikte batıya doğru bir yayılım çizgisi takip ettikleri görülmektedir.²³ Osmanlı dünyasındaki tarikat yapıları "asitane, dergâh, gülşenihane, hankâh, kadirihane, kalenderhane, mevlevihane, tekke, zaviye" gibi çeşitli terimlerden "gülşenihane, kadirihane, kalenderhane ve mevlevihane" gibi terimlerle ifade edilmiştir.²⁴ Bu tür yapılara dair çalışmalarda çoğunlukla "Tekke" teriminin tercih edilmesi; Osmanlı kaynaklarında yalnızca bu terimin, tam teşekküllü asitanelerden en mütevazı zaviyelere kadar her türlü tarikat yapısını ifade edebilmesi, halk dilinde de diğerlerine oranla çok daha yaygın ve "kapsayıcı" biçimde kullanılmış olmasıdır.²⁵

Osmanlı tekkelerinin mimari tanımı yapılırken, aslında başka amaçlarla tasarlandığı halde sonradan, eski kaynaklarda "vaz'-ı meşihat" (meşihat/şeyhlik konulması) olarak anılan usulle tekkeye dönüştürülen yapılar olduğu görülmektedir. Manastır, kilise, cami, mescit, medrese, saray ve konut gibi yapıların tekkeye dönüştürüldüğü bilinmektedir.²⁶ Bu doğrultuda değerlendirildiğinde Yukarı Tekke'de, tekkeye dönüştürülen yapılar arasında değerlendirilebilir. Yapı, Şeyh Abdullah Efendi'nin mescide imam olarak tayin edildiği H.1263/M.1846-1847 tarihi itibarıyla mescitten tekkeye dönüştürülmüştür.

Tekkelerde ibadet, eğitim, ziyaret, barınma ve beslenme fonksiyonlarının (özellikle ilk ikisinin) iç içe geçerek bir bütün oluşturduğu görülmektedir. İbadet ve eğitim açısından tekkeler;

²² Altun Yıldırım, 2020: 4.

²³ Ocak, 1978: 254.

²⁴ Tanman, 2014: 363.

²⁵ Doğan, 1977: 58.

²⁶ Eyice, 1965: 33-34; Tanman, 2014: 366-67.

Bektaşî tekkeleri ve bağımsız mescitleri olan mevlevihaneler dışında, tekkelerde vakit namazlarının kılındığı, “ayin / ayin-i şerif / ayin-i evliyaullah / mukabele” olarak anılan tarikat ritüelinin icra edildiği, mevlevihanelerdeki Mesnevi şerhleri gibi, ders türünden faaliyetlerin yürütüldüğü, mevlid ve hatim cemiyetleri, ayrıca bir dervişe hilafet verilmesi, yeni şeyhin posta oturması, Muharrem aylarına özgü aşure cemiyetleri gibi, tarikat erkânından kaynaklanan bazı toplantıların düzenlendiği, ibadeti ve eğitimi kaynaştıran ayin birimleri Bektaşilerce meydana/meydan evi, Mevlevilerce semahane, diğer tarikatların mensuplarınca tevhidhane olarak adlandırılan²⁷ ibadet ve eğitim birimlerini barındıran yapılardır. Yukarı Tekke’nin geçmişte mescit olması ve H.1263/M.1846-1847 tarihli imam atanmasına dair belgenin bulunması, yapının ibadethane olarakta kullanıldığını göstermektedir. Diğer taraftan Şeyh Abdullah’ın Halvetî tarikatına²⁸ mensup olması kapsamında tekkenin orijinal kurgusunda ibadet ve eğitimi kaynaştıran tevhidhane birimi bulunduğu görülmektedir.

Tekkelerde; tarikat pirlerinin, postnişinlerinin, bunların aile bireylerinin ve bazı ileri gelen mensupların gömülü oldukları türbe; ayrıca dervişlerin ve muhiplerin kabirlerini barındıran hazire karşılaşılan ziyaret birimleridir.²⁹ Yukarı Tekke olarak bilinen eser dâhilinde de türbe ve hazire ziyaret mekânları yer almaktadır.

Tekkelerdeki barınma mekânları, sivil mimaride olduğu gibi harem ve selamlık olarak bilinen iki ana bölümden ibarettir.³⁰ Tekkelerdeki bu uygulamaya uygun olarak Yukarı Tekke yapılanmasında da haremlik ve selamlık şeklinde barınma mekânları bulunmaktadır.

Tekkelerde beslenme için kullanılan bölüm mutfaklardır. Mevlevihanelerde matbah-ı şerif, Bektaşî tekkelerinde aş evi olarak bilinen ve erkeklerin denetiminde olduğundan çoğunlukla selamlığın bünyesinde ya da onunla bağlantılı olarak tasarlanan mutfak/matbah, tekkede barınanların yanı sıra çeşitli vesilelerle (haftalık ayinler, kandil geceleri, Ramazan iftarları, aşure cemiyetleri, mevlit, hatim, hilafet cemiyetleri vb.) tekkede yemek yiyenler, misafirler ve çevredeki yoksullar için yemek pişirilen mekândır.³¹ Yukarı Tekke içerisinde selamlık ile doğrudan bağlantılı, haremlik bölümü ile de bitişik vaziyette beslenme amaçlı mutfak bölümü mevcuttur.

Türk-İslam mimarisinde tekkelerin kurgu ve fonksiyonları ile “Gerede Yukarı Tekke” adlı yapının orijinal şeması karşılaştırıldığında yapının genel olarak tekke yapılanmasına uygun olarak inşa edildiği tespit edilmiştir.

Yukarı Tekke bilinen kısmı ile ilk başlarda Halvetî tekkesi olarak kullanılmıştır. Bu yönüyle bakıldığında İstanbul Fatih’te bulunan M.1504/H.910 yılında Süleyman Rumî tarafından Halvetî tekkesi olarak yaptırılan Sofular Tekkesi³² ile plan özellikleri bakımından benzerlikler göstermektedir. Sofular Tekkesinin doğu cephesine bitişik nizam türbesinin bulunması, türbe ve camiye aynı aks üzerinden giriş yapılması, yapıya girişin doğu cephe üzerinden olması gibi benzerlikler dikkat çekmektedir (Çizim 3).

²⁷ Tanman, 2014: 367-368.

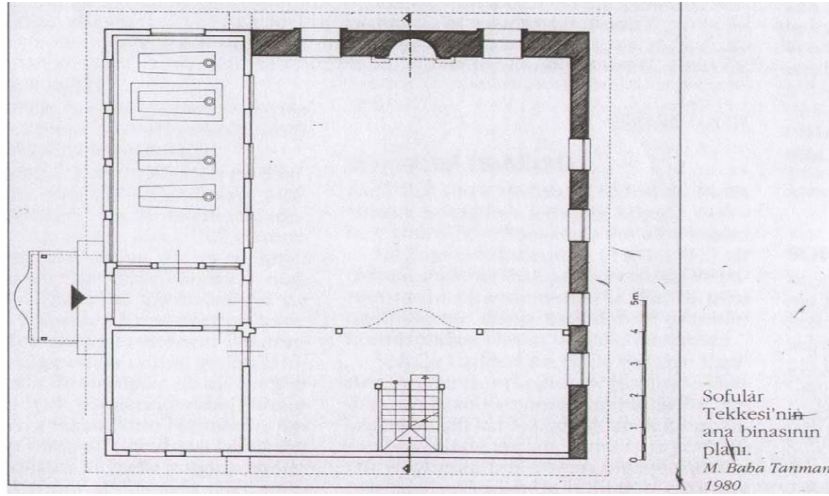
²⁸ Şen, 2022: 42.

²⁹ Tanman, 2014: 369.

³⁰ Tanman, 2014: 369.

³¹ Tanman, 2014: 370.

³² Köseoğlu, 2012: 373.

Çizim 3. Sofular Tekkesi Ana Bina Planı (M. Baha Tanman 1980)

Süsleme olarak Yukarı Tekke'nin türbe kısmı kalem işi süsleme açısından dikkat çekicidir. Duvarlarında yoğun şekilde bitkisel ve geometrik kalem işi süsleme uygulaması görülmektedir (Bkz. Şekil 2). Yörede türbeler gözden geçirildiğinde yine Gerede'de bulunan Aşağı Tekke türbesi örtü sisteminde kalem işi süslemeler ile karşılaşılmaktadır. Ayrıca Anadolu'da Amasya Hacı Nazır ve Ali Pir Civan türbeleri³³ ile Tokat Zile Şeyh Ethem Çelebi ve Zile Şeyh Nusrettin türbelerinde³⁴ görülen yoğun kalem işi süslemeleri açısından Yukarı Tekke türbesi ile karşılaştırılabilir (Foto. 20-25).

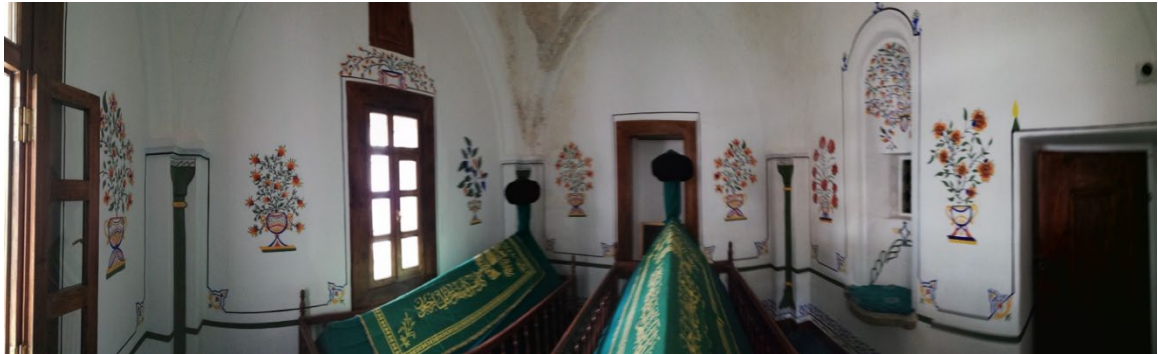

Foto. 20. Gerede Yukarı Tekke Türbesi

Foto. 21. Gerede Aşağı Tekke Türbesi

³³ Yıldırım, 2018: 316, 324.

³⁴ Şahin, 2019: 516, 563.

Foto. 22. Amasya Hacı Nazır Türbesi

Foto. 23. Amasya Ali Pir Civan Türbesi (Yıldırım, S.)

Foto. 24. Zile Şeyh Nusrettin Türbe ve Camisi

Foto. 25. Zile Şeyh Ethem Çelebi Cami ve Türbesi (Şahin, F.)

Foto. 20-25. Kalem İşi Süsleme Karşılaştırması

Türbelerde yer alan süslemelere bakıldığında bitkisel bezemenin yoğun olarak nakşedildiği görülmektedir. Özellikle Barok karakterli vazodan çıkan çiçek motifleri ve madalyonlar dikkat çekmektedir. Diğer taraftan nesnel ve geometrik süsleme unsurları da tercih edilmiştir. Ayrıca bir çalışmada, yapılarıdaki kalem işi süslemelerin detaylı değerlendirilmesi yapılabilir.

Bolu merkez, ilçeleri ve köyleri, yöredeki mimari eserlerin tespiti doğrultusunda tarafımızca taranmış ve Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından oluşturulan Bolu Kültür Envanteri de detaylı incelenmiştir. Taramalar ve incelemeler sonucunda Bolu yöresinde Yukarı Tekke adlı yapıdan başka günümüze özgün hali ile ulaşan başka tekke yapısı tespit edilememiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Yukarı Tekke'nin yörede özgün kurgusu ile ayakta kalan tek tekke yapısı olması açısından oldukça önemli olduğu görülmektedir.

Sonuç

Osmanlı döneminde inşa edilmeye başlanan tekkeler, çok yönlü yapılarıyla dini, sosyal ve kültürel fonksiyonları bir arada barındırmaktadır. Tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla birlikte işlevselliğini yitiren bu yapılar, günümüzde genellikle ibadet ve ziyaret amaçlı kullanılmaya devam etmektedir. Gerede'de Osmanlı dönemine ait iki tekke bulunur: Aşağı Tekke ve Yukarı Tekke. Aşağı Tekke'den günümüze yalnızca türbe kısmı ulaşabilmiştir. Yukarı Tekke ise hem tevhidhane hem de türbe bölümleriyle günümüze kadar varlığını korumuştur.

Gerede Yukarı Tekke, Türk-İslam mimarisinin geleneksel tekke yapılanmasıyla uyumlu şekilde ibadet, eğitim, ziyaret, barınma ve beslenme işlevlerini bir arada bulunduran bir yapıdır. Bu işlevler, yapıdaki mimari düzenin şekillenmesinde temel belirleyici olmuştur. Yapının plan şeması, tevhidhane, türbe ve yaşam alanları gibi birimlerden oluşmaktadır. Bunun yanı sıra, tekke mimarisinde sıklıkla karşılaşılan mevcut bir yapının tekkeye dönüştürülmesi pratiği, bu yapıda da uygulanmıştır. Nitekim Kabiller Mahallesi Mescidi, 1847 yılında bir tekkeye dönüştürülerek bu işlevsellikle yeniden tasarlanmıştır. Gerede Yukarı Tekke’de görülen genel özellikler, yapının Türk-İslam mimarisi geleneği içinde tekke kurgusuna uygun olarak şekillendirildiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca yapının, 16. yüzyıla tarihlenen Sofular Tekkesi ile kurgusal açıdan büyük benzerlik göstermesi, onun Türk-İslam mimarisindeki önemini ve özgün konumunu daha da güçlendirmektedir.

Bolu ili genelinde yapılan incelemeler sonucunda, tekke yapısının orijinal özelliklerini koruyarak günümüze ulaşan tek örnek olarak “Gerede Yukarı Tekke” öne çıkmaktadır. Bu durum, yapının yalnızca Gerede ilçesi için değil, Bolu ve çevresi açısından da önemli bir kültürel miras unsuru olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, yapının tarihî, mimari ve kültürel değerlerinin korunarak geleceğe aktarılması gerekmektedir. Yapının özgün kimliğini muhafaza etmesi için sürdürülebilir koruma, restorasyon ve işlevlendirme çalışmalarının geliştirilmesi büyük önem arz etmektedir. Böylece Gerede Yukarı Tekke, hem geçmişle bağ kuran bir bellek mekânı hem de kültürel sürekliliği sağlayan bir miras unsuru olarak yaşatılabilecektir.

KAYNAKÇA

1. Arşivler

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

2. Diğer Kaynaklar

Altun Yıldırım, C. (2020), Ahşap Eserlerin Kullanım Alanlarının Sınıflandırılması, *Akademik Sanat*, 5/10, 1-18.

Anonim (1994), *438 numaralı Muhasebe-i Vilayeti Anadolu Defteri (937/1530)*, (Yay. Haz. Ahmet Özkılınç, Ali Coşkun, Mustafa Karazeybek, Abdullah Sivridağ ve Murat Yüzbaşıoğlu), II, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.

Aycan, İrfan (2000), “Geçmişten Günümüze Tarih Boyunca Gerede”, *Geçmişten Günümüze Gerede Sempozyumu Bildirileri (20 -21 Kasım 1999)*, Ankara: Gerede Belediyesi Yayınları, 11-16.

Doğan, Ahmet Işık (1977), *Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları, Tekkeler, Zaviyeler ve Benzer Nitelikteki Fütüvvet Yapıları*, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Mühendislik Fakültesi Yayınları.

Eyice, Semavi (1965), “Fetih’ten Sonra İstanbul’daki Kiliselerin Durumu”, *Türk Yurdu*, 307, 33-34.

İdil, Vedat (1997), “Gerede (Antik Krateia) Hakkında Rapor”, *Gerede Kültür, Kalkınma ve Dayanışma Derneği Bülteni*, 2/1, 23.

Kara, Mustafa (1990), *Bursa’da Tarikatlar ve Tekkeler*, I, Bursa: Uludağ Yayınları.

_____ (2011), “Tekke”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXX, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 368-370.

Köse, Mehmed Akif (2012), “İstanbul’da Faaliyet Göstermiş Halvetî-Şâbanî Tekkelerinin Günümüzdeki Durumu”, *I. Uluslararası Şeyh Şa’Bân-ı Velî Sempozyumu Bildirileri (4-6 Mayıs 2012, Kastamonu)*, II, 363-378.

Savaş, Saim (1999), Osmanlı Dönemi Zaviyeleri Üzerine Bazı Değerlendirmeler, *Osmanlı Ansiklopedisi*, 4, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 459-467.

Sönmez, Selami (1992), *Anadolu’daki Selçuklular ve Beylikler Dönemi Medreseleri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şahin, Faruk (2019), *Tokat’taki Tekke ve Zaviyeler*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şen, Yasin (2022), *Geredeli Aziz Hacı Halil Efendi*, Bolu: Gerede Belediyesi Kültür Yayınları.

Tanman, Mehmet Baha (2014), *Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları/Tekkeler*, *Osmanlı Toplumun Tasavvuf ve Sufiler*, (Yay. Haz. Ahmet Yaşar Ocak), 363-424, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Tanman, Mehmet Baha ve Parlak, Sevgi (2011), “Tekke”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXX, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 370-379.

Ünlü, Ali Rıza (2000), *Tarih Boyunca Gerede, Gerede Tarih ve Kültür Ansiklopedisi*, (Çev. ve Yay. Haz. Hacı Ömer Cevahircioğlu) İstanbul: Adem Medya ve Gerede Yayıncılık.

Yıldırım, Savaş (2018), “Amasya Gümüşhacıköy Türbelerindeki Kalem İşî Süslemeler”, *Art Sanat*, 10, 293-327.

KARADENİZ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
THE JOURNAL OF INSTITUTE OF BLACK SEA STUDIES

2025 11 / 23

KAREN YAYIN İLKELERİ

Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (KAREN), Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü tarafından Haziran ve Aralık aylarında yılda iki sayı olarak yayımlanan açık erişimli bir dergidir.

Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi'nin yayın dili Türkçe ve İngilizcedir.

Gönderilen makalenin başka bir dergi/kitapta yayımlanmamış ve yayımlanmak üzere başvurulmamış olması gerekmektedir. Ancak daha önce bilimsel bir toplantıda sunulmuş bildiriler, bu durum belirtilmek şartıyla kabul edilebilir.

Yazılar, *DergiPark* sistemi üzerinden gerekli işlemler yapılarak gönderilmelidir. Yazarlar, *DergiPark* sistemi üzerinden ad ve soyadıyla birlikte akademik unvanı, görev yaptığı kurumu, yazışma ve e-posta adresini ve telefon numaralarını eksiksiz olarak belirtmelidirler.

Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi'ne yayımlanmak üzere gönderilen her makale, yayın kurulu ve editörler tarafından incelenir. Makaleler, yayın kurulunun önerileri doğrultusunda seçilen en az iki hakem tarafından değerlendirilir. Hakemlere yazar adı, yazarlara da hakem adı bildirilmez.

Hakem raporlarından biri olumlu, diğeri olumsuz ise yazı üçüncü bir hakeme gönderilir veya yayın kurulu, hakem raporlarını inceleyerek nihai kararı verebilir. Yazarlar, hakem ve yayın kurulunun eleştirisi ve önerilerini dikkate alırlar. Yayına kabul edilmeyen yazılar, yazarlarına iade edilmez.

Hakem raporları doğrultusunda düzeltilmek üzere yazarlarına gönderilen yazılar, gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra *DergiPark* sistemi üzerinden en geç 15 gün içinde tekrar dergiye ulaştırılır. Düzeltilmiş metin, gerekli görüldüğü durumlarda, değişiklikleri isteyen hakemlerce tekrar incelenebilir.

Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi'nde yayımlanan makalelerdeki bilgiler, görüşler ve değerlendirmeler yazarlara ait olup Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi'nin resmî görüşü niteliğini taşımaz.

Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi'nde yayımlanması kabul edilen yazıların telif hakkı, Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü'ne devredilmiş sayılır.

Yazı ve fotoğraflardan kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

KAREN yazarlardan herhangi bir makale işlem ücreti talep etmemektedir.

Yazarlara Yönerge

A. Yazım Kurallarına İlişkin Esaslar

Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi'ne gönderilecek yazılarda 10 punto (dipnotlarda 8 punto) Sitka Text yazı fontu kullanılmalıdır.

Makalelerde kullanılacak kısaltmalarda Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu esas alınmalıdır.

Makale içerisinde bulunan Helence ya da diğer özel karakterler için New Athena Unicode / Minion Pro Display fontu kullanılmalıdır.

Ana başlıklar hariç, makale içerisinde bulunan ara başlıklarda her kelimenin ilk harfi büyük olmak şartıyla küçük harf kullanılmalı ve koyu (bold) yazılmalıdır.

Makale özeti 150-300 kelime aralığında olmalı; makalede en az 3, en çok 5 tane anahtar kelimeye yer verilmelidir. Makalelerde Türkçe ve İngilizce özetlere yer verilmelidir.

Makalelerdeki şekil/fotoğraflar 10 adetle sınırlandırılmalıdır.

Dipnotlar her sayfanın altında, makalenin başından sonuna kadar sayısal süreklilik izlenecek şekilde verilmelidir. Metinde kullanılan dipnotlar; yazar soyadı, yayın tarihi ve sayfa numarası şeklinde kısaltılarak verilmelidir. Kaynakça bölümü makalenin sonunda yer almalı ve metinde kullanılan kısaltmalar burada açıklanmalıdır.

Makale sonunda araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı, Çatışma Beyanı ve varsa Destek ve Teşekkür Beyanına yer verilmelidir.

B. Kaynakça ve Dipnot Gösterimi**• Tek Yazarlı Kitaplar**

Kaynakça: Umar, Bilge (1992), *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Dipnot: Umar, 1992: 127.

Kaynakça: Watson, Alaric (2003), *Aurelian and the Third Century*, London and New York: Routledge.

Dipnot: Watson, 2003: 135.

• İki ya da Daha Fazla Yazarlı Kitaplar

Kaynakça: Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan (2013), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Dipnot: Yıldırım ve Şimşek, 2013: 45-49.

Kaynakça: Topaloğlu, Bekir-Yavuz, Y. Şevki-Çelebi, İlyas (1998), *İslam'da İnanç Esasları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Dipnot: Topaloğlu, vd., 1998: 32.

• Kitap Bölümü/ Edit Edilmiş Kitapta Bölüm

Kaynakça: Ágoston, Gabor (2017), "Osmanlı'da Top, Tüfek ve Tabur", *Osmanlı'da Ateşli Silahlar ve Askeri Devrim Tartışmaları*, (Çev. ve Yay. Haz. Kahraman Şakul), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 147-168.

Dipnot: Ágoston, 2017: 152-153.

Kaynakça: Köse, Osman (2007), "Rusların Samsun'u Bombardımanı (1915)", *Geçmişten Geleceğe Samsun*, II. Kitap, (Ed. Cevdet Yılmaz), Samsun: Samsun Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 96-101.

Dipnot: Köse, 2007: 99-100.

• Tez

Kaynakça: Taylan, Hasan Hüseyin (2003), *Köy Ailesinde Aile İçi İlişkiler: Selçuklu Köyü Örneği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dipnot: Taylan, 2003: 25.

Kaynakça: Ada, Hüsnü (2011), *Osmanlı Devletinin Hizmetinde İlk Modern Osmanlı Sivil Toplum Örgütü: Osmanlı Hilâl-ı Ahmer Cemiyeti (1868-1911)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Dipnot: Ada, 2011: 35.

• Makale

Kaynakça: Toksoy, Ahmet (2007), "Celal ed-din Harezmi'nin Gürcistan'daki Faaliyetleri", *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9/1, 137-150.

Dipnot: Toksoy, 2007: 142.

Kaynakça: Seyhan, Köksal (2000), "Yunus Emre'nin Bir Şiirinde Şehir Alegorisi." *Türklük Bilgisi Araştırmaları Journal of Turkish Studies*, 24/II, 231 - 280.

Dipnot: Seyhan, 2000: 242-243.

• Kongre/Sempozyum/Bildiri

Kaynakça: Demir, Muzaffer (2009), "Antik Dönemde Bir Doğu Karadeniz Kavmi: Khalybler", *Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu*, 9-11 Ekim 2008, Giresun, I, 67-85.

Dipnot: Demir, 2009: 75-77.

Kaynakça: Özsait, Mehmet (2000), "İlkçağ Tarihinde Trabzon ve Çevresi", *Trabzon Tarihi Sempozyumu Bildirileri (6-8 Kasım 1998, Trabzon)*, Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, 35-45.

Dipnot: Özsait, 2000: 38.

Kaynakça: Cunbur, Müjgân (1995), “Klâsik Edebiyatımızda Nevruz”, *Türk Kültüründe Nevruz Uluslararası Bilgi Şöleni Sempozyumu Bildirileri*, 20-22 Mart 1995, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 37-51.

Dipnot: Cunbur, 1995: 46.

• **Bir Yazarın Aynı Yılda Yayınlanmış Birden Fazla Yayınına Atıf**

Kaynakça: Tezcan, Mehmet (2012a), “İpek Yolu ve XIV. Yüzyıla Kadar İpek Yolu Ticaretinde Trabzon’un Yeri”, *Klasik ve Ortaçağ Dönemlerinde Karadeniz ve Kafkasya*, Trabzon: Serander Yayınları, 17-48.

Dipnot: Tezcan, 2012a: 19.

Kaynakça: Ballesteros-Pastor, L. (2011a), “Beyond the Tanaïs: Tacitus and Quintus Curtius”, *Ancient West and East*, 10, 43-47.

Dipnot: Ballesteros, 2011a: 45.

• **Çevirisi Yapılmış Yayınlar**

Kaynakça: King, Charles (2008), *Karadeniz*, (Çev. Zülal Kılıç), İstanbul: Kitap Yayınevi.

Dipnot: King, 2008: 35.

• **Gazete**

İkdam, 8 Kasım 1918, No: 7809: 2.

Akyol, Taha (28 Şubat 2005), “Sosyal Bilim Ödülleri”, *Milliyet*: 5.

Başçı, Erdem (26 Mayıs 2015), “Merkez bankası Faiz Ödemelerine Başlıyor” *Haber Türk*: 4.

Panicker, Jobin (17 Temmuz 2014), “The Gunmen Shot Deat at ‘Draw the Prophet Muhammad’ Contest in Texas”, *The Guardian*: 3.

• **Ansiklopedi Maddesi**

Kaynakça: Kallek, Cengiz (2007), “Okka”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XXXIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 338-339.

Dipnot: Kallek, 2007: 340.

Elektronik Kaynaklar

• **İnternette Yayımlanan Dergide Makale**

Kaynakça: Botalov, Sergei G. (2007), “The Asian Migrations of the Alans in the 1st Century AD”, *AWE*, 6.43-56.

http://poj.peetersleuven.be/content.php?url=issue&journal_code=AWE&issue=0&vol=6 (23.09.2011).

Dipnot: Botalov, 2007: 44.

Kaynakça: Polat, Süleyman (2014), “Kuyucu Murat Paşa’nın Celali Seferi Finansmanı”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXIX/2, 563-603. http://www.egeweb2.ege.edu.tr/tid/dosyalar/XXIX-2_2014/TIDXXIX-2-2014-08.pdf (12.05.2016).

Dipnot: Polat, 2014: 566.

• **Yazarı Belli Olmayan Makale**

“Küreselleşme Sürecinde Ulus Devletin Önemi”, (14 Nisan 2014). <http://www.dmy.info/ulus-devlet-nedir>.

• **Yazarı ve Tarihi Belli Olmayan Makale**

“Tonyukuk” (t.y.), Wikipedia. 15 Aralık 2015 tarihinde şu kaynaktan alınmıştır. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Tonyukuk>. “Black Sea” (n.d), in Wikipedia. Retrived 15 October 2015. http://en.wikipedia.org/wiki/Black_Sea.

• Sözlü Kaynak

Kaynakça: Mustafa Acar, Balıkesir/İvrindi-Mallıca Köyü 1962, İlkokul, Esnaf.

Dipnot: Mustafa Acar, Balıkesir/İvrindi-Mallıca Köyü 1962, İlkokul, Esnaf.

• Film ya da Belgesel

Martin, P. (Producer) & Benson, J. (Director), The Forger [Film]. Colombia Pictures

• Arşiv Belgesi

Kaynakça: Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Dipnot: Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Hariciye Nezareti (HR). Siyasi Kısım (SYS), 2899/6.

BOA, DH.İ.UM, 81-1/1-19.

Kaynakça: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Dipnot: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.0.18.01/1.13/13.5.1.

BCA, 30-18-1-1 / 2-33-12.

Kaynakça: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi

Dipnot: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (ATASE), İstiklal Harbi Katalogu (İSH), 33/75.

Kaynakça: The National Archives, Foreign Office

Dipnot: The National Archives [TNA], Foreign Office [FO], 371/9132/E.10072.

FO, 371/18373/R2627/228/7.

Kaynakça: TBMM Zabıt Ceridesi

Dipnot: TBMM Zabıt Ceridesi (ZC), Devre 1, İçtima 4, C. 28, 8 Nisan 1923, 345-356.

ZC, Devre 1, İçtima 1, 8 Nisan 1923, 351.

C. Etik Kurallara Uygunluk

- Yayımlanmak üzere KAREN'e gönderilen çalışmalar daha önce yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere başka bir yere gönderilmemiş olmalıdır.
- Çalışmalarda ICMJE (International Committee of Medical Journal Editors) tavsiyeleri ile COPE (Committee on Publication Ethics)'un editör ve yazarlar için uluslararası standartları dikkate alınmalıdır.
- Bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygunluk durumu, Üniversitelerarası Kurul Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi'nin 4. maddesi, TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 9. maddesi ve Yükseköğretim Kurulu Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi'nin 6. maddesinde yer alan hükümler çerçevesinde değerlendirilmektedir.
- "Etik Kurul Kararı" gerektiren klinik ve deneysel insan ve hayvanlar üzerindeki çalışmalar için etik kurul onayı alınmış olmalı ve bu onay çalışmada belirtilerek belgelendirilmelidir.

GUIDELINE OF THE KAREN

The Journal of the Institute of Black Sea Studies (KAREN) is an open access journal publishes scientific studies twice a year, in June and December.

The publishing language of KAREN is Turkish and English.

In order for any article to be published in KAREN, it should not have been previously published or accepted to be published elsewhere. Papers presented at a conference or symposium may be accepted for publication if clearly indicated so beforehand.

The papers can be submitted to KAREN through *DergiPark* by becoming a member. The authors are to provide their full names, academic titles, institutions, correspondence and e-mail addresses and phone numbers during submission.

Papers submitted to KAREN are first examined by the Editorial Board. Then the papers are evaluated by at least two independent referees selected by the recommendations of the Editorial Board. The name of the author is not notified to the referees and the name of the referee is not notified to the authors.

In case one referee report is negative while the other is favourable, the article may be forwarded to a third referee for further evaluation or alternatively the board, based on the contents of the reports may feel confident to make a final decision. The authors are to consider the criticism, suggestions and corrections offered by the referees and by the editorial board. Articles which are not accepted for publication are not returned to their authors.

When a manuscript is corrected according to the suggestions of the referees and the editorial board, it has to be re-submitted to KAREN through *DergiPark* system within 15 days. The corrected manuscript can be re-examined by the referees if necessary.

The royalty rights of the accepted articles are considered transferred to the Journal of Institute of Black Sea Studies. Any views expressed in this publication are the views of the authors and are not the views of KAREN.

Quotations from articles including pictures are permitted with full reference to the article.

Article Processing Charges (APC)

KAREN **do not charge authors** an APC.

Instruction for Authors

A. Writing Rules and Principles

The manuscripts should be written in Sitka text format, and the size of the text should be 10 points (the size of the footnotes should be 8 points).

In terms of spelling and punctuation, except for special cases where the paper or the subject requires, Spelling Book of Turkish Language Association should be taken as a basis.

For Hellence and other special characters, New Athena Unicode/Minion Pro Display point form must be used.

Except from the main titles, only the first letters of each word of headings within the manuscript should be capitalized and written in bold.

At the beginning of the article, there should be an abstract consisting of minimum 150 and maximum 300 words; and 3 to 5 key words. Articles must include Turkish and English abstracts.

Figures/photographs in articles should be limited to 10.

The footnotes should be given at the end of the article. References used in the texts are shown as; the author's surname, date of publication and page (and if used figure or plate) number. References to which are cited in the manuscript only should be given place in the References section at the end of the manuscript; and abbreviations which are used in the text must be explained here.

At the end of the article; "Contribution Rate Statement by Researchers", "Conflict Statement" and "Support and Acknowledgment Statement" if exists, should be included.

B. Sample Bibliography and Method of Citing References Bibliography**• Book by a Single Author**

Bibliography: Umar, Bilge (1992), *Türkiye’deki Tarihsel Adlar*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Footnote: Umar, 1992: 127.

Bibliography: Watson, Alaric (2003), *Aurelian and the Third Century*, London and New York: Routledge.

Footnote: Watson, 2003: 135.

• Book by two or More Authors.

Bibliography: Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan (2013), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Footnote: Yıldırım ve Şimşek, 2013: 45-49.

Bibliography: Topaloğlu, Bekir-Yavuz, Y. Şevki-Çelebi, İlyas (1998), *İslam’da İnanç Esasları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Footnote: Topaloğlu, vd., 1998: 32.

• Chapter Book/Chapter in an Edited Work

Bibliography: Ágoston, Gabor (2017), “Osmanlı’da Top, Tüfek ve Tabur”, *Osmanlı’da Ateşli Silahlar ve Askeri Devrim Tartışmaları*, (Trans. and Prepared by Kahraman Şakul), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 147-168.

Footnote: Ágoston, 2017: 152-153.

Bibliography: Köse, Osman (2007), “Rusların Samsun’u Bombardmanı (1915)”, *Geçmişten Geleceğe Samsun*, II. Kitap, (Ed. Cevdet Yılmaz), Samsun: Samsun Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 96-101.

Footnote: Köse, 2007: 99-100.

• Thesis/Dissertation (MA, PhD)

Bibliography: Taylan, Hasan Hüseyin (2003), *Köy Ailesinde Aile İçi İlişkiler: Selçuklu Köyü Örneği*, Unpublished Master's Thesis, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Footnote: Taylan, 2003: 25.

Bibliography: Ada, Hüsnü (2011), *Osmanlı Devletinin Hizmetinde İlk Modern Osmanlı Sivil Toplum Örgütü: Osmanlı Hilâl-ı Ahmer Cemiyeti (1868-1911)*, Unpublished Doctoral Dissertation, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Footnote: Ada, 2011: 35.

• Article

Bibliography: Toksoy, Ahmet (2007), “Celal ed-din Harezmişah’ın Gürcistan’daki Faaliyetleri”, *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9/1, 137-150.

Footnote: Toksoy, 2007: 142.

Bibliography: Seyhan, Köksal (2000), “Yunus Emre’nin Bir Şiirinde Şehir Alegorisi.” *Türklük Bilgisi Araştırmaları Journal of Turkish Studies*, 24/II, 231 - 280.

Footnote: Seyhan, 2000: 242-243.

• Conference Paper/Congress/Symposium (Published)

Bibliography: Demir, Muzaffer (2009), “Antik Dönemde Bir Doğu Karadeniz Kavmi: Khalybler”, *Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu*, 9-11 Ekim 2008, Giresun, I, 67-85.

Footnote: Demir, 2009: 75-77.

Bibliography: Özsaıt, Mehmet (2000), “İlkçağ Tarihinde Trabzon ve Çevresi”, *Trabzon Tarihi Sempozyumu Bildirileri (6-8 Kasım 1998, Trabzon)*, Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, 35-45.

Footnote: Özsait, 2000: 38.

Bibliography: Cunbur, Müjgân (1995), “Klâsik Edebiyatımızda Nevruz”, *Türk Kültüründe Nevruz Uluslararası Bilgi Şöleni Sempozyumu Bildirileri*, 20-22 Mart 1995, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 37-51.

Footnote: Cunbur, 1995: 46.

• **Citation for an Author with More than one Cited Publication within the Same Year**

Bibliography: Tezcan, Mehmet (2012a), “İpek Yolu ve XIV. Yüzyıla Kadar İpek Yolu Ticaretinde Trabzon’un Yeri”, *Klasik ve Ortaçağ Dönemlerinde Karadeniz ve Kafkasya*, Trabzon: Serander Yayınları, 17-48.

Footnote: Tezcan, 2012a: 19.

Bibliography: Ballesteros-Pastor, L. (2011a), “Beyond the Tanais: Tacitus and Quintus Curtus”, *Ancient West and East*, 10, 43-47.

Footnote: Ballesteros, 2011a: 45.

• **Translated Works**

Bibliography: King, Charles (2008), *Karadeniz*, (Trans. by Zülal Kılıç), İstanbul: Kitap Yayınevi.

Footnote: King, 2008: 35.

• **Newspapers /News**

İkdam, 8 Kasım 1918, No: 7809: 2.

Akyol, Taha (28 Şubat 2005), “Sosyal Bilim Ödülleri”, *Milliyet*: 5.

Başçı, Erdem (26 Mayıs 2015), “Merkez bankası Faiz Ödemelerine Başlıyor” *Haber Türk*: 4.

Panicker, Jobin (17 Temmuz 2014), “The Gunmen Shot Deat at ‘Draw the Prophet Muhammad’ Contest in Texas”, *The Guardian*: 3.

• **Encyclopedia article**

Bibliography: Kallek, Cengiz (2007), “Okka”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XXXIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 338-339.

Footnote: Kallek, 2007: 340.

Electronic Sources

• **Journal Article Published on the Internet**

Bibliography: Botalov, Sergei G. (2007), “The Asian Migrations of the Alans in the 1st Century AD”, *AWE*, 6, 43-56.

http://poj.peetersleuven.be/content.php?url=issue&journal_code=AWE&issue=0&vol=6 (23.09.2011).

Footnote: Botalov, 2007: 44.

Bibliography: Polat, Süleyman (2014), “Kuyucu Murat Paşa’nın Celali Seferi Finansmanı”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXIX/2, 563-603.

http://www.egeweb2.ege.edu.tr/tid/dosyalar/XXIX-2_2014/TIDXXIX-2-2014-08.pdf (12.05.2016).

Footnote: Polat, 2014: 566.

• **Author Indefinite Article**

“Küreselleşme Sürecinde Ulus Devletin Önemi”, (14 Nisan 2014). <http://www.dmy.info/ulus-devlet-nedir>.

• **Article without author and date**

“Tonyukuk” (t.y.), Wikipedia. 15 Aralık 2015 tarihinde şu kaynaktan alınmıştır. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Tonyukuk>. “Black Sea” (n.d), in Wikipedia. Retrived 15 October 2015. http://en.wikipedia.org/wiki/Black_Sea.

Oral Source

Bibliography: Mustafa Acar, Balıkesir/İvrindi-Mallıca Köyü 1962, İlkokul, Esnaf.

Footnote: Mustafa Acar, Balıkesir/İvrindi-Mallıca Köyü 1962, İlkokul, Esnaf.

• Film or Documentary

Martin, P. (Producer) & Benson, J. (Director), The Forger [Film]. Colombia Pictures

• Archives

Bibliography: Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Footnote: Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Hariciye Nezareti (HR). Siyasi Kısım (SYS), 2899/6.

BOA, DH.İ.UM, 81-1/1-19.

Bibliography: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Footnote: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.0.18.01/1.13/13.5.1.

BCA, 30-18-1-1 / 2-33-12.

Bibliography: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi

Footnote: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (ATASE), İstiklal Harbi Katalogu (İSH), 33/75.

Bibliography: The National Archives, Foreign Office

Footnote: The National Archives [TNA], Foreign Office [FO], 371/9132/E.10072.

FO, 371/18373/R2627/228/7.

Bibliography: TBMM Zabıt Ceridesi

Footnote: TBMM Zabıt Ceridesi (ZC), Devre 1, İçtima 4, C. 28, 8 Nisan 1923, 345-356.

ZC, Devre 1, içtima 1, 8 Nisan 1923, 351.

C. Compliance with Ethical Rules

- The papers submitted to KAREN should not already been published or been submitted to another journal.
- Authors should adhere to ICMJE (International Committee of Medical Journal Editors) recommendations and COPE (Committee on Publication Ethics)'s international standards for editors and authors.
- Compliance with the principles of scientific research and publication ethics is evaluated within the framework of the provisions of Article 4 of the Inter-University Council Scientific Research and Publication Ethics Directive, Article 9 of Regulations of the TUBITAK Committee on Research and Publication Ethics and Article 6 of the Higher Education Council Scientific Research and Publication Ethics Directive.
- Ethical committee approval should be obtained for studies on clinical and experimental human and animals requiring “Ethics Committee Decision” and this approval should be stated and documented in the paper.

KAREN

Yıl/Year: 2025 Cilt/Volume: 11 Sayı/Number: 23

1	Limestone Quarry of Sinope in the Light of Archaeometric Analyses
13	Bolu/Claudiopolis Stadion Kazısı ve Köşk (Konak) Hamamı
31	Kentsel Kimlik Perspektifinde Sinope'nin (Sinop) Adlandırılışına Yönelik Öncül Aktarımlar
41	II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye'de Bir Mülteci Misafirhanesi (Kastamonu Mülteciler Misafirhanesi)
67	Gürcistan Dış Politikasında Karar Alma Süreci: Birleşik Ulusal Hareket Dönemi ve Rusya-Gürcistan Savaşı (2004-2008)
85	The Ukrainian War: A Realist Perspective on Geopolitical Implications and International Response
103	Mustafa Adil Özder'in Birinci Dünya Savaşı Hicret Anıları ve Muhacirlik Destanı
117	Okul Öncesi Eğitimde Kodlama Öğretimi: Trabzon İli Ortahisar Merkez İlçesi Okul Öncesi Eğitim Kurumları Örneği
137	Ordu Yöresel Yemek Kültürünün Restoran Menülerine Yansıması
151	Gerede Yukarı Tekke

www.ktu.edu.tr/karen
www.dergipark.gov.tr/karen

karen@ktu.edu.tr
karen.dergiler@gmail.com